

**ALMA MATER EUROPAEA
EVROPSKI CENTER, MARIBOR
Socialna gerontologija**

DOKTORSKA DISERTACIJA

Jože Zalar

ALMA MATER EUROPAEA

Evropski center, Maribor

Doktorska disertacija

študijskega programa tretje bolonjske stopnje

SOCIALNA GERONTOLOGIJA

**VPLIV STAREJŠIH ODRASLIH NA
POSODABLJANJE ORGANIZACIJE
TURISTIČNIH KMETIJ SLOVENIJE**

Mentor: prof. dr. Rok Ovsenik

Kandidat: Jože Zalar

Maribor, julij 2022

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju, profesorju dr. Roku Ovseniku, za pomoč pri nastajanju doktorske disertacije. Iskrena hvala za vsebinsko pomoč profesorici ddr. Mariji Ovsenik. Iskrena hvala tudi vsem sodelavcem Alma Mater Europea. Študij na tej šoli je bil zame prvovrstna in inovativna izkušnja. Hvala vsem.

POVZETEK

V doktorski disertaciji z naslovom »Vpliv starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij Slovenije« je cilj teoretično in analitično identificirati vplive starejših odraslih na organizacijo poslovanja turističnih kmetij, pri katerih smo si zastavili štiri stebre, ki so dejavniki vpliva na samo organizacijo poslovanja in njeno posodabljanje, in sicer prenos lastništva in dedovanje, medgeneracijski organizacijski odnosi in sodelovanje, izobraževanje ter socialna vključenost starejših odraslih na turističnih kmetijah. Uvodni del predstavlja refleksijo domačega in mednarodnega okolja turizma in problematike, ki vključuje razvojne turistične potenciale na kmetiji in ves intelektualni potencial. Identifikacija dejavnikov se nadaljuje v analitično pripravo teoretičnih izhodišč za identifikacijo vplivov na posodabljanje organizacije. Opisani so organizacijski faktorji optimizacije kmetijskega poslovanja in dileme, s katerimi se srečujejo akterji v okolju. Pomembna ugotovitev je skrb za to strukturo, ki sicer ni predmet naše teze, vendar predstavlja bazen, iz katerega se lahko širijo in razvijajo dopolnilne dejavnosti na kmetiji, ne samo turizem na kmetiji. Metodološki del disertacije je namenjen identifikaciji dejavnikov vpliva akterjev v obravnavanem okolju, ki se smiselno dopolnjujejo med seboj na osnovi raziskovalnih stebrov. Ugotovili smo, da sta vpliva na posodabljanje organizacije predvsem moralni vpliv, kjer se odražajo zlasti dobri medgeneracijski odnosi in finančna pomoč mladi generaciji, ki šele začenja svojo karierno pot. V sklepnem delu podajamo predloge in pobude za ohranitev in razvoj organizacijske strukture poslovanja turističnih kmetij, krepitev socialno-ekonomske moči akterjev in njihovega vpliva na soustvarjanje poslovnih in organizacijske kulture družinskega poslovanja.

Ključne besede: starejši odrasli, dedovanje, menjava generacij, izobraževanje, kariera.

ABSTRACT

In the doctoral dissertation titled »The Influence of older adults on the modernization of the organization of tourist farms in Slovenia«, the aim is to theoretically and analytically identify the effects of older adults on the organization of operation of tourist farms, whereas we set four pillars which are factors influencing the organization of operation itself and its modernization, namely transfer of ownership and inheritance, intergenerational organizational relations and cooperation, education, and social inclusion of older adults at tourist farms. The introductory part reflects the domestic and international environment of tourism and issues, including tourist development potentials on farms and all intellectual potential. Identification of factors continues into analytical preparation of theoretical framework for identifying the impact on modernization of the organization. The organizational factors of optimization of agricultural business and the dilemmas faced by environmental actors are described. An important finding is the concern for the following structure, which is not the object of our thesis, but it represents a pool from which supplementary activities on the farm can expand and develop, not only tourism on the farm. The methodological part of the dissertation aims to identify the influential factors of actors in the considered environment, which mutually complement each other based on the research pillars. We find that the impact on modernizing the organization is primarily moral, also reflecting, in particular, are good intergenerational relations and financial support for the young generation, which is just starting its career path. In the concluding part, we present proposals and initiatives for the preservation and development of the organizational structure of the operation of tourist farms, the strengthening of the socio-economic power of actors and their influence on the co-creation of the business and organizational culture of family businesses.

Key words: elderly adults, inheritance, generation change, education, career.

KAZALO

1 UVOD	1
2 ZNANSTVENA UTEMELJITEV TEME	6
2.1 Dileme okolja obravnavane teme	6
2.2 Terminološke opredelitve ekoturizma, agroturizma in podeželskega turizma v EU	9
2.3 Paradigma moderne organizacije	14
2.4 Statistični pogled na značilnosti kmetij v EU in v Sloveniji.	17
2.5 Medgeneracijska problematika podeželskih kmetij	20
3 REFLEKSIJA TURISTIČNEGA SISTEMA	24
3.1 Mednarodni turistični sistem in vplivi nanj	24
3.2 Vpliv globalizacijskih sprememb na podeželje	26
3.3 Uporaba informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na turističnih kmetijah	29
3.3.1 Perspektive uporabe IKT na kmetijah.....	30
3.4. Zgodovinski pogled na razvoj in povezovanje turističnih kmetij v Sloveniji	31
3.5 Pravne osnove dopolnilnih dejavnosti na kmetiji v Sloveniji	33
3.6 Organizacijska refleksija turističnega okolja	34
3.7 Razvoj turizma na podeželju	36
3.7.1 Preobrazba turizma	36
3.7.2 Podeželski turizem: množični turizem v primerjavi z individualnim turizmom .	37
3.7.3 Razvojne smernice turizma na podeželju	39
3.7.4 Kritičen pogled na razvoj podeželskega turizma	40
3.7.5 Model: Ustvarjanje vrednosti s podeželskim turizmom	43
3.7.6 Razvoj podeželja – priložnost in tveganje	45
3.7.7 Regionalni razvoj kot pogoj za razvoj turizma	46

3.7.8 Razvoj podeželskih podjetij kot socialna inovacija	47
3.8 Razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetiji	51
3.9 Poslanstvo, vizija in strategije razvoja turističnih kmetij	55
3.10 Dejavniki uspeha/neuspeha kmetij z dopolnilnimi dejavnostmi	57
4 ANTROPOLOŠKA SPOZNAVANJA IN NJIHOV VPLIV NA TURIZEM.....	58
4.1 Motivacija in vrednote.....	58
4.2 Osebnost.....	61
5 RAZVOJNI TURISTIČNI POTENCIALI NA KMETIJI	63
5.1 Intelktualni kapital na področju turističnih kmetij v Sloveniji.....	63
5.2 Izobraženost struktur na kmetijah z dopolnilno dejavnostjo.....	64
5.3 Cilji vseživljenjskega izobraževanja na področju podeželskega turizma v Sloveniji.....	67
5.4 Razvojne smernice za izobraževanje na področju podeželskega turizma	68
5.5 Izobraženost kot dejavnik vpliva na posodobljenost podeželskega turizma	70
6 PROMOCIJA IN TRŽENJE TURIZMA NA KMETIJI	73
7 DILEME PODEŽELJA	77
7.1 Kompleksnost družbenih dilem podeželja.....	77
7.2 Migracije prebivalstva na podeželju	80
8 DEMOGRAFSKA STRUKTURA KMETIJ Z DOPOLNILNO DEJAVNOSTJO TURIZEM NA KMETIJI.....	82
8.1 Geografska pogojenost	82
8.2 Gospodarska pogojenost	82
8.3 Nasledstvena pogojenost.....	83
8.4 Generacijska pogojenost	84
8.5 Socialno-geografska pogojenost.....	86
9 DEDOVANJE	87

9.1 Nasledstvena problematika kmetij v razvitem svetu.....	87
9.2 Pravne osnove dedovanja kmetij v Sloveniji.....	91
9.3 Dejavniki, ki vplivajo na dedovanje (prenos lastništva kmetij v Sloveniji)	92
9.4 Izvendružinski prenos kmetije	94
10 SOCIALNA VKLJUČENOST KMEČKEGA ŽIVLJA V SOCIALNE MREŽE ..	98
11 RAZISKOVALNI DEL	101
11.1 Namen in cilji doktorske disertacije z modelom raziskave.....	101
11.2 Raziskovalna vprašanja in hipoteze.....	102
11.3 Raziskovalna metodologija	106
11.3.1 Metode in tehnike zbiranja podatkov.....	108
11.3.2 Opis instrumentarija.....	109
11.3.3 Opis obdelave podatkov.....	110
12 REZULTATI RAZISKAVE – OPISNA STATISTIKA	113
12.1 Značilnosti vzorca.....	113
12.2 Predstavitev rezultatov anketiranja.....	120
12.2.1 Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije	120
12.2.2 Spremembe pri organizaciji in poslovanju dopolnilne dejavnosti.....	122
12.2.3 Mnenje mlajše generacije o socialni vključenosti starejših	123
12.2.4 Vrednote generacije mlajših in njihova percepcija vrednot starejših - primerjava.	124
13 ANALIZA REZULTATOV IN PREVERJANJE HIPOTEZ.....	127
13.1 Predstavitev sestavljenih spremenljivk za preverjanje hipotez	127
13.1.1 Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije	127
13.1.2 Mnenje mlajše generacije o socialni vključenosti starejših	132
13.1.3 Vrednote okolja.....	132
13.1.4 Individualne vrednote	135

13.1.5 Usklajenost vrednot generacije mlajših in njihove percepcije vrednot starejših	137
13.1.6 Posodobljenost organizacije	137
13.2 Preverjanje hipotez	138
14 RAZPRAVA	146
14.1 Predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema	150
14.2 Opis predvidenega prispevka disertacije k znanosti	151
14.3 Predlogi za organizacijsko prenavo na področju posodabljanja turističnih kmetij	151
14.4 Smernice za nadaljnje raziskave	154
14.5 Sklepna misel	155
15 LITERATURA	158

PRILOGE

Priloga A: Anketni vprašalnik

KAZALO TABEL

Tabela 1: Glavne značilnosti podeželskega turizma, agroturizma in ekoturizma, prirejeno po (Ana 2017)	12
Tabela 2: Koristi izobraževanja in razvoja človeških virov v turizmu	71
Tabela 3: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – opisne statistike	120
Tabela 4: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije (2. del) – opisne statistike	121
Tabela 5: Spremembe pri organizaciji in poslovanju dopolnilne dejavnosti – opisne statistike	122
Tabela 6: Vključenost starejših v družbene aktivnosti po mnenju mlajših – opisne statistike	123
Tabela 7: Pomembnost vrednot okolja starejše in mlajše generacije – opisne statistike ..	124

Tabela 8: Pomembnost individualnih vrednot starejše in mlajše generacije – opisne statistike	125
Tabela 9: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – delež pojasnjene variance	129
Tabela 10: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – faktorske uteži po pravokotni rotaciji	130
Tabela 11: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – opisne statistike..	131
Tabela 12: Mnenje o socialni vključenosti starejših – opisne statistike.....	132
Tabela 13: Vrednote okolja – delež pojasnjene variance	133
Tabela 14: Vrednote okolja – faktorske uteži po pravokotni rotaciji.....	134
Tabela 15: Vrednote okolja – opisne statistike	134
Tabela 16: Osebne vrednote – opisne statistike	136
Tabela 17: Osebne vrednote – opisne statistike	136
Tabela 18: Usklajenost vrednot – opisne statistike	137
Tabela 19: Posodobljenost organizacije – opisne statistike	138
Tabela 20: Vpliv percepcije medgeneracijskih odnosov mlajše generacije na posodobljenost organizacije – rezultati regresijske analize.....	139
Tabela 21: Stopnja posodobljenosti organizacije glede na urejenost dedovanja	140
Tabela 22: Vpliv starosti nosilca dopolnilne dejavnosti na indeks posodobljenosti organizacije - rezultati regresijske analize	141
Tabela 23: Vpliv socialne vključenosti na posodobljenost kmetije	141
Tabela 24: Vpliv usklajenosti vrednot med mlajšo in starejšo generacijo na posodobljenost kmetije.....	142
Tabela 25: Vpliv vrednot okolja na posodobljenost kmetije.....	143
Tabela 26: Vpliv osebnih vrednot na posodobljenost kmetije	143
Tabela 27: Pregled preverjanja hipotez	144

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Struktura anketirancev glede na regije.....	113
Graf 2: Starostna struktura anketirancev	115
Graf 3: Struktura anketirancev glede na zakonski status	116

Graf 4: Struktura anketirancev glede na zaposlitveni status.....	117
Graf 5: Vloga anketiranca v družini	118
Graf 6: Starost starejše osebe, s katero anketiranec živi na kmetiji (Vprašanje Q9 v vprašalniku)	119
Graf 7: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – diagram lastnih vrednosti	128
Graf 8: Vrednote okolja – diagram lastnih vrednosti	133
Graf 9: Osebne vrednote – diagram lastnih vrednosti	135

KAZALO SLIK

Slika 1: Model: Ustvarjanje vrednosti na podeželskih območjih s podeželskim turizmom	44
Slika 2: Razlogi za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetiji	52
Slika 3: Model raziskave Percepcija odnosa med generacijama	106
Slika 4: Model vpliva starejših odraslih na posodobljenost organiziranosti turističnih kmetij (polna črta pomeni statistično pomembno povezavo)	145
Slika 5: Ponazoritev predlogov za posodobljenost turističnih kmetij Slovenije	153

1 UVOD

Dileme, ki nenehno pestijo razvoj turizma na kmetijah, se nanašajo predvsem na tradicionalno organizacijo kmetij in staranje prebivalstva. V zvezi s pospešenim staranjem kmečkega prebivalstva na družinskih kmetijah Slovenije smo priča dvema značilnostma: prva je povezana z upadanjem števila članov gospodinjstva na eni strani, medtem ko na drugi strani beležimo vrsto turističnih kmetij, kjer živijo skupaj tudi do štiri generacije. Te imajo težave druge vrste, kot so odnosi med generacijami, in razhajanja, ki zahtevajo koordinacijo pri organiziranju dela ter odločanju – predvsem v zvezi s posodabljanjem kmetije, in nenazadnje s prenosom lastništva.

Na delovanje turističnih kmetij pa vplivajo tudi migracije mladine v mesta in migracije starejših nazaj na podeželje. Vse to vpliva na medgeneracijske odnose in povzroča nesoglasja pri dedovanju.

Nosilec dejavnosti na turističnih kmetijah primanjkuje znanj, še posebno kakovostnih znanj za organizacijo in vodenje dela na kmetiji. Dodatnih izobraževanj, usposabljanj in izpopolnjevanj, ki bi zapolnila te vrzeli, pa pogosto ni (Barbič 2005; Kerbler 2011; Burholt in Dobbs 2012; Glasgow in Brown 2012; Knežević Hočevar 2013). Dileme sproža tudi dejstvo, da turistične kmetije temeljijo na družinskem poslovanju, kjer gre za specifične odnose ne le v skupnem življenju, pač pa tudi pri delu. Zato je pomembno raziskati, kolikšen je vpliv starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij, hkrati pa identificirati, kolikšen je vpliv starejših na razvoj kariere naslednje generacije na turističnih kmetijah.

Podeželska območja se srečujejo z vrsto izzivov, ne le z nizkimi dohodki, negativno stopnjo rasti prebivalstva, pomanjkanjem delovnih mest in visoko stopnjo brezposelnosti, počasen je tudi razvoj terciarnega sektorja, primanjkuje predelovalnih zmogljivosti za živila, skromna so znanja spretnosti in omejen je kapital (Evropski parlament 2016).

Kmetijska področja v Sloveniji veljajo za demografsko problematična. Po raziskavi Nareda (2019), kjer je avtor analiziral podatke Statističnega urada RS za ruralne občine, število prebivalstva raste le v manjšem delu teh občin - pokrivajo le 19,3 % površin države. Vendar

avtor ugotavlja, da je v teh občinah manjše število podjetij in večje število dnevnih delovnih migrantov kot kaže državno povprečje. Raziskava ugotavlja, da gre za ruralne občine pretežno spalnega tipa v bližini večjih urbanih središč. Po drugi strani pa za ruralne občine s padajočim številom prebivalcev, ki zavzemajo 29,18 % ozemlja, velja, da so najredkeje poseljene, število prebivalcev pa se zmanjšuje zaradi negativnega naravnega prirastka in odseljevanja. Indeks starosti je visok, z vidika razvoja pa je neobetavna tudi izobrazbena struktura. Govorimo o občinah s šibko gospodarsko strukturo, najnižjo dodano vrednostjo ter z izjemno šibko naložbeno dinamiko. Po navedbah Nareda (2019) je več kot četrtna stanovanj v tem tipu občin praznih, slaba pa je tudi dostopnost teh občin.

S podobno situacijo se srečujejo tudi druge države. Na primer na Poljskem, kjer je povprečna starost nosilcev dejavnosti sicer najnižja v EU, ugotavljajo, da se problematična območja, pogojena s faktorjem prebivalstva, najpogosteje nanašajo na podeželje. Identificirali in razmejili so demografsko problematiko podeželskih območij na podlagi klasifikacije evropske komisije DEGURBA¹ in potrdili, da gre za depopulacijska območja zaradi motene reprodukcije prebivalstva, njegovega nenehnega odliva in za vitalno oslABLJENO prebivalstvo zaradi staranja in neuravnotežene strukture po spolu v skupini 20-34 let (premajhen delež žensk) (Jakubowsky in Bronisz 2019). Raziskava Satoła (2019) med lastniki majhnih kmetij na jugovzhodu Poljske je pokazala, da staranje prebivalstva z veliko intenzivnostjo negativno vpliva tudi na razvoj kmetijstva in podeželja. Večino majhnih kmetij upravljajo ljudje v zrelih ali starejših letih, mladih pa večinoma vodenje majhnih kmetij ne zanima. Številni starejši kmetje so tudi negativno govorili o prihodnosti svojih kmetij, kar je bilo pogosto povezano s pomanjkanjem naslednikov.

Podobne ugotovitve je pokazala tudi študija avtorjev Bednaříková idr. (2016), ki se nanaša na jugozahodno Sibirijo: migracija mladih ljudi s podeželskih območij je pogosta, podobno kot v vseh kmetijskih regijah Rusije. Odseljevanje, odpor do dela v kmetijstvu in staranje kmetov so resni problemi, ki sprožajo vprašanja o prihodnosti kmetijstva na tem območju. Teritorialna izolacija in socialne vloge podeželskih žensk še posebno spodbujajo njihovo odseljevanje.

---

¹ Stopnja urbanizacije (DEGURBA) je klasifikacija, ki označuje značaj območja.

Ker so Hedlund idr. (2017) v raziskavi ugotovili stalno upadanje moči gospodarstva in prebivalstva na podeželju na Švedskem, so preučevali še, v kolikšni meri so mednarodne migracije prispevale k demografskim spremembam in spremembam na trgu dela na podeželju med letoma 1990 in 2010. Dobljeni raziskovalni podatki so pokazali, da, čeprav mednarodne migracije do neke mere zavirajo upadanje prebivalstva na podeželju, zlasti v delovno sposobnih skupinah, pa je treba njihov potencial za spodbujanje socialno-ekonomske revitalizacije podeželja še bolj podrobno proučiti.

Že starejše raziskave v Sloveniji, na primer Gosar (1998), ugotavljajo, da je v slovenskih Alpah zelo zaskrbljujoča demografska tranzicija prebivalstva, še zlasti mladih, ki je pogojena z gospodarsko usmerjenostjo, razvojem in obstojem malih avtohtonih turističnih obratov. »Dediči, sinovi in hčere, niso navdušeni nad turizmom kot edino ali vzporedno gospodarsko dejavnostjo njihovega gospodinjstva. Turizem res prinaša dohodek, a je po njihovem mnenju težko prigraran« (Gosar 1998, 32). Starejši odrasli in njihovi vplivi na posodabljanje organizacije turističnih kmetij lahko pomembno spodbujajo mlajše, ki bodo, ali so že, gonilna sila turistične kmetije. Starejši odrasli lahko svojim znanjem in izkušnjami odločilno vplivajo na delo in razvoj kmetije. Na področju turističnih kmetij je prisotna tudi pregovorna trma starejših in nerazumevanje situacije med starejšimi in mlajšimi nosilci turističnih kmetij. Mladi, še zlasti tisti, ki so podedovali premoženje, želijo čim hitreje razvijati dejavnosti na kmetiji. Četudi so motivirani, jim delo včasih otežujejo starejši, ki nimajo dovolj posluha za novosti (Zalar 2012; Šarotar Žižek 2008). Situacija se sicer razlikuje glede na kulturno različnost kohezijskih regij Slovenije.

Novejše raziskave Petrovića idr. (2018) in Lakićevića in Pantića (2020) pa so pokazale bolj optimistično perspektivo kmečkega turizma v Sloveniji, saj ga vidijo kot priložnost in enega bistvenih dejavnikov razvoja podeželja. Zanimivo pa v raziskavah v drugih državah, na primer na Japonskem, kot navajajo Chen idr. (2018), ugotavljajo, da se je kakovost življenja prebivalcev v proučevani starajoči se podeželski skupnosti izboljšala, čeprav so gospodarske koristi od podeželskega turizma za večino gostujočih gospodinjstev še vedno majhne. Omenjeni raziskovalci ugotavljajo, da v obravnavani starajoči se skupnosti nematerialne koristi presegajo gospodarske koristi. Turisti so v proučevane odročne vasi sicer vnesli vitalnost, vendar pomanjkanje mladih prebivalcev, ki bi lahko podedovali kmečke posesti, predstavlja ozko grlo za prihodnji razvoj območja.

Raziskava Dinisa idr. (2019) na Portugalskem pa je pokazala, da majhni turistični gostitelji igrajo ključno vlogo pri oživljanju podeželja, pri čemer motivacije akterjev v podeželskem turizmu presegajo zgolj gospodarske koristi. Kitajska študija Li idr. (2020), katere cilj je bil oceniti pripravljenost nove generacije kmetov na Kitajskem, da se vrnejo na podeželje, da bi prispevali k podeželskemu turizmu, je izpostavila pomen »občutka za kraj« in opredelila dve neodvisni razsežnosti občutka za kraj: identifikacije kraja in navezanost nanj. Navedeni dejstvi se kažeta kot pomembni, posebno v deželah z manjšim obsegom kmetijskih površin, kot to velja tudi za Slovenijo. Pričakovati je, da občutek za kraj in navezanost nanj ponderirata vpliv na posodabljanje organizacije turističnih kmetij v Sloveniji.

Ker na turističnih in drugih kmetijah večinoma živi skupaj več generacij, so medgeneracijski odnosi, medgeneracijsko sodelovanje in vpliv starejše in mlajše generacije na upravljanje kmetije ključnega pomena za razvoj in dolgoročni obstoj kmetije. Vplivajo tudi na nasledstvo in prenos kmetije s starejše na mlajšo generacijo (Bohak 2011; Bohak idr. 2011; Engelbart idr. 2018; Hadner in Lorber 2020).

Problematika organizacije življenja in dela na kmetiji izziva našo pozornost, zato nas je v raziskovalnem delu disertacije zanimalo:

- kako poteka in kakšen je vpliv starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij v Sloveniji,
- ali je na voljo dovolj možnosti, ki bi zagotovile kakovostno znanje in sposobnosti za zgleden razvoj turističnih kmetij za starejšo populacijo,
- v kolikšni meri so starejši člani turističnih kmetij vključeni v delo turistične kmetije,
- kakšna je kakovost socialnega okolja in dejavnikov, ki pomagajo starejšim odraslim pri vključenosti v družinsko delo na turističnih kmetijah in v kolikšni meri so starejši vključeni v družbeno in kulturno življenje na podeželju,
- kako medgeneracijski odnosi med člani razširjene družine na turističnih kmetijah in prenos lastništva vplivajo na posodobljenost le-teh, ter
- kako vplivajo vrednote obeh generacij in usklajenost teh vrednot med generacijama na posodabljanje kmetij.

Pogosto obravnavamo turizem v celoti, še posebej turizem na kmetiji, kot pojav sodobnega časa. Vendar tudi preteklost ponuja panoptikum izkušenj podeželskih regij in razvoj tako imenovanih "poti", na primer Svilena pot, Vinska pot ali Jantarjeva pot. Že v davni zgodovini zasledimo primere obiskovanja rimskih ali turških kopeli, potovanja v Jeruzalem,

Meko ali Mont Saint Michel, kar dokazuje bogat historiat podeželskega turizma in, da je bil alternativa množičnemu turizmu že v preteklosti.

2 ZNANSTVENA UTEMELJITEV TEME

2.1 Dileme okolja obravnavane teme

Živimo v postmodernej družbi, ki jo kot edina gotovost zaznamujejo spremembe, tako globalizacijske, tehnološke, informacijske, kulturne, demografske in druge. Dinamika sprememb je večja od dinamike odzivov. Dileme okolja, povzročene s spremembami, pa so hkrati družbeno in intimno vprašanje, saj se zrcalijo tako v spremembi odnosov med ljudmi kot tudi v spremembah na trgu dela. Ker dajemo prednost globalnemu okolju, spregledamo pomen transnacionalnih okolij. Sistemi uničujejo družbeno podstat. Razvojni čas zahteva vse več, vse hitreje, vse bolj kompleksno in vse bolj kakovostno. Razvojna hitrost sili v odločitve ali ustvariti kulturo ozaveščenega sobivanja živih bitij z naravnimi zanamcem onemogočiti preživetje (Ovsenik 2013).

Spremembe zaznamujejo tudi življenje na kmetijah. Spreminjajo se odnosi, spreminja se namembnost kmetij, prihaja do prehajanja iz zgolj tradicionalnih kmetij v kmetije z dopolnilnimi dejavnostmi. Skratka, prihaja do novih organizacijskih oblik življenja in dela na kmetiji. Osrednjo vlogo dobiva človek, nosilec novih idej, ki na eni strani ohranja naravno in kulturno dediščino podeželja, na drugi strani pa z inovacijami sledi globalnim in lokalnim trendom razvoja na podeželju. Pogosta so ovira ali pa spodbuda spremembam podobe podeželja in njegove nacionalne in socialne identitete posamezniki, ki so sposobni s sinergičnimi učinki ustvarjalno delovati na kmetiji in s tem reducirati negotovost preživetja in razvoj gospodarskih dejavnosti na podeželju (Ovsenik in Ovsenik 2015). Podobno razmišlja tudi Kučan (1998, 46), ko trdi, da: »Ko posameznik deluje v prostoru, ga oblikuje skladno s svojo predstavo o njem. Širši, kot je prostor, v katerem deluje, bolj je ta predstava družbeno pogojena. Posameznik torej prostor spreminja s svojim delom«, hkrati pa prostor spreminja tudi družba kot skupina prek posameznika ali skupnih dejanj in dogovorov oziroma predpisov. Tudi družba oblikuje in spreminja prostor skladno s skupno podobo.

Smer razvoja so vsekakor znanje in kompetence, s katerimi je posameznik sposoben vnesti v delovanje na kmetiji subtilne spremembe v načinu življenja in dela (Ovsenik in Ovsenik 2017). Nenehno si prizadeva ohranjati pogoje za razvoj gospodarstva na kmetiji. Prav ti pogoji so pomembni za prihodnje rodove, ki bodo nadaljevali delo na kmetiji (Malačič 2013,

2). Problematiko podeželja in kmetijskega sektorja aktualizirajo zlasti v razvitih državah na drugih celinah (ZDA, Kanadi, Avstraliji) (Davis idr. 2012; Glasgow in Brown 2012; Beaulieu 2014), pa tudi v mnogih evropskih državah (Angliji, Irski, Franciji, Španiji, Italiji, na Hrvaškem in drugod) (Vollet idr. 2005; Marcellini idr. 2007; Kiem 2010; Phillips idr. 2010; Burholt in Dobbs 2012; Ilak Peršurić idr. 2012).

Ko je v kontekstu koevolucije² Hjalager (2020) obravnavala turizem in proizvodnjo hrane je analizirala 21 primerov z vsega sveta in ponazorila oblike koevolucije, ki koristijo tako turizmu kot pridelavi hrane. Navedene ugotovitve, ki so zaenkrat v glavnih tokovih turizma še premalo slišane, a le-te zagotovo napovedujejo spremembe, ki ustrezajo turističnim trendom v povpraševanju po izkušnjah s hrano v širšem pomenu. Ta pobuda, tako za kmetijstvo kot za proizvodnjo hrane, odpira nove možnosti za diverzifikacijo in gospodarske priložnosti, ki presegajo tradicionalne poslovne modele v turizmu.

V Evropi je eden pglavitnih dejavnikov, ki ogroža preživetje kmetijskega sektorja, predvsem neugodna starostna struktura kmetov, saj je kar 33,5 odstotka evropskih imetnikov kmetij starih 65 let ali več, medtem ko je le 7,5 odstotka aktivnih kmetov mlajših od 35 let (Zagata idr. 2019). Podatek, ki bi nas moral skrbeti. Tudi zato, ker se podobna starostna struktura kmetov kaže v vseh državah Evropske unije (EU), pri čemer ni opaziti velikih razlik med članicami. Po podatkih Evropskega Statističnega urada³, je število kmetij v EU v obdobju 2005-2016 strmo upadalo, vendar je površina zemljišč, ki se uporabljajo za kmetijsko proizvodnjo, ostala skoraj nespremenjena. Pri tem pa se kažejo velike razlike med posameznimi državami. Tako zaznavamo največji upad v Romuniji in na Poljskem, kjer je tudi delež majhnih kmetij največji. Število kmetij v EU se je v obdobju 2005-2016 zmanjšalo za okoli 28%; zmanjšanje je zaznati pri vseh velikostih kmetij, razen pri kmetijah, ki obdelujejo več kot 100 ha zemljišč⁴. Najbolj pa se je zmanjšalo število majhnih kmetij.

---

² Koevolucija je izraz, izposojen iz biologije, in se uporablja za opis razvoja dveh različnih populacij v medsebojno odvisnih okoliščinah.

³ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics#The_evolution_of_farms_and_farmland_from_2005_to_2016

⁴ [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Change_in_the_number_of_farms_and_utilised_agricultural_area_by_size_class,_EU-28,_2005%E2%80%932016_\(%25\).png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Change_in_the_number_of_farms_and_utilised_agricultural_area_by_size_class,_EU-28,_2005%E2%80%932016_(%25).png)

Vendar Ploeg v knjigi *The New Peasantries* (2008) navaja, da je poleg procesov kmetijske industrializacije in deaktivacije kmetijskega življa zaznana jasna težnja k »ponovni gramatizaciji« – gre za kvantitativno širitev in kvalitativno krepitev kmetijstva, ki izhaja iz kraja, ki se bori za avtonomijo, zmanjšuje povečanje kapitala in uporablja trajnostno prakso proizvodnje in distribucije hrane in svoj obstoj gradi na preostalih virih podeželja. Ponovno nastajajoče kmečko gospodarstvo, ki krepi lokalni, mali in skupni kontekst, je »strateško pomembno za prihodnjo varnost preskrbe s hrano v svetu« (Ploeg 2010, 1). Avtor je prepričan, da je treba »zagovarjati in krepiti alternativne oblike kmetijske proizvodnje, pridelave hrane, predelave in trženja živil« in »zagotoviti, da so te alternativne dejavnosti v okolju prepoznavne« (Ploeg 2010, 1).

Kot imanentna sprememba se kažejo nove, dopolnilne dejavnosti, ki svoje delovanje in razvoj pogosto usmerjajo v ponudbo turističnih storitev, povezanih z osnovno dejavnostjo (Ovsenik 2008). Turistična ponudba na kmetijah, pogosto poimenovana podeželski turizem, prispeva h gospodarski raznolikosti in omogoča nova delovna mesta, zlasti za mlade. Zaradi raznolikosti podnebnih, okoljskih in regionalnih razmer obstajajo različne vrste podeželskega turizma. Splošne raznolikosti ne bi smeli razumeti kot oviro za potencialni razvoj, temveč kot primerjalno prednost. Dejstvo je, da so trendi sodobnega turizma usmerjeni predvsem v nematerialne vidike turističnega povpraševanja in prvinsko izkušnjo potrošnika, ki na kmetiji z dodatno turistično dejavnostjo stopa neposredno v stik z naravo in tradicijo (Grgić idr. 2017).

Spremembe nedvomno v tem globalnem okolju bistveno vplivajo na medsebojne odnose, na namembnost kmetij in na odnos do okolja kot celote. Prav spremembe, ki se odražajo v kmetijskem sektorju, so imanentne vsemu razvitemu svetu. Spreminja se odnos do narave kot bivalnega okolja, do izrabe zemljišč in do gospodarske dejavnosti v naravnem okolju. Prav na tem področju, se kot pomembna uveljavlja dopolnilna dejavnost turizma na kmetijah na eni strani in do pridelave in predelave hrane na drugi. Prav turistična ponudba na kmetijah prispeva tako h gospodarski raznolikosti kot tudi omogoča nova delovna mesta in prispeva k okoljskemu osveščanju turistov (Pažek idr. 2005).

2.2 Terminološke opredelitve ekoturizma, agroturizma in podeželskega turizma v EU

Tematika zahteva terminološko opredelitev pojmov, s katerimi bomo pojasnili temo doktorske disertacije. Pregled literature je pokazal, da ne beležimo popolne enotnosti pri razumevanju in interpretaciji posameznih izrazov. Gre za približek k razumevanju posameznega termina, vendar se zdi pomembno prikazati opredelitve, kot jih razumejo citirani avtorji.

Glede terminov ekoturizem, agroturizem in podeželski turizem, katerih izvor zasledimo v zadnjem stoletju, ko se je v razvitem svetu kot vse pomembnejši uveljavil sektor turistične industrije, še vedno ni usklajenih dogovorov, zato jih avtorji uporabljajo v različnih zvezah. Vsekakor gre za entitete, ki zaznamujejo nove vrste življenjskega sloga, novo vedenje in nenehno spreminjajoče se zahteve turistov, ki so okoljsko ozaveščeni, zainteresirani za naravno, družbeno in industrijsko dediščino in so vneti zagovorniki trajnostnega razvoja (Ana 2017).

Strategija razvoja gastronomije Slovenije (2006) opredeljuje temeljni pojem, turistična kmetija je »kmetija, na kateri se ukvarjajo poleg kmetovanja tudi s turističnimi in gostinskimi storitvami kot z dodatno in dopolnilno dejavnostjo. Delimo jih na kmetije odprtih vrat (obiskovalcem ponujajo ob koncu tedna le hrano in (ali) pijačo) in na kmetije z nastanitvijo (ponujajo tudi prenočitvene zmogljivosti za turiste). Sem sodijo še vinotoči, osmice in planšarije, ki ponujajo mleko in mlečne izdelke. V laični rabi naletimo pogosto na napačen in popolnoma neustrezen izraz kmečki turizem (po analogiji z mladinskim turizmom bi naj torej šlo za kmečki živelj, ki potuje)« (Bogataj idr. 2006, 7).

Sasu in Epuran (2016) pa trdita, da se termini podeželski/kmečki turizem, agroturizem in turizem na vasi pogosto uporabljajo kot sopomenke. Čeprav za to obliko turizma ni splošno veljavne in splošno sprejete definicije, velja, da ponuja »edinstvene, posebne in verodostojne izkušnje, v katerih je promoviran prvinski življenjski slog« (Sasu in Epuran 2016). Dorobanțu in Nistoreanu (2012) pa dodajata, da podeželski turizem ugodno vpliva na sproščanje stresa, saj ponuja prvinsko okolje, prijetne izkušnje in priložnost za vrnitev k naravi.

Tudi termin podeželski turizem (rural tourism), ki so ga na začetku ocenjevali kot preprosto, poceni in ne zelo priljubljeno obliko turizma, danes konotira kot sodobna oblika turizma, ki nagovarja visoko izobražene skupine turistov z višjim družbenim standardom in turističnimi izkušnjami (Centre for the Promotion of Imports 2018). Vendar izraz »podeželski turizem« od države do države razumejo različno, zato je težko najti univerzalno definicijo, posebno zato, ker je kompleksne večplastne narave in ne gre le za »turizem na kmetiji«, kot je pogosto razumljen (Economic Co-operation and Development 1994).

Četudi **podeželski turizem** nima izrazite podobe, ki bi vabila potencialne turiste na počitnice (Keane 2013, 120), pa Barbuju (2013, 128) opredeljuje podeželski turizem kot vrsto turističnih storitev na podeželju, ki vključujejo vlagatelje, tour operatorje, lokalno in državno regulativo. Podeželski turizem imanentno pomeni nastanitev, prehrano (s poudarkom na tradicionalni lokalni kuhinji) in priložne dejavnosti po željah turistov. Upoštevati pa velja, da izraz podeželski turizem (»rural tourism«) nima enakega pomena v vseh državah EU.

V zadnjem desetletju se termin **podeželski/kmečki turizem** pogosto zamenjuje s terminom **agroturizem**, ki se je pojavil konec dvajsetega stoletja in je neposredno povezan s kmetijskimi dejavnostmi. Glavno turistično središče je kmetija, kjer turisti prenočujejo v kmečkih gospodinjstvih in ne v za turistično ponudbo posebej urejenih nastanitvenih enotah, na primer gostiščih ali hotelih (Sasu in Epuran 2016, 120). Ta oblika podeželskega turizma je običajno dopolnilna dejavnost, kmetijstvo pa ostaja kmetu glavni vir dohodka in poklic (Darău idr. 2010). Raziskave kažejo, da agroturizem apelira na ciljno skupino, ki si želi intimno, osebno in etično izkušnjo počitnic (Daugstad in Kirchengast 2013).

Agroturizem kot oblika podeželskega turizma se razlikuje med geografskimi regijami, vendar je v EU široko opredeljen kot »ekonomski večdimenzionalni razvoj kmetij in večdimenzionalni razvoj podeželskega območja« (Zoto idr. 2013, 210). Tudi v kmetijski, socialni in ekonomski politiki EU ima svoje mesto.

Za navedene oblike turizma pa **trajnostni razvoj** ni le trend, temveč nuja, ki se širi na družbena in ekonomska področja našega življenja, vključno s turizmom, saj gre za »industrijo virov«, ki je odvisna od naravnih in človeških virov. Pomemben potencial zanj pa predstavlja kulturna dediščina družbe (Dorobanțu in Nistoreanu 2012).

Vsekakor agroturizem pogosto obravnavajo kot del **ekoturizma**, »saj sta oba vezana na naravne atrakcije« (Zoto in sod. 2013, 212). V primeru ekoturizma je »glavna motivacija turistov« opazovanje in spoštovanje narave in lokalnih tradicij, povezanih z naravo (Dorobanțu in Nistoreanu 2012, 4). Ozavešča ljudi o pomenu ohranjanja naravnih in kulturnih dobrin in zmanjšuje negativne vplive na okolje. Pomemben dejavnik je tudi zagotavljanje zaposlitve lokalnih prebivalcev in posledično ustvarjanje gospodarskih koristi za lokalno skupnost.

Primeri razumevanja glavnih značilnosti zgoraj predstavljenih vrst turizma so povzeti v tabeli 1.

Tabela 1: Glavne značilnosti podeželskega turizma, agroturizma in ekoturizma, prirejeno po (Ana 2017)

Podeželski turizem	Agroturizem	Ekoturizem
Oblike turizma na podeželju/ v podeželski skupnosti	Turistične dejavnosti, neposredno vezane na kmetijstvo	Na naravi temelječa oblika turizma; glavna motivacija turistov je opazovanje in spoštovanje narave kot tradicionalne kulturne dediščine
Turizem na lastniških družinskih posestvih	Turizem na družinski kmetiji kot sekundarni vir dohodka	Turizem v manjših podjetjih v lokalni lasti
Poudarja naravne danosti, lokalne običaje in kulturno in gastronomsko dediščino	Izobraževalne aktivnosti s ciljem poudarjanja in razlaganja kmečkega načina življenja	Izobraževalne in interpretacijske aktivnosti z namenom vplivanja na ekološko ozaveščenost in ohranjanje kulturnih dobrin
Pogosto je imenovan: agroturizem, turizem na kmetiji, turizem na vasi	Pogosto je imenovan: turizem na kmetiji podeželski turizem turizem na vasi	Pogosto je imenovan: trajnostni turizem odgovorni turizem zeleni turizem
Samostojna dejavnost, vključena v terciarni gospodarski sektor Alternativni/komplementarni turizem – oblika množičnega turizma	V celoti se vključuje v podeželski turizem	Pogosto opisan kot nišni turizem Od podeželskega se razlikuje po stiku z naravo in racionalnem izkoriščanju turističnih virov
Potencialni turisti so ljubitelji narave	Potencialne turiste zanimajo tradicije v kmetijstvu, obrti, folklori in gastronomiji	Potencialni turisti želijo smiselno sodelovati v skupnosti, želijo kakovostno izkušnjo, slikovito okolje, odlično gastronomijo, tradicijo in domačnost.

Vir: Ana 2017.

Vsekakor na »zelenem razmišljanju« temeljijo tako podeželski/kmečki turizem kot ekoturizem. Prav zato je logično, da so med seboj bolj povezani kot druge oblike turizma. Število turistov, ki si želi sprostitev v neokrnjeni naravi, narašča, zato je prehod z množičnega turizma na alternativne oblike turizma pričakovan. Zato je tudi EU med strateške cilje zapisala vizijo za izvajanje potrebnih ukrepov v tem sektorju. Posebej je izpostavila pomen izobrazbe, infrastrukture in možnost črpanja potrebnih finančnih sredstev, ki bodo razvoj teh oblik turizma podprle (Ana 2017).

Kot soroden termin se uporablja tudi termin **trajnostni turizem**, ki ga pogosto povezujemo s podeželskim/kmečkim turizmom in agroturizmom. O trajnostnem turizmu govorimo, ko so:

- okoljski viri optimalno uporabljeni, ko je zagotovljeno vzdrževanje bistvenih ekoloških procesov in pomoč pri ohranjanju naravnih virov in biotske raznovrstnosti;
- ko je zagotovljeno spoštovanje socialno-kulturne pristnosti gostiteljskih skupnosti (ohranjanje grajene in žive kulturne dediščine ter tradicionalne vrednote in prispeva k medkulturnemu razumevanju in strpnosti); in
- ko so zagotovljene dolgoročne gospodarske perspektive glede zagotavljanja pravično porazdeljeni socialno-ekonomskih koristi vsem deležnikom.

Trajnostni turizem mora tudi vzdrževati visoko stopnjo turističnega zadovoljstva in turistom zagotoviti smiselne izkušnje. Povečati njihovo ozaveščenost o vprašanih trajnosti in med njimi spodbujati trajnostne prakse. Razvoj trajnostnega turizma pomeni upoštevanje njegovih sedanjih in prihodnjih ekonomskih, družbenih in okoljskih vplivov pri načrtovanju, razvoju in delovanju turizma (Korez-Vide 2017).

Pogosto tudi počasni turizem (ang. »slow tourism« ali »slow travel«), ki pomeni potovanje za daljše časovno obdobje s počasnim tempom, ki turistu omogoča globoko, pristno kulturno izkušnjo, kljub drugačnemu konceptu, povezujejo s podeželskim/kmečkim turizmom. Gre za alternativno obliko turizma: počasno potovanje je običajno povezano s trajnostnimi praksami, ob upoštevanju vplivov potovanja na okolje, družbo in gospodarstvo. Počasni turizem je možen na katerikoli destinaciji, vendar je še posebej priljubljen na tradicionalnih poteh za »nahrbtnikarje« na destinacijah, kot so Jugovzhodna Azija, Srednja Amerika ali Avstralija. Pogosto ga prepoznajo tudi na priljubljenih območjih cestnih potovanj, kot so Kanada, Avstralija ali ZDA (Stainton 2021).

Izraz slow-tourism, lahko bi ga imenovali *sproščeni turizem*, označuje nov način potovanja in dožemanja, ki je osredotočen na podrobnosti, ne zgolj na bežno spoznavanje turističnih znamenitosti. To je pristop, ki popotnika spodbuja, da zavije z običajnih poti na stezice, da poskuša razumeti značaj obiskanih krajev ter jih doživeti bolj prvinsko, brez posploševanja in površnega dožemanja okolice, kar je značilno za **množični turizem**. Z oznako slow, počasno, se lahko ponašajo nekatere dejavnosti, kot so na primer treking in izletništvo, kolesarjenje (tudi gorsko), konjenišstvo, veslanje, odkrivanje podzemnih jam, obiskovanje zavarovanih območij, opazovanje ptic, balonarstvo, jadralno padalstvo, vleka s psi, tek na

smučeh ali krpljanje, obiskovanje muzejev in ekoloških muzejev, didaktičnih središč in muzejev na prostem, če jih naštejemo nekaj (Ogrinc 2013). Vse te dejavnosti lahko dopolnjujejo ponudbo turističnih kmetij.

2.3 Paradigma moderne organizacije

Človeška civilizacija je po letu 2000 spet zašla v organizacijsko slepo ulico. Kot da ni dovolj časa za povsem odprto evolucijo. Naravna evolucija zahteva jasno razlikovanje med naravno in socialno organizacijo. Naravno organizacijo razumemo kot živo bitje, ki ima na razpolago dovolj časa, da lahko razvije popolno raznovrstnost načinov in oblik življenja. Danes jo je videti kot popolna prehranjevalna veriga, iz katere izhajajo možnosti perfekcije soobstoja najrazličnejših oblik in načinov manifestacije pojava življenja, ki jih poznamo danes. Dandanes je v območju naravne organizacije praktično popolna rešitev problemov. Človeštvo nedvomno išče doslej še nezadovoljive konceptualne alternative tipu socialne organizacije, razvite za potrebe medsebojnega sožitja med ljudmi (Ovsenik idr., 2021).

Razvoj vsake dejavnosti zahteva strateško, ciljno usmerjeno delovanje, če naj posamezna dejavnost doseže uspeh. To nedvomno velja tudi za vse vrste in oblike turizma na podeželju/kmetijah.

Cilj vsake organizacije je, da posluje čim bolj učinkovito, da pri tem porabi čim manj virov in doseže čim boljše uspehe. Zato je iskanje najboljšega načina poslovanja staro toliko kot organizacija sama. V zadnjih letih 20. stoletja so se aktivnosti na tem področju okrepile predvsem na področju poslovanja organizacije (Ovsenik in Ovsenik 2015). Nastali so različni modeli, ki sistemsko dajejo prednost korenitim spremembam. Govorimo o spremembah, ki temeljijo na majhnih korakih (Charan 2004, 36).

Način poslovanja se zadnja leta vse bolj spreminja. Vedno več je razprav in raziskovanj o načinih organiziranosti in poslovanja modernih organizacij. V središču pozornosti je možnost optimalne organiziranosti posamezne dejavnosti. V ospredje stopa človek in ne le njegova zadovoljenost z materialnim, pač pa tudi zadovoljstvo z življenjem. Vedno bolj pomembni so znanje, upravljanje znanja, intelektualni kapital in organizacijsko učenje. Na teh postulatih temelji moderna, holistična paradigma organizacije. Družbeno realnost razlagamo na različne načine in z različnimi koncepti (Capra 2003, 61). Prav moderni, sodobni pristopi k organizaciji dela na kmetijah in novi pristopi k vodenju ljudi zahtevajo na

kmetijah z dodatno dejavnostjo nova znanja, več celostnih vpogledov v delovanje kmetije in vse več organizacijskega učenja. Vse pomembnejši postaja tudi intelektualni in strukturni kapital na kmetiji z dodatno dejavnostjo.

V zadnjih tridesetih letih se je v ospredju znanosti pojavilo novo sistemsko pojmovanje življenja, ki poudarja kompleksnost, mreže in vzorce organizacije, kar je privedlo do nove vrste "sistemskega" mišljenja. Capra idr. (2014) je združil ideje, modele in teorije, na katerih temelji sistemski pogled na življenje, v enoten skladen okvir, ko preučuje tudi pojav ključnih konceptov, kot so avtopoeza, disipativne strukture, družbena omrežja in sistemsko razumevanje evolucije. Ko avtor obravnavata tudi posledice sistemskega pogleda na življenje, tako na področju zdravstvenega varstva, upravljanja globalne ekološke ter gospodarske krize, poudarja tudi razumevanje novega sistemskega pojmovanja življenja in njegovih posledic za širok spekter poklicev.

Ko je Capra (2003) živi sistem videl s stališča vzorčnega, strukturnega in procesnega pogleda, jih je med seboj povezal z organizacijo sistema. Le-ta predstavlja obliko razmerij med deli organizacije, katere osrednje značilnosti sistema so:

- struktura kot materialno utelešenje vzorca organizacije in
- življenjski proces kot nadaljevalni proces vzorca organizacije.

Če obe značilnosti razširimo, opišemo sistem kot obliko ali vzorec organizacije, kot materijo ali materialno strukturo in kot proces.

Osrednjega pomena pri tem je dejstvo, da je njihova skupna značilnost pomen, ki ga vzpostavimo s povezavo vseh sistemskih delov (Capra 2003, 63).

Naši nameni, torej osveščeno ravnanje in strategije, s katerimi želimo doseči svoje cilje, izhajajo iz projekcije mentalnih podob za prihodnost. Naš notranji svet konceptov in idej, podob in simbolov postane orodje za opis družbene realnosti, ki ustvarja mentalno naravo družbenih pojavov (Ovsenik in Ovsenik 2014). Avtorja ugotavljata, da naša sposobnost ustvarjanja miselnih podob in iz njih izhajajočih miselnih konceptov, ki jih projiciramo v prihodnost, omogoča, da postavljamo cilje in izbiramo energije za njihovo doseganje. Ta sposobnost omogoča izbiro med različnimi možnostmi prihodnjega delovanja. Omogoča tudi oblikovanje vrednot in pravil vedenja, ki iz njih izhajajo. Iz miselnih podob nastajajo omrežja komunikacij in dvojna vloga človeških komunikacij. Mreža ustvarja nove miselne podobe in hkrati nenehno usklajuje vedenje njenih članov. Kompleksna dinamičnost

soodvisno prepletenih vedenj in komunikacij ustvarja povezan sistem vrednot, prepričanj in pravil, ki so povezane s pojavom kulture (Ovsenik in Ovsenik 2014).

Kultura organizacije pomeni lepilo organizacije in njen izvor moči. Organizacijske oblike prihodnosti bodo pripadale mreži organizacij, ki se bodo združevale v skupna omrežja.

Mednje sodijo *vitka organizacija*⁵, skupne storitve in molekularna organizacija⁶. Povezave med podsistemi in sistemi v omrežju so pomembne tudi zato, ker vsaka vstopna sprememba, pa če je še tako majhna, vpliva na delovanje sistema kot celote. Vse sestavine sistema so med seboj povezane in ohranjajo njegovo identiteto. Odsotnost povezav v sistemu sproži neskladnost součinkovanja podsistemov med seboj in neskladnost sistema z okoljem. To je razlog, zaradi katerega družbeni sistemi težijo k povečevanju števila povezav s svojimi podsistemi in z okoljem. Na ta način dosegajo svoje cilje in zagotavljajo svoje stabilno delovanje. Moč notranjih povezav prispeva k stabilnosti sistema, ker povečuje predvidljivost delovanja, ne glede na njegovo velikost (Ovsenik in Ovsenik 2017).

Prednost malih sistemov so močne notranje povezave, ker omogočajo stabilno in dinamično delovanje ter pravočasno odzivnost na izzive okolja. Tako mali sistem lahko spreminja lastno logiko delovanja, če se učinkovito in uspešno odziva na okolje, saj usmerja spremembe in vsaj delno predvideva svoje prihodnje delovanje. V današnjih spremenljivih in nestabilnih časih ter razmerah poslovanja je pomembno, da razvijamo in izpopolnjujemo tudi sistem vodenja. V uspešnih organizacijah postaja skrb vodilnih za osebni razvoj posameznika temeljna spodbuda za delo (Ivanko 2020).

---

⁵ Ko govorimo o "vitki" organizaciji, govorimo o organizaciji, ki deluje brez nepotrebnih izgub in ima optimalno organizirane vse poslovne procese. Cilj vitke organizacije je nenehno izboljševanje vseh aktivnosti. Njena prednost pa, da se osredotoča na rezultate, dinamične, časovno in stroškovno učinkovite procese, na zmanjšanje napak, na visoko učinkovite ter motivirane zaposlene (Razvojna agencija Savinjsko-Šaleške regije: <http://ra-sasa.si/2020/02/14/vitka-organizacija-v-vsakem-procesu/>).

⁶ V molekularni organizaciji ima vsak posameznik zelo pomembno vlogo. Zaposleni so opolnomočeni in samostojno sprejemajo odločitve v zvezi s projekti in svojim področjem dela. Vsak je odgovoren za svojo profesionalno in osebno rast, obenem pa soodgovoren za prenos znanj in veščin na sodelavce. Velikost in sestava projektnih skupin in organizacijskih enot se dinamično spreminja in prilagaja zahtevam naloge ali/in kupcev. Akterji sprememb so zaposleni, ki ne čakajo na navodila vodstva, ampak se ob zaznani potrebi samoorganizirajo v najbolj optimalno obliko (Voditeljstvo, <http://www.i-leaders.net/2009/12/molekularna-organizacija.html>).

Ko govorimo o posodabljanju organizacije turističnih kmetij, govorimo praviloma o sistemu vitke in molekularne organizacije. Medsebojno vplivanje članov organizacije turističnih kmetij bistveno zaznamuje njihovo uspešnost. Eden izmed najpomembnejših vplivov v sistemu turističnih kmetij je vpliv gospodarjev in lastnikov kmetij, katerih starost se pogosto že nahaja v tretjem življenjskem obdobju (stari nad 65 let). Zanje velja, da se praviloma težje spoprijemajo s sodobnimi pristopi kmetovanja in načinom turističnega poslovanja. To velja zlasti takrat, ko gre za uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije. Razvoj turizma in vračanje k naravi usmerjata pozornost prav k turističnim kmetijam, ki zaradi vedno bolj zahtevnih gostov zahtevajo hitre prilagoditve in organizacijske spremembe (Ovsenik in Ambrož 2010, 32-36).

Vpliv organizacije bomo zato raziskovali skozi percepcijo načrtovanja, vodenja in odločanja v procesih kmetovanja in s tem povezanih procesih dopolnilnih dejavnosti, skozi kompleksno problematiko človeških virov in drugih, s tem povezanih dilem. Zato bomo raziskovali predvsem dejstvo, v kolikšni meri starejši vplivajo na posodabljanje organizacije turističnih kmetij in zagotavljajo njihovo uspešnost.

2.4 Statistični pogled na značilnosti kmetij v EU in v Sloveniji.

Različne raziskave demografskih trendov v družinskem kmetovanju v razvitem svetu, na primer (Chiodo idr. 2019), poudarjajo iste ugotovitve: namreč, starostna struktur kmetov raste, število kmetij upada, upada tudi interes mladih za prevzemanje družinskih kmetij. Z enakimi problemi se ukvarjajo tudi kmetije z dopolnilno dejavnostjo turizma. Kmečki gospodarji pogosto nimajo naslednikov, ki bi bili pripravljeni prevzeti kmetijo. in jo nadalje razvijati.

V nadaljevanju povzemamo, po podatkovnih bazah Eurostat in SiSTAT, nekaj ključnih statističnih podatkov – indikatorjev o kmetijah in nosilcih kmetijske dejavnosti. Prikazani podatki kažejo, da so razlike med državami zelo velike in, da moramo biti previdni pri uporabi in interpretaciji objavljenih statističnih poprečij.

Po podatkih Agriculture statistics - family farming in the EU (2020) je bilo v letu 2016 v EU 10,5 milijona kmetij, od katerih jih je bilo 95,2 % klasificiranih kot družinske kmetije. Le-te so zaposlovale okoli 80 % delovne sile v poljedelstvu in obdelovale okoli 60 % kmetijskih zemljišč v uporabi. Delež kmečkih gospodarjev, starih nad 65 let, je bil tretjinski. Poprečne

velikosti kmetij so bile zelo različne: od 1,5 ha na Malti in 2,4 v Romuniji do 68 ha v Združenem kraljestvu. Povprečna starost nosilcev dejavnosti na kmetijah v EU je 51 let.

Po podatkih SiSTAT je bilo v letu 2016 v Sloveniji registriranih 69.671 družinskih kmetij, ki so obdelovale skupaj 454.060 ha zemljišč; kar je v povprečju 6,52 ha zemljišča na kmetijo. Kmetijskih podjetij je bilo 131 s skupaj 25.528 ha zemljišč, v povprečju torej 195 ha zemljišč na podjetje. V letih od 2000 do 2016 se je število družinskih kmetij močno zmanjšalo: leta 2000 jih je bilo 86.336, leta 2016 pa le še 69.671, površina vseh zemljišč, s katerimi so upravljale družinske kmetije, pa se medtem skoraj ni spremenila. Povprečna starost nosilcev dejavnosti na kmetijah v Sloveniji je 48 let.⁷

Odstotek aktivnega prebivalstva, ki je dejavno v kmetijstvu, se po navedbah v viru Archive: Farmers in the EU – statistics (2017) močno razlikuje tudi med državami EU: od 26 % v Romuniji in 16,5 % v Bolgariji do 1,6 % v Belgiji in 1,2 % v Združenem kraljestvu. V Sloveniji je ta delež 7,5 %. Za vse države EU pa je značilno, da je povprečna starost tistih, ki delajo v kmetijstvu, za nekaj let višja od povprečja zaposlenih v drugih dejavnostih. Podatki iz navedenega vira kažejo, da je v manj razvitem delu EU delež v kmetijstvu zaposlene delovne sile višji kot v razvitem delu EU, kjer imajo mladi več možnosti za zaposlitev v urbanih središčih. Zanimiv je tudi podatek, da je delež žensk med zaposlenimi v kmetijstvu razmeroma visok, saj v EU doseže kar 35,1 %, v Sloveniji pa 41,1 %, torej je delež približno enak kot na Poljskem in v Grčiji in nekoliko manjši od deleža v Avstriji in Romuniji. Najmanjši delež žensk v kmetijstvu imata Irska (11,9 %) in Danska (19,9 %) (Archive: Farmers in the EU – statistics, 2017).

Struktura gospodarjev kmetij oziroma nosilcev kmetijske dejavnosti je dokaj odstopala od strukture vseh zaposlenih: povprečje moških v EU je 72,1 %. Delež žensk je najvišji v Litvi in Latviji (43 %), najnižji (pod 10 %) pa na Finskem, na Malti, na Nizozemskem in v Nemčiji, medtem ko je v Sloveniji približno 15 %.

Po podatkih iz leta 2016, povzetih po Archive: Farmers in the EU – statistics (2017), se je izobrazbena struktura tistih, ki so delali v kmetijstvu, močno razlikovala od izobrazbene strukture celotnega delovno aktivnega prebivalstva. Medtem ko je 17,9 % celotnega delovno

---

⁷ Podatki so pridobljeni iz SiStat (<https://pxweb.stat.si/SiStat/sl>). Novejših podatkov ni v tej bazi. Preverjeno 25.2.2022.

aktivnega prebivalstva v EU imelo zaključeno le nižjo stopnjo izobrazbe⁸, je bil ta delež v kmetijstvu 40,7 %. Pri tistih, ki so dosegli vsaj srednjo stopnjo izobrazbe, so bili deleži pri obeh populacijah precej podobni (48,0 % za celotno delovno sposobno prebivalstvo in 50,2 % za kmetijstvo). Med vsemi delovno sposobnimi prebivalci jih je imelo 33,9 % terciarno izobrazbo, medtem ko je to raven doseglo le 8,9 % zaposlenih v kmetijstvu. Spet se kažejo velike razlike med državami: na Portugalskem na primer je delež tistih z nižjo izobrazbo kar 87,6 %, na Češkem pa je ta delež najnižji, le 4,1 %. Za Slovenijo poročilo navaja, da ima 37,2 % zaposlenih nižjo izobrazbo (med vsemi zaposlenimi je takšnih le 8,8 %), 53,8 % ima srednjo izobrazbo, ni pa podatka o deležu tistih s terciarno izobrazbo.

Okoli tri četrtine delovne sile na kmetijah predstavljajo nosilci dejavnosti in člani njegove, oz. njene družine; tu se kažejo manjše razlike med državami kot pri prej obravnavanih parametrih. Odstopata Češka in Slovaška z le 25,5 % oz. s 27,6 % delovne sile, ki so člani družine. V Sloveniji je delež družinskih članov na kmetiji med najvišjimi, kar 93,7 %.

Tudi delež kmetij, ki so se po podatkih Archive: Farmers in the EU – statistics (2017) za leto 2013 poleg kmetijstva ukvarjale še s kako drugo pridobitno dejavnostjo, se med državami EU zelo razlikuje: od 60 % na Danskem do izpod 1 % v Bolgariji, Litvi in na Cipru. V Sloveniji je ta delež okoli 17 %. Najpogostejše dejavnosti v okviru držav EU so predelava kmetijskih pridelkov, gozdarstvo, pridobivanje obnovljive energije in turizem (na 10,7 % kmetij). Podatki kažejo, da so pridobitne/dopolnilne dejavnosti bolj pogoste v razvitem delu EU. Lahko sklepamo, da so pogoji za ukvarjanje z dopolnilnimi dejavnosti celo med državami EU zelo različni. Potrebo po samooskrbnosti – k čemur pripomorejo tudi dopolnilne dejavnosti – prepoznavajo predvsem v državah razvite Evrope. Slovenija se temu le počasi približuje.

Po poročilu Evropske komisije Young farmers in the EU – structural and economic characteristics (2017)⁹ je le 5,6 % kmečkih gospodarjev starih 35 let ali manj, medtem ko jih je 31,1 % starejših od 65 let. Gospodar kmetije je pri tem oseba, ki je pravno in finančno odgovorna za kmetijsko gospodarstvo. Pri interpretaciji teh podatkov pa moramo upoštevati, da do uradnega prenosa kmetije pogosto pride, ko gospodar doseže upokojitveno starost,

---

⁸ Po Mednarodni standardni klasifikaciji izobrazbe (International Standard Classification of Education ISCED – <http://uis.unesco.org/en/topic/international-standard-classification-education-isced>)

⁹ Poročilo predstavi povprečja in nekatere značilnosti demografske strukture, večinoma ne vključuje podatkov za posamezne države.

naslednik pa je takrat pogosto že starejši od 35 let in že nekaj časa aktivno sodeluje pri delu na kmetiji in njenem vodenju.

Če ne upoštevamo podatkov za Romunijo, kjer sta tako število (majhnih) kmetij in delež kmetov nad 65 let zelo velika, je delež gospodarjev v EU približno enak - okoli 20 % -v vseh starostnih razredih (do 44 let, 45-54 let, 55-64 let in nad 65 let). Seveda se spet kažejo velike razlike med državami: na Portugalskem je polovica kmetov – gospodarjev starejših od 65 let, na Poljskem, v Nemčiji in Avstriji pa je ta delež nižji od 10 %. Povprečna starost gospodarjev se je v obdobju od leta 1982 do leta 2012 zvišala s 50,5 na 58,3 leta.

Kmetije, ki jih vodijo starejši gospodarji, so majhne v primerjavi s kmetijami, ki jih vodijo mlajši; poprečna velikost kmetije pri starostnih skupinah do 54 let je okoli 16 ha, pri skupini od 55-64 let je 12,2, medtem ko imajo gospodarji, stari 65 in več let, kmetije s poprečno velikostjo 6,3 ha. Še večje razlike se kažejo v outputu¹⁰ kmetij: povprečni output kmetije v EU je bil 30.916 €, pri skupini z gospodarji v starosti 55-64 let je padel na 23.636€ in pri gospodarjih, starih 65 in več let kar na 9.454 € (podatki za leto 2013).

2.5 Medgeneracijska problematika podeželskih kmetij

Na podeželskih kmetijah običajno živijo večgeneracijske, razširjene družine, za katere je značilno, da poleg osnovne dejavnosti kmetovanja začenjajo tudi z drugimi inovativnimi načini pridobivanja prihodka. V večgeneracijskih družinah predvsem mladi že poznajo novejšo tehnologije, prek katerih pridobivajo informacije o novih možnostih gospodarjenja in razvoja. Raziskava v okviru mreže ISLE (International sustainability network environment) poudarja, da nekateri mednarodni primeri (ZDA, Brazilija, Italija, Francija) beležijo izjemne socialne inovacije v kmetijstvu in pri razvoju podeželja gorskih območij, katerega cilj je preoblikovanje naravnih in človeških razsežnosti v okviru novega trajnostnega načina kmetijstva. Gre za premik od preteklega modela, ki je temeljil na integraciji in diverzifikaciji dohodkov, na nov model, ki temelji na vrednotah, in je povečal delež motiviranih kmetov za to, da se ne posvečajo zgolj gospodarskim vprašanjem, ampak tudi socialnim, okoljskim in kulturnim izzivom ob hkratni obravnavi celovitejše ideje skupnostnega in trajnostnega razvoja. Analizirali in predstavili so primere socialnih inovacij

---

¹⁰ Uporabljen je kazalec SO (Standard output), to je povprečna monetarna vrednost agrarnega proizvoda »na vratih kmetije«. SO se uporablja tudi kot merilo pri ocenjevanju ekonomične velikosti kmetije.

na področju kmetijstva Južne Karoline, Italije, države Santa Catarina v Braziliji in v Franciji (Chiodo idr. 2019).

Glede na tematiko vpliva starejših odraslih na turističnih kmetijah Kanade avtor Augé navaja, da: »Podaljševanje starostne življenjske dobe in prehod iz običajnega sobivanja s treh na štiri generacije postopoma vodita do praktičnih sprememb v ureditvi družbenega življenja« (Augé 2011, 35). Starši v Kanadi bi pomagali svojim otrokom in prepisali kmetijo tistim, ki jo želijo, vendar se niso pripravljene upokojiti, ker gre vodenje kmetije v njihov pokojninski načrt, za naslednike pa bi zgodnejši prepis ob pravem času lahko pomenil boljši začetek kariere (Crouch 2009). Z večanjem deleža starejših odraslih bo postajalo vedno bolj pomembno, ali bodo zanje lahko (brezplačno) skrbeli družinski člani ali pa bo morala država vlagati v infrastrukturo ter (so)financirati delovanje ustanov in drugih ponudnikov različnih storitev za starejše¹¹.

Zaposleni bodo lahko z družini prijaznimi ukrepi sami oziroma dlje časa skrbeli za starejše odrasle iz svojih družin (Kanjuo-Mrčela in Černigoj-Sadar 2007, 159). Pri tem sta izpostavljena dva problema: starejši so bodisi še vitalni, polni energije in idej, bodisi so starejši, ki bi nujno potrebovali tako socialno kot zdravstveno pomoč. Če upoštevamo turbulenco časa in sledimo viru (Capra 1987, 46)¹², bo treba poiskati nove načine dela, oblikovati nove odnose, izostriti poglede in spremeniti odnos do vrednot. Vpliv starejših odraslih v organizacijski kulturi družinskega gospodarstva, kjer je vključenih več generacij, je velik. Pomembne so njihove norme in vrednote organizacije. Ovsenik in Ambrož (2006, 57) navajata: »Delovanje določene organizacije temelji na soglasju o skupnih načelih delovanja, ki so pogojena z vrednostnim sistemom lokalnega okolja«.

---

¹¹ Podrobnejši izsledki so predstavljeni v delu »S partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja« (Kanjuo-Mrčela in Černigoj-Sadar 2007)

¹² V znanstvenem prispevku »Čas preobrazbe: znanost, družba in nastopajoča kultura« so obširne ugotovitve, da bo treba vzpostaviti nove načine dela in odnosov pri organizaciji dela ter spremeniti odnos do pridobljenih vrednot (Capra 1987).

Zagotoviti bo treba alternativna teoretična izhodišča za preseganje družbene neenakosti in pomanjkanja socialne nepravičnosti¹³ (Estes 2008, 127). Drucker (2001, 157) pravi, da se znanje prenaša iz roda v rod¹⁴: »Ljudje so svoj poklic ali vrsto dela podedovali ob rojstvu. Sin kmeta je postal kmet. Če ni bil uspešen pri opravljanju kmečkega dela, je propadel. Danes imajo ljudje izbiro, zato morajo ugotoviti, kakšne prednosti imajo in kam torej spadajo«. Na turističnih kmetijah so medgeneracijski odnosi izjemno pomembni, saj dobri družinski odnosi preprečujejo generacijski prepad, ki bi zrahljal družinske odnose, povzročil prepire in nesoglasja ter probleme pri dedovanju¹⁵ (Jereb 2013). Različne generacije imajo različne načrte. Normalno je, da med generacijami v družini prihaja do nasprotij. Velja, da imajo načrti in mnenja mladih ljudi prednost pred načrti in mnenji starejših ljudi (Hojnik-Zupanc 1994, 53). Velikokrat se to kaže v razhajanju pri načrtih in v različnih življenjskih izkušnjah tudi glede »medgeneracijskega komuniciranja«.

Veliko negativnih reakcij v družinah je rezultat nepripravljenosti mladih, da bi sprejeli modrost življenjskih izkušenj starejše generacije. Starejša generacija pa bi na drugi strani morala sprejeti dejstvo, da je nekatere življenjske načrte lažje opredeliti skozi vrstniško interakcijo (Hojnik-Zupanc 1994, 55). Povzamemo lahko, da se stališča med generacijami pogosto razlikujejo, kar v družini močno vpliva na odnose med člani. Ker gre hkrati tudi za problem pokojninske blagajne, razpoložljivih sredstev in dvigovanja starostne meje upokojevanja¹⁶, (četudi govorimo o družinskih gospodarstvih), bodo morali starejši sami skrbeti za svojo zaposljivost, izobraževanje in usposabljanje in s tem večati svoj vpliv na odnose in delo na turistični kmetiji (Malačič 2013).

---

¹³ Profesorica dr. Estes Carroll na Kalifornijski univerzi v San Francisku je preučila težave staranja in njihove politike v delu »A first generation critic comes of age Reflections of a critical gerontologist«. Oprelila je probleme in opozorila na njena stališča v javni razpravi ter objektivna dejstva stanja (npr. demografski vzorci) (Estes 2008).

¹⁴ V obširnem prispevku »Organizacijska kultura podjetja« opisuje svoje raziskovalno delo o normah in vrednotah, odnosih in organizacijski kulturi pri poslovanju organizacije (Drucker 2001).

¹⁵ S Sašo Jereb sem opravil intervju, pri katerem so me zanimali medgeneracijski odnosi na turističnih kmetijah na Škofjeloškem. Izpostavila je pomembnost odnosov. Če so ti slabi, lahko pride do propada družinskega gospodarstva (Jereb 2013).

¹⁶ Besedilo obravnava dosedanje staranje prebivalstva Slovenije in nadaljevanje tega procesa v prihodnje. Dosedanji razvoj je prikazan na osnovi podatkov izbranih popisov prebivalstva, prihodnji razvoj pa je viden iz projekcij prebivalstva Slovenije v letih 2001-2036 (Malačič 2013).

Interakcija med starejšimi in mladostniki je edinstven psihološki potencial na področju motivacije. Pogoji, da se ta potencial udejanji, so ugodne strukturne razmere pri vsakokratnem nesorodstvenem medgeneracijskem odnosu ter osebna stališča, izkušnje in gledanje vsakega od udeležencev na odnose med ljudmi različnih generacij (Ramovš in Slana 2010, 3). Zanimiva je Malačičeva trditev, da pri starejših identificiramo izrazito hitro zastarevanje znanja (Malačič 2008). Problem zastarevanja znanja postaja stalen in vse bolj aktualen, še posebej na kmetijah. V družbi, ki se vse hitreje stara, je pomembno spremeniti odnos do starosti, staranja in starih ljudi tudi z izobraževanjem. »S pomočjo izobraževanja naj bi prišlo do premika v razumevanju starosti. Od starosti kot preostanka neaktivnega, družbeno marginalnega življenja do uspešnega staranja, možnosti za razvoj potencialnih starejših odraslih in za njihovo sodelovanje v ekonomskem, kulturnem, političnem in družbenem življenju v skupnosti« (Kump in Jelenc-Krašovec 2005, 243).

»Z dvigovanjem kakovosti komuniciranja med generacijami se razvija in krepi tudi človekova solidarnost, ki ni le glavni razpoložljivi vir za obvladovanje perečih nalog zaradi staranja prebivalstva v prihodnjih letih, ampak tudi možnost za kakovosten dvig medčloveškega sožitja v družini, v delovnem in krajevnem okolju in širše na ravni narodov in človeške skupnosti. Sožitje je poleg zdravja ena izmed najbolj zaželenih vrednot večine ljudi« (Ramovš in Slana 2010, 9).

3 REFLEKSIJA TURISTIČNEGA SISTEMA

3.1 Mednarodni turistični sistem in vplivi nanj

Turizem, natančneje kompleksni turistični sistem, je področje gospodarstva, ki je mehko strukturirano in kjer se pretaka ogromna količina informacij, ljudi in denarja (Jere Jakulin 2016).

Nekateri avtorji, na primer Moreira idr. (2020), opredelijo turistični sistem kot kompleksen družbeno-ekonomski sistem, sestavljen iz treh podsistemov (uprava, upravljanje in ponudba storitev; distribucija in promocija; povpraševanje/potrošnja) in več komponent, katerih interakcija temelji na informacijah in komunikaciji. Ta je odprta in izjemna z nenehnimi stalnimi prilagoditvami sistema. Druga skupina Tardivo idr. (2014) pa opredeljuje turistični sistem kot sestav medsebojno povezanih, medsebojno odvisnih in medsebojno sodelujočih treh osnovnih elementov – turistov, geografskih elementov (regija, ki generira popotnike, regija turistične destinacije in regija tranzitne poti) in turistične industrije – ki skupaj tvorijo enotno funkcionalno strukturo.

Turistični sistemi so del družbenih sistemov, zato se spreminjajo skupaj z njimi (Poslad idr. 2018, 1). Delovanje turističnega sistema se spreminja, vse več je individualnega turizma, saj množični turizem izgublja primat. Nov način organiziranosti pogojuje individualizacija turističnih storitev, ki zahteva uporabo novih tehnologij, nove načine upravljanja in vodenja in še posebno nov, kompleksen način izobraževanja za turizem. Turizem doživlja strukturne in paradigmatične spremembe, ki pomembno vplivajo na razvoj področnih turističnih politik, strategij in novih znanj (Poslad idr. 2018)¹⁷.

Z razvojem novih komunikacijskih tehnologij se v turizmu spreminjajo načini komunikacije, struktura in način mobilnosti ter določajo strategijo in konkurenčnost turističnih organizacij in destinacij. Turistične izkušnje, ki jih podpira tehnologija, vedno bolj usmerjajo popotnike

---

¹⁷ V prispevku navajajo integracijo štirih novih ključnih tehnologij, tehnoloških področij, elektronske storitve, ki se nanašajo na lokacijo poslovanja, osebno interakcijo med uporabniki, nemoteno dostopna večmedijska mobilna komunikacija in pametne komponente na osnovi middleware ali »pametne programske opreme«, ki uporablja tehnologijo Multi-Agent.

k ustvarjanju vrednosti v vseh fazah potovanja. Porajajoča se pametna okolja preoblikujejo strukture, procese in prakse, kar vpliva na storitvene inovacije, strategijo, upravljanje, trženje in konkurenčnost vseh vpletenih v turističnih sistemih (Buhalis 2019).

Hiter razvoj tehnologije posredno vpliva tudi na inovativnost na področju turizma. Inovativno delovanje vseh turističnih struktur in akterjev se kaže kot nujnost, ki omogoča konkurenčno prednost na hitro spremenljivem trgu turističnih storitev. Hitro spreminjanje okolja in nastajanje novih potreb turistov vzpodbujata razvoj novih izdelkov in storitev na področju turizma¹⁸.

Danes se turizem in gostinstvo z uporabo informacijske tehnologije bistveno spreminjata v svojih temeljnih strateških dejavnostih. Poganjajo ju konkurenca, ki je neločljivo povezana s panogo, pa tudi razvijajoče se inovativne ideje in prakse. Za tekmovanje s konkurenčnim okoljem in odzivanje na spremembe in motnje v okolju je uporaba informacijske tehnologije neizogibna. Študija Khatri (2019), ki temelji na analizi literature iz zadnjih 10 let, je pokazala, da se informacijska tehnologija v turizmu in gostinstvu najpogosteje uporablja pri izpolnjevanju potreb po informacijah, pri analizi vodenja in uspešnosti, upravljanju operativnega procesa in v inovacijskem procesu. Po mnenju omenjenega avtorja pa je uporabo informacijske tehnologije pri promociji in trženju, upravljanju odnosov s strankami ter pri ustvarjanju vrednosti in konkurenčne prednosti treba še raziskati.

Barišić (2020) ocenjuje, da tehnologija pogojuje tudi management znanja na različnih področjih turizma. Konkurenčnost na turističnem svetovnem trgu je odvisna od zmožnosti organizacije, da izkoristi svoje intelektualno in na znanju temelječe nematerialno premoženje (osnovno sredstvo). V tem smislu je znanje prepoznano kot močno orodje pri ustvarjanju učinkovitega modela za doseganje konkurenčne prednosti in uresničitve zelene poslovne uspešnosti. V raziskavi Barišić (2020) tudi ugotavlja, da turistična podjetja zaradi neugodnega okolja za sprejemanje znanja precej neučinkovito izvajajo koncepte in procese upravljanja znanja, čeprav uvajanje prakse upravljanja znanja v turističnem sektorju

---

¹⁸ Strategije so bile predstavljene na mednarodni konferenci »Kultura in regionalni gospodarski razvoj: kulturne, politične in družbene perspektive« med 28. in 30. septembrom 2000 na Univerzi v Tesaliji, Volos v Grčiji in na Mednarodni znanstveni konferenci »Turizem na otokih s posebnim ciljem« (Stamboulis in Skayannis 2003, 35).

zagotavlja nove priložnosti za reševanje izzivov globaliziranega trga, povečanje konkurenčnosti in izboljšanje inovativnih procesov v turizmu (Barišić 2020).

Sklepamo lahko, da bodo procesi, ki izhajajo iz povezovanja znanja in inovacij na področju turizma, v prihodnje močno vplivali tudi na razvoj izobraževalnih podsistemov za turizem. Ti bodo izobraževali ljudi in jih opremili s kompetencami, ki bodo kos novim izzivom na turističnem področju. Ameriški Nacionalni inteligenčni svet¹⁹ je v tesnem sodelovanju s strokovnjaki znotraj in zunaj ameriške vlade identificiral ključne pospeševalce sprememb in skupine trendov, ki bodo oblikovali svet v naslednjih letih. Raziskovalci trendov poudarjajo, da v globalni prihodnosti do leta 2020 noben izmed trendov na področju turizma ni prevzel dominantne vloge. Vsak izmed njih je imel v različnih regijah in državah različne vplive. Trendi so se med seboj prepletali in spreminjali. Razvoj inovacijskega potenciala na področju turizma in pogoji za trajnostno delovanje pa bodo v prihodnosti omogočali trajnostno upravljanje z družbenim in naravnim okoljem.

Fayos Sola (1996) je že pred več kot 25 leti ugotavljal, da turistični sistemi preživijo le, če okrepijo svojo samoproizvajalno in samopredstavitveno moč. V sistemskem pomenu morajo torej turistični sistemi okrepiti celovitost in dinamično kompleksnost svojega okolja, saj je treba turizmu glede na njegov ekonomski pomen v družbenih sistemih nameniti posebno mesto.

3.2 Vpliv globalizacijskih sprememb na podeželje

Globalizacijske spremembe in kriza so marsikje spremenile ne le navade ljudi, ampak tudi njihovo eksistenco – mnogi so se zaradi vse težjih pogojev preživetja iz mestnih in podeželskih območij pričeli vračati nazaj na podeželje, vendar na zelo različne načine, odvisno od njihovih zmožnosti in priložnosti. Raziskava (Benessaiah 2021) ugotavlja zanimiv grški trend vračanja ljudi na podeželje, ki je prispeval k odpornosti na krizo v Grčiji leta 2008. Prispeval je tudi k trajnostnemu kmetovanju. Razvoj zahteva razširitev, nadaljnjo podporo, raznolika in večinoma »nevidna« prizadevanja, ki so usmerjena v podeželje in ki zahtevajo diferencirano krepitev zmogljivosti ter ciljno usmerjeno politiko in upravljanje.

---

¹⁹ National Intelligence Council, <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home>

Karin Benessaiah (2021) ugotavlja, da je grška kriza povzročila nepričakovane socialno-ekološke spremembe, vključno s trendom vračanja ljudi na podeželje, ko se ljudje skušajo znova povezati z dejavnostmi na podeželju. Trendi na podeželju bi teoretično morali prispevati k večji odpornosti ljudi na krizo in njihovi večji vlogi pri rasti trajnostnega kmetovanja ter oživitvi podeželja, vendar pa o zadevnih procesih ostaja veliko neznanega. Kvalitativna in kvantitativna analiza 76 intervjujev z grškimi povratniki na podeželje ponuja poglobljeno oceno protiurbanizacije, torej gibanja nazaj na podeželje. Raziskava kaže, da je treba trende vračanja na podeželje obravnavati kot del preobrazbe zaradi preživetja. Grški trend vračanja na podeželje ni homogen; sega od kmetovanja za zgolj preživetje do tržno usmerjenih manjših kmetij. Vključuje tako podeželski kot mestni prostor; vendar je za državo večinoma »neviden«. Te različne vrste strategij vračanja na podeželje odražajo različna začetna izhodišča, od začetnega vrtičkarstva do tržno usmerjenih manjših kmetij pa vse do pridobitve večjih zmogljivosti. Strategije se lahko spremenijo, kar ponazarja dinamično naravo preobrazbe modela »nazaj na podeželje«. Različne strategije vračanja na podeželje zahtevajo usmerjeno podporo v različnih fazah, da se zagotovi njihova sposobnost preživetja in dolgoročna trajnost.

V Sloveniji je prihodnost trajnostnega razvoja podeželja v avtonomni razvojni perspektivi, odkrivanju domačih potencialov in povezovanju z drugimi regijami glede na načelo sodelovanja od spodaj navzgor. Pri tem je še posebej pomembno celovito obravnavanje mest in podeželja kot funkcionalno celotne regije. Mala in srednje velika mesta so generatorji regionalnega gospodarskega razvoja v policentričnem sistemu mest. Ta mesta predstavljajo središča zaposlitve, ki z infrastrukturo omogoča razvoj storitvene dejavnosti v regiji in dostop do večjih trgov dela (Lorber 2009, 112).

Da na razvoj turističnih potencialov močno vpliva tudi globalizacija, ugotavljata Woods in McDonagh (2011). Gre za vpliv na preoblikovanje podeželskih območij v Evropi in drugod po svetu, kar predstavlja izzive in priložnosti za razvoj podeželja. Globalizacija močno vpliva na tradicionalne stebre gospodarstva na podeželju, vključno s poslovanjem družinskih kmetij in predelovalnimi dejavnostmi, usmerjenimi v izzive, ki jih na trgu povzroča vedno večja konkurenca. Centralizacija odločanja transnacionalnih podjetij, novi predpisi in obveščanje v globaliziranem svetu ponovno opozarjajo na izgubo vrednot. Programi za razvoj podeželja poskušajo zapolniti praznino, ki se je pojavila v mnogih regijah. Za gospodarski razvoj podeželja pripravljajo nove možnosti glede odprave trgovinskih ovir, večje mednarodne mobilnosti in dostopa do sodobnih komunikacijskih tehnologij.

Tudi rezultati raziskave relacijske perspektive DERREG²⁰ kažejo, da globalizacijske spremembe vplivajo na vsako podeželsko regijo drugače in niso vnaprej določene. Pogosto jih identificirajo lokalne agencije, ki strategijo razvoja podeželja spreminjajo, če so pravilno ciljane, oblikovane in podprte. Ker globalizacija vpliva na podeželske skupnosti Evrope in jih spreminja, morajo biti podeželske skupnosti sposobne ustreznega odziva, biti morajo intenzivno vključene v globalna omrežja, izpostavljaajoč se njihovim vplivom in posledicam dogodkov ter dogajanj po vsem svetu. Gospodarstvo tega nastajajočega svetovnega podeželja bo bolj raznoliko in dinamično kot prej, prebivalstvo pa bolj raznoliko in razmišljujoče.

Vendar globalizacije ne smemo obravnavati kot neustavljive sile, ki homogenost postavlja na dinamičnih kulturah evropskega podeželja. Kot trdi Woods (2007), se globalno reproducira prek lokalnih procesov pogajanj in hibridizacije, ki vključujejo lokalne in ne-lokalne akterje. Skladno s tem se programi in pobude za razvoj podeželja spreminjajo, vendar je njihovo izvajanje odvisno od strukturnih omejitev in svobode lokalne agencije, tako da bodo rezultati globalizacije v različnih podeželskih regijah še vedno različni. Dokumenti v zbirki, ki izhajajo iz projekta DERREG, ponujajo nekaj vpogleda v to, kako globalizacija deluje na evropskem podeželju in nakazuje odziv na razvoj podeželja (Woods in McDonagh 2011, 160).

Na negativne učinke globalizacije opozarja Mischi (2013, 76), ki je raziskoval razmere v Franciji. Ugotovil je, da so drugačne, kot so bile, saj je delež delavskega razreda na podeželju, ki se bori za ohranitev svoje podeželske prevlade proti zahtevam mest in srednjega razreda, manjši. Vlada strah, da bi se morali izseliti iz donosnejših območij (npr. Briere v Franciji) v revnejša predmestja (npr. St-Nazaire). S priseljevanjem ljudi iz mest so na tem območju stroški nepremičnin narasli in mladim generacijam delavskega razreda je težje ostati v tem okolju. Tudi turiste vidijo kot urbane ljudi, katerih socialna uporaba podeželja ogroža lokalno pridelavo živil in rejo živali.

---

²⁰ Razvoj evropskih podeželskih regij v dobi globalizacije (DERREG) je financirala Evropska unija: Sedmi okvirni program pod tematiko družbeno-ekonomskih in humanističnih ved 8. št. 225204, 1. januarja 2009. Konzorcij DERREG vključuje univerzo Aberystwyth, Združeno kraljestvo (koordinator); Leibniz Institut für Landerkunde, Nemčija; Univerza Mendel v Brnu, Češka republika; Nacionalna univerza na Irskem, Galway; Raziskave NeVork inštitut, Slovenija; Nordregio, Švedska; Universität des Saarlandes, Nemčija; Univerza v Ljubljani, Slovenija; Univerza Wageningen, Nizozemska (Woods in McDonagh 2011, 154).

3.3 Uporaba informacijskih in komunikacijskih tehnologij (IKT) na turističnih kmetijah

Raziskava poznavanja in uporabe informacijske tehnologije na turističnih kmetijah v Sloveniji v letu 2006 (Pavlovič in Petak, 2007), ki je zajela 96 kmetij, je pokazala, da so bile že takrat vse turistične kmetije opremljene z računalnikom, ki ga je uporabljal vsaj en član gospodinjstva, čeprav je bil stacionarni telefon še vedno glavno sredstvo komunikacije. Dostop do interneta je imelo 71,4 % odstotka kmetij, kar je razmeroma visok delež, saj je sicer po podatkih SURS (RIS 2006) v letu 2006 do interneta lahko dostopalo le 54 % vseh gospodinjstev v Sloveniji. Prenosnih računalnikov in mobilnih telefonov z dostopom do interneta pa je bilo takrat še malo. Svojo promocijsko spletno stran je imelo 63 % kmetij. Avtorja ugotavljata relativno visoko stopnjo znanja uporabe računalniških orodij in pripravljenost nosilcev turističnih kmetij, da vlagajo dodatne napore v pridobitev teh znanj. Tudi kasnejša raziskava med ponudniki zasebnih turističnih nastanitev (med katere štejejo tudi turistične kmetije) (Balažič 2017) je pokazala, da se ponudniki zavedajo pomembnosti izobraževanja in izpostavljajo pomanjkanje organiziranih izobraževanj in pomanjkljiva znanja na področju obvladovanja različnih spletnih orodij. Iz navedenega lahko zaključimo, da so IKT na turističnih kmetijah uporabljali več kot v drugih gospodinjstvih, vendar manj kot v proizvodnih in storitvenih podjetjih.

Novejših celovitih podatkov o uporabi IKT na turističnih kmetijah nismo našli, vendar lahko pričakujemo, da je razvoj šel v smeri posodabljanja in širše uporabe računalnika in internetnih orodij. Pričakujemo, da imajo danes praktično vse turistične kmetije širokopasovni internetni dostop in svoje promocijske spletne strani. Verjetno pa se tudi pri nas kaže problem, ki ga izpostavlja novejša raziskava na Poljskem, ki se osredotoča na ocenjevanje kakovosti teh spletnih strani turističnih kmetij (Król 2019): da so pomanjkljivo vzdrževane, niso posodobljene, pogosto so neprofesionalno izdelane z najnižjimi možnimi stroški ter tehnološko in vsebinsko zastarele. Avtor zaključuje, da »zapuščena spletna mesta« ne opravljajo trženjskih in prodajnih funkcij. Zaradi pogosto neaktualne vsebine tudi nimajo informativne funkcije. V »zapuščenih spletnih mestih« - nekatere vsebine niso bile spremenjene že od leta 2001 - avtor vidi zamrznjeno »digitalno kulturno dediščino kmečkega turizma na Poljskem« (Król 2020).

O starostni strukturi uporabnikov IKT na turističnih ali drugih kmetijah nismo našli podatkov, pričakujemo pa, da je podobna kot v celotni populaciji. Po raziskavi SURS (Zupan 2019) uporaba s starostjo upada, in sicer v skupini od 65 do 74 let internet redno uporablja okoli 47% populacije, za skupino uporabnikov, starih 75 in več let pa ni podatka.

3.3.1 Perspektive uporabe IKT na kmetijah

Sodobna, še posebej manjša podjetja za podporo svojim poslovnim funkcijam vse pogosteje uvajajo celovit informacijski sistem (ang. Enterprise Resource System – ERP), da jim ni treba razvijati lastnega informacijskega sistema in da lahko izkoristijo znanje ter dobre prakse, vgrajene v takšne sisteme. Ponudnikov ERP sistemov je veliko, so modularno zasnovani in jih je mogoče prilagoditi specifičnim potrebam uporabnikov iz različnih gospodarskih panog.

Pregled uporabe celovitih informacijskih sistemov za vodenje kmetij (ang. Farm Management Systems – FMS) v Sloveniji je pokazal, da sta na tržišču dosegljivi dve takšni rešitvi, *Pantheon Farming* podjetja DataLab Agro s sedežem v Švici, in *Sledat* podjetja Uscom d. o. o iz Polhovega Gradca. Rešitev Pantheon Farming tržijo v državah nekdanje Jugoslavije in drugih balkanskih državah. Sodeč po referenčnih uporabnikih je predvsem namenjena kmetijskim gospodarstvom, ki so znatno večja od običajnih družinskih kmetij. Po navedbah v viru Šubic (2019) pa je sistem Sledat namenjen tudi manjšim kmetijam. Oba sistema temeljita na sodobni internetni in mobilni tehnologiji in sta zgrajena iz več modulov, kot so živinoreja, poljedelstvo, perutninarstvo, travinje, ki jih uporabnik izbere glede na dejavnosti na kmetiji. Med njimi ni modula za vodenje turistične dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Oba sistema še nadalje razvijajo, vendar pa ju, sodeč po navedbah na spletnih straneh proizvajalcev, uporablja še razmeroma majhno število kmetij.

Pregled tujih raziskav je pokazal, da celovite sisteme za upravljanje kmetij (FMS) tudi v tujini razmeroma malo uporabljajo. Tako je študija Knutha idr. (2018), izvedena v nemški pokrajini Brandenburg, ki je zajela predvsem večje kmetije (nad 50 ha zemlje), pokazala veliko raznolikost med FMS, razvitimi v različnih zveznih nemških državah. Stopnje sprejemanja FMS so bile različne, vendar na splošno nizke. Študija tudi ugotavlja, da mora biti bodoči FMS lahko razumljiv, prilagodljiv potrebam posameznih kmetov in na voljo z nizkimi stroški. Zanimiv je tudi cilj raziskave Munz idr. (2020), ki je zajela predvsem večje kmetije v Nemčiji in katere namen je bil proučiti obseg uporabe celovitih informacijskih

sistemov in značilnosti, ki jih imajo na ravni kmetijskega gospodarstva. Raziskava je pokazala različne stopnje uporabe teh sistemov.

Odnos kmetov do sprejemanja IKT tehnologij je proučeval tudi Gogate (2019). Analiza dobljenih podatkov je pokazala, da je mlajša generacija kmetov odprta za uporabo IKT, vendar jih omejujeta pomanjkanje znanja in stroški tehnologije. Tehnologija, namenjena kmetom, pogosto ne deluje tako, kot pričakujejo njeni uporabniki in ni v skladu s predstavo večine kmetov o tehnologiji. Glavni zaključek njegove raziskave je, da bi bilo treba izboljšati IKT tehnologijo tako, da bi lahko uporabnike prepričala o konkretnih koristih njene uporabe (Gogate 2019).

Raziskave v razvitih državah zaenkrat torej ne kažejo na širšo uporabo ERP sistemov na kmetijah. Nekatere raziskave (na primer Tamirat idr. 2018; Caffaro in Cavallo 2019) pa vendar nakazujejo, da se bosta razvoj in uporaba IKT v kmetijstvu obrnila v smer »pametnih tehnologij« (ang. Smart Farming Technologies - SFT) ali natančnega kmetovanja (ang. Precision farming)²¹. V nerazvitih državah pa mobilni telefon ostaja poglobljena komunikacijska tehnologija, ki jo kmetje množično uporabljajo (Kabbiri idr. 2018).

3.4. Zgodovinski pogled na razvoj in povezovanje turističnih kmetij v Sloveniji

Razvoj turističnih kmetij v Sloveniji z družinskim modelom kmetovanja je možno zaznati skozi celotno zgodovino razvoja ideje podeželskega turizma. »Proizvodni obrat kmetije predstavljajo kmetijske proizvodne zmogljivosti, ki jih gospodar kombinira in uporablja po načelih gospodarnosti in so v funkciji pridelovanja kmetijskih proizvodov. Kot vsak

---

²¹ Izraz natančno kmetovanje se nanaša na koncept upravljanja s kmetijstvom, ki temelji na opazovanju, merjenju in odzivanju na variabilnost med pridelki in med zemljišči, glede na lokalne in ekološke razmere. Nove tehnologije omogočajo kmetom, da upravljajo svoja polja na podlagi informacij, kot so razpoložljivost hranil in pričakovani pridelek pridelka, vsebnost vlage v zemlji, razvoj plevelov itd. Pri zbiranju informacij se uporabijo različni senzori, lahko tudi posnetki iz brezpilotnih letalnikov. Metoda natančnega kmetovanja zahtev manj obdelave tal, setev, gnojenja, vode za namakanje, nanašanja pesticidov in drugih postopkov. Cilji natančnega kmetovanja so:

- manjša poraba virov (semena, gnojila, pesticidi, gorivo ...)
- zmanjšanje potrebnih strojnih in delovnih ur
- izboljšanje pridelka in kakovosti pridelka
- zmanjšanje vpliva na okolje
- popolna dokumentacija proizvodnega procesa (University of Hohenheim 2017, 20. september).

proizvodni obrat tudi ta služi pridobivanju dohodka in s tem neposredno pokrivanju potreb gospodinjstva, zaposlitvi članov gospodinjstva, ustvarjanju premoženja družine in zagotavljanju njenega obstoja« (Kovačič 2001, 214).

Začetki turističnih kmetij v Sloveniji segajo v sedemdeseta leta prejšnjega stoletja. Glede na številčnost kmetij, ki so se začele ukvarjati s turizmom na kmetiji, sodimo, da je bilo zanimanje zanje vse večje, zato je bilo posledično nujno organizirati Združenje turističnih kmetij Slovenije, ki je bilo ustanovljeno konec leta 1997. Organizirano je v skladu z Zakonom o društvih in kot področna turistična organizacija povezuje že 395 turističnih kmetij iz vse Slovenije. Člani združenja imajo približno 2600 ležišč in 11.800 sedežev.

Po podatkih Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS (junij 2022) je vseh skupaj kmetij z dopolnilno dejavnostjo turizem na kmetiji v Sloveniji naslednje: »488 izletniških kmetij, 98 vinotočev, 38 osmic in 598 turističnih kmetij z nastanitvijo. Vse te kmetije imajo skupaj 35.937 sedežev in 5751 ležišč. Od ustanovitve leta 1997 dalje združenje skrbi za skupen nastop turističnih kmetij na trgu, razvoj ponudbe, informiranje in usposabljanje nosilcev turistične dejavnosti na kmetijah in zastopanje interesov članov na gospodarskem in pravnem področju. Združenje svojim članom nudi brezplačno svetovanje in mesečno informiranje o aktualnem dogajanju, brezplačno predstavitev na sejmih v okviru združenja, cenejše objave v promocijskih materialih združenja, cenejšo objavo na internetu, ugodnejša ali brezplačna usposabljanja (računalniški tečajji, tečajji tujih jezikov, komuniciranje z gosti ipd.) (ZTKS 2022).

Dejavnosti promocijskega spleta so v preteklih desetih letih pomembno vplivale na večjo prepoznavnost ponudbe turističnih kmetij, boljše zavedanje potrošnikov, boljše poznavanje in večjo naklonjenost ponudbi slovenskih turističnih kmetij ter tako zagotovile vsaj 30% večjo zasedenost zmogljivosti v primerjavi z letom 1997. Združenje turističnih kmetij Slovenije že od samega začetka tesno sodeluje s Slovensko turistično organizacijo, z Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvom za gospodarstvo, kmetijsko gozdarskimi zavodi v okviru Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije ter z različnimi izobraževalnimi ustanovami« (ZTKS 2022).

3.5 Pravne osnove dopolnilnih dejavnosti na kmetiji v Sloveniji

Slovenska zakonodaja s področja kmetijstva opredeljuje dejavnosti, ki jih je mogoče registrirati kot dopolnilno dejavnost na kmetiji (Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji 2018). V 14. členu te uredbe navaja, kaj spada med dopolnilne dejavnosti turizem na kmetiji: (1) turistična kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem; (2) izletniška kmetija oziroma turistične kmetije brez sob; (3) vinotoč in (4) osmica .

»Za opravljanje dopolnilne dejavnosti turizem na kmetiji mora kmetija, ki nudi hrano, zagotoviti najmanj 50 % vrednosti lastnih surovin, ki so predmet ponudbe. Do 25 % vrednosti ponudbe lahko kmetija zagotovi z dokupom osnovnih surovin, ki so pridelane na drugih kmetijah z lokalnega trga ali ki so predelane na drugih kmetijah, ki imajo dopolnilno dejavnost predelava. 15. člen: (1) prostori, namenjeni opravljanju dopolnilne dejavnosti turistična kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem, morajo biti urejeni v objektih, ki jih ima nosilec kmetije ali člani kmetije, na kateri se opravlja kmetijska dejavnost, v lasti, v najmanj desetletnem najemu ali ima vpisano stavbno pravico za najmanj deset let. (2) Turistična kmetija z nastanitvijo lahko gostu nudi nočitev v obliki urejenih sob, apartmajev ali prostora za kampiranje. (3) Na turističnih kmetijah z nastanitvijo je lahko v sobah in apartmajih največ 30 ležišč. (4) Nastanitvene zmogljivosti so lahko na naslovu kmetije, na kateri se opravlja dopolnilna dejavnost turistična kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem in v vinogradu, ki pripada kmetiji, ki opravlja dopolnilno dejavnost turistična kmetija z nastanitvijo oziroma kampiranjem, če je vinograd vpisan v register vinogradov v skladu s predpisom, ki ureja vino. (5) Na turistični kmetiji z nastanitvijo s prostorom za kampiranje je dovoljeno kampiranje za največ 30 oseb. (6) Nosilec dopolnilne dejavnosti izkaže evidenco gostov z izpisom iz knjige gostov. 16. člen: (1) Na izletniških kmetijah je lahko največ 60 sedežev pred objektom, 60 sedežev v objektu in največ 60 gostov naenkrat. Če ima ta kmetija tudi dovoljenje za opravljanje turizma na kmetiji z nastanitvijo, se v število gostov ne šteje število nastanitvenih gostov iz prejšnjega člena. Nosilec dopolnilne dejavnosti mora voditi evidenco F iz priloge I te uredbe. Evidence je treba hraniti deset let od poslovnega dogodka. (2) Na kmetiji, na kateri se opravlja dopolnilna dejavnost vinotoč, lahko ne glede na drugi in tretji odstavek 14. člena te uredbe nudijo hladne prigrizke, kruh in pecivo te kmetije ali druge kmetije, če imajo dovoljenje za opravljanje dopolnilne dejavnosti predelava. Ne glede na šesti odstavek 14. člena te uredbe se lahko nudi le vino iz lastne pridelave, dokupi pa se lahko ustekleničena naravna in mineralna voda. Nosilec

dopolnilne dejavnosti mora voditi evidenco E iz priloge I te uredbe. Evidence je treba hraniti deset let od poslovnega dogodka. (3) V vinotočih je lahko največ 60 sedežev pred objektom, 60 sedežev v objektu in največ 60 gostov naenkrat. (4) Na kmetiji, na kateri se opravlja dopolnilna dejavnost osmica, se lahko ne glede na šesti odstavek 14. člena te uredbe nudi le vino iz lastne pridelave, dokupi pa se lahko ustekleničena naravna in mineralna voda. Na kmetiji, na kateri se opravlja dopolnilna dejavnost osmica, lahko ne glede na drugi in tretji odstavek 14. člena te uredbe nudijo eno krajevno značilno toplo jed (na primer jota, štruklji in podobne jedi), hladne prigrizke, kruh in pecivo te kmetije ali druge kmetije, če imajo dovoljenje za opravljanje dopolnilne dejavnosti predelava. Nosilec dopolnilne dejavnosti mora voditi evidenco E iz priloge I te uredbe. Evidence je treba hraniti deset let od poslovnega dogodka. (5) Na kmetiji, na kateri se opravlja dopolnilna dejavnost vinotoč in osmica, se ne smejo opravljati druge vrste dopolnilne dejavnosti turizem na kmetiji. (6) Na kmetiji, na kateri se opravlja dopolnilna dejavnost osmica, lahko prodajajo in strežejo hrano in pijačo največ dvakrat na leto do deset dni. Nosilec dopolnilne dejavnosti osmica mora najpozneje 14 dni pred začetkom prodaje in strežbe hrane in pijače najaviti svoje odprtje inšpektoratu, pristojnemu za kmetijstvo, da se pregleda pripravljena količina surovin za ponudbo (kmetijski pridelki in izdelki). (7) Dopolnilne dejavnosti izletniška kmetija, vinotoč in osmica se opravljajo na naslovu kmetije ali na naslovu nosilca kmetije ali zidanice« (Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji 2018).

3.6 Organizacijska refleksija turističnega okolja

Trdna in dosledna raziskovalna produkcija je do zdaj znatno prispevala k prepoznavanju in raziskovanju pomenov, teoretičnih temeljev in možnih posledic turizma. Osredotočenost na trajnostne turistične dejavnosti je spodbudila tudi različne pristope (med drugim ekološki turizem, odgovorni turizem, turizem v korist revnih). Kljub temu pa še vedno obstajajo težave pri opredeljevanju konkretnih rešitev zapletenega problema, kako aktivirati in olajšati širjenje praks trajnostnega turizma. Dejstvo je, da je turizem v svetu rastoča gospodarska veja, saj je v letu 2019 zaposloval kar 37,1 milijona delavcev, v Sloveniji pa okoli 60.000 (ekvivalent polnega delovnega časa), in ustvaril 5,3 % GDP (UNWTO²²). Glede na krizo zadnjih dveh let se je populacija zaposlenih v turizmu vidno skrčila, še več, vrsta turističnih

---

²²United Nations World Tourism Organization, <https://www.unwto.org/statistics/country-fact-sheets>

organizacij/podjetij je zaprla vrata, zaposleni pa so ostali brez dela, zato predvidevamo, da se je število zaposlenih v turizmu v Sloveniji bistveno zmanjšalo.

Turistični sektor v Evropi združuje dva milijona podjetij. Po statističnih podatkih gre večinoma za majhna in srednje velika podjetja, ki so pogosto koncentrirana v turističnih območjih, sicer pa razpršena tudi po ostalih delih države. Takšna strukturna razmerja, ki imajo velik vpliv na lastniško strukturo, kot so samozaposleni, na stopnjo izobrazbe in znanja zaposlenih v turistični dejavnosti, zasledimo v vseh evropskih državah (Ovsenik 2008).

Vpliv menedžmenta na izobraževanje za turizem se v turističnem gospodarstvu povečuje, nastajajo večja podjetja, še zlasti v gostinski dejavnosti. V preteklosti je na turističnem trgu prevladovalo nekaj večjih potovalnih agencij in večje število majhnih potovalnih agencij. Danes predvsem majhne in srednje agencije zelo težko ohranjajo svoj položaj na trgu. Trend razdrobljenosti turistične industrije v posamezni državi lahko pripišemo potrebi po razvejani mreži podjetij na celotnem območju posamezne države. Mobilnost ljudi znotraj turističnega prostora nenehno narašča. Vse to v veliki meri prispeva k raznoliki ponudbi delovnih mest v turistični dejavnosti. To je še posebej značilno za storitveni sektor oziroma konkretnije, za tista področja turistične dejavnosti, ki ponujajo neposredne storitve posameznikom (Tkalčič 2018).

Pri tem je potrebno izpostaviti primer Slovenije, ki temelji na zelenem turizmu in zato potrebuje znanja in izkušnje še zlasti na primeru turističnih kmetij. Na tem področju se odpirajo številne priložnosti za razvoj s pomočjo izobraževanj in spopolnjevanj in posledično priložnosti za nova delovna mesta. Posamezne ciljno tržne skupine turistov s podobnimi zahtevami in vedenjskimi vzorci, za katere je treba oblikovati ponudbo, so za turistična podjetja ekonomsko opravičljive. Takšen sodoben marketinški pristop pomeni, da lahko ponudnik zadovolji potrebe sleherne stranke znotraj ciljne tržne skupine. Specializacija te vrste pomeni, da je treba na področju turistične dejavnosti zagotoviti posebej usposobljene ljudi, ki bodo sposobni zadovoljiti potrebe bolj zahtevnih potrošnikov na eni strani in hkrati bodo sposobni uveljavljati in izvajati strategijo lastnikov turističnih podjetij (Tkalčič 2018).

Glede na ugotovitve Tkalčiča, so tudi za razvoj in delo turističnih kmetij, potrebna velika vlaganja, tako materialna kot finančna, ki pa se s težka povrnejo pri trženju storitev. Z vidika organizacije kot poslovnega subjekta je takšna poslovna strategija absolutnega prilagajanja edina možna, če si turistična panoga želi povrniti vložena sredstva ter hkrati ustvariti dodano vrednost. Razvoj na turističnem trgu, ki teži k vedno bolj bogati ponudbi turističnih storitev,

omogoča organizacijam preživetje kljub visokim davkom in dragi delovni sili (Tkalčič 2018).

3.7 Razvoj turizma na podeželju

3.7.1 Preobrazba turizma

Zadnja desetletja postmoderno družbo označujejo preobrazbe ali prehodi, ki včasih povzročijo dramatične in hitre spremembe v skupnostih, politiki, gospodarstvu in okolju. Te preobrazbe zahtevajo celovito prilagajanje novim gospodarskim, socialnim, političnim, kulturnim ali okoljskim spremembam, ki so posledica preobrazb. Turizem se pojavlja kot sredstvo prehoda, sestavni del prehodov in kot posledica prehoda. Poleg tega se preobrazbe lahko zgodijo tudi znotraj turizma (Müller 2017). Na preobrazbo turizma v Vzhodni in Srednji Evropi je vplivala tudi širitev Evropske unije ter razvoj prometnih sistemov in infrastrukture, s čimer se širijo možnosti razvoja na področju turizma, pa tudi konkurenca med državami in regijami pri privabljanju tako turistov kot tudi vlagateljev (Więckowski in Saarinen 2019).

Značilnosti »novega turizma« so fleksibilnost, strukturiranost, razvojnost in uresničevanje potreb po izvirnih turističnih doživetjih. Ko govorimo o razvoju izdelkov in storitev, vpliv spremenjenih demografskih, ekonomskih razmer in okusov potrošnikov napoveduje, da bodo za turizem v prihodnosti značilni izdelki in storitve, ki bodo zadovoljevali posebne potrebe turistov. Razvijali bodo podeželski turizem, turizem zdravja in dobrega počutja, kulturni turizem in turizem kulturnih vrednot, turizem umetnih okolij, nišni, urbani, seniorski, invalidski, verski, MICE²³ turizem (Fang 2020b) ter turizem dogodkov in doživetij. Pričakujemo lahko, da bo ta razvoj vplival tudi na spremembe na kmetijah z dopolnilno dejavnostjo.

---

²³ ang. Meetings, Incentives, Confernces and Exhibitios

3.7.2 Podeželski turizem: množični turizem v primerjavi z individualnim turizmom

Pregled in razvoj podeželskega turizma v razvitem in nerazvitem svetu, kot ga predstavi Fang (2020a), obravnava podeželski turizem kot sredstvo za doseganje gospodarskega in družbenega razvoja in obnove, ki lahko koristi lokalnim prebivalstvom, kot učinkovit vir dohodka in zaposlitve in kot eno najpomembnejših orodij v razvoju turistične industrije. V zadnjem času so se številna uveljavljena turistična območja usmerila k podeželskemu turizmu, da bi diverzificirala turistično ponudbo in razširila tržne možnosti. Korist prepoznava tudi v širitvi vpliva turizma z obalnih območij z razvitim množičnim turizmom v zaledje.

Podeželski turizem je mogoče povezati s tradicionalno in romantično idejo o dobrih starih časih, preprostem in zdravem načinu življenja (svež zrak, zdrava hrana, prvinska narava in drugo), z gostoljubnostjo podeželskih ljudi, spokojnostjo in oddaljenostjo od hitečega sveta. Vedno več ljudi čuti potrebo po izvirnosti, stiku z naravo in novih doživetjih. V primerjavi z vse bolj kompleksnim, visoko organiziranim, anonimnim, prenatrpanim in stresnim urbanim okoljem postaja podeželsko okolje vse bolj atraktivno (Brezovec 2015, 17-19). Po raziskavi Christou in Sharpley (2019) je podeželski turizem tudi primeren kontekst, saj omogoča velikodušnost in močne čustvene odnose med gosti in gostitelji, torej dobrohotno obliko gostoljubja. Ob tem omenjena avtorja poudarjata, da je to obliko gostoljubja mogoče gojiti pod pogojem, da se organizacijske vrednote preusmerijo v antropocentrične in ne egocentrične ali komercialno osredotočene dejavnosti.

V nasprotju s podeželskim turizmom pa, po navedbi Vengesayija (2003, 640), v množičnem turizmu običajno sodelujejo turisti, ki so bolj konservativni, ki ne želijo tvegati, ki nimajo ekstremnih potreb in so zadovoljni z nizkocenovnimi storitvami. Ponudniki turističnih storitev jim to omogočajo še posebej takrat, ko je turistični trg stabilen in obisk določene turistične destinacije ni tvegan. Skromno povpraševanje po inovativnih storitvah in proizvodih ter osredotočenost potrošnikov na tradicionalne turistične storitve, ustvarjata nizke stroške, zagotavljata uporabo nezahtevnih proizvodnih pogojev in dovolj kvalificirane delovne sile.

Podeželski turizem postaja vse bolj atraktiven kot protiutež prevladi tehnologije v vsakdanjem življenju. Življenjski prostori, kot so deževni gozd, divjine, obalna in ostala neonesnažena območja, zagotavljajo edinstvene možnosti za pobeg iz stresnih delovnih okolij. Vendar je za razumevanje in prepoznavnost podeželja nujna digitalizacija podeželja,

kar pomeni prizadevanje za prepoznavnost podeželja s pomočjo digitalnih medijev. Borbo za preživetje na podeželju izpostavljata Lundgren in Johansson, ki navajata, da se je na Švedskem v zadnjih desetletjih povečalo zanimanje za podeželje in da je podeželje postalo vse bolj prisotno kot predmet politike, nenazadnje tudi v socialnih medijih (Lundgren in Johansson 2017, 81).

Medtem, ko so socialni mediji prepoznani po njihovem pomenu za družbeno dinamiko na splošno, pa je manj znanega o tem, kako razumeti podeželsko dinamiko/ gibanja na spletu, ki generira tudi politiko na področju turizma. Politika podeželja se izvaja v socialnih medijih in prek njih. Študija Lundgrena in Johanssona (2017, 74-75)²⁴, ki je utemeljena s teorijo diskurza, je identificirala tri različne diskurze: diskurz mobilizacijskega delovanja, diskurz ponovnega zastopanja in diskurz frustracije. Osredotočenost na urbane norme in digitalna prizorišča, kjer so bili ljudje s podeželskega območja povezani, je identificirala njihove izkušnje in ocene ter identificirala podeželsko identiteto in vrednote. Avtorja sta izpostavila različnost diskurzov ustvarjanja dveh nasprotujočih si pojmov, ki zadevajo podeželska območja (kot umiranje ali življenje na podeželju).

Socialna omrežja predstavljajo medij, iz katerega je mogoče razbrati življenje in delo v odročnih krajih države in na tej osnovi graditi politiko razvoja podeželja. Osredotočenost na urbane norme in prakso ter digitalno prizorišče kot prostor, kjer so bili ljudje reprezentativno zastopani in identificirani s podeželskih območij, skupaj predstavljata povezanost izkušenj in mnenj. Da njihova podeželska identiteta ni le ponovno sestavljena, temveč priznana in ovrednotena, sta prepričana Lundgren in Johansson (2017, 81).

Nedvomno dinamika podeželskih območij ustvarja spremembe, ki se kažejo kot hitrejši razvoj podeželja in tudi razvoj turizma na kmetijah. Prav ta dinamika sproža inovativne pristope na področju turizma na kmetijah, ki ustvarjajo vse pomembnejšo alternativo množičnemu turizmu.

---

²⁴ Tema študije je raziskava uporabe socialnih omrežij Facebook na Švedskem: proučuje različne uporabnike z različnimi temami uporabe socialnega omrežja

3.7.3 Razvojne smernice turizma na podeželju

V zvezi z razvojnimi smernicami želimo izpostaviti problem odgovornosti na turističnih destinacijah. Na podlagi trajnostnih pristopov dobimo vpogled v načine vodenja in sprejemanja odgovornosti v destinacijskih omrežjih, kar prispeva h konceptualni analizi sposobnosti preživetja turističnih destinacij in doprinaša k boljšemu razumevanju trajnostnega delovanja z vidika organizacije. Za doseg tega cilja je bila v raziskavi Pechlaner idr. (2018) izvedena serija kvalitativnih intervjujev z upravljavci destinacij v urbanih in podeželskih območjih. Glavni rezultat je identifikacija mreže voditeljev, ki prevzamejo odgovornost za razvoj turizma v okviru turistične destinacije. Znotraj te mreže ima upravljavec destinacije ključno vlogo pri razvoju in oblikovanju vizij, ciljev in strategij. Podobno poudarjata tudi Ovsenik in Kiereta (2006), da so se različni akterji na turističnih destinacijah različno odzivali na spremembe. Nekateri so se zavedali, da je spremembo treba razumeti kot izziv, drugi se nanjo niso odzvali, kar je tako na lokalni kot globalni ravni pomenilo zanikanje oz. nerazumevanje časa, ki zahteva vključevanje in sodelovanje (Ovsenik in Kiereta 2006). Navedeno velja tudi za ves podeželski turizem.

Zaradi sodelovanja na globalni ravni postaja destinacija vodilni povezovalac, organizator in pospeševalec aktivnosti na destinaciji. Postaja torej nosilec kompleksnega turističnega procesa, kar destinaciji kot celoti omogoča pozitiven vpliv na trajnostni razvoj. Za zagotavljanje trajnostnega razvoja pa je pomembno povezovanje in sodelovanje vseh turističnih ponudnikov na destinaciji. Žal ugotavljamo, da organiziranost slovenskega turizma še ne zagotavlja zadovoljivega povezovanja aktivnosti in uresničevanja interesov posamezne turistične entitete (Uran in Ovsenik 2006). Dejstvo je, da stare oblike povezovanja in odločanja ne vzdržijo soočanja s potrebami razvoja tako turistične destinacije kot tudi podeželja kot celote in vendar podeželje pridobiva pomen kot zaželen turistični ponudnik na destinaciji.

Prelovšek (2020) je ocenjeval tehnično učinkovitost turističnih kmetij v Sloveniji s pomočjo metod analitičnega hierarhičnega procesa (AHP) in izvedel analizo ovojnice podatkov (DEA) ter primerjal rezultate obeh metod. Rezultati modeliranja so pokazali, da obstajajo možne izboljšave na vseh ravneh učinkovitosti. Izboljšave so možne tudi na kriterijih dodatne ponudbe turističnih kmetij.

Vlogo podeželskega turizma za razvoj podeželja sta analizirala Udovč in Perpar (2007, 226) s primerjavo dveh regij z različnimi vrstami podeželskega turizma. Na enem izmed področij

identificiramo zelo diverzificiran podeželski turizem s široko paleto turističnih izdelkov (rafting, pohodništvo, kolesarjenje, kopanje, smučanje ...). Turistična ponudba drugega območja je bolj enotna in zajema predvsem kmetijski turizem in nekatera zdravilišča. Podeželski turizem je pomemben dejavnik gospodarskega razvoja na obeh področjih in se obravnava tudi kot rešitev za izgubljena delovna mesta. Nobeno izmed območij ne razvija množičnega ali drugih vrst turizma. Obe področji spodbujata trajnostni način turizma v povezavi z varstvom narave in lokalnimi značilnostmi²⁵. Najbolj pomembni za razvoj so endogeni potenciali (naravni in človeški) vsakega območja. Turizem v tem primeru raste in pomeni tudi pomemben prispevek h gospodarstvu posameznega območja.

Med pomembnimi pogoji za uspešen razvoj turizma na podeželju je tudi socialni kapital podeželja, trdi Thissen (2009, 74), ko povzema nekatere rezultate nacionalnega raziskovanja, organiziranega v okviru raziskovalnega programa z naslovom Socialna država na podeželju, ki jo je opravil Urad za socialno in kulturno načrtovanje Nizozemske (SCP) v enem od najbolj podeželskih delov Nizozemske (Zeeland). V vasicah Zeelanda se socialni kapital analizira z vidika razmerja med kakovostjo življenja, socialno kohezijo in oskrbo lokalnih skupnosti v majhnih vasicah. Relativno avtonomne vasi se ukvarjajo z nenehnim preoblikovanjem kraja. Za to preoblikovanje je značilno stalno upadanje lokalne usmerjenosti na ravni posameznika in skupnosti, kar ima znatne posledice za lokalno socialno kohezijo in socialni kapital. V vaseh, ki so uspešne pri razvoju stanovanjske funkcije, je tudi lokalna udeležba visoka in delujejo kot družbeni kapital, ki prispeva k oskrbi v skupnosti in novih lokalnih pobudah.

Kompleksnost problematike turizma na kmetijah je možno reducirati le z ustreznimi, medsebojno usklajenimi akterji, ki z mrežnim delovanjem lahko razvijejo inovativne smernice za razvoj turizma na podeželju.

3.7.4 Kritičen pogled na razvoj podeželskega turizma

Razvoj turizma na podeželju prinaša tudi negativne posledice. V prihodnje bo razvoj podeželja v veliki meri odvisen od razvoja omrežja srednje velikih mest, pri čemer je mogoče

---

²⁵ Udovč in Perpar zaključujeta, da se je podeželski turizem izkazal za enega najpomembnejših dejavnikov za zagotovitev trajnostnega razvoja podeželja v analiziranih regijah (Udovč in Perpar 2007).

pričakovati relativno povečevanje konfliktov med kmetijsko in nekmetijsko rabo prostora, povečevanje posesti pri čistem kmečkem prebivalstvu, ki pa kljub temu večinoma ne bo zadostovala za rentabilno kmetijsko pridelavo²⁶. Pojavila se bodo nesoglasja pri polkmečkih gospodinjstvih in priča bomo propadanju manjših posestev polkmetov, specializaciji kmetijske pridelave in razvijanju številnih dopolnilnih dejavnosti na podeželju, pri čemer bo turizem privilegirana dejavnost (Ravbar 2006, 217).

Naravne in kulturne znamenitosti niso (samo)zadosten pogoj za razvoj podeželskega turizma. Brez sodelovanja prebivalcev na podeželju z drugimi akterji na mikro, mezo in makro ravni razvoj ni mogoč. Primer vasi v občini Cerkljeva Gora kaže, da se na obravnavanem območju kljub močnemu socialnemu kapitalu in danim potencialom (primer arheološkega parka) niso uveljavili projekti, usmerjeni v ohranjanje in izboljševanje naravnih in kulturnih znamenitosti. Pokazalo se je, da so projekti, namenjeni ohranjanju in razvijanju naravnih in kulturnih znamenitosti, zahtevni do te mere, da jih lokalne skupnosti niso bile sposobne same izpeljati. Tudi za občine in razvojne agencije, ki se jim v zadnjih letih nalaga vse več obveznosti in odgovornosti (v preteklosti v domeni države), so ti projekti preobsežni, zlasti v finančnem smislu. Pri pridobivanju evropskih sredstev so pogosto neuspešne, ker so premalo vključene v regionalno sodelovanje in povezovanje z državnimi institucijami. Zato bi bilo nujno, da se v prihodnje bolj povezujejo navzven in zavedajo pomena horizontalnih in vertikalnih socialnih vezi. Hkrati bi morale občine in razvojne agencije tudi bolj upoštevati interese in podjetniško naravnost lokalnih prebivalcev ter razpoložljiva sredstva namenjati čim širšemu krogu zainteresiranih (Mavri in Istenič Černič 2014, 59).

Do razvoja turizma na podeželju je kritičen tudi Korošec (2007, 76), ki ugotavlja, da se je turizem kot dopolnilna dejavnost na kmetijah močneje uveljavil v gričevnatem delu regije, najpogosteje v povezavi s tamkajšnjim vinogradništvom. Na Dravskem in Ptujskem polju, ki ju uvrščamo med kmetijsko najbolj donosna območja Slovenije (Vrišer 2005, 17), se kmetije redkeje odločajo za turistično dejavnost. Na to vpliva manjša »atraktivnost« pokrajine in dejstvo, da v intenzivnem kmetijskem okolju ni odvečne kmečke delovne sile, saj se ta lažje zaposluje v nekmetijskih dejavnostih v bližnjih urbanih naseljih. V regiji

---

²⁶ Prispevek pojasnjuje vlogo podeželja v sodobnih družbenih procesih, s poudarkom in na pomenu prepletanj med mesti in podeželjem. Poudarek je na pregledu sodobnih teženj v razvoju naselij in rabe površja (Ravbar 2006).

prevladujejo izletniške kmetije, ki s svojo kulinarčno ponudbo pritegnejo pretežno goste iz bližnje okolice.

Kelliher idr. (2018) so preučevali vlogo zaupanja pri vzpostavljanju sodelovanja mikro podjetij v podeželskem turizmu v treh okoljih, na Irskem, v Kanadi in ZDA. Raziskovalci se le redko ukvarjajo z vlogo zaupanja v turističnih poslovnih odnosih, ne da bi se zavedali, da je to ključni dejavnik omrežnih odnosov/izmenjav. Longitudinalni interpretativni pogled povsod pokaže negativne posledice nezaupanja na področju mikro podjetij, ki so vpeta v delovanje na področju podeželskega turizma. Do tega prihaja zaradi razmeroma izolirane lokacije in slabe povezanosti na destinaciji.

Četudi je podeželski turizem priložnost za razvoj podeželja, pa Fang (2020a) ocenjuje, da ni primeren za vsako lokacijo. Vpliv lokalnega turizma se razlikuje med podeželskimi regijami. Odvisen je od številnih dejavnikov, vključno s kvalifikacijami razpoložljive delovne sile in sezonskimi značilnostmi in težavami. Razvoj podeželskega turizma sicer ponuja potencialne rešitve številnih težav, s katerimi se soočajo podeželska območja, posledica tega pa je vedno večja odvisnost od okolja in podpore podeželskemu turizmu, v upanju na potencialne koristi. Turizem kot sredstvo gospodarske rasti in diverzifikacije pomembno prispeva k prihodkom na podeželju tako na ravni turističnih izvajalcev kot na ravni lokalnega gospodarstva, saj leti spodbujajo poslovanje, zagotavljajo dohodek in pozitivno vplivajo na zaposlovanje lokalnega prebivalstva. Turizem je lahko pomemben vir delovnih mest za podeželske skupnosti, vendar lokalnim prebivalcem ne ponuja zgolj poslovnih priložnosti, temveč izboljšuje tudi lokalno kakovost življenja, podpira lokalno kulturo na podeželju in obnovo lokalnih in regionalnih zgodovinskih znamenitosti (Fang 2020a).

Za turiste na podeželju vsa podeželska območja niso enako privlačna, saj namestitvene zmogljivosti pogosto ne ustrezajo njihovem povpraševanju. Celoten paket izdelkov mora zadostovati za privabljanje in zadrževanje turistov ter zagotavljati primerne možnosti za potrošnjo. Razvoj in organizacija podeželskega turizma običajno presegata finančne možnosti posameznega lastnika, zato bodo morale pristopiti v mrežo destinacijske ponudbe tudi lokalne skupnosti (Fang 2020a).

V skladu z navedenim ugotavljamo, da turizem ni edina rešilna bilka za težave na podeželju, četudi ponuja številne priložnosti in izzive.

3.7.5 Model: Ustvarjanje vrednosti s podeželskim turizmom

Raziskava Sgroi idr. (2014, 415) med sicilskimi ponudniki proizvodov in storitev, ki so se pridružili nacionalnemu omrežju Campagna Amica, proučuje, kako lahko neposredna prodaja na kmetiji prispeva h konkurenčnosti poslovanja in s tem k trajnosti bivanja človeka na tem območju. Na podlagi raziskave²⁷ so izdelali model, ki nakazuje nove smernice za ustvarjanje novih možnosti dohodka za ponudnike podeželskega okolja. Bolj kot v preteklosti ima danes skupnost v razvitih gospodarstvih za kmetijstvo večja in bolj diferencirana pričakovanja, ne le v povezavi z diverzifikacijo produktivne ponudbe kmetijskih proizvodov, ampak tudi z drugimi funkcijami (pokrajina, sprejemljivost, proizvodnja energije iz obnovljivih virov, izobraževalne kmetije, družabne dejavnosti), ki so vključene v podeželski turizem. Podeželski turizem postaja učinkovito sredstvo za reševanje socialno-ekonomskih problemov podeželskih območij in kmetijskega sektorja, zlasti tam, kjer so naložbe lokalnih in zasebnih zainteresiranih strani privabile turiste in povečale lokalni socialno-ekonomski razvoj.

---

²⁷Cilj študije je bil analizirati, kako lahko priložnosti, ki jih predstavlja podeželski turizem, predstavljajo nosilca za spodbujanje rasti kmetij in ozemlja (Sgroi idr. 2014).

Slika 1: Model: Ustvarjanje vrednosti na podeželskih območjih s podeželskim turizmom

Vir: Sgroi idr. 2014, 409.

Podeželski turizem je pomembna entiteta celotnega turizma, zato ga Evropska skupnost podpira in sodeluje pri razvoju podeželskega turizma tako, da vpliva na:

- povečanje dohodka kmetov z nekmetijskimi dejavnostmi,
- povečanje zaposlitvenih možnosti za ženske,
- spodbujanje lokalnega prebivalstva na podeželju za pridobitev novih znanj in spretnosti,
- zaustavljanje depopulacije na podeželju,
- ohranjanje osnovnega zdravstva, šol, trgovin in ostalih storitev za manjše število prebivalstva na podeželju,
- ohranjanje kakovosti krajine in njenih vrednosti (Aytug in Mikaeili 2017, 243).

Scott idr. (2018) v svoji raziskavi trdijo, da se vrednote, ki vplivajo na kakovost življenja na podeželju, spreminjajo, kar vpliva tudi na osveščeno obravnavanje naravnih in kulturnih vrednot, ki jim okolje zadnje čase posveča vse več pozornosti. V zadnjih dveh desetletjih so se akademski in politični interesi za potencial gospodarske rasti kulturnega sektorja, posebej

na podeželju, močno povečali, ne le v Veliki Britaniji, ampak tudi drugod po Evropi. Težišče kulturne politike se je od osredotočanja na zgolj kulturne vrednote premaknilo na ekonomsko vrednost ustvarjalnosti. Kljub splošnemu priznavanju pomena in vrednosti kulture pa pri zagotavljanju sredstev kulturi še vedno ne priznavajo ustrezne vrednosti. Pogosto se uveljavlja kot ozko instrumentalni koncept za doseg političnih ciljev. Novi diskurzi ustvarjalnih gospodarstev so vplivali na pojav »ustvarjalnega podeželja«. Pojmi kulturne vrednosti na podeželju ostajajo v veliki meri znotraj instrumentalističnega diskurza²⁸. Omenjeni raziskovalci ocenjujejo, da uporaba takega pristopa omogoča drugačen konceptualni prostor in jasnejšo normativno podlago za razumevanje in argumentiranje bistvene vrednosti kulture tudi za razvoj podeželja.

3.7.6 Razvoj podeželja – priložnost in tveganje

V številnih evropskih državah, še posebno sredozemskih, turizem postaja ena hitro rastočih gospodarskih gonilnih sil. Postavlja se vprašanje, kolikšna rast je še mogoča, ne da bi ogrozili in degradirali okolje. To še zlasti velja za podeželski turizem, ki temelji na privlačnosti podeželske krajine.

Villanueva-Álvaro idr. (2017) so raziskovali in analizirali vplive podeželskih turističnih ponudnikov, še posebej njihove vplive na okolje, da bi pojasnili dejavnike, ki določajo trajnostno vedenje lastnikov in upravljalcev turističnih nastanitev. Raziskava v španski pokrajini Castilla y León²⁹ je pokazala, da je okoljska ozaveščenost podjetnikov podeželskega turizma očitna, vendar se kažejo pomembne razlike glede na segment turističnih nastanitev: upravljalci nastanitvenih obratov višjih kategorij kažejo manj okoljske občutljivosti, medtem ko tisti iz nižje kategorije posvečajo večjo pozornost okoljskim vprašanjem, na primer varčevanju z energijo in viri ter ohranjanju okolja.

---

²⁸ Raziskava obravnava poskus prenosa razprave na novo podlago z raziskovanjem kulturne vrednosti prek objektivna drugačnega pristopa socialne pravičnosti do dobrega počutja, ki temelji na pristopu sposobnosti, z uporabo gradiva iz letnega projekta izmenjave znanja, ki ga financira AHRC - Arts and Humanities Research from academia to the UK's wider creative, s podeželskimi umetniškimi organizacijami Northumberland (Scott idr. 2018, 173).

²⁹ Castilla y León je razmeroma redko poseljena pokrajina v severozahodni Španiji (2,4 milijona prebivalcev na površini 94,226 km²) z več kot 3000 podeželskimi nastanitvenimi objekti. Večji del pokrajine tvori visoka planota, obdana z gorami.

Množični, na primer obmorski turizem, zahteva kapacitete za sprejem večjega števila turistov. To pomeni vse več novogradenj, ki so potrebne za izpolnitev obmorskih turističnih kapacitet, poleg hotelov še počitniška naselja, turistične vasi in stanovanjski apartmaji z visoko gostoto poseljenosti. Randelli in Martellozzo (2019) na osnovi študije, izvedene v Toskani³⁰, argumentirata, da podeželski turizem ne more posnemati obmorskega, saj bi množični obisk in gradnja množičnih nastanitvenih kapacitet pomenila izgubo kulturno-tradicionalne identitete, ki je ključni element privlačnosti podeželske krajine. Avtorja predlagata analizo učinkov rasti števila turistov tako na krajino kot tudi na družbeno okolje in poudarjata, da je treba raziskati dejanske koristi množičnega turizma v primerjavi z drugimi vrstami turizma (npr. s trajnostnim ali počasnim turizmom). Oceniti je potrebno tudi kompromisna ravnanja lokalnih skupnosti, ki stremijo k povečanju števila turistov in jih primerjati z rešitvami, kakršne bi zahteval razvoj trajnostnih oblik turizma. Gre za nekakšno oceno kakovosti v primerjavi s količino, ki pa, posledično, lahko bistveno vpliva na razvoj podeželja.

3.7.7 Regionalni razvoj kot pogoj za razvoj turizma

Prevladujoči predstavniki podjetij v podeželskem okolju so mikro- in mala podjetja, ki kot dejavni akterji prispevajo k regionalnemu razvoju. Raziskave v nekaterih drugih evropskih državah, na primer Mura in Ključnikov (2018) na Slovaškem, kažejo, da se podeželska območja še vedno štejejo za premalo izkoriščena. Izkoriščanje potenciala podeželskih regij je ključnega pomena za okrevanje podeželskih podjetij. Razvoj podeželskih območij je odvisen od gospodarske dejavnosti, ki poteka v različnih regijah. Ena od možnosti za regionalni razvoj je promocija posebnih področij turizma, npr. podeželski turizem, oziroma agroturizem. Omenjena slovaška raziskava se osredotoča na vrednotenje podjetniških dejavnosti v podeželskem turizmu na podlagi empiričnih raziskav, izvedenih v različnih regijah Slovaške. V anketni vzorec je bilo vključenih 142 poslovnih subjektov. Raziskava je pokazala, da koristi, ki jih ustvarjata podeželski turizem (agroturizem), pozitivno vplivajo na uspeh podjetij v regiji in pomagajo pri diverzifikaciji poslovnih tveganj.

---

³⁰ Italijanska pokrajina Toskana je večinoma gričevnata (67 %), z nekaterimi gorami (25 %) in manjšimi ravninami (8 %), razmeroma gosto poseljena (3,75 milijona prebivalcev na 23.000 km² oz. 160 prebivalcev na km²) in z več kot 4000 nastanitvenimi turističnimi kmetijami.

Na prehodu v tretje tisočletje je turizem ena izmed vodečih in pomembnejših gospodarskih dejavnosti, ki številnim turističnim državam in regijam omogoča hitrejši razvoj, dvig in rast osebnega in življenjskega standarda. Smernice nakazujejo prehod iz množičnega turizma v individualne vzorce počitnikovanja (Pažek idr. 2005, 108).

Z vidika regionalnega razvoja je pomemben del strategije slovenskega turizma prav turizem na podeželju, še posebej razvoj turističnih kmetij. Gre za pomemben, atraktiven del dopolnilne turistične ponudbe temeljnim produktim in geografskim področjem. Turizem na podeželju se pogosto obravnava kot alternativna razvojna strategija za ekonomsko in socialno regeneracijo v ruralnih območjih³¹.

Pažek (2005, 108) ugotavlja, da so slabe strani zagona turistične dejavnosti na ruralnih območjih visoki investicijski stroški, negotova tako dobiček kot povpraševanje, pomanjkanje znanj in premalo konkurenčna ponudba množičnega turizma. Zaradi naštetih ovir je treba vzpostaviti dolgoročno finančno in tehnično asistenco, da bi tovrstna dejavnost igrala pomembno vlogo v razvoju podeželja. Vloga podeželskega turizma je velikokrat podcenjena, saj mu mnogi raziskovalci ne pripisujejo večjega pomena. Ob tej trditvi je treba upoštevati, da je odnos do te problematike pogojen s kulturo posameznega naroda, njegovih vrednot in navad (Getz in Page 1997).

Sklenemo lahko, da je podeželski turizem turizem bodočnosti, odgovoren in trajnosten in turistom ponuja izkustvene priložnosti. Razvoj ruralnega turizma pomeni tudi razvoj regije v dobrobit lokalne skupnosti. Podobno ugotavljata tudi Suni in Komppula (2014, 3-6).

3.7.8 Razvoj podeželskih podjetij kot socialna inovacija

Analiza podatkov ankete med potrošniki na Danskem, Norveškem in Švedskem (N = 2000) dokazuje jasen potencial rasti podeželskega turizma, ki ga ovirajo inovacijske vrzeli. Študija na konceptualni ravni ponuja model, ki opredeljuje naslednjih pet vrzeli pri inovacijah v skandinavskem podeželskem turizmu: (1) vrzel v portfelju, (2) vrzel v razpršenosti politik, (3) vrzel v znanju, (4) vrzel v motivaciji za spremembe in (5) vrzel pri interpretaciji virov.

---

³¹ Pri nas se je turizem na podeželju začel hitro razvijati v 90-letih po sprejetju zakona o gostinstvu, ki je določal minimalne tehnične pogoje za turizem na kmetiji. Takrat so bile določene tudi tri oblike turističnih kmetij: nastanitvena kmetija, izletniška kmetija in vinotoč. V prihodnje naj bi bila tem trem oblikam dodana še planšarska turistična kmetija.

Na empirični ravni je raziskava pokazala, da ima podeželski turizem podlago v dihotomiji med pristnostjo in modernizacijo. Nove in potencialne skupine turistov, zlasti tiste iz Nemčije, zahtevajo bolj raznolike in kakovostnejše izdelke in storitve podeželskega turizma kot sedanje skupine, na primer glede aktivnosti na prostem, festivalov za prosti čas in kulturnih dejavnosti. S podeželskimi artefakti je mogoče razširiti portfelj, ne da bi ogrozili podobo podeželja. Podjetja in destinacije s področja podeželskega turizma počasi uresničujejo prizadevanja za inovacije. Raziskava kaže, da lahko neskladja med pričakovanji storitev potencialnih turistov in njihovimi vzorci porabe delno pojasnijo ta pojav. Predstavljeni model inovacijskih vrzeli prepozna in nakazuje možne potencialne ukrepe za uravnoteženje na ravni podjetja in ciljne ravni (Hjalager idr. 2018).

Phillipson in drugi (2018) osvetljujejo pomen malih podeželskih podjetij s področja turizma in drugih dopolnilnih dejavnosti in ugotavljajo, da njihovo število narašča hitreje kot v mestih. Hkrati so rezultati raziskave pokazali, da imajo pomembno gospodarsko vlogo, da prispevajo k nacionalni blaginji in razvoju podeželja, četudi strategije in gospodarske politike pogosto spregledajo mala in srednja podjetja (MSP)³². Izvozna usmerjenost malih podjetij in inovacije na področju proizvodov in storitev so zato dodatni kazalniki pomembnega prispevka, ki ga kmetijska podjetja prinašajo nacionalnim gospodarstvom. Analiza kljub temu daje jasne dokaze o neizkoriščenih podeželskih potencialih, ki zahtevajo razvoj in podporo regulativnih institucij. Longitudinalna raziskava (LSBS)³³ na podeželju je bila izvedena z namenom, da bi analizirali, primerjali in evalvirali uspešnost, prizadevanja in ovire podeželskih ter mestnih podjetij. Z uporabo metode razmerja nihanja in ujemanja (PSM)³⁴ so ugotovili, da sprememb v urbanem podeželju ni mogoče razložiti ali pripisati skromnim razlikam med podeželskimi in mestnimi gospodarstvi, saj ta analitični pristop izpostavi razlike v sektorju, velikosti, starosti in drugih lastnostih. V primerjavi z mestnimi partnerji imajo podružnice na podeželju v Angliji podobno stopnjo prometa kot mestne podružnice. Analiza kaže tudi znatne razlike v dejavnostih in načrtih pri različnih vrstah okrožij lokalnih oblasti (LAD)³⁵.

---

³² Analiza temelji na evidencah za 13.403 MSP v Angliji, vključno s 3555 podeželskimi podjetji, ki so potekala leta 2015 v času skromne makroekonomske rasti in pred referendumom Združenega kraljestva o članstvu v EU.

³³ (LSBS) Longitudinal Small Business Survey - Vzdolžna raziskava malih podjetij

³⁴ (PSM) Propensity Score Matching – Razmerje nihanja in ujemanja

³⁵ (LAD) Local Authority Districts – Okrožja lokalnih oblasti

Medtem, ko se soočajo z manjšo lokalno konkurenco, podjetja v izrazito podeželskih okrožjih doživljajo večje izzive, povezane z organizacijo, zaposlovanjem in spretnostmi ter z ohranjanjem financiranja kot glavnih okvirov poslovnega uspeha. Podjetja na najbolj oddaljenih podeželskih območjih se običajno soočajo z manjšimi lokalnimi trgi dela, kar ovira zaposlovanje in slabša fizični dostop do bank in drugih posojilodajalcev. Ugotavljajo, da so mala in srednja podjetja v večini podeželskih kmetijskih gospodarstev bolj verjetno načrtovala izboljšanje vodstvenih sposobnosti vodij, razvoj in uvedbo novih proizvodov in storitev ter uvedla nove delovne prakse. Njihove ugotovitve poudarjajo pomen prizadevanj za ohranjanje in razvoj podeželskih podjetij, turizma, dopolnilnih dejavnosti in skrb za trajnostni razvoj.

Podeželska podjetja kot socialni akterji so lahko medregionalni posredniki in predstavljajo inovativno moč povezovanja podeželskih skupnosti z več državami v Evropi, torej z nadregionalnimi³⁶ omrežji. Richter (2018) ugotavlja, da socialna podjetja spodbujajo socialne inovacije v podeželskih regijah Avstrije in Poljske. Socialna podjetja v podeželskih skupnostih in njihova zmožnost povezovanja podeželskih skupnosti z nadregionalnimi mrežami in nosilci odločanja so ključni predpogoj za ustvarjanje in pospeševanje socialnih inovacij na podeželju. Socialne mreže in benchmarking socialnih podjetij v podeželskih regijah Avstrije in Poljske kažejo, da socialna podjetja na podeželju mobilizirajo ideje, vire in podporo zunanjih virov, ne le za lastno korist, temveč tudi za korist podeželske regije. Kot posredniki prispevajo k spremembam in blaginji transformacije, čeprav so le ena izmed mnogih sil, ki spodbujajo razvoj podeželja. Richter (2018) raziskuje, kako delujejo podeželska socialna podjetja, s katerimi se spoprijemajo, in kako razvijajo inovativne rešitve.

Študija dveh socialnih podjetij, ki delujeta na podeželju Avstrije in Poljske³⁷, kaže, da inovativna moč podeželskih socialnih podjetij izhaja iz njihove sposobnosti, da strateško povezujejo podeželske skupnosti z nadregionalnimi mrežami. Njihova vključenost v skupine in mreže ter njihovo pozicioniranje višje na hierarhične lestvice jim omogoča, da si pridobijo nove zamisli, znova razmislijo o pridobljenem znanju in mobilizirajo vse vire, ki so jim v pomoč pri širjenju njihove poslovne mreže. Hkrati so podeželska socialna podjetja široko vključena v podeželske regije, ki jim omogočajo prepoznavanje družbenih potreb, razvoj

---

³⁶ Richter v svojem delu poimenuje ang.« supra-regional networks» mreže, ki imajo pomen višjega povezovanja med različnimi regijami, tudi med več državami (Richter 2018).

³⁷ Richter je uporabil kvalitativno metodologijo za zbiranje, obdelavo in analiziranje empiričnih podatkov.

inovativnih rešitev za lokalne potrebe in lokalno podporo za izvajanje inovativnih rešitev. Lokalna vključenost in njihov viden položaj med podeželskimi skupnostmi in nadregionalnimi mrežami dajejo socialna podjetja na podeželju za vzor koncepta posrednika. Za podeželska območja so socialna podjetja pomembni dejavniki sprememb, saj razvijajo nove rešitve za družbene izzive.

Hrvaški raziskovalci predlagajo možnosti razvoja specifičnih posameznih oblik turizma v celinskih predelih Hrvaške. V zadnjih desetih letih je Ministrstvo za turizem Republike Hrvaške spodbudilo razvoj podeželskega turizma z različnimi oblikami in spodbudami. Rezultat tega so novi namestitveni objekti na podeželju, vinske kleti, preizkuševalnice lokalnih izdelkov in jedi ter drugi privlačni gastronomski objekti v Slavoniji, Baranji, bližini Zagreba, Zagorju, Medžimurju, Istri ter dubrovniškem zaledju. Njihova glavna pomanjkljivost je, da so tržno nezanimivi in nekonkurenčni na evropskem turističnem trgu. Zato je treba razviti tiste oblike turizma, ki najmanj degradirajo okolje in kulturno dediščino in so ekonomsko lahko izvedljive. V celinskem delu Hrvaške so zato najbolj primerne kmetije z dopolnilnimi dejavnostmi, kulturne prireditve, verske, športne, rekreacijske in turistične dejavnosti, povezane z zdravjem, eko-turizem, gastronomske in enološke prireditve, lov in ribolov (Bartoluci idr. 2015, 209).

Živojinović idr. (2019) navajajo, da odziv na številne dolgotrajne izzive, kot so revščina, obsežne neenakosti, okoljski problemi in migracije, zahteva nove in kreativne odzive, ki jih tradicionalne vlade pogosto ne zagotavljajo (Živojinović idr. 2019). Socialne inovacije lahko nudijo socialno-ekološke in ekonomske rešitve z uvajanjem novih praks, ki zmanjšujejo socialne neenakosti, nesorazmerno rabo virov in spodbujajo trajnostni razvoj. Razumevanje vloge socialnih inovacij je še posebno zapleteno v nestabilnih institucionalnih okoljih, npr. v državah v razvoju in državah v tranziciji. Analiza devetih socialnih inovacij na podeželju v Srbiji po navedbah Živojinovića idr. (2019), na podlagi poglobljenih intervjujev in analize dokumentov razkriva dejavnike, ki podpirajo ali omejujejo družbene inovacije, hkrati pa prepoznava povezane formalne in neformalne institucionalne praznine, na primer slabo izvrševanje zakonodaje, pomanjkanje ustrezne infrastrukture, pomanjkanje zaupanja ter norme in vrednote, ki podpirajo patriarhalne sisteme. Rezultati raziskave kažejo, da socialne inovacije kljub tem izzivom delujejo in omogočajo izboljšave na številnih izzivnih področjih. Nekateri inovatorji se ukvarjajo z dejavnostmi socialnega podjetništva zaradi ciljev, ki so usmerjeni v življenje, drugi pa sledijo idealističnim ali življenjsko usmerjenim ciljem in tako ustvarjajo nove družbene vrednote. Presegajoč ta opažanja, prej omenjeni

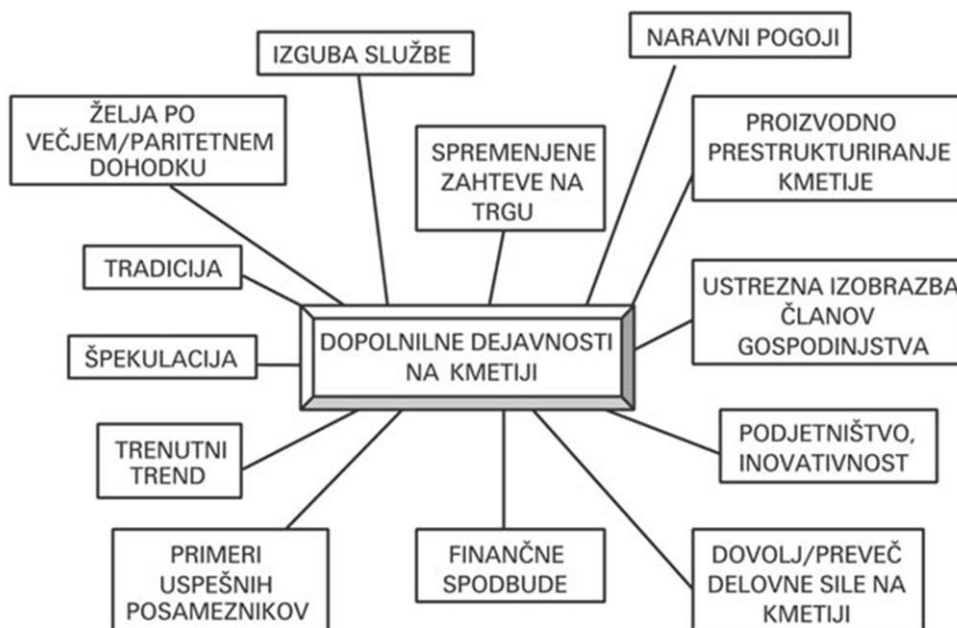
avtorji opredeljujejo tudi sredstva za premagovanje institucionalnih praznin, kot so ustvarjanje specifičnih organizacijskih struktur, izboljšanih pravnih okvirov in inovativnih finančnih mehanizmov.

Področje socialnih inovacij ima pomembno vlogo za razvoj podeželja, še zlasti za razvoj turizma, saj se teh najpogosteje lotevajo mladi ljudje. Ker se populacija na slovenskem podeželju stara podobno hitro kot drugod v razvitem svetu, je vključevanje mladih v inovativne rešitve, ki na področju turizma vzpostavljajo socialne inovacije, vsekakor strateškega pomena.

3.8 Razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetiji

Naravne, kulturne, socialne in družbene razmere na območju Slovenije so razvoj družinskega vzorca kmetijstva opredeljevale skozi celotno zgodovino. Kot pravi Kovačič (2001, 209): »Kmetija kot družinsko kmetijsko gospodarstvo ima posebne podjetniške in sociološke značilnosti, ki močno determinirajo njeno aktivnost na proizvodnem in investicijskem področju, ki je za razvoj ter obstoj kmetije odločilnega pomena«. Potočnik Slavič (2002, 109) med motive za razvoj dopolnilne dejavnosti na kmetiji uvršča naslednje dejavnike: »želja po višjem in paritetnem dohodku, finančne spodbude, polna izkoriščenost delovne sile na kmetiji, inovativnost, ustrezna izobrazba članov gospodinjstva, tradicija, špekulacija, trenutni trendi v kmetijstvu, naravni pogoji za razvoj dejavnosti, proizvodna usmeritev kmetije, zahteve trga in izguba službe. Dopolnilne dejavnosti na kmetiji predstavljajo podjetniški potencial v samozaposlovanju, izboljšanje gmotnega položaja kmetije, razvoj t. i. družinskega podjetništva, ohranjanje medgeneracijske tradicije in kakovosti življenja na podeželju«. Slika 2 povzema razloge za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah.

Slika 2: Razlogi za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetiji

Vir: Potočnik Slavič 2002, 109.

Perša (2013, 209-210) ugotavlja, da razvoj dopolnilne dejavnosti na kmetiji v zadnjih letih pridobiva na pomenu. »Kmetiji, ki z obstoječo proizvodnjo ne dosega zadovoljivega dohodka, dopolnilna dejavnost pomaga zagotoviti dodaten vir zaslužka, pri čemer se izkoristijo razpoložljiva znanja in spretnosti ljudi, naravni pogoji, razpoložljivi prostori, kmetijski pridelki in gozdni asortimenti ter razpoložljiva oprema in stroji. Hkrati pa od nosilca dejavnosti in članov kmetije zahteva večjo organiziranost, več načrtovanja, jasno postavitev ciljev, poslanstva in vizije ter dobro poznavanje trga ter zanj potencialnih ciljnih kupcev«.

O dopolnilnih virih dohodkov kmečkih gospodarstev in podeželskih lokalnih skupnosti razpravlja tudi Potočnik Slavič (2002, 8), ki pravi, da »ni mogoče začeti dejavnosti brez opredelitve multifunkcijske vloge kmetijstva. Kljub nespornemu dejstvu, da zagotavlja človeštvu življenjsko potrebne proizvode in prehransko varnost, kmetijska dejavnost kmetom ne zagotavlja ustreznega močnega gospodarskega položaja oziroma paritetnega dohodka, kar je tudi eden od vzrokov za intervencije v kmetijstvo«. Če ekonomsko gospodarskim dodamo še socialno (socialna varnost, ki temelji na zagotovljenem delu za kmečko prebivalstvo), okoljsko (obdelanost zemljišč in poseljenost ruralnega območja) in kulturno vlogo (ohranjanje naravne in kulturne dediščine), je pomoč države razumna in

neizogibna. Potočnik Slavič v istem viru nadaljuje: »Razlogi, ki utemeljujejo potrebo po državni finančni podpori kmetijstvu, veljajo tudi za meddržavne skupnosti. Evropska unija je do reforme skupne kmetijske politike v začetku 90-let 20. stoletja namenjala kmetijstvu velike subvencije in ustvarila organizem, ki ga ni mogla več obvladovati. Rešitve je začela iskati v dopolnilnih dejavnostih, ki jih dodatno spodbuja potreba po varovanju virov in zagotavljanju pogojev za njihovo samoobnavljanje«.

Turizem kot dopolnilna dejavnost na kmetiji ima v Sloveniji dolgo tradicijo. Začetki dejavnosti segajo v šestdeseta leta 20. stoletja. Obisk gostov na turističnih kmetijah v tistem obdobju je bil majhen in ni bistveno vplival na celoten prihodek turizma v državi. Ponudba in povpraševanje sta se v zadnjih letih bistveno povečala tako glede obiska kot kakovosti storitev. Število kmetij, ki se ukvarjajo s turizmom na kmetiji ali s katero drugo dopolnilno dejavnostjo, je v letih od 2008 do 2013 zraslo za slabo polovico. Turistične kmetije so v številnih podeželskih območjih edini nastanitveni objekti, ki so na voljo obiskovalcem, zato jim je treba pripisati večji pomen. Dopolnile dejavnosti na kmetiji so pomemben dejavnik in gradnik trajnostnega razvoja podeželja. Po podatkih Statističnega urada RS za leto 2013 je »bilo v Sloveniji 335 turističnih kmetij, ki so gostom ponujale nastanitev. Po istem viru je turistom na voljo 4886 ležišč, kar je v primerjavi s celotno slovensko ponudbo turističnih ležišč predstavljalo 4 % . Po podatkih registra dopolnilnih dejavnosti na kmetiji, ki ga vodi Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano (Register dopolnilnih dejavnosti 2014), je število turističnih kmetij še večje in na začetku leta 2014 je po teh podatkih nastanitev ponujalo kar 454 turističnih kmetij« (Potočnik Slavič idr. 2017, 13).

Markantoni idr. (2013) so analizirali pričakovanja glede gospodarske rasti pri dopolnilnih dejavnostih na podeželju Nizozemske. Analiza opisuje dejansko stanje, namere za razširitev dopolnilnih dejavnosti in pregled dejavnikov, ki vplivajo na rast tovrstnih dejavnosti. Največji delež podjetnikov, ki se ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi, si za cilj ni postavilo širjenja poslovanja glede zaposlenih, porabljenega časa ali drugih vložkov in niti glede ustvarjenega dohodka. Četudi so nekatere gospodarske dejavnosti začenjali zaradi gospodarskih razlogov, je glavni razlog za začetek dopolnilnih dejavnosti povezan z doseganjem osebnih razvojnih ciljev. Na podeželskih območjih se zdi, da so velikost, strukturne in institucionalne pomanjkljivosti pomembni izzivi podjetja, zato za podeželje ni značilna visoka rast podjetništva, ampak večje število podjetnikov, ki živijo na podeželju in iščejo podeželski življenjski slog, kar krepi kakovost življenja v podeželskih skupnostih. V

povezavi s temi ugotovitvami avtorji analize ocenjujejo, da imajo pri dopolnilnih dejavnostih pomembnejšo vlogo notranji dejavniki in specifični motivi kot zunanji dejavniki, predvsem v smislu napredovanja in rasti. Notranji dejavniki se nanašajo na osebne značilnosti, kot sta starost in spol. Izjemno pomembna za rast in razvoj osebnosti je motivacija. Poudarjajo, da so glavni vir dohodka, ki zagotavlja ekonomsko varnost, dopolnilne dejavnosti. Akterji v okolju si ne prizadevajo za gospodarsko rast, prizadevajo pa si za drugo vrsto nagrad, ki je povezana z osebnostno rastjo, razvojem in iskanjem podeželskega življenjskega sloga (Markantoni idr. 2013, 597).

Tudi Giaccio idr. (2018) so raziskali in analizirali vire dohodka italijanskih kmetijskih turističnih podjetij in upoštevali nekatere gospodarske, socialne in okoljske spremenljivke, ki predstavljajo notranje poslovne dejavnike, in poudarili njihov prispevek k razvoju tega dohodka. Empirična analiza temelji na italijanskem delu Mreže računovodskih podatkov o kmetijah (FADN)³⁸, ki vključuje 365 italijanskih podjetij s kmetijskim turizmom. Analiza, izvedena z multivariatnim regresijskim modelom, je pokazala, da nekatere gospodarske spremenljivke (prehrambne storitve, neposredna prodaja in javne subvencije) vplivajo na povečanje dohodka na kmetiji, medtem ko lahko večje število zaposlenih družinskih članov negativno vpliva na ta dohodek. Regresijska analiza je pokazala še, da bi kmetje, ki turistične storitve ponujajo, lahko vnaprej prepoznali svoje podjetniške priložnosti in razumeli spremenljivke, na katere bi se morali osredotočiti, da bi svoj dohodek povečali. Na to bi lahko bistveno vplivala politika in s tem pripevala k razvoju endogenega potenciala. V regionalnem gospodarstvu lahko turizem na kmetiji opravlja različne funkcije, kar pozitivno vpliva na kakovost življenja podeželja. Na evropski ravni trenutno primanjkuje raziskav, ki bi proučevale spremenljivke, ki vplivajo na prihodek kmetijskega turizma in na podjetniško izbiro, ki večinoma določa donosnost.

Diverzifikacija turizma na kmetiji je v zadnjem desetletju pomembna razvojna priložnost za kmetije v Sloveniji, zlasti za manjše. Prepoznana je kot pomemben dejavnik ohranjanja kmetijstva in podeželja, zato je njihov razvoj predviden v razvojnih programih. Kvalitativna analiza gospodinjstev z dopolnilno dejavnostjo turizem na kmetiji (Jaklič 2021) je pokazala mozaično strukturo kmetijskega turističnega podjetja. Pridobljeni rezultati so potrdili, da je turizem na kmetiji dvosmeren sistem: nekatere kmetije vstopajo, nekatere pa izstopajo iz te

---

³⁸ FADN je instrument za oceno dohodka evropskih kmetijskih gospodarstev in učinkov skupne kmetijske politike.

dejavnosti. Raziskava izpostavlja še, da so finančni in gospodarski razlogi najpomembnejši za kmete, ki s turizmom na kmetiji začenjajo. Pokazala je tudi več razlogov za opustitev dejavnosti turizma na kmetiji. Identificirala je dejstvo, da intenzivna usmeritev v dopolnilno dejavnost turizem na kmetiji privede do specializacije in zagotavljanja visokokakovostnih storitev, hkrati pa lahko celo vpliva na opuščanje kmetovanja.

3.9 Poslanstvo, vizija in strategije razvoja turističnih kmetij

Inovacijske politike za turizem praviloma ne slonijo na poglobljenih raziskavah, zato tudi niso dobro utemeljene. Glede na tekoče razprave o inovacijski politiki sta Hjalager in Jezic von Gesseneck (2020) opisala tri značilne paradigme javne inovacijske politike – politike, usmerjene v zmogljivosti, politike, usmerjene v sistem in politike, usmerjene v uresničevanje vizij. Sodobne strategije in prakse za razvoj turizma običajno vključujejo elemente vseh treh omenjenih paradigem. Kljub temu pa dandanes težimo k postopnemu izboljševanju instrumentov, usmerjenih k poslanstvu, ki obravnava družbene izzive in gospodarske priložnosti. Ko je pristop politike usmerjen v poslanstvo turizma, se zapletenost ciljev in število vključenih akterjev multiplicira.

Turizem na kmetijah v Veliki Britaniji proučuje študija primera avtorjev Oriade idr. (2020), ki raziskuje vprašanja, povezana z diverzifikacijo, inovacijami in konkurenčnostjo v kontekstu privlačnosti kmetij. Študija temelji na kvalitativnem raziskovalnem pristopu z izvedbo intervjujev na treh zanimivih kmetijah v okolju Shropshire, v regiji West Midlands v Veliki Britaniji. Ugotovitve podpirajo zamisel, da imajo različne kmetijske organizacije različne potrebe, ki zahtevajo različno stopnjo inovativnosti. Izstopajo tri vrste inovacij, in sicer organizacijski, proizvodni in tržni, v katerih prepoznavajo novo vizijo in poslanstvo turističnih kmetij.

Zanimivo perspektivo kaže študija iz Irana (Nematpour in Khodadadi 2021), katere cilj je bil ugotoviti glavne socialno-ekonomske koristi turizma na kmetiji za kmečke skupnosti v Iranu na nacionalni ravni. Faktorska analiza podatkov o kmetijskih potencialih v devetih izbranih provincih je izločila devet socialno-ekonomskih dejavnikov. Regresijska analiza podatkov pa je pokazala, da bi diverzifikacija iranskih kmetij v turistična podjetja pomenila novo spodbudo za socialno in gospodarsko rast lokalnih skupnosti. Identificirali so devet kategorij dejavnikov kmetijskega turizma, ki so potrebni za družbeno-ekonomski razvoj Irana: izboljšave učnih in izobraževalnih dejavnosti, kulturni razvoj, sodelovanje skupnosti,

uspešno lokalno gospodarstvo, sledenje osebnim vrednotam, ustvarjanje dohodka, izboljšanje kakovosti življenja, krepitev poslovne konkurenčnosti in spreminjanje selitvene strukture. Kmetje v kmečkih skupnostih so se med temi kategorijami osredotočili predvsem na poudarjanje osebnih vrednot in ustvarjanje dohodka.

Slovenska raziskava (Žibert idr. 2020) temelji na izhodišču, da želijo številni turisti poleg obiska znanih turističnih znamenitosti v Sloveniji svoj prosti čas preživeti tudi na podeželju. Cilj raziskave je bil razviti sistemski dinamični model za analizo dinamike diverzifikacije kmetijskih gospodarstev v dejavnosti kmetijskega turizma v Sloveniji. Predstavili so model sistemske dinamike z različnimi scenariji prehoda kmetijskih obratov v objekte kmetijskega turizma. Model ponuja odgovore na strateška vprašanja o dinamiki prenosa na turistične kmetije z uporabo več simulacijskih scenarijev. Prehod temelji predvsem na subvencijah, spodbujanju diverzifikacije in rasti podeželskega turizma, kar daje pomembno smer za razvoj prihodnjih spodbud.

Cilj študije Lakićević in Pantić (2020) je bil predstaviti in analizirati razvoj podeželskega turizma v Sloveniji. Slovenijo lahko štejemo za majhno zeleno oazo v sončnem vznožju Alp, kar ji daje pomembno konkurenčno prednost v sodobnem času, ko kakovost okolja hitro postaja sestavni del kakovosti življenja. Prehod na tržno gospodarstvo po letu 1990, proces vključevanja v Evropsko unijo, uvajanje v zasebno lastnino in zavedanje, da je treba ohraniti in negovati podeželska območja so dejavniki, ki skupaj omogočajo začetek izvajanja strategije za razvoj podeželskega turizma. Slovenija je pokazala visoko stopnjo uspeha pri razvoju podeželskega turizma, ki pomembno vpliva tudi na evropski podeželski turizem in je pogosto vzor za razvoj tovrstnega turizma v sosednjih državah.

Poslanstvo turističnih kmetij je usmerjeno ne le v delovanje turistične kmetije, pač pa tudi v ohranjanje kulturne dediščine podeželja. Njihova vizija se nanaša na ohranitev hišne tradicije kot priložnosti za delo in bivanje v trajnostnem okolju. Tradicijo ponazarjajo tudi s simboli in artefakti, povezanimi z bogato zgodovino. Z vizijo in poslanstvom je prepojena tudi njihova kultura, ki prispeva k temu, da je interakcija med prebivalci podeželja in obiskovalci pristnejša. Obiskovalci na osnovi simbolov bolje razumejo podeželje in ga s tem ohranjajo socialno vitalnega. »Pomembna je simbolna interakcija, saj prek simbolov razlagamo svet in dajemo naravnemu svetu pomen, s čimer postane človeška interakcija s tem svetom pristna« (Hendry 2008, 93).

3.10 Dejavniki uspeha/neuspeha kmetij z dopolnilnimi dejavnostmi

Kmetijska dejavnost obsega pridelovanje kmetijskih rastlin oziroma živinorejo ter storitve za rastlinsko pridelavo oziroma živinorejo. Težavni dejavnosti sledijo tudi dopolnilne dejavnosti na kmetiji, katerih cilj je izboljšanje dohodkovnega položaja kmetije in zagotavljanje ter ustvarjanje novih delovnih mest na kmetiji. Dopolnilne dejavnosti na kmetiji predstavljajo potencial podjetnikov, ki krepi gnetni položaj kmetije, razvoj družinskega podjetništva, ohranjanje medgeneracijske tradicije in kakovost življenja na podeželju. Predstavljajo tudi potencial za samozaposlovanje. Slabosti oziroma pomanjkljivosti pri organizaciji dopolnilnih dejavnosti na kmetiji pa zadevajo predvsem slab dohodkovni položaj slovenskega kmeta in premalo razpoložljivih lastnih sredstev, visok finančni vložek, povezan z investicijo, prepočasno povrnitev vložka, povezanega z investicijo, nedoseganje ekonomije obsega, omejitve proizvodnih zmogljivosti v primeru večjega povpraševanja po izdelkih in storitvah, neustrezna izobrazba in starostna struktura nosilcev dejavnosti ter potreba po dodatnem usposabljanju ipd (Perša 2013, 210)«.

Večinskemu delu kmetij v Sloveniji kmetovanje pomeni možnost za pridobivanje dopolnilnega dohodka in uveljavitev drugih interesov, kot sta ohranjanje rodbinske tradicije in ohranjanje določene eksistenčne varnosti za primer morebitnih kriznih situacij. Pričakovati je, da bo del kmetij tudi v prihodnosti številčno prevladoval pri vključitvi kmetov v oskrbne verige (Potočnik Slavič 2010, 6).

Potočnik Slavič je v raziskavi Primer dopolnilnih dejavnosti na slovenskih kmetijah (2010, 16) prepoznala, »da je bilo med anketiranimi nosilci registriranih dopolnilnih dejavnosti na kmetiji mogoče prepoznati tako starejše kot mlajše kmete. Starejši predstavniki so bili večinoma tisti, ki so se v preteklosti že preizkusili kot kooperanti. Pogosto obstoječa dopolnilna dejavnost predstavlja nadaljevanje hišne tradicije (gostinstvo, nekatera specifična znanja)«. S primerljivo dediščino so se izkazali tudi mlajši nosilci, ki so z dopolnilno dejavnostjo začeli na novo, saj imajo ustrezna kakovostna znanja, želijo izkoristiti prednosti in potencialne, so razmišljujoči, nagnjeni k preračunljivosti. »Najbolj intenzivno in perspektivno se z dopolnilnimi dejavnostmi ukvarjajo tiste kmetije, kjer je vključeno večje število članov gospodinjstva, ki želijo svojo dejavnost, v katero so vložili veliko različnih oblik kapitala, širiti tudi v prihodnje« (Potočnik Slavič 2010, 7).

4 ANTROPOLOŠKA SPOZNAVANJA IN NJIHOV VPLIV NA TURIZEM

4.1 Motivacija in vrednote

Motivi, ki zadovoljujejo potrebe, so stalnica v našem življenju. Vedno stremimo k nečemu boljšemu, naprednemu, drugačnemu. To se ne pojavlja avtomatično, ampak je motivirano in ima svoje vzroke in cilje. Vse, kar nas spodbuja in vodi, je motivacija. Psihologija motivacijo povezuje s silnicami, z gibalni našega delovanja in različnimi dejavniki, kot so volja, potrebe, želje, nagoni, motivi, cilji, vrednote, interesi ipd. (Musek in Pečjak 2001).

Po Maslowu razvrščamo potrebe v pet stopenj (Tavčar 2008, 29), in sicer v osnovne potrebe, potrebe po varnosti, druženju, ugledu in samouresničevanju. Višja potreba naj bi se uveljavila šele potem, ko je nižja zadovoljena. Potrebe nekaterih ljudi niso zadovoljene, celo temeljne potrebe ne (Tavčar 2008, 29). Potrebe je mogoče opredeliti tudi drugače. Musek in Pečjak (2001, 95) jih opredeljujeta kot psihološke, organske in fiziološke. Proces zadovoljitve fizioloških in organskih potreb poteka homeostatično. Posameznik si prizadeva izravnati nastali primanjkljaj, da ga vzpostavi v prejšnje stanje. Psihološke potrebe pa pogosto niso homeostatične (Musek in Pečjak 2001, 95).

Stalnejše in trdnejše od potreb so vrednote oziroma dobrine, ki ljudem veliko pomenijo. Vrednota je tisto, kar je za nekoga vredno. Je predmet želje in predmet presoje (Tavčar 2008, 30).

Različni avtorji opredeljujejo različne oblike vrednot. Tako Kavčič (2003) navaja: »Vrednote so za posameznika merilo, s katerim presoja svoja dejanja. Vrednote določajo, kaj ljudje mislijo, da je treba narediti. Torej vrednote določajo, kaj je prav in kaj narobe, kaj je dobro in kaj slabo. Služijo torej kot imperativi pri presojanju in kot standardi za vrednotenje ter racionalizacijo primernosti individualnih in socialnih odločitev. V tem smislu so notranja kontrola posameznika.«

Musek in Pečjak opredeljujeta vrednote kot relativno trajna in posplošena pojmovanja o pojavih in ciljih, katere cenimo in se nanašajo na široke kategorije podrejenih odnosov in

objektov, ki usmerjajo naše vedenje in interese kot vodila za življenje (Musek in Pečjak 2001). Najbolj citirane opredelitve vrednot je povzel (Gorenak 2015, 14).

Za namene naše študije bomo uporabili opredelitev po Musek (2000): »Vrednote so posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, oziroma prepričanja o tem, kaj je dobro ali prav in za kaj si je vredno prizadevati. Usmerjajo naše interese, predstavljajo življenjska vodila posameznika in družbe in v veliki meri vplivajo na obnašanje ljudi«.

Eden najbolj citiranih raziskovalcev na področju vrednot je Milton Rokeach, ki je opredelil in utemeljil 18 končnih in 18 instrumentalnih osebnih vrednot. Razvil je tudi pogosto uporabljen vprašalnik (Rokeach 1973), ki lahko posameznikom pomaga razumeti njihove vrednote. Vrednote klasificira v dve skupini, pri čemer v prvo skupino postavi vrednote, vezane na način dela in ki so imenovane instrumentalne, v drugo skupino pa vrednote, ki so vezane na končno stanje in ki jih imenuje končne vrednote. Znotraj vsake izmed dveh osnovnih vrst vrednot (instrumentalne in končne) najdemo še po dve podvrsti. Podvrsti končnih vrednot so osebne končne vrednote in družbene končne vrednote. Podvrsti instrumentalnih vrednot pa so moralne in kompetenčne vrednote (Gorenak 2015, 16).

Organizacijske vrednote lahko obravnavamo kot vodila ali smernice, po katerih organizacije delujejo ali naj bi delovale. Lahko so eksplicitno zapisane, lahko pa so tudi implicitno vidne skozi delovanje organizacije. Raziskava (Gorenak 2013) je v podjetjih, ki se ukvarjajo z gostinsko nastanitveno dejavnostjo, zaznala šest najpogostejših organizacijskih vrednot (kakovost, inovativnost, odgovornost, etičnost, uporabniki in zaposleni) in šest kompetenc, ki izkazujejo omenjene vrednote. Pokazala je tudi zmerno močno povezanost med organizacijskimi vrednotami in kompetencami vodij. Druga raziskava je pokazala, da v ocenjevanju vrednot med mlajšimi in starejšimi zaposlenimi ni statistično pomembnih razlik, je pa ugotovila nekaj razlik v ocenah med spoloma (Gorenak 2019). Novejša raziskava o vplivu organizacijskih vrednot na zadovoljstvo pri delu v gostinstvu je potrdila, da te vrednote vplivajo na zadovoljstvo zaposlenih pri delu (Gorenak idr. 2020).

Vrednote kmetov so tema več starejših raziskav. Med najbolj citiranimi je (Gasson 1973), katere namen je bil identificirati cilje in vrednote v poklicni dejavnosti kot enega izmed

vidikov motivacije kmetov. Vrednote se lahko nanašajo na instrumentalne, družbene, izrazne ali notranje vidike kmetovanja, njihov vrstni red pa vpliva na odločitev kmetov v izbirnih situacijah. Za kmete je značilna notranja usmerjenost k delu, pri čemer način življenja, neodvisnost in izvajanje delovnih nalog vrednotijo nad izraznimi, instrumentalnimi ali socialnimi vidiki svojega poklica.

V kasnejši raziskavi na Finskem (Niska idr. 2012) avtorji izhajajo iz predpostavke, da kmečko gospodarstvo navadno predstavlja tradicionalni ali »avtohtoni« način kmetovanja, medtem ko je podjetništvo povezano z vrednotami, ki jih vnaša in spodbuja skupna kmetijska politika (SKP) Evropske skupnosti. Cilj raziskave je bil preučiti, ali kmetje sami kmetujejo v skladu s kmečkim etosom ali pa je mogoče zaznati vpliv političnih diskurzov na kmečke vrednote. Analiza zbranih podatkov je identificirala dva faktorja oz. konstrukta individualnih vrednot in dva faktorja družbenih oz. socialnih vrednot. Individualni dimenziji so raziskovalci poimenovali *gospodarnost* (zaslužek za boljše življenje, ekonomska donosnost, maksimizacija profita) in *neodvisnost* (neodvisnost pri delu, finančna neodvisnost), socialni pa *kontinuiteta* (nadaljevanje družinske tradicije, nadaljevanje dela staršev) in *družba* (razvoj kmetijstva, skrb za potrebe Fincev, enakopravnost vseh delavcev, splošno dobro naroda, zaposlovanje drugih, vitalnost ruralnih področij, spoštovanje narave, dobrobit zaposlenih). Čeprav bi dimenzijo gospodarnosti lahko poimenovali tudi dimenzija podjetniških vrednot, dimenzijo kontinuitete pa dimenzija kmečkih vrednot, dimenzija avtonomija in dimenzija družbene vrednote kažeta, da vrednot kmetov ne moremo preprosto deliti na podjetniške in kmečke. Raziskava v zvezi s podeželskim turizmom in kmetovanjem (Stotten 2020) proučuje medsebojni vpliv turizma in kmetovanja ter vpliv turizma na trdnost kmetij na Tirolskem. Omenjajo kmečke vrednote ali tradicionalne vrednote, pri čemer mislijo na spoštovanje dediščine in delo na zemlji, ki izhaja iz kmečke kulture. Te vrednote so zakoreninjene v habitusu³⁹ ruralnega okolja. Študije, ki bi proučevala kmečke vrednote v Sloveniji, v literaturi nismo našli.

---

³⁹ Habitus obsega družbeno zakoreninjene navade, spretnosti in naravnost. To je način, kako posamezniki zaznavajo družbeni svet okoli sebe in se nanj odzivajo.

4.2 Osebnost

Ko govorimo o osebnosti posameznika in obvladovanju samega sebe, je ključno povezati razumsko, čustveno in duhovno inteligenco, kar zagotavlja sinergijske učinke (Šarotar Žižek 2008, 42). V zadnjih letih so se merila in zahteve v poslovnem svetu zelo spremenile. Izzivi, s katerimi se soočajo organizacije na področju turizma, so kompleksni, njihova dinamika pa vedno večja. V takšnih razmerah zaposleni vedno pogosteje dvomijo, omahujejo in ne čutijo poslanstva, ki naj bi mu sledili. Neumann (2001, 19) ugotavlja, da »se je moderni človek zaradi enostranskosti naše kulturne zavesti tako zelo oddaljil od naravne plati nezavednega, da je njegova osebnost odrevenela in izgubila psihično zmožnost preobrazbe«. V teh razmerah postaja prepletanje racionalne, čustvene in duhovne inteligence pogoj za uspeh poslovnega podviga v turistični dejavnosti (Šarotar Žižek 2008, 42).

Jereb (1989, 25) izpostavlja moč vpliva na razvoj osebnosti več različnih dejavnikov. »Zdrav organizem je temeljni pogoj za uspešen razvoj posameznika. Za razvoj osebnosti sta najpomembnejša zgradba živčnega sistema in želeni ustroj, saj je od skladnega delovanja celotnega organizma odvisna sposobnost učenja, ki je temeljna sestavina osebnega razvoja«.

Vplivni zunanji dejavniki, ki zaznamujejo osebni razvoj, so naravne okoliščine, socialno-kulturna razvitost v različnih življenjskih skupnostih, razvitost družbene morale in zavesti. Če je okolje neprimerno, omejuje razvoj posameznikove osebnosti. Dejavnost in aktivnost sta skupek posameznikovega zavestnega odzivanja na okolje z namenom, da bi zadovoljil svoje potrebe, obvladal okolje in ga spreminjal. Ob tem se tudi sam spreminja, saj se bogatijo njegove izkušnje, razvijajo sposobnosti in kopičijo spoznanja o naravi, človeku in družbi. K osebnemu razvoju posameznika lahko največ prispeva takšna dejavnost, ki ustreza tako individualnemu kot kolektivnemu bistvu posameznika. Za osebnostni razvoj obstaja vrsta načinov oziroma tehnik, med katerimi je posebej zanimivo je poznavanje in razvoj treh človekovih inteligenc, in sicer razumske, čustvene in duhovne inteligence, kar postaja pogoj vsakega poslovnega podviga (Šarotar Žižek 2008, 47).

Musek in Kobal Grum (2021) obravnavata vprašanje, katere osebnostne dimenzije največ prispevajo k pozitivnemu človekovemu delovanju, zlasti k blaginji in prosocialnim vrednotam. Identificirata tri dimenzije dejavnikov velike peterice, ki nasprotujejo negativnim osebnostnim značilnostim, znanim kot temna triada (narcizem, makijavelizem in psihopatija). Gre za čustveno stabilnost (nizka nevrotičnost), prijetnost in vestnost. Rezultati so pokazali negativno razmerje med osebnostnimi dimenzijami z oznako svetla triada in

temno triado. Tako dimenzije temne kot svetle triade so v bistvu obremenjene z eno samo bipolarno latentno dimenzijo, temno proti svetli. Rezultati so potrdili tudi bistvene povezave dimenzij svetle triade s počutjem in vrednostmi. Razsežnosti svetle triade so pozitivno povezane s splošnim zadovoljstvom z življenjem ter s tradicionalnimi, socialnimi, kognitivnimi in demokratičnimi vrednotami, ki so navadno negativno povezane s statusom ali vrednotami moči. Po drugi strani pa so dimenzije temne triade pozitivno povezane z vrednostmi statusa in navadno negativno povezane s prosocialnimi vrednotami.

5 RAZVOJNI TURISTIČNI POTENCIALI NA KMETIJI

5.1 Intelektualni kapital na področju turističnih kmetij v Sloveniji

Britanski futurolog Hugh Macdonald (povzeto po Gibson 2018) je uporabil besedno zvezo »intelektualni kapital organizacije« kot znanje za ustvarjanje razlikovalne prednosti v organizaciji. Thomas A. Stewart (2010) trdi, »da intelektualni kapital združuje vse, kar vsi v organizaciji znajo in kar daje organizaciji konkurenčno prednost na tržišču. Bernjak (2015) pa navaja, da »intelektualni kapital ni komponenta, ki bi bila samostojna, ampak je sestavljena iz vsote vsega neotipljivega premoženja, kar zajema tudi znanje oziroma človeški, strukturni, relacijski in socialni kapital«.

Tkalčič (2018) vidi vedno večjo potrebo po izobraževanju, izpopolnjevanju, usposabljanju in razvijanju znanja v turistični dejavnosti. Zaradi novih delovnih procesov in inovativnih tehnologij se tudi v turizmu na kmetiji povečuje uporaba znanja, pojavljajo se nove oblike turizma, razvijajo se nove informacijske tehnologije, povečuje se tekmovalnost tržnega okolja in krepi inovativno reševanje problemov. Vse večja kapitalska intenzivnost podjetij kaže potrebo po kakovostnem menedžmentu in kakovostnih storitvah tudi na turističnih kmetijah, kar neposredno vpliva na potrebo po razvoju kakovostnih izobraževalnih programov, ki bi zagotavljali večji kontingent znanja in s tem večji intelektualni kapital posameznika.

Sodobni turistični trg lahko zagotovi uspeh organizacijam, ki razpolagajo z ustrežno količino in kakovostjo znanja v vseh fazah izvedbe turistične storitve in z vsestransko motiviranimi človeškimi viri. V turističnih organizacijah menedžment še vedno prepočasi sledi hitri rasti turizma, turističnemu sektorju pa primanjkuje sposobnosti za sledenje razvoju na področju menedžmenta človeških potencialov. Kljub potrebi po večji fleksibilnosti delovne sile samo del turističnih podjetij investira v izobraževanje in usposabljanje zaposlenih. Podjetja bi potrebovala kombinacijo različnih kvalifikacij ali zanje specifične veščine, ki ustvarjajo nove hibridne poklice. To je še zlasti značilno za mikro podjetja z omejenim številom zaposlenih. Kljub višji ozaveščenosti turistične industrije glede pomembnosti usposobljenosti delovne sile za kakovostno zagotavljanje storitev potrošnikom, mobilnost in promocijo, precejšen del delodajalcev ne želi investirati v človeški kapital. Prizadevajo si samo zmanjšati stroške dela in zaposlujejo poceni delovno silo (Tkalčič 2018).

Glavni dejavnik intelektualnega kapitala so vrednosti neopredmetenih sredstev. Prav zato se pojavljajo velike razlike med knjigovodsko in tržno vrednostjo podjetij oziroma velike razlike med podjetji z enakimi finančnimi, fizičnimi in delovnimi pogoji (Chatzkel 2002, 15). Razliko povzroča intelektualni kapital, ki v veliki meri prispeva h korenitim spremembam tradicionalnih oblik turizma. Tradicionalnega turista, usmerjenega v množični turizem, zamenja bolj izkušen in mnogo bolj potovalno aktiven in ozaveščen individualni turist (Hsu 2012, 43).

Spremembe zahtevajo povezovanje strategij podjetja z intelektualnim kapitalom, ki je funkcija uspeha. Intelektualni kapital organizacije postaja ključni gradnik uspešnosti podjetja ali organizacije (Mihelič 2009, 31-32). Enako velja za podeželski turizem, kjer je razvoj intelektualnega kapitala prav tako preživetvenega pomena.

5.2 Izobraženost struktur na kmetijah z dopolnilno dejavnostjo

Izobraževanje na področju turizma ima v procesu sprememb posebno vlogo. Njegova naloga je, da spreminja sklad vednosti, ki usmerja delovanje turističnih sistemov. To je mogoče samo tako, da izobraževalni programi na področju turizma sledijo spremembam in jih poskušajo obvladovati s posredovanjem novih znanj študentom na tem področju (Ovsenik 2013). V Evropi so se težnje po spremembi izobraževalnih institucij okrepile z bolonjskim procesom. Vpeljevanje sprememb spremljajo številne težave na zakonski ravni in na ravni konkretnih izobraževalnih procesov (Medveš 2008). Ideja o univerzalni uporabnosti bolonjskega sistema izobraževanja je po svoje naivna in optimistična, saj različni kulturni, ekonomski, družbeni, demografski in okoljski pogoji tega ne omogočajo. Razvili se bodo različni izobraževalni podsistemi, ki bodo sledili enotnim splošnim načelom delovanja celovitega evropskega sistema delovanja. Izobraževalni programi na področju turizma kažejo bolj funkcionalno podobo, saj ne spodbujajo razvoja celovitih, trajnostno in sistemsko usmerjenih kompetenc. Lahko trdimo, da na področju turizma še vedno ni programov, ki bi kompleksno obravnavali probleme učinkovitega gospodarjenja (Ovsenik 2013). Še posebej to velja za področje turizma na podeželju oziroma turizma na kmetijah.

Če so inštitucije, ki poučujejo turizem, do nedavnega pripravljale dijake in študente samo za zasedbo tradicionalnih delovnih mest, bi danes morale izobraževati visokokvalificirane in

specializirane strokovnjake, ki so sposobni zadovoljiti pričakovanja organizacij na področju turizma. Izobraževalni cilji morajo biti usmerjeni na:

- kognitivne cilje, usmerjene na področje turizma, ki pokrivajo področje razuma, oblikovanje in obvladovanje znanja, pojmov in zakonitosti;
- motorične cilje, usmerjene na področje turizma, ki pokrivajo področje gibanja, razvoja gibalnih spretnosti in veščin;
- čustvene cilje, usmerjene na področje turizma, ki pokrivajo področje vedenja, oblikovanja odgovornosti, stališč in vrednot.

Navedeni cilji so med seboj povezani, kajti pri izvajanju določene naloge človek prepleta vsa tri področja znanj. Prav pomanjkljivo prepletanje je ena najpogostejših dilem v turizmu (Možina idr. 2002, 182).

Ko primerja izobrazbeno strukturo med Gorenjsko in celotno Slovenijo, je Zalar (2012) identificiral primanjkljaj znanj na kmetijah z dopolnilno dejavnostjo turizem na kmetijah Gorenjske. Gre predvsem za pomanjkanje funkcionalnih znanj, ki so nujna predvsem za vodenje turističnih kmetij. Treba bi bilo slediti inovativnim pristopom pri kreiranju izobraževalnih programov in širjenju uporabnih znanj, ki bi člane družin opolnomočila za izboljšanje organizacije poslovanja turističnih kmetij.

V kmetijstvu na Gorenjskem je bilo leta 2012 kar 85 % nosilcev osnovne dejavnosti na kmetiji brez ustrezne izobrazbe (Zalar 2012, 37). Podatki izobrazbene strukture Gorenjske regije so pomembni pri pojasnjevanju problematike na področju izobraževanja za kmetije z dopolnilnimi dejavnostmi.

Po podatkih Statističnega urada (2016)⁴⁰ se je na ravni države Slovenije število gospodarjev (upraviteljev) na družinskih kmetijah z višješolsko ali visokošolsko izobrazbo od leta 2013 povečalo za 18 % (upravljali so 12 % vseh družinskih kmetij). Za 13 % se je povečalo tudi število gospodarjev (upraviteljev) s srednjo strokovno ali srednjo splošno izobrazbo (ti so upravljali 23 % vseh družinskih kmetij). Število gospodarjev (upraviteljev), ki so imeli osnovnošolsko izobrazbo (upravljali so 25 % vseh družinskih kmetij), se je zmanjšalo za 16 %. Za 7 % se je zmanjšalo tudi število gospodarjev (upraviteljev) z nižjo poklicno ali srednjo poklicno izobrazbo (upravljali so 38 % vseh družinskih kmetij). 1832 družinskih kmetij (3 % vseh družinskih kmetij) so upravljali gospodarji, ki so bili brez izobrazbe ali

---

⁴⁰ Baza SiStat: <https://pxweb.stat.si/sistat/en>

so imeli nepopolno osnovnošolsko izobrazbo. Število teh se je v primerjavi z letom 2013 zmanjšalo za 6 % (SiSTAT Statistični urad RS 2022).

Razpoložljivi podatki kažejo, da stanje izobraženosti na kmetijah z dopolnilno dejavnostjo ne ustreza zahtevam. Potrebna bodo nova znanja, ki jih za delo na tovrstnih entitetah potrebujejo. Pojavljajo se nove priložnosti in vrste znanj, ki zahtevajo prilagajanje potrebam dejavnosti na kmetiji (pravni predpisi, trajnostni viri, varstvo naravne in kulturne dediščine, socialne veščine, vodenje in management, znanje tujih jezikov, poznavanje informacijske in komunikacijske tehnologije ...).

Novi izzivi lastnikom turističnih kmetij pogosto predstavljajo organizacijska znanja in znanja za podjetništvo. V sodobnem svetu, še zlasti to velja za podeželje, so izjemnega pomena komunikacije, kar zahteva znanje uporabe elektronskih medijev, oglaševanja prek interneta, poslovanje z uporabo elektronskega bančništva, elektronske pošte, elektronskih prijav na razpise za različne projekte. Gre za znanja, ki jih člani družinskega podjetja morajo pridobiti, da bodo kos spremembam v okolju in prilagajanju trgu (Zalar 2012, 38).

Strategija vseživljenjskega učenja je v Sloveniji pogoj za kakovosten razvoj znanj in usposobljenosti aktivne populacije tudi na podeželju, saj se kmetje, ki se ukvarjajo z dopolnilno dejavnostjo turizma na kmetiji, soočajo ne le s pomanjkanjem znanja, temveč tudi s pomanjkanjem informacij o tem, kje ustrezna znanja pridobiti. Znanja, ki so jih za obdelavo kmetije potrebovali nekoč, so prehajala iz roda v rod, za vodenje dopolnilne turistične kmetije pa so potrebna kompleksna nova znanja. Temeljna pomanjkljivost strateške razvojne vizije izobraževanja v Sloveniji je nezadostnost koncepta, po katerem se s koncem formalnega elementarnega izobraževanja izobraževanje enkrat za vselej konča. Vseživljenjskost učenja je razvojni koncept, ki nadgrajuje izobraževanje, kakršno se je oblikovalo in razvijalo v preteklosti, in ponuja formalnemu začetnemu izobraževanju nov paradigmatični premik (Jelenc 2013, 8). Z udeleževanjem strategije vseživljenjskosti učenja se bosta povečali zlasti raven in stopnja inovativnosti na vseh področjih gospodarskega, družbenega in političnega življenja (Jelenc 2013, 7).

To še posebej velja za hitro razvijajoče se področje turizma na podeželju, ki zahteva vse več novih znanj. Specifična znanja, ki so potrebna za uspešno pridelavo in predelavo živil in še zlasti za opravljanje gostinskih in prenočitvenih storitev, zahtevajo prilagoditev

izobraževalnih vsebin na vseh področjih dela na turistični kmetiji za vse starostne skupine (Kump in Krašovec 2005; Goriup 2014; Perša 2013).

5.3 Cilji vseživljenjskega izobraževanja na področju podeželskega turizma v Sloveniji

Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije je izdalo Strategijo vseživljenjskega učenja 2007 (Jelenc idr. 2007, 7), kjer poudarja potrebo po omogočanju pogojev za učenje in izobraževanje vseh, v vseh življenjskih obdobjih, na vseh področjih življenja in v vseh okoljih.

Posebno pozornost je treba nameniti zagotavljanju priložnosti za izobraževalno prikrajšane skupine, kar še posebej velja za področje izobraževanja za potrebe turističnih storitev na podeželju. Za omogočanje tega je treba »krepiti zavedanje, da posamezniki z učenjem povečujejo zaupanje vase, razvijajo ustvarjalnost, podjetnost in znanje, spretnosti in kvalifikacije, ki jih potrebujejo za dejavno udeležbo v gospodarskem in družbenem življenju ter za boljšo kakovost življenja« (Jelenc idr. 2007). Posameznik si lahko sam organizira proces učenja, ob katerem prepozna priložnosti in sposobnosti za uspešno premagovanje ovir pri učenju. Na podlagi predhodnih znanj in izkušenj pridobljena nova znanja in spoznanja krepijo motivacijo in zaupanje vase (Stegmuler in Bakračević Vukman 2012).

Jelenc (2007, 7) poudarja potrebo po učenju po meri človeka, kar nakazuje potrebo, da se izobraževanje in usposabljanje optimalno prilagodita potrebam in zahtevam učečega se človeka. Ker je slovensko podeželje specifično, je treba »v nacionalni politiki ter v teoriji in praksi vzgoje in izobraževanja v Sloveniji pripraviti specifično izobraževanje za potrebe slovenskega podeželja in ga vgraditi v sistem, ki bi zagotavljal enakovredne in enakopravne možnosti za razvijanje in udejanjanje različnih zvrsti, oblik, vsebin in namenov izobraževanja in učenja« (Jelenc idr. 2007, 7).

Ogulin Počrvina (2012) ugotavlja, da bi morale biti izobraževanje zakonska pravica tudi vseh starejših odraslih, opredeljena tako finančno kot tudi vsebinsko in seveda, s poudarkom na osebni odgovornosti posameznika za izobraževanje. V nasprotnem primeru ne moremo pričakovati, da se bodo starejši odrasli v večjem številu vključevali v dodatna usposabljanja in izobraževanja. Sistemska ureditev področja bi ponudila tudi možnost

izvajalcem izobraževanj, da se ustrezno odzovejo na potrebe različnih starostnih skupin zainteresiranih (Ogulin Počrvina 2012, 106). Z vsemi javnimi sredstvi in mediji bi morali promovirati vseživljenjskost učenja kot temeljno življenjsko vrednoto in možnost za razvoj osebne kariere. »Treba je pospešiti razvijanje učeče se in misleče družbe kot evolucijske nadgradnje« (Jelenc idr. 2007, 8).

Državljeni, ki gospodarskih in političnih razmer ne razumejo, ne razumejo pa tudi tehnoloških in socialnih sprememb na globalni in lokalni ravni, so soočeni s socialno izključenostjo. Starejši odrasli se integrirajo le, če razumejo razmere okolja ter svojo vlogo v njem. Pravica vseživljenjskega učenja je pravica za vsakega posameznika, še zlasti starejšim te pravice ne bi smeli odreči (Escuder Mollon 2012, 2343). Zagotoviti je treba kontinuiteto učenja v vseh obdobjih človekovega življenja in upoštevati značilnosti posameznih stopenj izobraževanja. Katerokoli izobraževanje starejših odraslih je hkrati tudi izobraževanje za pridobivanje ekonomskega, političnega, družbenega in psihološkega vpliva ter moči. »Praksa v izobraževanju starejših odraslih se osredotoča predvsem na ponudbo prostočasnih aktivnosti, glede na starajočo se družbo pa bo treba s kritično izobraževalno gerontologijo preseči marginalizacijo starejših odraslih in krepiti emancipacijo ter vpliv starejših odraslih za politično, socialno in skupnostno delovanje« (Hlebec idr. 2013, 7).

5.4 Razvojne smernice za izobraževanje na področju podeželskega turizma

Ker se potreba po novih izobraževanjih in usposabljanjih kaže na območju celotnega slovenskega podeželja, je v načrtovanje in izvajanje izobraževalnih programov treba vključiti javne zavode in kmetijsko svetovalne službe Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije, občine, upravne enote in regionalne razvojne agencije (Zalar 2012, 38). Potenciali podeželskega okolja zahtevajo razvoj za uspešen razvoj kariere, za katero pa so potrebna znanja in sposobnosti, ki ohranjajo delovna mesta in prispevajo k samozaposlitvi.

Za profesionalno rast zaposlenih v podeželskem turizmu pa se kot neobhodna kaže tudi potreba po kakovostni infrastrukturi, s katero se bo krepilo tudi naravi prijazno in trajnostno naravnano kmetovanje. Za turistične dopolnilne dejavnosti je pomembna tudi cestna infrastruktura, ki pomaga kmetijskim gospodarstvom, odmaknjenim od urbanih središč, da

se povežejo z urbanim okoljem. Prav to lahko prispeva k ohranjanju starih vaških jeder, pomembnih za ohranjanje arhitekturne dediščine, ki daje podeželju avtentičen izgled. Cestna infrastruktura prispeva k ohranjanju kulturne in gastronomske dediščine pa tudi k ohranjanju specifik pridelovanja različnih pridelkov, ohranjanju vinogradov ipd. (Regionalni razvojni program Gorenjske 2014-2020, 2018).

Raziskave o udeležbi starejših odraslih v izobraževanju v Sloveniji kažejo, da starejše od izobraževanja odvrtaajo predvsem oddaljenost od kraja izobraževanja, neustreznost programov izobraževanja, prezaposlenost in družinske obveznosti. V zadnjem času se zaradi pandemije pogoji za vključevanje v izobraževanje in usposabljanje zaostrujejo; vse več je izobraževanja na daljavo, kar za starejše mnogokrat predstavlja oviro (Lipič in Kolbl 2021, 48), hkrati pa pomeni prednost za mlajše na kmetiji, ki IKT bolje obvladajo.

Ena izmed možnih razvojnih smernic opozarja na potrebo po izobraževanju akterjev na kmetiji za področje izobraževanja gostov. Primer so predstavili Petroman idr. (2016, 90). Gre za načine izobraževanja na podeželski turistični kmetiji. Osnovni cilj tovrstnega izobraževanja je ponuditi obiskovalcem specifične izobraževalne vsebine na kmetijah. Potrošnik podeželskega turizma in turizma na kmetiji se udeležuje zabavnih, izobraževalnih in drugih pristočasnih dejavnostmi. Ta nova vrsta turizma ponuja aktivnosti, kot so izdelovanje izdelkov domače obrti, priprava različnih kulinaričnih izdelkov, priprava tradicionalnih kmečkih jedi ipd. Cilj izobraževalnega turizma na kmetiji je spoznati življenje in dejavnost kmetov ter ustvariti pozitivno podobo kmetovanja v očeh naslednjih generacij. Kot navajajo Petroman idr. (2016), tovrstni podeželski turizem ponuja različne dejavnosti, kot so osnovno seznanjanje s tematikami in specifikami kmetije, tečaje in delavnice. Nekatere delavnice so namenjene posebej učencem, da se seznanjajo s kmetijskimi dejavnostmi. Med bolj obiskane sodijo delavnice, ki učencem predstavljajo domače živali. Med tovrstne izobraževalne dejavnosti sodijo še izdelava cvetličnih aranžmajev, kuharski tečaji na kmetiji, izdelava naravnih zeliščnih pripravkov, predstavitve tradicionalnih načinov pridobivanja piva in vina, doživljanje zgodovinske rekonstrukcije tradicionalnih vasi ipd. Sem sodijo tudi sposobnosti vodenja rekreativnega podeželskega turizma, kot na primer osveščenost o pomenu gibanja v naravi, ciljno razmišljanje ob kmetijskih labirintih, vodenje degustacije vin, pobiranje zelenjave in obiranje sadja, prepoznavanje avtohtonih rastlinskih domačih in divjih vrst ipd. Isti vir predstavlja tudi korake, ki jih je treba upoštevati pri razvoju nove turistične znamke, ki izpolnjuje zahteve za izobraževanje potrošnikov. Za turista, ki na

primer ne bi želel zgolj pobegniti gneči velikih mest in le uživati v miru podeželja, predstavlja uvedba te vrste rekreacijsko-izobraževalnega podeželskega turizma hkrati kulturno dejanje, sprostitev in nenazadnje, za kmeta vir dohodka. Ta vrsta podeželskega turizma podpira trajnostni razvoj tako na podeželski kmetiji kot na celotnem podeželju. Rekreacijsko-izobraževalni podeželski turizem kot hibridna oblika podeželskega turizma zato ustreza trajnostnim načelom majhnih podjetij, in sicer s spodbujanjem neposrednega trženja, s tradicionalno kulturo obdelovanja zemlje pa tudi s tradicionalnim načinom vzreje živali.

5.5 Izobraženost kot dejavnik vpliva na posodobljenost podeželskega turizma

Za dobro izobraževanje za turizem so potrebne raziskovalne podlage na makro, regionalni, lokalni, ekonomski in organizacijski ravni. Ovsenik (2008) navaja, da trendi kažejo neuravnoveženost med potrebami po delovni sili in zahtevami turistične storitve in opozarja, da na individualizacijo turističnih storitev vplivajo demografske spremembe, kompetence, izhajajoče iz nenehnega učenja, inovativnost, informacijska tehnologija in trajnostni razvoj (Ovsenik 2013).

Pološki Vokić (2008, 13) izpostavlja koristi izobraževanja in razvoja človeških virov v turizmu, ki jih razdeli v dve ravni. Gre za raven posameznika in raven organizacije, pri čemer izpostavlja psihološke, behavioristične in ostale koristi izobraževanja.

Tabela 2: Koristi izobraževanja in razvoja človeških virov v turizmu

RAVEN POSAMEZNIKA		RAVEN ORGANIZACIJE	
Psihološke koristi	<ul style="list-style-type: none"> - zmanjšanje stresa - višja morala, vključno z večjo samozavestjo, samospoštovanjem in občutkom samoaktualizacije - večje zadovoljstvo z delom - večja pripadnost in lojalnost 	Psihološke koristi	<ul style="list-style-type: none"> - izgrajeni odnosi s strankami - povečanje kakovosti in produktivnosti - večja učinkovitost
Behavioristične koristi	<ul style="list-style-type: none"> - večje kompetence (znanje in izkušnje) - manj napak - profesionalnost - uspešno nudenje uslug - večja učinkovitost 	Behavioristične koristi	<ul style="list-style-type: none"> - manjši stroški zaradi manjšega števila napak in boljši ekonomski kazalci (npr. profit)
Ostale koristi	<ul style="list-style-type: none"> - možnost napredovanja - večja skrb za varnost in zdravje 	Ostale koristi	<ul style="list-style-type: none"> - zmanjšani absentizem in fluktuacija - večje zadovoljstvo gostov - večja konkurenčnost - višja stopnja pripadnosti zaposlenih menedžmentu

Vir: Pološki Vokić 2008, 13.

Človek v izobraževanju odkriva, kakšne so njegove razvojne možnosti na osnovi dednih zasnov, in kakšno je ustrezno okolje za njegov razvoj. Izobraževalna dejavnost zagotavlja pogoje za vsestranski razvoj osebnosti (Šarotar Žižek 2008, 45) in med možne dejavnike krepitve moči in vpliva starejših odraslih sodi tudi izobraževalna ponudba, namenjena bolj motiviranim in tudi bolj izobraženim starejšim odraslim. Izobraževanje, ki udejanja načela kritične izobraževalne gerontologije, zmanjšuje marginalnost in povečuje vpliv ter moč starejših odraslih v družbi.

V študiji Viernes in Aquino (2020) analizirata izobraževanje s področjem kmečkega turizma povezanih programov, projektov, dejavnosti, dosežkov in pobud, ki ga je organizirala državna univerza Central Luzon (CLSU) na Filipinih. Izobraževanje sta identificirala kot strateško intervencijo v kmetijski turizmu. Razvili so inovativno platformo za oblikovanje

turističnega izobraževanja in ga navezali na razvoj izobraževanja v skupnosti. Vključili so različne izobraževalne akterje, to so fakultete, opolnomočene skupnosti, funkcionalni izobraževalni programi, tečaji ter implementacija izobraževanja v mrežah turističnega gospodarstva. Programi, povezani s kmetijskim turizmom, predstavljajo celostni sistem, ki ustreza razvoju in trendom turizma v skupnosti, kar omogoča močno in učinkovito turistično izobraževanje.

6 PROMOCIJA IN TRŽENJE TURIZMA NA KMETIJI

Slovenska turistična organizacija (STO) je promocijo turizma na kmetiji vključila v svoj program promocije turizma v Sloveniji. K promociji in trženju turizma na kmetiji prispeva tudi Združenje turističnih kmetij Slovenije, ki med drugim vsako leto izda Katalog turističnih kmetij v Sloveniji. Večji del aktivnosti za promocijo lastne turistične kmetije vendarle ostane nosilcu turistične dejavnosti in članom družine. Ker ima vsaka kmetija svoje specifične značilnosti in specifično ponudbo, je individualni pristop k promociji in trženju neizogiben. Na turističnih kmetijah so ljudje pogosto obremenjeni z osnovno dejavnostjo kmetije, zato jim zmanjka časa za promocijo turistične dejavnosti (ZTKS 2022).

Raziskava na Portugalskem (Pato in Kastenholz 2017), katere cilj je raziskati tržne dejavnosti za promocijo podeželskih turističnih nastanitev in uspešnost, je pokazala, da se večina ponudnikov poleg vodenja turistične nastanitve ukvarja tudi z drugimi poklicnimi dejavnostmi. Te »druge dejavnosti« večinoma zagotavljajo glavino dohodka gospodinjstva, zato upravljanju turistične nastanitve posvečajo malo časa in razvijajo malo tržnih dejavnosti. Le manjšina ponudnikov podeželskih nastanitev je pokazala podjetniški in profesionalni odnos do tržnih ukrepov. Ti ponudniki so uspešnejši in bolj zadovoljni z izvajanjem in rezultati svoje dejavnosti, saj je zasedenost njihovih nastanitev (nad 30 %) bistveno višja od povprečja.

Običajen način za individualno promocijo turistične kmetije je spletna stran kmetije. Novejše analize spletnih strani slovenskih turističnih kmetij nismo našli, iz podatka, da je že leta 2006 dostop do interneta imelo 71,4% turističnih kmetij, svojo internetno stran pa 63% kmetij (Pavlovič in Petak 2007), lahko sklepamo, da jo imajo danes praktično vse turistične kmetije. Pričakovati pa je, da mnoge izmed strani niso ustrezno vzdrževane in posodobljene, podobno kot to velja za spletne strani turističnih kmetij na Poljskem (Król 2019).

Možnost za promocijo turističnih kmetij je tudi vključevanje v družabna omrežja. Chatzigeorgiou (2017) je preučeval načine, kako lahko podeželske turistične nastanitve postanejo privlačne za milenijce⁴¹ z uporabo interneta in socialnih medijev, predvsem prek

---

⁴¹ Osebe, rojene med letoma 1980 in 2001. Glavna značilnost milenijcev je ta, da je prvi del odraščal z računalniki, mobilnimi telefoni in video igrkami, drugi del pa že s tablicami, pametnimi telefoni in aplikacijami (iPROM 2021).

računov v družabnih omrežjih. Avtor ugotavlja, da morajo podjetja na podeželju uporabiti osebne odnose, ki jih razvijejo s svojimi gosti in te odnose razširiti na družabnih omrežjih.

Druga raziskava, tudi izvedena v Grčiji (Bonarou idr. 2019) je obravnavala uporabo spletnih strani za promocijo vinskega kmečkega turizma, kjer je zelo pomembna izčrpna promocija kmetije in z njo povezane blagovne znamke. Za vinogradniške kmetije ima lahko edinstvena in privlačna zgodba o njihovi posesti, izdelkih, dogodkih, dejavnostih in destinaciji ključno vlogo pri ustvarjanju verodostojne blagovne znamke, izboljšanju njene podobe in identitete. Vpliva pa tudi na promocijo celotne vinske regije. Kvalitativna analiza vsebine spletnih strani vseh kleti, ki sodelujejo v programu »Vinske ceste severne Grčije«, se je osredotočila na ustne in vizualne predstavitve ter opredelila dobre prakse za učinkovite pripovedi vinskega turizma, kot so zgodbe o vinarju in njegovi/njeni družinski tradiciji, zgodbe, povezane z drugimi uspešnimi zgodbami (npr. iz mitologije, zgodovine) in pripovedi, ki promovirajo edinstvenost območja vinske regije. Študija zaključuje, da vino v mnogih državah, vključno z Grčijo, velja za izraz edinstvene identitete regije in je neke vrste zbiralnik tradicij, ki identificirajo lokalno skupnost in njeno kulturo. Spletne strani vinarjev severne Grčije posredujejo svoja sporočila z uporabo pripovedovanja zgodb, ki temeljijo na lokalni in družinski tradiciji, kar združuje nostalgijo s sodobnostjo.

Želja po podoživljanju preteklih dni spodbuja iskalce nostalgije, da potujejo na podeželje, ki ima zanje še vedno nekakšen čar starinskosti. Raziskav, ki bi proučevale povezavo med nostalgijo in podeželskim turizmom, je še razmeroma malo, čeprav zainteresirani nosilci turistične dejavnosti nostalgijo že uporabljajo, da pritegnejo goste in jim ponudijo neko dodatno privlačnost. Cilj študije Christou (2019) je bil ugotoviti, ali deležniki v podeželskem turizmu (lastniki podeželskih nastanitev in gostinskih obratov) na Cipru namerno negujejo nostalgijo obiskovalcev z namenom doseči njene pozitivne rezultate. Raziskava je najprej ugotovila, da omenjeni deležniki nostalgijo obravnavajo kot pozitivno predstavo, ki nosi nek melanholičen čar. Deležniki priznavajo njeno konstruktivno naravo, saj deluje kot »zdravilo« za minulo preteklost, ker spodbuja socialne interakcije in človeške in umestitvene čustvene vezi. Vendar ni mogoče sklepati, da nostalgijo namerno negujejo. Čeprav s svojimi gosti delijo »zgodbe iz preteklosti«, to še ni pokazatelj namernega nostalgičnega vznemirjenja obiskovalcev. Prizadevanja za spodbujanje nostalgije potekajo, ko je obiskovalec na cilju, ne pred potovanjem, medtem ko vinske kmetije, ki jih obravnavajo z zgodbami na spletnih straneh skušajo vzbuditi nostalgijo že pred turistično izkušnjo obiskovalcev (Bonarou idr. 2019).

Raziskavi (Christou 2019) in (Bonarou idr. 2019) prikazujeta primera uporabe digitalnega pripovedovanja zgodb ali digitalnega zgodbarstva (digital storytelling⁴²) za promocijo turističnih destinacij.

Vzbujanje nostalgije s pripovedovanjem zgodb »pred vrati vinske kleti«, torej s pripovedovanjem »v živo«, obravnavajo Frost idr. (2020) v raziskavi, ki je bila izvedena v južni Avstraliji. Čeprav je strokovna literatura opredelila dediščino, pripovedovanje zgodb in pristnost kot pomembne koncepte v zvezi z interakcijo s turisti pred vrati kleti, je pomemben način, kako jih osebe kleti uporablja, vključno z njihovimi strateškimi cilji. Cilj raziskave je bil proučiti, kako lastniki vinskih kleti v južni Avstraliji uporabljajo svojo nematerialno kulturno dediščino, da bi pritegnili turiste pred svoja kletna vrata. Ugotovitve kažejo, da so srečanja in pogovori pred vrati vinske kleti pomembna priložnost, da utrdijo blagovno znamko kot simbol dejavnosti in s tem izboljšajo svojo konkurenčno prednost. Lastniki kleti so poudarjali različne oblike nesnovne dediščine, vključno z družinsko in etnično dediščino. Pripovedovanje zgodb velja za koristno strategijo sodelovanja s turisti, pristnost, tako lastna kot eksistencialna, pa je bila poudarjena kot sredstvo konkurenčne prednosti.

Pripovedovanje zgodb pa ni omejeno le na vinogradniške kmetije. Raziskava Mei idr. (2020) med nosilci turistične dejavnosti na kmetijah v osrednji Norveški izhaja iz ugotovitve, da postaja pripovedovanje zgodb kot način uprizarjanja izjemnih izkušenj in promocije edinstvenosti destinacije v turistični industriji vse bolj pomembno, zlasti pri dejavnostih, ki izhajajo iz izkušenj, kot je kmečki turizem. Avtorji ugotavljajo, da predstavljene zgodbe temeljijo na razpoložljivih lokalnih virih, tradiciji, dojemanju pristnosti, zgodovini kmetije in okolja. Pripovedovanje zgodb je mogoče popestriti s pomočjo oprijemljivih elementov na področju izkušenj, kot je fizično okolje, pa tudi neopredmetenih elementov, vključno z interakcijo in dinamiko med gostiteljem in gostom. Kmet ali oseba, ki pripoveduje zgodbo, mora imeti tudi določene spretnosti, zavzetost in zanimanje, da bo lahko svojim obiskovalcem na zanimiv in privlačen način posredoval zgodbo ali koncept.

---

⁴² Digitalno pripovedovanje zgodb ali digitalno zgodbarstvo je v svojem najbolj osnovnem jedru praksa uporabe računalniških orodij za pripovedovanje zgodb. Najprej so ga uporabljali pri izobraževanju, predvsem pri učenju jezikov (Robin 2008), potem pa se je njegova uporaba razširila na številna druga področja, tudi na promocijo in marketing turizma, kot to kažejo predstavljeni primeri.

Pomen pripovedovanja zgodb pri razvoju in vodenju trajnostnega turizma je v Sloveniji raziskovala Korez-Vide (2017). Pripovedovanje zgodb razume kot orodje trženja destinacije, ki je povezano z ustvarjalnimi potenciali destinacije. Zgodbarstvo avtorica obravnava kot orodje za trajnostno upravljanje turizma in priložnost za rast turizma. Neopredmetena kulturna dediščina in digitalno povpraševanje kulturnega turizma pa sta pomembni oviri za večjo konkurenčnost turizma. Avtorica opozarja tudi na pomen systemske institucionalne podpore razvoju kulturne in ustvarjalne industrije v Sloveniji. V zvezi s tem poudarja zagotavljanje možnosti za pridobivanje kreativnih in digitalnih veščin v izobraževanju in usposabljanju na področju turističnega marketinga. Z nadgradnjo projekta Zgodbe slovenskega turizma Slovenske turistične organizacije (STO) bi Slovenija lahko razvijala, povezovala in promovirala heterogeno obstoječo nesnovno kulturno dediščino in izboljšala svojo mednarodno prepoznavnost.

Številni sodobni turisti si na dopustu želijo doživetij in izkustev. Zato se učijo in sodelujejo pri izbranih aktivnostih; ne zanima jih torej zgolj turistična storitev, temveč tudi zgodbe, ki se navezujejo na to storitev. Zato, je prepričana Korez-Vide (2017), pripovedovanje zgodb, ki temelji na ustvarjalnosti in je podprto z novimi tehnologijami, postaja učinkovito orodje za trženje destinacij. S pomočjo tehnologije se širše občinstvo lahko pridruži procesu pripovedovanja zgodb, kar pozitivno vpliva na sodelovanje in olajša vzpostavitev dolgotrajnih odnosov med gostitelji in gosti. Nove digitalne tehnologije, zlasti vizualno usmerjeni družbeni mediji, so omogočile nove turistične izkušnje. Te temeljijo na pripovedovanju zgodb, ki predstavljajo nematerialno kulturno dediščino. Digitalne tehnologije so tudi ponudile nove načine za razvoj in razširjanje teh izkušenj prek socialnih omrežij.

7 DILEME PODEŽELJA

7.1 Kompleksnost družbenih dilem podeželja

Tekoče demografske, socialne, gospodarske in kulturne spremembe kažejo na dinamičen in nenehno spreminjajoč se kontekst podeželskih območij. Vendar pa je vpliv takšnih sprememb na življenje starejših še vedno premalo raziskan. Neraziskano ostaja zlasti vprašanje, kako starejši ljudje zaznavajo, se povezujejo in se ukvarjajo s skupnostmi v lokalnem okolju in celotni regiji. Na podlagi intervjujev fokusnih skupin z avtohtonimi in neavtohtonimi starejšimi odraslimi na primeru Irske in Severne Irske so raziskovalci (Walsh idr. 2012) predstavili primerjalno analizo o tem, kako se v spreminjajočih se okoljih skupnosti odražata bivanje in delo različnih starejših na podeželju. Analiza se je osredotočila na štiri ključna področja, to so gospodarska struktura in dostop do storitev, socialni odnosi, socialne kohezije in vključevanje skupnosti v družbeno življenje. Ugotovitve so pokazale, da so nekatere razsežnosti življenja udeležencev tako pomembne, da so vplivale celo na zapletene gospodarske in družbene spremembe.

Dileme kmetijskega življa so kompleksne in zadevajo vrsto nerešenih družbenih problemov. Evropska unija sicer želi uveljavljati trajnostni razvoj na podlagi večnamenskosti kmetijstva in ga podpreti z novo pogodbo med kmetijstvom in družbo, ki bo omogočala višjo kakovost življenja celotnega prebivalstva. Pogodba naj bi temeljila na naslednjih dejavnikih: (1) kmetje so pred vse večjim pritiskom, ki ga sprožajo vse višja konkurenca in pritiski mednarodnih trgov, zato so prisiljeni iskati nove načine rabe razpoložljivih kmetijskih virov na področju pridelovanja ali na področju storitev, dopolnilnih dejavnosti na kmetiji; (2) tržno tekmovanje vodi v marginalizacijo velikih skupin (trg dela) in obsežnih območij (trg kapitala), ki je vidna s prostim očesom (prazne hiše in vasi, opuščeni sadovnjaki in vinogradi, njive). Široki sloji prebivalstva vse večji pomen pripisujejo tradicionalni vlogi kmetijstva, predvsem pri zagotavljanju zaščite podeželja in ohranjanja ravnotežja na teh območjih; (3) informacijska družba za podeželska območja pomeni nove priložnosti za endogeno⁴³ rast, ki

---

⁴³ Endogena rast pomeni bolj enakomerno uravnoteženi razvoj posamezne regije oziroma pokrajine (Vadnal 2001).

izboljšujejo kakovost življenja in hkrati omogočajo uveljavljanje lastne identitete lokalnih skupnosti ugotavljajo Vadnal (2001) in Walsh idr. (2012).

Podeželska mesta so po trditvah Walsh idr. (2012) več kot zgolj pokrajine. Podeželske skupnosti, predstavljene v raziskavi, so dinamične entitete, ki se nenehno spreminjajo in oblikujejo ter prilagajajo življenju starejših ljudi, ki v njih živijo. To dokazuje angažiranje udeležencev. Starejši ljudje oblikujejo podeželske skupnosti v dinamične in vzajemne odnose in nanje vplivajo. Izziv za oblikovalce politike in strokovnjake je v tem, da negujejo in krepijo ta odnos, da bi zagotovili vzajemne koristi za posameznika in skupnosti. Avtorji so identificirali tri potencialno koristna priporočila:

- Če se načela enakosti in pravičnosti dosledno uporabljajo na področju staranja na Irskem in v Severni Irski, s tem postavljajo jasne omejitve tradicionalnim argumentom ekonomije in obsega zagotavljanja podeželskih storitev. Potrebna bo ponovna ocena relativne obremenjenosti učinkovitosti in pravičnosti pri razvoju politik v zvezi s starejšimi prebivalci podeželja, zlasti kar zadeva zagotavljanje zdravstvenega in socialnega varstva ter storitve, ki pomagajo ohranjati socialno kohezijo in povezanost. V tej luči je treba priznati dvojno vlogo, in sicer zagotavljanje in vzdrževanje storitev in stikov (primer poštna dostava).
- Oblikovalci politike bi morali priznati raznolikost podeželskega okolja, in sicer razlike med podeželskimi skupnostmi in razlike med starejšimi ljudmi na podeželju. Brez takšnega priznavanja identitetnih različnosti bo obstajala vedno večja nevarnost, da bi starejši ljudje in njihove skupnosti postali vse bolj homogeni, politika pa bi ostala generična in manj učinkovita.
- Skupnosti je treba pomagati pri spodbujanju kohezije med generacijami in med različnimi starejšimi podskupinami prebivalstva. Medtem ko gre za dolgoročnejši in tekoč proces v zvezi z verskimi razlikami na Severnem Irskem, je bila socialna fragmentacija do neke mere očitna v vseh preučevanih skupnostih in bi jo bilo mogoče vsaj delno obravnavati s pomočjo skupnosti, ki vključuje pobude za socialno vključevanje v medgeneracijske programe. Država ima vlogo pri olajšanju takšnih pobud, vendar pa lahko same skupnosti prevzamejo in morajo prevzeti vodilno vlogo pri razvoju novih in inovativnih strategij, ki spodbujajo kohezijo in povezljivost (Walsh idr. 2012, 356).

Turistične kmetije kot komercialne dejavnosti na domu na Norveškem sta raziskovala Brandth in Haugen (2012, 191-192). Ugotovila sta, da se takrat, ko kmetje uporabljajo domače prostore kot prostor za komercialno gostoljubje, aktivirajo številne dileme in

protislovja. Zaželeno je trgovanje z domačnostno idilo na podeželju. Odnosi gostiteljev do gostov so naravni, osebni. Sami prodajajo neformalnost svojih domov kot del turističnega produkta kmetij. Gostitelji so poudarili pomen profesionalnosti in visoko kakovostne storitve. Zagotavljanje udobja in storitev za goste je pogosto poseg v zasebnost gostiteljev. Preveč osebni odnos pa lahko pomeni vpletanje v emocionalne odnose z gostom, vendar pa profesionalnost temu nasprotuje saj zahteva profesionalno razdaljo med gostitelji in gosti. Gostiteljska vloga je storitveno usmerjena, lastni občutki morajo biti strogo nadzorovani. Jeza in frustracija sta pogosto zatrti, kar oteži odnose z gosti in povzroči, da gostoljubnost postane pogojna. Strategije določanja meja so slabo opredeljene. Obstajajo primeri gostiteljev, ki so v tem pogledu precej neomejeni in se nenehno pripravljajo (in prilagajajo) na želje in zahteve gostov. V praksi to imenujemo brezpogojna gostoljubnost. Nekateri naredijo vse, da pred gosti skrijejo utrujenost, stres in negativne občutke in s tem ustvarijo vtis idealnega vzdušja domačega sožitja (Brandth in Haugen 2012, 191-192).

Dileme torej identificiramo na dveh ravneh.

Na prvi ravni kot:

- zoperstavljanje kmetov pritisku trga in konkurence,
- tržno tekmovanje proti marginalizaciji, in
- informacijsko družbo proti endogeni rasti.

Na drugi ravni pa kot:

- udejanjanja načela enakosti,
- priznavanje raznolikosti podeželja,
- kohezijo med generacijami, in
- dom kot javni/gostinski prostor.

Na osnovi navedenega ugotavljamo, da spremembe življenja na podeželju vplivajo ne- le na kakovost življenja prebivalcev, pač pa tudi na njihovo družbeno in gospodarsko pozicioniranost. Identificirane dileme vsekakor s signifikantno navzočnostjo opozarjajo na nujnost spremembe paradigme odnosa družbe in gospodarstva do podeželja in do življenja na podeželju. Odgovor na dileme mora prinesiti družbeni konsenz tudi na regulativni ravni.

7.2 Migracije prebivalstva na podeželju

Glasgow in Brown (2012, 426) navajata, da lahko v ZDA opazimo trend večjega preseljevanja upokojencev na podeželje, kjer so nekoč živeli. Nekaj jih živi v soseskah, kjer so pomešani v skupnostih z drugimi starostnimi skupinami, drugi živijo v socialnih parkih (primer Sun City Leisure World) in podobnih okoljih. V ruralnih okoljih, kjer so družine socialno močne, ostajajo otroci dolgo ali včasih celo življenje v veliki družini svojih staršev ali dedov, čeprav se v ZDA in razvitih evropskih deželah običajno osamosvojijo kmalu po polnoletnosti.

V Evropi v zadnjem času opažamo vse več mednarodne upokojitvene migracije. Gre predvsem za migracije z evropskega severa na jug; še posebej v regije s privlačnim podeželjem, kot so Costa del Sol, južna Francija in Toskana ali v Sloveniji Goričko. Toda geografija upokojitvenih migracij se spreminja, saj postajajo predhodne ciljne regije »nasičene« in morda predrage, tako da se odpirajo nove »meje«. Ena takih meja je italijanska regija Marche, ki velja kot cenejša in bolj »verodostojna« regija kot prej bolj popularna Toskana. V raziskavi so King idr. (2019) analizirali intervjuje 69 starejših Britancev, Nizozemcev in Nemcev, ki so se kot stalni naseljenci ali sezonski prebivalci preselili v Marche⁴⁴. Intervjuvanci so večinoma aktivno živeli tudi v starosti, ukvarjali so se z gojenjem lastnih pridelkov in vključevanjem v življenje lokalne skupnosti. Posebej so cenili lepoto hribovite pokrajine. Njihovo »popolno« integracijo ovirajo jezikovne in kulturne ovire, kot eno najbolj motečih ovir pa so navajali birokracijo.

Raziskave v številnih evropskih regijah (Pires 2017; Pužulis in Kūle 2016) ugotavljajo demografsko in gospodarsko nazadovanje, toda nekatere študije kažejo drugačno sliko. Ena od njih (Vaishar idr. 2020) raziskuje novejše trende migracij na Moravskem – razmeroma gosto poseljeni češki regiji z dobrimi prometnimi povezavami. Proučili so nedavni razvoj prebivalstva v 72 podeželskih mikroregijah; število prebivalcev v posamezni mikroregiji je

---

⁴⁴ Marche, vzhodno-italijanska regija s površino 9,366 km² in 1.540.000 prebivalci, ki leži med apeninskimi gorami in Jadranskim morjem. Ancona, njeno glavno mesto, je pristaniško mesto na Rivieri del Conero, območju s peščenimi zalivi, apnenčastimi pečinami in srednjeveškimi vasmi. Podeželje je posejano z naselji na gričih nad rečnimi dolinami (Wikipedia 2021).

bilo med 3700 in 64.000. Vse mikroregije so klasificirali v štiri kategorije glede na razmerje naravnega demografskega ravnovesja in neto selitve v obdobju 2012–2016. Pokazalo se je, da vse velikostne kategorije moravskih podeželskih občin do 5000 prebivalcev s selitvami pridobivajo prebivalstvo, medtem ko majhna mesta prebivalce izgubljajo. Povezave med demografskim tipom podeželja in brezposelnostjo niso zaznali. Raziskava je pokazala, da populacija na moravskih podeželskih območjih na splošno ne upada, njihov demografski razvoj pa ni odvisen od zaposlitve oz. brezposelnosti. Problem odseljevanja se kaže le v nekaterih obrobni mikoregijah Moravske, ki nimajo pravega urbanega središča. Avtorji so predlagali, da se odseljevanje s takšnih področij rešuje individualno, v skladu z lokalnimi pogoji.

V Sloveniji so migracije prebivalstva s podeželja in obratno še vedno prisotne predvsem zaradi brezposelnosti v državi. Na podeželju je ocenjena demografska projekcija še bolj zaskrbljujoča zaradi odhoda mladega prebivalstva s podeželja, ne glede na opazen povečan priliv prebivalstva na podeželje v bližini mestnih središč (Kneževič-Hočevar 2013, 383). Nekdanja tako imenovana baby boom generacija⁴⁵ se danes upokojuje in išče prostor za bivanje tam, od koder se je nekdaj izseljevala, ugotavlja Barbič, ko izpostavlja, da se »v razvitih sodobnih podeželskih skupnostih ruralni eksodus zaustavlja, hkrati pa se med prebivalci mest povečuje povpraševanje po prebivališčih na podeželju« (Barbič 2005, 12). Odhod prvega otroka je stres, vendar ostane staršem še drugi ali včasih še več mlajših otrok. Najhuje starši doživljajo odhod zadnjega otroka. To je opazno zlasti na podeželju, kjer je treba obdelovati zemljo, ki običajno obsega več kot dva hektarja. V takem primeru se staršem življenje usodno spremeni. Ker v hiši ni več mlade osebe, se starša počutita stara ne glede na njuno dejansko starost (Pečjak 1998, 77).

Barbič (2005, 265) pa izpostavlja, da na kmetijah mlade zadržujejo predvsem ekonomski razlogi, dobre možnosti za dohodek od kmetije ter slabe možnosti za zaposlitev v mestu. Šele po zadovoljitvi teh potreb se pojavijo nekateri neekonomski razlogi.

---

⁴⁵ Baby boom generacija zajema ljudi, rojene med leti 1956 in 1964 (Dimovski in Žnidaršič 2007, 4).

8 DEMOGRAFSKA STRUKTURA KMETIJ Z DOPOLNILNO DEJAVNOSTJO TURIZEM NA KMETIJI

8.1 Geografska pogojenost

Privlačno krajinsko geografijo številni avtorji (Chiodo idr. 2019; King idr. 2019) označujejo kot potrebno naravno danost za uveljavitev kmečkega turizma. Opozarjajo na prehitro rast in množičnost podeželskega turizma na nekaterih najbolj priljubljenih območjih in na migracije v podeželska okolja, kar lahko ogrozi in degradira privlačnost krajine (Villanueva-Álvarez idr. 2017; Randelli idr. 2019).

Slovenija sodi med manjše evropske države, saj meri 20.273 km². Značilno zanjo je, da se nahaja na klimatskem in geomorfološkem stičišču alpskega, mediteranskega, panonskega in dinarskega sveta. Slovenski prostor je reliefno zelo razgiban, prepoznaven po naravni in kulturni raznovrstnosti in dediščini, ki vključuje bogate raznolike naravne vrednote. Skoraj celotno ozemlje Slovenije leži na poprečni nadmorski višini več kot 300 m, le slabih 20% ozemlja predstavlja svet v obliki nižin in kotlin. Taka konfiguracija terena neposredno vpliva na zelo raznoliko poseljenost podeželskega območja z veliko razpršenih naselij in zaselkov. To je vzrok, da je velik del zemljišč v Slovenije, kjer je možna kmetijska izraba, kultiviranih. Opuščanje kmetijstva na podeželskih območjih in območjih s slabšimi ali omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost bi imelo negativen vpliv na ekonomsko in demografsko strukturo omenjenih območij. Opuščanje kmetovanja hkrati vodi v degradacijo kmetijskih zemljišč, pri čemer se izgublja tako pridelovalni potencial zemljišč kot tudi bivalni prostor podeželskega prebivalstva.

8.2 Gospodarska pogojenost

Na gospodarski položaj podeželja vplivajo demografska struktura podeželja, počasna generacijska reprodukcija, počasno prestrukturiranje gospodarstva in uvajanje novih tehnoloških znanj in novosti pri poslovanju kmetijskih gospodarstev, kar predstavlja nevarnost opuščanja kmetovanja in degradacijo zemljišč. Po podatkih Programa razvoja podeželja (2021) večina kmetij zaradi specifične agrarne strukture ne more preživeti le z dohodki iz kmetijstva in se preživljajo iz drugih virov na kmetiji ali izven nje. Tistih, ki lahko

preživijo z dohodki iz kmetijstva, je nekaj manj kot petina. Ena izmed pojavnih oblik diverzifikacije dohodka na kmetiji so dopolnilne dejavnosti na kmetiji. V Sloveniji je bilo v letu 2013 registriranih 12.103 dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, največ je bilo storitev s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo, dejavnosti, povezanih s predelavo hrane in turizem na kmetiji. Dopolnilne dejavnosti in drugi viri dohodka kmetijam, zlasti manjšim, na območjih, kjer so možnosti za kmetijsko dejavnost omejene (OMD),⁴⁶ omogočajo nadaljnji obstoj in razvoj (Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014-2020, 2021)⁴⁷. Dopolnilno dejavnost turizem na kmetiji lahko registrira gospodar kmetije ali drug član kmetije, ki je zainteresiran za vodenje dejavnosti, kakor se odločijo družinski člani. Prijava in registracija dejavnosti, ki jo bo izvajal nosilec dejavnosti, se predloži in uredi na upravni enoti občine. Dejavnost se običajno izvaja s pomočjo družinskih članov ob temeljni dejavnosti kmetovanja, ki jo posamezna kmetija opravlja. Nosilec dopolnilne dejavnosti turizem na kmetiji lahko svojo dejavnost specializira kot gostinsko, kot predelavo živil ali nastanitveno dejavnost v skladu z Uredbo o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji (2014). Cigale (2014) navaja, da »smo v Sloveniji v začetku leta 2014 zabeležili 1120 kmetij z registrirano dopolnilno dejavnostjo turizem na kmetiji, kar predstavlja 1,6 % vseh slovenskih kmetij. Te kmetije so imele skupaj prijavljenih 1904 dopolnilne dejavnosti s področja turizma na kmetiji. Sem sodijo izletniške kmetije, izposoja športne opreme, prevoz potnikov z vprežnimi vozili in traktorji, oddajanje površin za piknike ipd«.

Cigale idr. (2014, 67) izpostavljajo, da se turistično povpraševanje vse bolj usmerja k zelenemu, mirnemu turizmu in želji po doživetjih ter k individualnem pristopu do gostov, zato se ponudnikom dopolnilne dejavnosti turizem na kmetiji odpirajo nove priložnosti za razvoj. Obravnavano turistično tržišče postaja vse bolj konkurenčno, kar pozitivno vpliva na kakovost storitev.

8.3 Nasledstvena pogojenost

Velik vpliv na demografsko strukturo podeželja ima preseljevanje mladih v mesta. Kerbler (2007, 109) v raziskavi »Nasledstvo na kmetijah kot posledica učinkovanja dejavnikov

---

⁴⁶ Območja z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost (Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014-2020, 2015).

⁴⁷ Nov program razvoja podeželja še ni pripravljen.

socialnogeografske strukture kmetij« ocenjuje, »da bi se potencialni nasledniki pogosteje odločali za prevzem kmetij, gospodarji pa bi jim te hitreje predali, če bi država jasneje opredelila pomen naravnih in kulturnih vrednot kmetij ter njihov pomen za naravno in kulturno krajino Slovenije. Zanimanje za prevzem bi se povečalo tudi, če bi na kmetijah prepoznali in presegli tradicionalne vzorce razmišljanj in ravnanj, ki ovirajo procese nasledstev in ogrožajo razvoj ter ohranitev kmetij na podeželju«.

Podobna problematika se kaže tudi na Poljskem, kjer je raziskava Satoła (2019) pokazala, da so majhne kmetije večinoma vodili ljudje v zrelih ali starejših letih, mladih ljudi prevzem majhnih kmetij večinoma ni zanimal. Številni starejši kmetje so tudi negativno govorili o prihodnosti svojih kmetij, kar je bilo pogosto povezano s pomanjkanjem naslednikov.

Druga študija na Poljskem (Jakubowsky in Bronisz 2019) je proučevala depopulacijska območja in območja z neuravnoteženo reprodukcijo prebivalstva (torej območja trajnega naravnega upada in območja stalnega odliva prebivalstva) in opozorila tudi na neuravnoteženo strukturo prebivalstva po spolu, predvsem na pomanjkanje žensk v starostni skupini 20–34 let. Podobno neuravnoteženo strukturo prebivalstva je ugotovila tudi raziskava Bednaříková idr. (2016) v Altajski pokrajini na jugozahodu Sibiriije: teritorialna izolacija in socialne vloge podeželskih žensk spodbujajo odseljevanje predvsem izobraženih žensk.

8.4 Generacijska pogojenost

Vedno več ljudi, tako imenovane sendvič generacije,⁴⁸ skrbi za ostarele starše in hkrati za svoje odraščajoče otroke. »Danes ni več izjema, da skupaj živijo štiri generacije, kar pomeni, da so zaradi nizke rodnosti otroci obkroženi z velikim številom odraslih in starih oseb« (Dimovski in Žnidaršič 2007, 2-15).

Analiza, ki jo je izvedla Kneževič-Hočevar (2013) na kmetijah v Prekmurju, je pokazala, da je skupno bivanje starejših in mlajših ljudi prednost, vendar samo, če se družinski člani dobro razumejo. Med prednostmi je starejša generacija omenjala predvsem varnost in oskrbo v

---

⁴⁸ Sendvič generacijo poimenujejo baby boom generacijo, rojeno med leti 1956 in 1964 (Dimovski in Žnidaršič 2007, 4).

starejših letih, obojestransko medgeneracijsko učenje in občutek, da vselej dobiš pomoč, ko jo potrebuješ (Kneževič-Hočevar 2013, 387).

Večji problem na turističnih kmetijah v Sloveniji predstavlja delež neporočenih moških, ki ne morejo dobiti življenjske partnerice. Barbič (2005, 238) ugotavlja, da: »Potrebo po preučevanju kmečke družine kot socialno-ekonomske sestavine družinske kmetije podpirajo tudi s spoznanji o težavah kmečkih fantov pri iskanju žene. Javnost so o tem problemu seznanjala predvsem sredstva javnega obveščanja« .

Različne medgeneracijske odnose v Sloveniji, Srbiji in na Japonskem sta proučevala Grum in Temeljotov Salaj (2016, 164-171). Postavila sta hipotezo, da mladi in stari, ki živijo skupaj v razširjeni družini, niso kazalci medgeneracijske simbioze in solidarnosti, ampak odsev širših družbenih in kulturnih procesov, ki urejajo življenje družbe kot celote in življenj posameznikov. Raziskava je pokazala⁴⁹, da mladi, ki živijo v skupnem gospodinjstvu s svojimi starši, kljub relativno dobremu počutju še vedno želijo živeti sami in pričakujejo pomoč države z regulativnimi ukrepi, pošteno distribucijo socialne pomoči med mladimi in starimi generacijami ter želijo, da država ustvari tako socialno in stanovanjsko politiko, ki bo pravičnejša in prijaznejša do mladih družin. To bi zmanjšalo pritisk na družino in verjetnost konfliktov v njej, posledično pa bi zmanjšalo tudi možnost konflikta med državo in družino.

Japonski udeleženci raziskave so s tem izrazili najvišjo, Srbi pa najnižjo raven soglasja. V zvezi z viri financiranja nakupa doma slovenski udeleženci izražajo najvišjo raven soglasja, ko gre za financiranje s posojili, medtem ko so srbski in japonski udeleženci računali tudi na lastna finančna sredstva, ki jih interpretiramo kot tipične socialne dejavnike medgeneracijskega prenosa ali dokazovanje visokih pričakovanj finančne pomoči s strani sorodnikov. Znatne medkulturne razlike v mesečni porabi sredstev za najem ali nakup stanovanj kažejo na različna pričakovanja udeležencev in priložnosti za lastne nepremičnine ter vzpostavitev lastnega gospodinjstva.

---

⁴⁹ Članek raziskuje strukturne dejavnike in posamezne razloge za mlade, ki živijo v skupnem gospodinjstvu s svojimi starši za daljše obdobje.

8.5 Socialno-geografska pogojenost

Velik vpliv na demografsko strukturo podeželja ima preseljevanje mladih v mesta. Kerbler (2007, 109) v raziskavi »Nasledstvo na kmetijah kot posledica učinkovanja dejavnikov socialno-geografske strukture kmetij« navaja, »da mora država jasneje opredeliti pomen kmetij za naravno in kulturno krajino Slovenije. Hkrati bi se zanimanje za prevzem povišalo tudi, če bi na kmetijah prepoznali in presegli tradicionalne vzorce razmišljanj in ravnanj, ki ovirajo procese nasledstev in ogrožajo razvoj ter ohranitev kmetij na podeželju«.

Govorimo o nasledstvu in ohranjanju družinskih turističnih kmetij, ki brez otrok nimajo prihodnosti. Upad števila otrok na družino v zadnjih nekaj desetletjih je pomemben znak sprememb. Povprečno število rojenih otrok, ki živijo na podeželju, je bilo na primer v Italiji 2,36 na družino v primerjavi z dvema otrokoma na družino tistih, ki živijo v urbanem okolju (Marcellini idr. 2007, 248). Pomemben je tudi podatek, da je število starejših oseb, ki živijo sami v mestnem okolju, višje od števila tistih, ki živijo sami na podeželju. Zaradi njihovih socialnih razmer so za državo večji problem tisti, ki živijo sami v urbanem okolju, ugotavljajo Marcellini idr. (2007, 249).

Ob menjavi generacij na družinskih kmetijah so medgeneracijski odnosi pogosto skrhani. Do konfliktov prihaja zaradi različnih interesov in mnenj, ki pa bistveno ne vplivajo na vodenje kmetije. Kneževič-Hočevar (2013, 388) izpostavlja potrebo po večji zasebnosti tako predstavnikov mlajše generacije kot tudi starejše generacije, kar ne izključuje njihove vsakdanje delovne ali pa skrbstvene povezanosti.

Socialni odnosi in tudi medgeneracijska komunikacija so ključnega pomena za sobivanje več generacij. Ramovš in Slana (2010, 16-25) opozarjata na primanjkljaj v medsebojnih stikih in v kakovostni komunikaciji, zlasti med mlado in starejšo generacijo, kar je pogoj za krepitev medgeneracijske solidarnosti in kakovostnega staranja. Vzporedno s socialno ozaveščenostjo o kvalitetnem sobivanju, z dviganjem kakovosti komuniciranja med generacijami pa se razvija in krepi tudi človeška solidarnost, ki je pomembna za sodelovanje in posodabljanje organizacije turističnih kmetij.

9 DEDOVANJE

9.1 Nasledstvena problematika kmetij v razvitem svetu

Problem nasledstva družinskih kmetij je težava mnogih držav po svetu, tudi Slovenije, kjer se je po podatkih SURS število družinskih kmetij med leti 2000 in 2016 zmanjšalo z 86.336 na 69.671, medtem ko se obseg kmetijskih zemljišč v uporabi v tem času ni bistveno spreminjal. V raziskovani literaturi najdemo študije, ki obravnavajo problematiko nasledstva in prenosa kmetij parcialno. Še več, običajno se osredotočajo na raziskovanje problematike na ožjih geografskih območjih (STAT.SI 2018).

Ena redkih sistematičnih študij nasledstvene problematike je raziskava Rodriguez-Lizano idr. (2020). Z metodo analize literature, objavljene v recenziranih znanstvenih revijah, so identificirali 59 prispevkov, ki ustrezajo zadanemu problemu. Od tega jih je 29 temeljilo na kvantitativni in 30 na kvalitativni analizi. Prepoznali in uporabili so predvsem članke iz držav razvitega severa, analiz iz svetovnega juga pa niso našli. Iskali so predvsem to, katere so najbolj preučevane in najmanj preučevane spremenljivke in vzorce vplivov teh spremenljivk na nasledstvo. Analizirane raziskave so upoštevale predvsem ocene lastnika oziroma nosilca kmetijske dejavnosti, mnenj drugih družinskih članov niso upoštevale. V kvantitativnih študijah so raziskovalci analizirali pet skupin spremenljivk (kmet, kmetija, družina, kontekstne in psihološke spremenljivke). Najbolj proučevane so bile kmečke spremenljivke, najmanj pa kontekstne in psihološke. Kvalitativne študije so se osredotočale okoli štirih osi: družbenoekonomskih dejavnikov, komunikacije med očetom in dedičem o procesu nasledstva, vključevanju v odločanje in zaupanju v dediča ter usposabljanje naslednika. Analiza dobljenih podatkov je pokazala, da bi bilo potrebno za kompleksnejši vpogled v problematiko dedovanja podrobneje analizirati nelinearne odnose, bolj pronicljive meritve nasledstva kmetij, ki bi upoštevale več psiholoških spremenljivk in mnenja drugih družinskih članov, ne le mnenja lastnika, kar bi privedlo do boljšega razumevanja nasledstva družinskih kmetij. Nasledstvo družinskih kmetij je večfaktorski proces, ki ga razlaga kombinacija dejavnikov v vsaki specifični kmetijski situaciji in kontekstu; potrebna je neposredna primerjava istih socialno-ekonomskih spremenljivk med državami z zelo različnimi socialnimi, kulturnimi in proizvodnimi profili. S tem bi lahko identificirali spremenljivke, ki vplivajo na nasledstvo kmetij, ne glede na socialne, kulturne ali

gospodarske razmere. Primeri spremenljivk, ki se konsistentno pojavljajo v študijah proučevanja kmetij in kmetov, so starost kmeta, kapital, specializacija, rast, bogastvo, nekonvencionalna pridelava, odmaknjenost kmetije in pridružitve kmeta zadrugi ali podobni organizaciji. Glede na raziskovalna merila bi bil kapital lahko najpomembnejša spremenljivka, saj je raven kapitala običajno pozitivno povezana z bogastvom, specializacijo in celo s starostjo kmetov. Po tradicionalnem pristopu bi bil kapital lahko dobra diagnostična spremenljivka za napovedovanje nasledstva družinskih kmetij. Kar zadeva značilnosti družine, obstaja jasna težnja, da ima prednost (moški) naslednik pred (žensko) naslednico, kar je najpomembnejša družinska spremenljivka. Ker so bile te raziskave osredotočene predvsem na razvite države, teh rezultatov ni mogoče posplošiti na druge dele sveta ali na manj formalne vrste kmetij.

Glede na rezultate obravnavanih držav je nasledstvo družinskih kmetij, povezano s prenosom funkcij (organiziranje, odločanje, vodenje), na kmetiji vse pomembnejše. Na kmetijah, kjer funkcije niso prenešene, je negativni scenarij nasledstva bolj verjeten. Za druge vrste spremenljivk je težko identificirati dokončne povezave glede na majhno število obstoječih študij in raznolikost rezultatov. Približno 70 % analiziranih študij na primer ni vključevalo spremenljivk konteksta, kot so zakonski status, posest zemljišča, delo izven kmetije, življenje otrok na kmetiji, kar izziva prihodnje študije, da v raziskave vključijo te pomembno preučene pojasnjevalne spremenljivke.

Nasledstvo na družinskih kmetijah je dolgotrajen proces, omogoča gospodarski razvoj kmetije, ki je torej močno odvisen od tega, ali je na kmetiji nasledstvo urejeno ali ne. Bohak (2011) je v analizi stanja nasledstva na 215 družinskih kmetijah iz petih različnih biogeografskih regij Slovenije kot glavni kazalnik urejenega nasledstva uporabila podatek, ali je na kmetiji naslednik že določen oziroma vsaj predviden. Ugotavljala je, kakšen je profil povprečnega kmečkega gospodarja in naslednika ter analizirala razlike med kmetijskimi gospodarstvi z nasledniki in brez njih. Prepoznala je statistično značilne razlike med obravnavanima skupinama kmetijskih gospodarstev in gospodarjev, kar se sklada z dognanji drugih domačih in tujih raziskav o nasledstvu. Da bi zajela vplive več dejavnikov urejenega nasledstva hkrati, je razvila večkriterijski odločitveni model DEXi⁵⁰ za ocenjevanje

---

⁵⁰ DEXi je računalniški program za podporo odločanju. Temelji na drevesu kriterijev. Podpira večparametrsko odločanje.

nasledstvene perspektivnosti kmetij. Ugotovila je, da največ kmetij z ugodnim stanjem nasledstva prihaja iz slovenskih panonskih in alpskih pokrajin, medtem ko večina nasledstveno najslabše ocenjenih kmetij izhaja iz primorskih in kraških pokrajin.

Kerbler (2008) je obravnaval vpliv posameznih dejavnikov na družbenogeografsko strukturo gorskih kmetij v Sloveniji pa tudi medsebojno povezavo z nasledstvenimi statusi in odločitvami. Metodologija raziskave je podrobno opisana, zlasti modeli diskretne izbire, po katerih so bili ti vplivi ocenjeni. Rezultati kažejo, da so pri nasledstvu na gorskih kmetijah najpomembnejši tradicija in gospodarjevo dojetanje gorskih kmetij, dela ter življenja na kmetiji. Za zagotovitev nasledstva in nadaljevanja kmetovanja na gorski kmetiji je seveda treba zagotoviti ustrezno ekonomsko podlago.

Študija Rogério Foguesatto idr. (2020) je proučevala izseljevanje mladih s podeželja, staranje kmečkega prebivalstva in problematiko naslednika v kmečkih družinah v Braziliji. Raziskovali so prepričanja, na katerih temelji namera brazilskih naslednikov, da prevzamejo kmetijo. Avtorji so izhajali iz predpostavke, da to namero določajo trije konstrukti: odnos, zaznane norme in zaznani vedenjski nadzor, ki izhajajo iz vedenjskih, normativnih in nadzornih prepričanj. Rezultati raziskave so pokazali, da vedenjski prepričanja »zadovoljstvo z vodenjem in skrbjo za premoženje družinske kmetije« in »enostavnost upravljanja kmetije« vplivata na odnos naslednikov do prevzema kmetije. Normativni prepričanja »oče« in »mati« vplivata na dojetanje naslednikov o socialnem pritisku (zaznane norme) za prevzem kmetije. »Preverjanja nadzora«, »enostavnost nakupa več zemlje« in »poklicno priznanje« vplivajo na dojetanje naslednikov o njihovi lastni sposobnosti (zaznani vedenjski nadzor) za prevzem kmetije. Raziskava je prepoznala dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje posegov za spodbujanje naslednikov za prevzem kmetije.

Druga študija, tudi izvedena v Braziliji (Foguesatto idr. 2020), se je osredotočila na dejavnike, ki vplivajo na proces nasledstva družinskih kmetij. Anketirali so 150 kmetov v regiji, za katero velja, da kmetje težko najdejo naslednike. Analiza dobljenih podatkov je izpostavila pomen dohodka kot dejavnika, ki spodbuja nasledstvo. Število zaposlenih družinskih članov, velikost kmetije, letni dohodek kmetije in spodbude za nasledstvo so glavni dejavniki, ki vplivajo na pričakovanje naslednika v procesu nasledstva družinskega kmetovanja.

Engelbart idr. (2018) z binarno logistično regresijsko analizo preučujejo zapletene povezave med položajem nasledstva kmetij kot odvisne spremenljivke in kmetijskimi, socialnimi in čustvenimi vplivnimi spremenljivkami. Podatke so pridobili iz 388 intervjujev s kmeti v spodnjeavstrijskem okrožju St Pölten. Avtorji so ugotovili, da se verjetnost trdno uveljavljenega nasledstva kmetije s starostjo povečuje. Kmetje, ki so v celoti zadovoljni s svojim poklicem, imajo bolj verjetno jasno določenega naslednika kmetije, prav tako tudi kmetje s polnim delovnim časom in kmetje, ki so ocenili, da finančno stanje njihove kmetije ni težavno. Na osnovi navedenega lahko sklepamo, da dejavnike, kot so generacije, ki živijo skupaj na kmetiji v ločenih enotah, meddružinsko komuniciranje na temo nasledstva kmetije in pripravljenost generacije, ki preda kmetijo, da po prenosu nadaljuje z delom na kmetiji, lahko označimo kot medgeneracijske odnose za nasledstvo kmetije. Ti medgeneracijski odnosi skupaj najmočneje vplivajo na verjetnost, da bo nasledstvo kmetije trdno vzpostavljeno. Ugodni medgeneracijski odnosi in zadovoljstvo s svojim poklicem tudi v okoliščinah, ki so za kmetijo omejene, z veliko verjetnostjo vzpostavijo nasledstvo kmetije. Navedeni rezultati namreč kažejo na uspešno socializacijo kmetijstva, ki ima velik pomen za uspešno nasledstvo kmetij.

Nasledstvo družinskih kmetij prve postsocialistične generacije na Češkem je proučevala raziskava Zagata idr. (2019). Glavni cilj študije je bil zagotoviti vpogled v procese družinskega nasledstva v smislu prve medgeneracijske prenove, ki se je ponovno začela v češkem kmetijskem sektorju. Proučevali so, kako so glavni transformacijski procesi (tj. kolektivizacija, restitucija, postsocialistična ekonomska preobrazba in članstvo v EU) vzpostavljali družbene strukture, ki so oblikovale medgeneracijske spremembe na čeških kmetijah. Takšen okvir vključuje »vrzel v nasledstvu kmetij«⁵¹, ki je posledica dolgoročnih družbenih sprememb in se še vedno odraža v tekočih procesih nasledstva.

Študija štirih primerov ženskih naslednic družinske kmetije, ki jo je izvedla Cassidy (2019), se je osredotočala na dinamiko nasledstva žensk v irski kmečki skupnosti. Identificirala je

---

⁵¹ Kolektivizacija kmetijskih površin in objektov v Češkoslovaški republiki leta 1948 je prekinila tradicijo nasledstva kmetij. Tudi velik del kmečkega prebivalstva – nekdanjih lastnikov zemljišč – se je prenehal ukvarjati s kmetovanjem. Leta 1991 so začeli postopoma vračati zemljišča prejšnjim, tedaj že ostarelim lastnikom oziroma njihovim potomcem, ki so večinoma že izgubili kmečko identiteto, niso pa tudi več imeli znanj in izkušenj, ki so potrebne za kmetovanje.

štiri različne možnosti za prenos in uporabo posesti: zakup zemljišča s strani naslednika, ki deluje kot imetnik zemljišča; razvoj podjetja, ki črpa iz virov kmetije; osebno kmetovanje na podedovanem zemljišču in prodajo zemljišča. Študija je izpostavila, da bo spreminjanje narave nasledstva privedlo do spremenjene percepcije uspeha kmetovanja in možnosti, ki iz tega izhajajo.

9.2 Pravne osnove dedovanja kmetij v Sloveniji

Med Slovenci, ne samo na podeželju, je ukoreninjena miselnost oziroma tradicija, da je prvi dedič v vrsti prvorojeni sin. V Recepciji rimskega prava na Slovenskem (Kambič 2007) in Pravni zgodovini Slovencev (Vilfan 1996) najdemo zapise o oporočnem in neoporočnem dedovanju. Kambič (2007, 45) ugotavlja: »V zvezi s fevdi, na primer, se je uveljavilo načelo primogeniture. Fevd je praviloma dedoval prvorojeni sin, mlajši pa so bili od dedovanja izključeni. Dedovanje fevdov se je, pogosto zaradi vojaške službe, le počasi razširjalo na ženske. Podoben princip srečamo tudi pri dedovanju kmetij. Čeprav je do dedovanja kmetij prihajalo na podlagi različnih pravil, je bil vsem skupen interes oblasti in zemljiškega gospoda, da se kmetije z delitvijo ne bi drobile. Zato pravila o dedovanju kmetij praviloma niso bila naklonjena realni delitvi oziroma so jo celo onemogočala s tem, da so dedno pravico priznavala le enemu zapustnikovemu potomcu«. Zanimiv je tudi zapis, ki tradicionalno še velja na slovenskem podeželju, in sicer, da je bila »zapustnikova žena upravičena le do premočnin v hiši, kar je bil v starih avstrijskih deželah zelo razširjen običaj« (Kambič 2007, 93-94).

Danes v primeru dedovanja kmetijskih zemljišč upoštevamo Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev (v nadaljevanju ZDKG). V njem je v 7. členu zapisano:

»Deduje tisti zakoniti dedič po splošnih predpisih o dedovanju, ki ima namen obdelovati kmetijsko zemljišče in ga za to sporazumno izberejo vsi dediči; če do sporazuma iz prejšnje alineje ne pride, imajo pri dedovanju prednost zapustnikov zakonec in potomci, ki se usposablajo ali so se usposabljali za opravljanje kmetijske ali gozdarske dejavnosti. Če je takih več, imajo prednost tisti, ki odraščajo ali so odraščali na kmetiji in so s svojim delom ali zaslužkom prispevali k ohranitvi oziroma razvoju kmetije. Ob enakih pogojih ima prednost pri dedovanju zaščitene kmetije zapustnikov zakonec. Če zaščitena kmetija v celoti ali pretežno izhaja s strani zapustnikovega preživelega zakonca, potem imajo ta in potomci, ki jih ima zapustnik z njim, prednost pred drugimi zapustnikovimi potomci; (...).« (Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev 1995).

Za ohranitev celovitosti kmetijskih zemljišč ZDKG v 5. členu opredeljuje tudi, da »zaščiteno kmetijo deduje praviloma samo en dedič. Samo ob posebnih pogojih, ki jih določa ta zakon, lahko deduje kmetijo več dedičev« (Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev 1995, 5. člen).

Fennell idr. (1988, 33) pa opozarjajo, da je dedovanje za lastnika imetja in njegove potencialne dediče zahteven problem, ker obstaja neprestana napetost med nosilci gospodarstev in njihovimi dediči. Stari osebi po upokojitvi in prenosu imetja ni vseeno, kako bo dedič z njim ravnal. Pogosto pri tem prihaja do konflikta med generacijami.

9.3 Dejavniki, ki vplivajo na dedovanje (prenos lastništva kmetij v Sloveniji)

Nedvomno poleg lastništva na razvoj podeželja vpliva tudi demografska struktura podeželja. Gre za prepletenost demografskih značilnosti podeželja in usmeritev družinskega kmetovanja, zlasti v razpravah o zagotovljenem nasledniku oziroma prevzemniku kmetije (Kneževič Hočevar 2013, 383). Delitev dediščine in zmanjšanje dohodka za starejšo generacijo predstavlja stres, še zlasti, kadar dedovanje ni urejeno, opozarja Pečjak (1998, 80). Kneževič Hočevar (2013, 383) povzema Makarovičevo (1991), ki v delu Družine z vitalnih in odmirajočih kmetij v luči nekaterih odnosov ugotavlja, da je pravočasna predaja kmetije mlajši generaciji jamstvo, da mladi ostanejo na podeželju in še naprej kmetujejo, kar ugotavlja tudi Kneževič-Hočevar (2013, 383). Avtorica ugotavlja še, da »mladim prevzemnikom poleg njihovih soprog pri raznovrstnih delih praviloma še vedno pomagajo upokojeni starši. Na kmetijah, ki še nimajo določenega naslednika, sta običajno zaposlena samo gospodar in gospodarica, izjemoma pa še kateri od drugih članov družinske skupnosti« (Kneževič Hočevar 2013, 390). Barbič (2005, 255) je v raziskavi na področju šestnajstih naselij v območju Triglavskega narodnega parka ugotovila, da na večini kmetij gospodarijo moški. Ob dejstvu, da občuten delež kmetij nima naslednika oziroma naslednice, obstaja še večji delež kmetij, na katerih naslednica oziroma naslednik še ni poročena oziroma poročen. Kot poglobilni motiv za ustvarjanje družine so kmetje na prva mesta uvrstili trditve:

- družina zagotavlja najprimernejšo nego in vzgojo otrok,
- željo po družini in otrocih,
- družina zagotavlja ohranitev in nadaljevanje rodu,
- družina zagotavlja nasledstvo in pripadnost kmetiji.

Obravnavana tematika kaže, da tema predstavlja novost na obravnavanem področju in nudi možnost za kreativen prispevek k razvoju stroke (Barbič 2005, 255). Tudi Kerbler (2007, 108) podobno kot Barbičeva (2005) v raziskavi Nasledstvo na kmetijah kot posledica učinkovanja dejavnikov socialnogeografske strukture kmetij ugotavlja, da je verjetnost, da bo kmetijo nasledila mlajša generacija, največja, če:

- če je že gospodar zadovoljen s svojim poklicem, delom in življenjem na kmetiji;
- če so v gospodarjevi družini potomci moškega spola in se njihovo število povečuje;
- če je tržnost živinorejske proizvodnje visoka in gozdni potencial vitalen;
- če se povečuje višina oziroma delež prihodkov, ki izhajajo iz virov na kmetiji, in bo ta vrsta prihodkov na kmetiji prevladovala tudi v prihodnje;
- če se povečuje delež, ki ga k celoletnemu letnemu prihodku na kmetiji prinašajo subvencije;
- če je kmetija finančno sposobna za vlaganje v nadaljnji razvoj in je brez finančnih bremenitev.

Avtor pa ugotavlja tudi, da se verjetnost nasledstva mlajše generacije zmanjša v naslednjih primerih, če:

- če gospodar meni, da je kmetija prostorsko in časovno odmaknjena od najbližjih administrativnih središč in prometnih poti oziroma da je izolirana;
- če se dolgoročno zmanjšujeta velikost kmetije in obseg opravljenega dela na kmetiji in če se na kmetiji povečuje površina kmetijskih zemljišč, ki niso v uporabi za kmetijsko proizvodnjo;
- če je oziroma bo naslednik zaposlen izven kmetije;
- če naslednik ima ali bo imel višjo oziroma visokošolsko raven splošne izobrazbe

Avtor nadalje navaja, kdaj je višina vpliva za nasledstvo izrazito visoka in se čas predaje imetja na naslednika podaljša:

- z večanjem števila otrok moškega spola v gospodarjevi družini;
- s povečanjem velikosti kmetije in višine (deleža) prihodkov, ki izhajajo iz virov na kmetiji ter s finančno sposobnostjo kmetije za vlaganje v nadaljnji razvoj;
- z višanjem starosti gospodarja.

Problem kmetijstva in neenakosti pri dedovanju ter priseljevanju družin iz mest na podeželje je raziskala Sutherland (2019) v škotski župniji. Identificirala je številne tranzicijske procese,

ki so se delno odrazili z migracijami v regijo⁵². Te spremembe predstavljajo gentrifikacijo⁵³. Gre za zamenjavo obstoječih uporabnikov zemljišč s tistimi, ki imajo višji družbeni status, kar vodi do vidnih sprememb v videzu lokalne skupnosti. Konceptualizacijo kapitalske izmenjave dokazuje dejstvo, da je lastništvo kmetijskih zemljišč, doseženo z dedovanjem ali neposrednim nakupom, omogočilo proizvodnjo simboličnega bogastva. Analiza osvetljuje procese veriženja, preureditve kmetijskih zemljišč, ki spremeni vizualni izgled župnije. Naraščajoče vrednosti zemljišč omejujejo dostop novih morebitnih vlagateljev za proizvodnjo živil in uporabo kmetijskih zemljišč za komercialno kmetovanje⁵⁴. Novi lastniki so v privilegiranem položaju, povezani z lastništvom kmetijskih zemljišč, čeprav kmetijskih zemljišč sploh ne uporabljajo za pridelavo ali predelavo živil. Procesni družbene diferenciacije, ki vključujejo dostop do kmetijskih pridelkov, s tem upadajo. Kmetijska proizvodnja na eni in rekreacijski prosti čas na drugi strani ne morejo učinkovito delovati na istem prostoru, trdi avtorica. Lastništvo in upravljanje kmetijskih zemljišč je treba vključiti v tekoče razprave o na novo vzpostavljeni neenakosti na podeželju (Sutherland 2019).

Problematika nasledstva, s katero se srečujejo lastniki kmetij v Sloveniji, velja tudi za lastnike turističnih kmetij.

9.4 Izvendružinski prenos kmetije

Številne evropske družinske kmetije zapirajo, dajejo v najem ali prodajo izven družine, kar pomeni izvendružinski prenos kmetije. Prekinitev upravljanja družinskih kmetij s strani neposrednih dedičev naj bi povzročila spremembe v organizaciji kmetijske pridelave in posledično spremembe kmetijske krajine in agrarnega razvoja. Pričakovanje logično izhaja iz predpostavke, da prenos družinskih kmetij prispeva h kontinuiteti v kmetijstvu, medtem ko izvendružinski prenos kmetij vodi k inovacijam in diskontinuiteti.

---

⁵² Prispevek se osredotoča na privilegije, povezane z lastništvom kmetijskih zemljišč, kar se kaže v prehodnem procesu tranzicije. Kvalitativni intervjuji so bili opravljeni s 56 upravljavci zemljišč v eni škotski župniji, občini in okoli nje, kar predstavlja več kot 90 % zemljišč v regiji (Sutherland 2019).

⁵³ Gentrifikacija je proces prenove poslabšanih urbanih sosesk s pomočjo prihodnjih prebivalcev.

⁵⁴ Lokalni kmetje nimajo dovolj sredstev in prihodkov, da bi lahko revitalizirali svoje kmečke posesti, prav tako ne njihovi potomci.

Joosse idr. (2017), so izvedli raziskavo na osnovi razgovorov z mladimi in potencialnimi kmeti na Švedskem, ko so primerjali družinske in izvendružinske prenose glede na postopek prenosa, razmerje med nekdanjim in novim kmetom in kmetijsko prakso. Spoštovanje, podporo in zapuščino na kmetijah so opredelili kot ključne elemente neprekinjenosti kmetij in ugotovili, da imata družinski prenos družinske kmetije in izvendružinski prenos kmetije lahko več skupnega, kot se običajno domneva. Tako družinski kot izvendružinski prenos kmetij dejansko vključujeta odnose in prakse, ki vodijo v kontinuiteto in spremembe v kmetijskih praksah. Študija je prepoznala spoštovanje, podporo in zapuščino kmetij kot ključne elemente kontinuitete družinskih kmetij in ugotovila, da izvendružinski prenos kmetije ne vodi nujno do prekinitve, tako kot tudi družinski prenos nujno ne vodi v kontinuiteto.

Korzenszky (2019) je raziskovala izvendružinsko nasledstvo kmetij in proučevala prilagodljivost strategije, ki naj bi prispevala k prenovi kmetovanja v Avstriji. Preučevala je izvendružinski prenos kmetij in postopek, ki združuje starejše kmete brez naslednikov in mlade ljudi, ki so zainteresirani za kmetovanje, vendar se pri vstopu v ta sektor pogosto soočajo z zaprtjem dostopa do zemlje, z visokimi zagonskimi stroški in različnimi ekonomskimi, socialnimi in kulturnimi ovirami. Zbirala je podatke med mladimi imetniki kmetij in jih sistematično analizirala z namenom oblikovanja modela nedružinskega prenosa. Podrobna analiza večgeneracijske konstelacije in medgeneracijskega sodelovanja je razkrila, kako lahko ta »nekonvencionalen vzorec prenosa« (Ingram in Kirwan 2011, 919) prispeva k ponovnemu pojavu kmečkega prebivalstva, kot je teoretiziral že van der Ploeg (2010). Podobno ugotavljajo tudi McGreevy idr. (2019). Tradicionalna, znotrajdružinska oblika prenosa kmetije, pri čemer upokojeni kmet prenese znanje, spretnosti, vodstveni nadzor in lastništvo kmetijskega podjetja na naslednjo generacijo (Borec idr. 2013), je pogosto onemogočena zaradi selitve s podeželja v mesta, tendence »deaktiviranja«, zmanjšanja ali popolne odprave kmetijskih dejavnosti (Ploeg 2008, 7) in različnih poklicnih interesov mlade generacije v družini. Mehanizem za zunajdružinsko nasledstvo kmetij, imenovano tudi »normativno nasledstvo« (Cassidy 2019), ki vzpostavlja »večgeneracijsko zunajdružinsko agrarno sodelovanje«, lahko združi starejše kmete brez naslednikov in mlade ambiciozne kmete, ki iščejo možnost za kmetovanje. Avtorica je izdelala analitični model, ki kaže tri vidike zunajdružinskega prenosa nasledstva: s perspektive prenositelja, perspektive naslednika in perspektive medsebojne povezanosti generacijsko specifičnega postopka nasledstva. Prihodnje raziskave bi lahko proučile ustreznost in prilagodljivost tega

potencialnega mehanizma v različnih ekonomskih, družbenih in političnih razmerah, ob upoštevanju pravnih in ekonomskih vidikov, ki veljajo na določenem območju.

Duesberg idr. (2017) pa so ugotovili, da se na Irskem številni starejši kmetje trudijo najti naslednika, ob tem pa se povprečna starost kmetov veča. Dejstvo je, da so starejši kmetje brez naslednika manj produktivni in manj odprti za aktivno vključevanje v socialno okolje. Večina starejših kmetov brez naslednikov raje še naprej kmetuje z manjšo intenzivnostjo. Ta problematika zato zahteva poglobljen vpogled in inovacije za iskanje novih načinov nasledstva.

Za irsko kmetijstvo je namreč značilno staranje kmečkega prebivalstva in majhne povprečne velikosti kmetij, podobno kot to velja za Slovenijo in številne druge evropske države. To vsekakor predstavlja oviro za trajnostno rast v tem sektorju. Medtem, ko kmetije z že določenim naslednikom navadno stopijo na pot širitve in rasti, pa kmetije brez naslednika v določenem trenutku sledijo poti likvidacije in ekstenzifikacije. Takšno upokojitveno kmetovanje bi lahko ogrozilo varnost preskrbe s hrano in trajnostno rabo zemljišč.

Razumevanje odločitev o upokojitvi kmetov brez naslednika je ključnega pomena za reševanje tega vprašanja. V ta namen je bila z irskimi kmeti izvedena raziskava, ki je vključevala vprašanja v zvezi z nasledstvom in upokojitvijo. Približno polovica anketiranih kmetov ni imela naslednika, dve tretjini pa se jih v prihodnosti ni nameravalo popolnoma upokojiti iz aktivnega kmetovanja. Logistična regresijska analiza zbranih podatkov je pokazala, da je poudarjanje velike vrednosti družinski tradiciji v kmetijstvu in samo prejemanje državne pokojnine negativno vplivalo na namen upokojitve, medtem ko je zavedanje o spremembi pokojninske starosti imelo pozitiven učinek. Nadaljnja kvalitativna študija je raziskovala dožemanje kmetov brez naslednika glede na različne možnosti prenosa zemljišč. Anketiranci so večinoma pričakovali negativne posledice prodaje kmetije in popolne upokojitve, kot sta izguba zemlje in konec kmetijske dejavnosti. Druge možnosti, kot sta dolgoročno oddajanje dela zemljišča v najem ali sklenitev partnerstva z mlajšim kmetom, so imele bolj pozitivne posledice. Vključevale so zmanjšanje delovne obremenitve, kar je omogočilo stalno vključevanje v delo na kmetiji in možnost bivanja na kmetiji (Duesberg idr. 2017).

Zanimivo se zdi, da nismo našli zapisov o raziskavah problematike izvendružinskega nasledstva v Sloveniji, četudi vemo, da problemi te vrste pestijo tudi slovenske kmete. Edino

omembo izvendružinskega prenosa kmetije smo zasledili na spletni strani Nove ljubljanske banke (NLB 2021).

10 SOCIALNA VKLJUČENOST KMEČKEGA ŽIVLJA V SOCIALNE MREŽE

Za socialno vključenost članov turističnih kmetij so potrebna organizacijska znanja in sposobnosti za oblikovanje ustrezne organizacijske strukture turistične kmetije, ki omogoči prilagajanje specifike dela posameznemu članu družine (Zalar 2015).

Kot navaja Jerebova (2013), so na podeželju ustvarjeni pogoji za vključevanje starejših v družbeno življenje, kar prispeva k občutku vključenosti tudi v kasnejšem življenjskem obdobju. Pri mladih pa zaznava nezadovoljstvo s statusom v družini, saj starejši zaradi občutka negotovosti prepozno preprišajo imetje na mlajšo generacijo, kar pogosto povzroči spore, ki zadevajo dedovanje in nadaljevanje dela na kmetiji. Pomembna tema, ki bi morala prispevati k nadaljnemu izpopolnjevanju in razvoju javne politike, povezane s socialno vključenostjo starejših odraslih, zadeva problem, kako lahko različne generacije sodelujejo in prispevajo k socialnemu vključevanju starejših. Tudi na kmetijah starejši odrasli predstavljajo heterogeno skupino, kar se kaže tudi z vitalnostjo in produktivnim angažiranjem mnogih starejših odraslih v tretji starostni dobi (npr. starost 65–84 let) in kar je v nasprotju s sorazmerno večjimi omejitvami glede odvisnosti in zdravja mnogih v četrti starostni dobi (npr. starost 85 in več let).

Staranje prebivalstva bo naraščalo v obeh starostnih skupinah. Ustvarjalni pristopi k socialni vključenosti bi se zato morali osredotočiti na to, kako lahko prostovoljstvo mlajših starejših najbolje podpira socialno vključenost in avtonomijo najstarejših (Windsor idr. 2018, 185-197).

Narava naših odnosov se s starostjo spreminja. Glavni dejavniki, ki naj bi vplivali na spremembe pomena družbene udeležbe starejših odraslih, tako v delu kot prostovoljstvu in družbi ter gospodarstvu, se nanašajo na izzive spodbujanja družbenega udejstvovanja in vključevanja med starejše in najstarejše. Več ključnih točk, ki jih bodo morali preučiti raziskovalci in oblikovalci politik, se nanaša na problematiko povezave socialne zavzetosti starejših in na to, kako lahko različne generacije sodelujejo, da bi prispevale k širši socialni vključenosti (Baltes in Smith 2003). Staranje prebivalstva zahteva ustvarjalni pristop in družbeno angažiranost, da bi se tudi na kmetijah starejši odrasli lahko socialno vključili. S tem bi zagotovili avtonomijo najstarejših tudi na kmetijah.

Eheart idr. (2009) opažajo vse večjo osredotočenost na družbene pobude, ki združujejo otroke in / ali mlajše odrasle s starejšimi. Da medgeneracijski programi, ki se ukvarjajo s spodbujanjem interakcije in sodelovanjem med različnimi generacijami na načine, ki spodbujajo spremembe stališč in gradijo družbeni kapital, pa navajajo Cummings idr. (2006) in da je tudi dojemanje kohezije med starejšimi odraslimi zato boljše, dodajata De Souza in Grundy (2007). Vendar pa Statham (2009) opozarja, da je podobno kot pri intervencijah za socialno izolacijo, tudi širša uporaba medgeneracijskih programov omejena zaradi pomanjkanja raziskovalnih dokazov o njihovi učinkovitosti.

Ameriški pilotni program Experience Corps® (EC)⁵⁵ je temeljil na randomiziranem, nadzorovanem preskušanju in opozoril na koristne rezultate za prostovoljce z vidika uspešnosti kognitivnih testov, telesne aktivnosti in socialne podpore. Njegova dobro razvita konceptualna podlaga in strog pristop k ocenjevanju, ki je podlaga za program EC, pomeni, da je to koristen model, ki je uporaben pri načrtovanju prihodnjih medgeneracijskih programov.

Socialne povezave običajno dobro vplivajo na zdravje in dobro počutje posameznikov in družbe; so pa primeri, ko so škodljivi učinki negativnih socialnih izmenjav, ki vplivajo na dobro počutje, močnejši od pozitivnih učinkov, ki so posledica podpornih odnosov (Newsom idr. 2005). Najučinkovitejši posegi so tisti, ki povečajo angažiranost in podporo starejših odraslih, hkrati pa zagotavljajo način, da se udeleženci zlahka ločijo od odnosov, ki se jim zdijo problematični.

Zagotoviti bi bilo treba spodbujanje socialne povezave prebivalcev na kmetijah. Za starejše odrasle je pomemben občutek samostojnosti. Starejši odrasli namreč predstavljajo heterogeno skupino z mnogimi razlikami v sposobnostih in nagnjenostih posameznika. Družbeno udejstvovanje in vključevanje je najbolje spodbujati z večplastnimi in multidisciplinarnimi prizadevanji. Spodbujanje zdravega staranja in reševanje socialno ogroženih področij bo verjetno tema raziskovalnih prizadevanj v prihodnje (Zalar 2015).

Klärner in Knabe (2019) opozarjata tudi na geografske razsežnosti revščine in na pomen socialnih omrežij kot virov za podporo revnim na podeželju. Analizirala sta podatke, zbrane na podeželskih in urbanih območjih v severovzhodni Nemčiji, in ugotovila, da geografski

---

⁵⁵ Program EC je namenjen šolam in prostovoljcem z manj socialno-ekonomsko razvitih območij, ki prispevajo k socialnemu kapitalu tam, kjer je najbolj potreben /<https://www.aarp.org/experience-corps/>.

kontekst oblikuje socialna omrežja revnih. V primerjavi z mestnimi omrežji so bila podeželska omrežja v vzorcu manjša in vključujejo več družinskih članov in manj podpornih odnosov. Na podlagi analize kvalitativnih intervjujev z revnimi prebivalci podeželja, avtorja predlagata tipologijo strategij za obvladovanje revščine. Četudi so socialna omrežja pomembni viri za obvladovanje revščine na podeželju, strukturne spremembe, kot so selektivna migracija mlajših in bolj izobraženih posameznikov ter staranje in krčenje prebivalstva, slabijo podporne zmogljivosti teh mrež.

11 RAZISKOVALNI DEL

11.1 Namen in cilji doktorske disertacije z modelom raziskave

Namen raziskave je pridobiti celostni vpogled v problematiko vpliva starejših odraslih na posodabljanje organizacije in vpliva na posodabljanje turističnih kmetij Slovenije, na socialno vključenost ali izključenost in vlogo posameznih starejših članov družin v vseživljenjsko socialno in družbeno sobivanje. Rezultati raziskave bodo zato v pomoč pri odločanju načrtovalcem razvoja podeželja, hkrati pa bodo služili kot orientacija pri usmeritvi mladim ljudem, ki se odločajo za turizem na kmetiji ali se z njim že ukvarjajo. Spoznanja raziskave pa bodo bogatila tudi sklad znanj, ki se nanašajo na problematiko vpliva starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij. Prav tako nas zanima, ali je na voljo dovolj možnosti, ki bi zagotovile kakovostno znanje in sposobnosti za zgleden razvoj turističnih kmetij za starejšo populacijo. Zanima nas, v kolikšni meri so starejši člani turističnih kmetij vključeni v delo turistične kmetije, zato bomo raziskali kakovost socialnega okolja in dejavnikov, ki pomagajo starejšim odraslim pri vključenosti v družinsko delo na turističnih kmetijah. Raziskovali bomo tudi dilemo, v kolikšni meri so starejši vključeni v družbeno in kulturno življenje na podeželju. Naš cilj je prepoznati, kako medgeneracijski odnosi med člani družine na turističnih kmetijah in s tem povezana prenos lastništva ter starost nosilcev dejavnosti vplivajo na posodobljenost kmetij ter kako vrednote obeh generacij in usklajenost teh vrednot med generacijama vplivajo na posodobljenost kmetij.

Izhajajoč iz celovite analize teoretskih podlag smo si zadali naslednje cilje: (1) iz teoretskih osnov znanih avtorjev in študija dokumentacije pripraviti teoretsko podlago, (2) identificirati dejavnike vpliva na raziskovano problematiko, kot jo opredeljuje naslov disertacije in (3) konstruktivno kritično na podlagi rezultatov evalvirati stanje in predlagati ukrepe, ki so potrebni za organizacijsko prenovu odnosov na turističnih kmetijah.

Na podlagi teoretskih spoznanj, osredotočenih na organizacijo (človek = organizacija), (Ovsenik in Ovsenik 2017) v povezavi s človekom, lastnikom turistične kmetije, bomo identificirali gradnike modela, ki bo enovito predstavil raziskovano problematiko. V ta namen smo na osnovi znanstvene literature in empirične raziskave z namenom, da bi dobili

čim celovitejši vpogled v zastavljeno problematiko, identificirali gradnike in oblikovali konsistenten model vpliva starejših odraslih in odnosa med starejšo in mlajšo generacijo na posodabljanje organizacije turističnih kmetij.

11.2 Raziskovalna vprašanja in hipoteze

V raziskavi doktorske disertacije bomo odgovorili na naslednje ključno raziskovalno vprašanje:

Kakšen je vpliv starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij Slovenije?

Ker je vprašanje kompleksno, ga bomo razčlenili na naslednja podvprašanja:

1. Kolikšno vlogo in vpliv imajo starejši odrasli na odločanje pri organizaciji dela na turističnih kmetijah?
2. Kakšen je vzajemni vpliv, to je vpliv odnosov med starejšimi odraslimi in mlajšo generacijo, na posodobljenost organizacije kmetij?
3. Kakšna je socialna vključenost starejših odraslih v lokalnem okolju in kako ta vpliva na posodobljenost turističnih kmetij?
4. Kakšen je vpliv vrednot mlajših in starejših na posodabljanje organizacije turističnih kmetij?

Na osnovi ugotovitev preliminarne raziskave (Zalar 2015) smo prilagodili in bolj natančno oblikovali nekatera raziskovalna vprašanja, ki se zato razlikujejo od tistih, ki smo jih navedli v dispoziciji, in sicer:

Vprašanje 2 (v dispoziciji: *Kakšen je vzajemni vpliv med starejšimi odraslimi in mlajšo generacijo?*) smo oblikovali bolj natančno.

Vprašanje 3 (v dispoziciji: *Kakšna je usposobljenost starejših odraslih za delo z novimi tehnologijami in s kakšnimi težavami se srečujejo?*) je s preliminarno raziskavo pokazalo, da ni bilo mogoče zbrati dovolj odgovorov starejših, da bi lahko ustrezno odgovorili na to vprašanje. V nalogo smo vključili analizo literature o uporabi IKT na kmetijah.

Vprašanje 4 (v dispoziciji: *Ali se starejši odrasli na turističnih kmetijah, glede na njihovo vlogo v družini, dodatno izobražujejo?*) je sedaj zajeto v vprašanju 4 (in vprašanju Q15 v vprašalniku)

Vprašanje 5 (v dispoziciji: *Ali se na področju turističnih kmetij pojavlja kriza identitete? Kakšne so njihove norme in vrednote?*) smo oblikovali bolj natančno in ga tudi bistveno

razširili – sedaj je to vprašanje 4. Preliminarna raziskava, katere delni rezultati so objavljeni v (Zalar, Organizacija), je namreč izpostavila pomen vrednosti v zvezi z identiteto podeželja. Vprašanje 6 (v dispoziciji: *Kakšna je socialna vključenost starejših odraslih v lokalnem okolju?*) je zajeto v vprašanju 3.

Vprašanje 7 (v dispoziciji: *Kakšen je vpliv starejših odraslih v lokalnem socialnem področju?*) je delno vključeno v vprašanje 3, poglobljena raziskava pa bi zahtevala tudi vključevanje socialnega okolja turističnih kmetij.

Izhajajoč iz raziskovalnih vprašanj, smo postavili naslednje hipoteze.

H1: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije na turističnih kmetijah vpliva na posodobljenost organizacije.

Na turističnih kmetijah živijo tudi po štiri generacije v istem gospodinjstvu spopolnjevanj (Barbič 2005; Kerbler 2011; Burholt in Dobbs 2012; Glasgow in Brown 2012). Odnosi se v tem primeru križajo med mladimi, starimi in med srednjo generacijo, zato je sodelovanje v teh družinskih podjetjih ključnega pomena za posodobljenost same organizacije (Scharf in Victor 2006; Dimovski in Žnidaršič 2007; Brandth in Haugen 2012; Jereb 2013; Kneževič-Hočevar 2013). Predpostavljamo, da bolj kot so odnosi med posameznimi akterji, bolj je organizacija turistične kmetije posodobljena.

H2 Urejen prenos lastništva vpliva na posodobljenost organizacije.

Tiste kmetije, pri katerih je prišlo do zgodnejšega prenosa lastništva na mlajšo generacijo, so bolj posodobljene od tistih, kjer je prišlo do prenosa lastništva kasneje oziroma tistih, kjer do prenosa lastništva še ni prišlo.

Starši svoje imetje velikokrat zelo pozno prepisujejo svojim naslednikom, pri čemer bodoči dediči ne upajo oziroma nimajo interesa vlagati svojega kapitala ali znanja, če niso popolnoma prepričani, ali bodo podedovali kmetijo ali ne (Fennell idr. 1988; Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev 1995; Gosar 1998; Pečjak 1998; Kneževič-Hočevar 2013).

H3 Starost nosilcev ne vpliva na posodobljenost organizacije turističnih kmetij.

Demografska struktura podeželja se spreminja. Vedno več je starejših ljudi, ki so še vedno aktivni in motivirani za delo in pomagajo mlajši generaciji. S svojimi znanji in izkušnjami lahko bistveno vplivajo na razvoj in posodobljenost organizacije (Dwyer in Bressey 2007;

Kerbler 2007; Cigale idr. 2014; Program razvoja podeželja RS za obdobje 2014-2020 2015; NIC 2018; Phillipson idr. 2018). Predhodna raziskava (Zalar 2015) je v populaciji, na katero se nanaša hipoteza, ugotovila, da je delež aktivnih starejših odraslih, starejših od 65 let, majhen. Starostna struktura članov družinskih kmetij in vloga družinskih članov na kmetiji tudi ne dopuščata, da bi enostavno postavili neko starostno mejo med starejšo in mlajšo generacijo; lahko je na primer mlajši odrasel star 25 let, starejši pa 55 let, ali pa je mlajši star 50 let, starejši pa 80. Bolj kot dopolnjena leta starosti je v naši raziskavi pomembna vloga pripadnika mlajše oziroma starejše generacije na kmetiji.

H4 Socialna vključenost starejših odraslih vpliva na posodobljenost organizacije turističnih kmetij.

Socialna vključenost starejše generacije v socialno-družbeno in kulturno življenje je ključnega pomena za ohranjanje njihove psiho-fizične in umske kondicije (Jereb 2013; Biniok idr. 2018; Windsor idr. 2018). Pomembno je dodatno spopolnjevanje in vseživljenjsko izobraževanje, saj je v sodobnem svetu napredek različnih tehnologij hitrejši, kot je bil kadar koli doslej. S tem se krepi razumski dialog dveh, lahko tudi treh starostnih generacij v družini (Amoah in Baum 1997; Možina idr. 2002; Šarotar Žižek 2008; Kump in Jelenc-Krašovec 2010; Malačič 2013; Tkalčič 2018).

H5: Usklajenost vrednot starejše generacije z mlajšo vpliva na posodobljenost organizacije turističnih kmetij.

Po Musek (2000) so »...vrednote posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo oziroma prepričanja o tem, kaj je dobro ali prav in za kaj si je vredno prizadevati«. Niska idr. (2012) v svoji raziskavi o kmečkih vrednotah na Finskem proučuje medsebojni vpliv vrednot in načina kmetovanja. Raziskava (Stotten 2020), ki proučuje medsebojni vpliv turizma in kmetovanja ter vpliv turizma na odpornost kmetij na Tirolskem, obravnava tudi kmečke vrednote ali tradicionalne vrednote, pri čemer misli na spoštovanje dediščine in delo na zemlji, ki izhaja iz kmečke kulture. Zato pričakujemo, da usklajenost vrednot vpliva na posodobljenost organizacije turističnih kmetij.

Pričakujemo pa tudi, da na posodobljenost ne bo vplivala le usklajenost vrednot med generacijama, ampak tudi samo dojetje vrednot. Zato bomo hipotezo H5 razširili z dvema dopolnilnima hipotezama, da bi lahko bolj natančno in celovito odgovorili na raziskovalno vprašanje 4:

H6: Vrednote okolja mlajše generacije vplivajo na posodobljenost turističnih kmetij

in

H7: *Individualne (osebne) vrednote mlajše generacije vplivajo na posodobljenost turističnih kmetij*

Torej, čim bolj pomembne so vrednote – kot jih dojemajo mlajši – bolj je posodobljena kmetija.

Podobno kot raziskovalna vprašanja smo prilagodili tudi nekatere hipoteze iz dispozicije:

H1 (v dispoziciji: *Medgeneracijski odnosi na turističnih kmetijah vplivajo na posodobljenost organizacije in na uvedbo nove paradigme odnosov na turistični kmetiji, (boljši kot so odnosi, bolj je organizacija posodobljena)*), smo poenostavili in oblikovali bolj jasno in natančno.

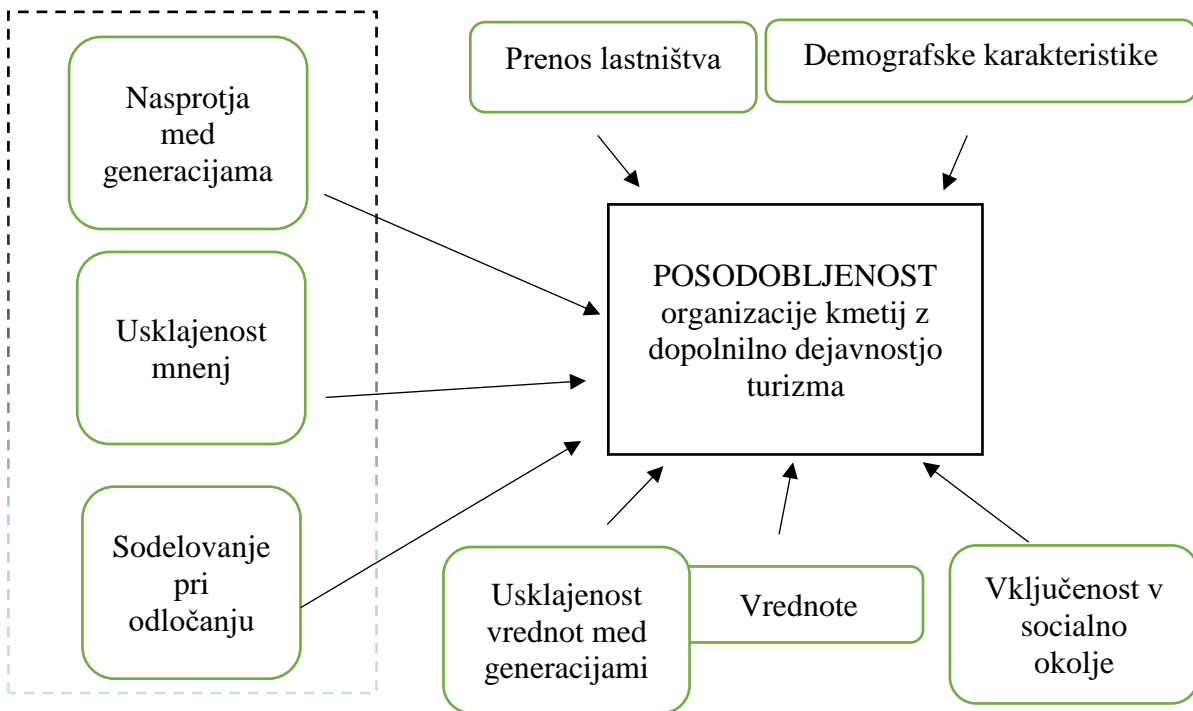
H2 (v dispoziciji: *Prenos lastništva vpliva na posodobljenost organizacije (tiste kmetije, pri katerih je prišlo do zgodnejšega prenosa lastništva, so bolj posodobljene kot tiste, kjer je prišlo do kasnejšega prenosa lastništva oziroma tiste, kjer do prenosa lastništva še ni prišlo)*), smo dopolnili s H3.

H3 (v dispoziciji: *Izobraževanje starejših odraslih vpliva na posodabljanje organizacije (tiste turistične kmetije, kjer se starejši odrasli udeležujejo izobraževanj in spopolnjevanj, so bolj posodobljene)*) je zajeta v H4.

H4 (v dispoziciji: *Demografska struktura (starost nosilcev) vpliva na posodabljanje organizacije, na način odločanja o problematiki*) smo bolj natančno oblikovali kot H3.

Pri raziskovanju gre tudi za proučevanje in povezovanje kompleksnih teoretskih izhodišč, ki se izkazujejo v teoretskem konstrukt oziroma modelu, ki izhaja iz raziskovalnih vprašanj in hipotez (slika 3).

Slika 3: Model raziskave, percepcija odnosa med generacijama

Vir: Lastni vir 2021.

11.3 Raziskovalna metodologija

Za osvetlitev obravnavane problematike smo predhodno opravili pilotno študijo primera. S kvalitativno raziskavo smo proučili menjavo generacij in način dedovanja na turističnih kmetijah Slovenije. Preliminarno terensko študijo (Zalar 2015) smo izpeljali v mesecu juliju na vrhu turistične sezone leta 2013 z osebno udeležbo na 21 turističnih kmetijah v vseh 12 kohezijskih regijah Slovenije. Cilj te raziskave je bil dobiti vpogled v razmere na področju medgeneracijskih odnosov, prenos lastništva, usposobljenost članov in vpliv navedenih dejavnikov na spreminjajoče se razmere na turističnih kmetijah. Intervjuje smo pripravili na osnovi dolgoletnega sodelovanja z nosilci dopolnilnih dejavnosti na kmetiji in v sodelovanju z Združenjem turističnih kmetij Slovenije. Skupaj smo opravili 34 intervjujev. V 13 primerih sta odgovarjala dva intervjuvanca, eden od staršev in eden od naslednikov, dedičev. Pri vprašanjih, ki smo jih postavili intervjuvancem študije, smo izpostavili medgeneracijske odnose in vpliv starejših na organizacijo poslovanja na kmetiji, socialno vključenost ali izključenost družinskih članov, splošno zadovoljstvo z bivanjem na podeželju, izobraževanje, problematiko zakonodaje in prosti čas.

Izsledki raziskave so nam koristili pri nadaljnjem raziskovanju obravnavanega področja v okviru doktorske raziskave. Izsledki študije kažejo, da je ob urejenih socialnih odnosih na kmetijah prisoten močan ekonomski vpliv, kar je popolnoma razumljivo, saj gre za družinska podjetja. Dobri medsebojni odnosi so ključnega pomena za uspeh in razvoj družinskih kmetij na podeželju Slovenije in pogojujejo organizacijske izboljšave in prenove.

Zaradi posebnosti obravnavane tematike smo vprašalnik razvili posebej za namene naše raziskave, pri tem smo se zgledovali po nekaterih drugih raziskavah: de Souza in Grundy (2007) pri oblikovanju vprašanj o socialni vključenosti, Hsia (2011) ter Gosling in Williams (2010) pri vprašanjih v zvezi z odnosom med generacijami. Del vprašalnika, ki se nanaša na vrednote, smo povzeli in priredili po Niska idr. (2012) in deloma po Stotten (2020). Sicer smo sledili modelu raziskave, prikazane na sliki 3, ki se nanaša na vpliv socialne vključenosti starejših, medgeneracijskih organizacijskih odnosov, sodelovanja družinskih članov in prenosa lastništva in kmečkih vrednot na posodobljenost kmetije.

Vprašanja, ki smo jih oblikovali na osnovi predhodnih spoznanj, so bila zaprtega in odprtega tipa. Nekatera vprašanja so bila pogojna, odvisno od starosti respondenta. Sestavljena so tako, da ustrezajo Likertovi lestvici. Da bi preprečili morebitne napake, pomanjkljivosti in nejasnosti anketnega vprašalnika in s tem omejili šum v komunikaciji, smo predhodno preverili vprašalnik tako, da smo ga poslali naključno izbranim nosilcem dopolnilne dejavnosti na kmetiji, kmetijskim svetovalcem, ki se ukvarjajo s področjem dopolnilnih dejavnosti na kmetiji in sodelavcem Združenja turističnih kmetij Slovenije, ki se z obravnavano problematiko poklicno ukvarjajo. Seznanili smo jih s ciljem raziskave, jih zaprosili, da vprašalnik pregledajo in opozorijo na morebitne pomanjkljivosti ali napake. Od poslanih 30 vprašalnikov smo dobili 15 ustreznih odgovorov. Respondenti so opozorili na nekatere nejasnosti pri formulaciji vprašanj, vsebinskih pripomb pa niso navajali. S tem smo zagotovili ustreznost vprašalnika.

Na osnovi rezultatov predhodne kvalitativne raziskave smo nato izvedli obširnejšo kvantitativno raziskavo turističnih kmetij v Sloveniji. Celotna populacija registriranih kmetij z dopolnilno dejavnostjo turizem na kmetiji šteje, po podatkih (ZTKS, 2018), 1253 kmetij. Od teh je v Združenje včlanjenih 738 kmetij; za katere so v bazi podatkov Združenja dostopni tudi elektronski naslovi in drugi podatki, medtem ko za ostale turistične kmetije kontaktnih podatkov ni bilo mogoče dobiti. Anketni vprašalnik smo tako poslali vsem 738 kmetijam, za

katere smo imeli elektronski naslov. Kriterij vključitve v anketo je bilo dejstvo, da ima posameznik, ki bo na anketo odgovarjal, na svoji kmetiji še vsaj eno osebo starejše generacije. Vzorec anketirancev torej predstavlja populacijo aktivnih (polnoletnih) članov turističnih kmetij, na katerih živi tudi vsaj en član starejše generacije. Navedimo še, da na Združenju niso imeli podatka, na koliko od 738 turističnih kmetij prebivata vsaj dve odrasli generaciji, niti drugih demografskih podatkov, pa tudi ne, ali se člani Združenja v čem razlikujejo od nečlanov. Tako lahko le ugibamo o velikosti končne populacije in njeni značilnosti, čeprav je zelo verjetno, da je velika večina turističnih kmetij večgeneracijskih.

Anketa je bila anonimna in smo jo izvedli v spletnem okolju 1ka.si. V navodilu za izpolnjevanje ankete smo navedli, naj na anketo odgovarjajo le polnoletne osebe na kmetijah, kjer živi tudi nekdo iz starejše generacije (oče, mati, tast, tašča, dedek, babica ...), ki še vedno sodeluje pri delu in odločanju na kmetiji.

11.3.1 Metode in tehnike zbiranja podatkov

Elektronsko pošto je odprlo anketo 546 oseb, na vsaj eno anketno vprašanje pa je odgovorilo 153 anketirancev. Pri pregledu odgovorov smo ugotovili, da je bilo neustrezno izpolnjenih 13 anket, te smo izločili iz nadaljnje obravnave. Kot neustrezne smo določili tiste, ki so imele enake vrednosti skozi sklope vprašanj (straight-linerji), ker niso odgovorili na nobeno od demografskih vprašanj ali pa so odgovorili na manj kot polovico vprašanj. Kriterij ustreznih vprašalnikov (vsaj polovica odgovorjenih vprašanj, vsaj en odgovor na demografsko vprašanje, vsaj minimalna variabilnost odgovorov med vprašanji) je bil 140, pri čemer navedimo, da je bilo 114 vprašalnikov v celoti izpolnjenih. Ker smo pri analizi upoštevali – kjer je bilo to mogoče - tudi odgovore tistih respondentov, ki niso odgovorili na vsa vprašanja, je bilo število odgovorov na posamezna vprašanja lahko nekoliko različno.

Raziskava je zajela celotno področje Slovenije, vseh 12 statističnih regij. Nosilci dopolnilne dejavnosti turizma na kmetiji in vsi ostali družinski člani so ves dan polno zaposleni, njihov delavnik ni omejen na osem ur dnevno. Vsa kmetijska opravila so razporejena čez ves dan, zato je bil najprimernejši čas za izvedbo anketiranja nosilcev dejavnosti, tudi po mnenju sekretarke v Združenju turističnih kmetij Slovenije (v nadaljevanju ZTKS), zimski čas po novem letu. Takrat imajo ljudje na turističnih kmetijah nekaj več časa za organizacijska dela in manj dela s kmetijskimi opravili.

11.3.2 Opis instrumentarija

Anketni vprašalnik je obsegal 20 vprašanj zaprtega tipa in 61 spremenljivk, merjenih na različnih lestvicah. V začetku je bilo zastavljenih nekaj vprašanj, ki zadevajo socialno-demografski status anketirancev, kot so spol, starostne skupine, zakonski stan, delovni status in regija. Z vprašalnikom smo zajeli naslednje tematike: medgeneracijski odnosi, vodenje in poslovanje na kmetiji, vključenost starejših v družbene dejavnosti, percepcija kmečkih vrednot in posodobljenost kmetije ter njene turistične dopolnilne dejavnosti.

1. Medgeneracijski odnosi - nanašajo se na dva sklopa vprašanj. Prvi sklop, ki zajema sedem vprašanj, je merjen na petstopenjski lestvici: 1-splošno ne, 2-v glavnem ne, 3-še kar, 4-precej, 5-zelo. Drugi sklop obsega osem vprašanj z nekoliko drugačno lestvico: 1-(skoraj) nikoli, 2-redko, 3-včasih, 4-pogosto, 5-(skoraj) vedno. Medgeneracijski odnosi so tridimenzionalni merski instrument z vrednostjo Cronbachovih koeficientov med 0,80 in 0,89, kar kaže na dobro zanesljivost merskega instrumenta (Ferligoj in drugi 1995).
2. Vodenje in poslovanje na kmetiji - anketiranci so za sedem vrst posodobitev na kmetiji ocenjevali, v kolikšni meri so jih v zadnjih petih letih opravili na kmetiji. Lestvica odgovorov je bila: 1-nič, 2-zelo malo, 3-še kar, 4-precej in 5-zelo veliko. Merski instrument je dokaj zanesljiv z vrednostjo Cronbachovega koeficienta 0,74.
3. Percepcija kmečkih vrednot - osredotočili smo se torej na njihove vrednote kot tudi na njihovo oceno, kakšne vrednote imajo starejši na kmetiji. Izhajali smo namreč iz predpostavke, da je za dobro poslovanje na kmetiji potrebna tudi usklajenost vrednot med mlajšo in starejšo generacijo, predvsem kako to doživljajo člani mlajše generacije kot (bodoči) upravljavci kmetije. Anketiranci so zase in za svoje starejše člane ocenili pomembnost sedmih vrednot okolja in osmih individualnih vrednot. Pri tem so uporabili naslednjo lestvico: 1-ni pomembno, 2-malo pomembno, 3-srednje pomembno, 4-precej pomembno, 5-zelo pomembno. Vrednote okolja so dvodimenzionalne z vrednostima Cronbachovega koeficienta 0,81 in 0,91, kar kaže na zanesljivost merskega instrumenta. Individualne vrednote so enodimenzionalni merski instrument z vrednostjo Cronbachovega koeficienta 0,89.
4. Socialna vključenost starejših po mnenju mlajših – na tem mestu bi sicer bilo bolje, če bi lahko vprašali kar starejšo generacijo, vendar bi s tem močno otežili potek raziskave, saj bi morali vključiti diado starejši-mlajši na kmetiji. Tako so mlajši za starejše ocenili,

kako pogosto se udeležujejo šestih aktivnosti, pri čemer smo predpostavljali, da so njihovi odgovori dovolj objektivni, ker so dobro seznanjeni z aktivnostmi starejših, saj se morajo starejši ob vsaki odsotnosti s kmetije dogovarjati z mlajšimi glede usklajevanja dela na kmetiji. Lestvica odgovorov je bila: 1-nikoli, 2-zelo redko, 3-včasih, 4-pogosto in 5-zelo pogosto. Merski instrument je zanesljiv, kar se odraža v visoki vrednosti Cronbachove alfe (0,88).

5. Dodatni vprašanja sta se nanašala na vlogo anketiranca na kmetiji (lastnik, nosilec dopolnilne dejavnosti ...) in starost starejšega člana v kmečkem gospodinjstvu, ki je najbolj vključen v dejavnosti na kmetiji (če jih je več).

Da bi dobili čim bolj objektivne odgovore, smo na začetku vprašalnika navedli jasna navodila za izpolnjevanje vprašalnika in oblikovali vprašanja tako, da so bila čim bolj razumljiva in nedvoumna.

11.3.3 Opis obdelave podatkov

Podatki so bili obdelani s statističnim paketom SPSS 21, grafična predstavitev rezultatov pa je bila narejena v programu Microsoft Excel. Osnovne rezultate smo predstavili s frekvenčnimi porazdelitvami oziroma opisnimi statistikami.

V raziskovalnem delu disertacije je bilo uporabljenih več različnih statističnih metod. Za preverjanje zanesljivosti merskega instrumenta smo uporabili test Cronbachove alfe⁵⁶.

Za preverjanje hipotez smo iz indikatorjev, ki merijo stopnjo posodobljenosti na kmetiji, izračunali sestavljeno spremenljivko, in sicer kot povprečje indikatorjev. Ta spremenljivka

---

⁵⁶ V raziskovalnem delu disertacije smo uporabili več različnih statističnih metod. Najprej smo uporabili test Cronbach alfa, ki meri zanesljivost vprašalnika. Zanesljivost je nujen, a hkrati ne zadosten pogoj za opredeljevanje veljavnosti. Zanesljivost raziskave je povezana s kakovostjo merjenja. Zanesljivost merjenja pomeni dopustno stopnjo slučajnih napak v raziskovanju. Neka raziskava velja za bolj zanesljivo, če nam v zaporednih merjenjih istih veličin v enakih okoliščinah daje čim bolj podobne rezultate. Do razlik v odgovorih v povezavi s konceptom ali spremenljivko bo prišlo zaradi različnih mnenj anketirancev in ne zaradi nezanesljivosti testa. Zanesljivost običajno ocenimo z ovrednotenjem notranje konsistentnosti, izražene s Cronbachovim koeficientom $\geq [0-1]$ (povzeto po: Ferligoj in drugi 1995 ter Cronbach in Shavelson 2004, 391–418).

je pri preverjanju hipotez služila kot odvisna spremenljivka. Predhodno smo s Cronbachovo alfo preverili notranjo konsistentnost merskega instrumenta. Za sklope vprašanj, ki se nanašajo na percepcijo medgeneracijskih odnosov, vrednote okolja in osebne vrednote, smo predhodno naredili faktorsko analizo po metodi glavnih osi (Principal Axis Factoring) s pravokotno rotacijo (Varimax). Ta statistična metoda se uporablja za analizo povezanosti večjega števila spremenljivk in za pojasnjevanje spremenljivk v smislu skupnih osnovnih dimenzij oziroma faktorjev. Ta pristop združuje redukcijo informacij, ki jo imajo izvirne spremenljivke, v manjši nabor faktorjev z minimalno izgubo prvotnih informacij (Hair in drugi 1995, 90-149). Pri preverjanju hipotez smo uporabili enostavno ali multiplo regresijsko analizo. Prva analizira vpliv ene neodvisne spremenljivke na odvisno, druga pa analizira vpliv vsaj dveh neodvisnih spremenljivk, pri čemer je odvisna spremenljivka le numeričnega značaja (Hair in drugi 1995, 152-230). Za preverjanje povprečnih vrednosti dveh spremenljivk smo uporabili t-preizkus dvojic. Uporabili smo tudi analizo variance, s katero smo analizirali razlike v povprečnih vrednostih med posameznimi skupinami, pri čemer smo predhodno preverili z Levenovim F preizkusom enakost varianc med skupinami. V kolikor ni bilo zadoščeno pogoju enakosti varianc, smo uporabili Welchov preizkus (Štemberger 2021, 40-47).

Pri analizah smo upoštevali stopnjo značilnosti 0,05.

Za preverjanje hipotez smo iz indikatorjev, ki merijo stopnjo posodobljenosti na kmetiji, izračunali sestavljeno spremenljivko, in sicer kot povprečje indikatorjev. Ta spremenljivka je pri preverjanju hipotez služila kot odvisna spremenljivka.

Za preverjanje **prve** hipoteze, da percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije vpliva na posodobljenost kmetije, smo za indikatorje, ki merijo percepcijo medgeneracijskih odnosov, naredili faktorsko analizo (metoda glavnih osi, pravokotna rotacija). Izkazalo se je, da gre za trodimenzionalnost merskega instrumenta. Z multiplo regresijsko analizo smo preverili vpliv teh treh dimenzij na odvisno spremenljivko, to je posodobljenost kmetije. Statistično značilen pozitiven beta koeficient pomeni, da čim boljša je percepcija medgeneracijskih odnosov, tem bolj je kmetija posodobljena.

Z **drugo** hipotezo smo preverjali, ali se raven posodobljenosti kmetije razlikuje glede na urejenost lastništva. Z analizo variance smo preverili, ali so kmetije z urejenim prenosom lastništva na mlajšo generacijo bolj posodobljene kot ostale, kar pomeni, da je povprečna vrednost odvisne spremenljivke posodobljenost kmetije statistično značilno višja.

S **tretjo** hipotezo smo preverjali, kakšno vlogo ima starost nosilcev kmetije pri njeni posodobljenosti. Z analizo variance smo preverili, ali je povprečna vrednost sestavljene spremenljivke statistično značilno višja pri kateri od starostnih skupin nosilcev kmetije.

Četrta hipoteza se nanaša na vpliv socialne vključenosti starejših na posodobljenost kmetije. Predpostavljali smo, da so socialno bolj vključeni starejši bolj naklonjeni posodobitvi kmetije, saj so bolj v stiku z novostmi. Za preverjanje hipoteze smo uporabili enostavno regresijsko analizo. Statistično značilni pozitivni beta koeficient pomeni, da je hipoteza potrjena.

S **peto** hipotezo smo preverjali vpliv percepcije mlajše generacije glede usklajenosti njihovih vrednot z vrednotami starejše generacije na posodobljenost kmetije. Usklajenost vrednot smo izračunali tako, da smo za vsak indikator izračunali razliko med oceno, s katero je anketiranec zase ocenil pomembnost posamezne vrednote, in oceno, s katero je ocenil pomembnost te vrednote za starejšo osebo na kmetiji. Nato smo izračunali absolutno vrednost povprečja razlik med ocenami in tako dobili sestavljeno spremenljivko usklajenosti vrednot. Manjša vrednost tako pomeni večjo usklajenost vrednot mlajše in starejše generacije po mnenju mlajše generacije. Nato smo z enostavno regresijsko analizo preverili vpliv usklajenosti vrednot na posodobljenost kmetije. Statistično značilen negativni beta koeficient pomeni, da večja kot je usklajenost vrednot med mlajšo in starejšo generacijo, bolj je kmetija posodobljena.

S **šesto** hipotezo smo merili vpliv vrednot okolja mlajše generacije na posodobljenost kmetije. Najprej smo za sedem indikatorjev vrednot okolja naredili faktorsko analizo (metoda glavnih osi, pravokotna rotacija), kjer se je izkazalo, da gre za dvodimenzionalnost vrednot. Nato smo z multiplo regresijsko analizo preverili vpliv dveh dimenzij vrednot okolja na posodobljenost kmetije. Statistično značilen pozitivni beta koeficient katere od dimenzij vrednot okolja pomeni večjo posodobljenost kmetije.

Podobno, kot smo preverjali šesto hipotezo, smo preverjali tudi **sedmo**. Najprej smo za individualne vrednote mlajše generacije naredili faktorsko analizo (metoda glavnih osi), ki je pokazala, da jih lahko obravnavamo kot eno dimenzijo. Nato smo z enostavno regresijsko analizo preverili vpliv te dimenzije na posodobljenost kmetije. Statistično značilen pozitivni beta koeficient pomeni, da višje individualne vrednote vplivajo na večjo stopnjo posodobljenosti kmetije.

12 REZULTATI RAZISKAVE – OPISNA STATISTIKA

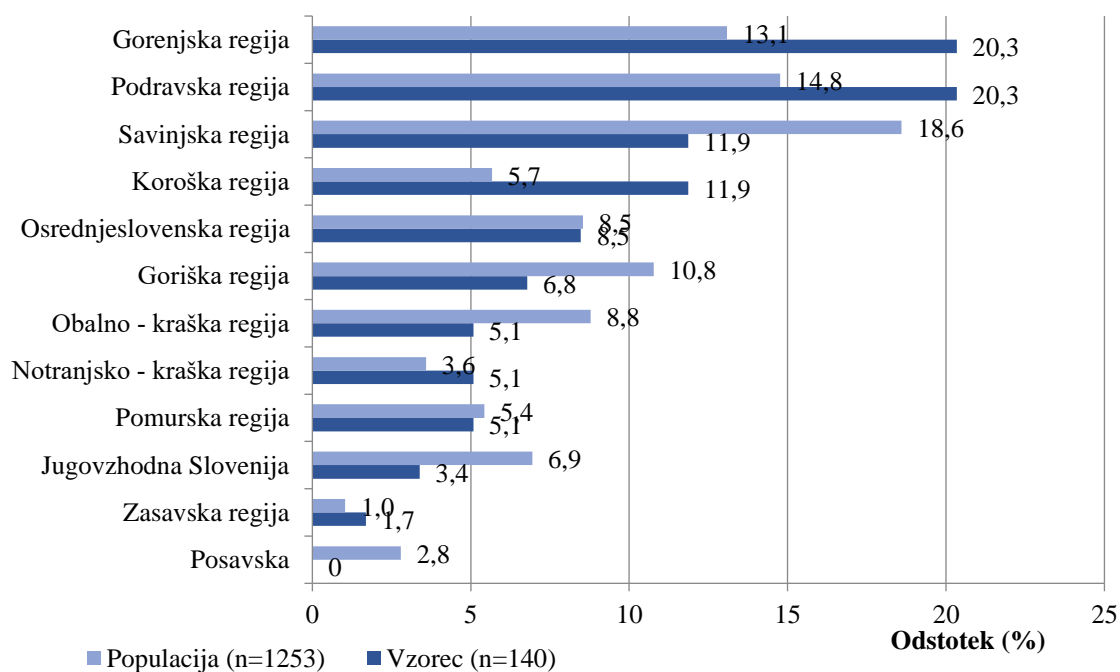
Opisno statistiko zbranih podatkov predstavljamo v okviru dveh podpoglavij. V prvem podpoglavju predstavljamo vzorec anketirancev. Drugo podpoglavje je namenjeno predstavitvi rezultatov anketiranja.

Slikam in tabelam smo dodali komentarje, ki pojasnjujejo prikazane podatke – rezultate anketiranja. Celovita interpretacija rezultatov pa je predstavljena v poglavju Diskusija. Preverjanje hipotez bomo predstavili v naslednjem poglavju.

12.1 Značilnosti vzorca

V tem podpoglavju predstavljamo anketirance glede na njihove sociodemografske značilnosti, in sicer glede na regijo, v kateri živijo, spol, starost, izobrazbo, zakonski status in vlogo, ki jo imajo v družini. Anketni vprašalnik je izpolnjevalo 140 anketirancev, med katerimi sta bili skoraj dve tretjini žensk (61,4 %).

Graf 1: Struktura anketirancev glede na regije

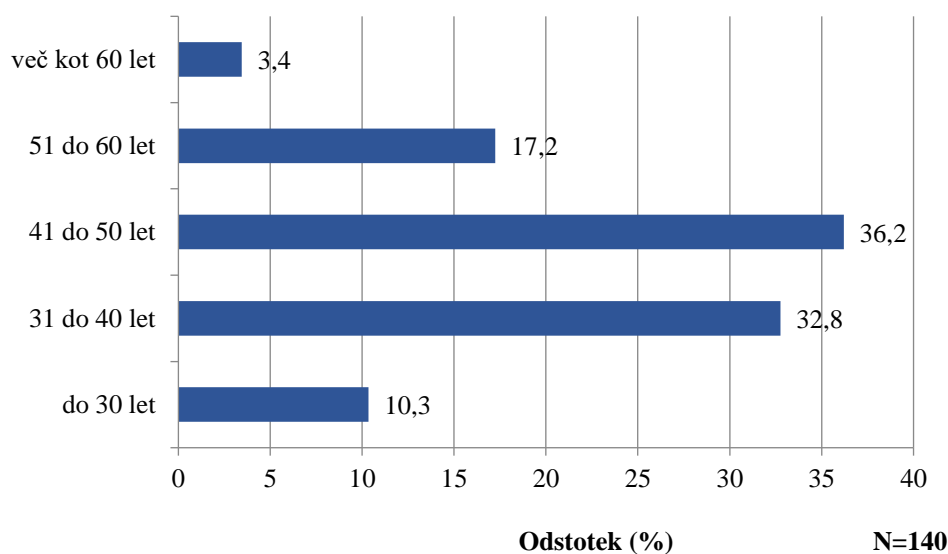
Vir: Lastni vir 2021.

V grafu 1 predstavljamo vzorec anketirancev glede na regijo. Za ilustracijo so dodani še podatki za populacijo 1253 turističnih kmetij, pri čemer se zavedamo, da nista povsem primerljivi, saj naš vzorec predstavlja populacijo teh kmetih z vsaj dvema generacijama, podatke o populaciji pa smo pridobili za vse turistične kmetije. Gre torej samo za grobo primerjavo. Na anketo so odgovarjali predstavniki kmetij iz 11 regij, le iz Posavske regije ni nihče odgovoril na anketo. Delež turističnih kmetij iz te regije je tudi na nivoju populacije izredno majhen (2,8 %). Vzorec vključuje največ kmetij iz Gorenjske in Podravske regije (20,3 %), ti dve regiji sta tudi sicer poleg Savinjske najbolj zastopani v populaciji, le da sta v vzorcu nekoliko nadreprezentirani. Sledita Savinjska in Koroška regija (11,9 %), pri čemer je Savinjska podreprezentirana, Koroška pa nadreprezentirana. Kmetije iz Osrednjeslovenske regije predstavljajo 8,5 % vzorca in prav tolikšen je delež v populaciji. Anketirane kmetije iz Goriške regije predstavljajo 6,8-odstotni delež v vzorcu in so nekoliko podreprezentirane. Kmetije iz Obalno-kraške, Notranjsko-kraške in Pomurske regije predstavljajo po 5,1-odstotni delež, jugovzhodna Slovenija in Zasavska regija pa predstavljata vsaka po manj kot 5 %. Omenimo še, da so kmetije iz Obalno-kraške regije in jugovzhodne regije nekoliko podreprezentirane.

Komentar graf 1:

V Sloveniji je največ turističnih kmetij na območju Savinjske in Gorenjske regije, najmanj pa jih je na območju Kočevja in na Dolenjskem. Sklepamo, da je vzrok za večjo odzivnost na anketo v tistih regijah, kjer je v okolju več kulturne in naravne dediščine. Tam so nosilci dopolnilne dejavnosti na kmetiji aktivnejši in pogosteje sodelujejo pri socialno-družbenih aktivnostih. Drugače je v regijah, kjer se še vedno pojavljajo depopulacija prebivalstva in množične migracije v mesta. V regijah z manjšo odzivnostjo na ankete razlog ni le v nezainteresiranosti, v teh območjih je tudi manj kmetij z dopolnilno dejavnostjo turizem na kmetiji.

Graf 2: Starostna struktura anketirancev

Vir: Lastni vir 2021.

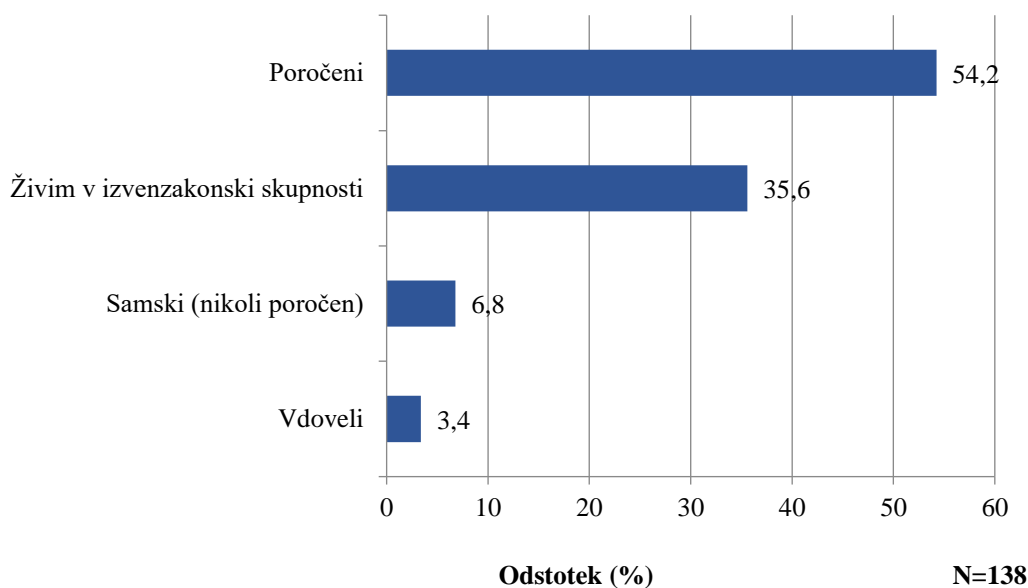
V anketi smo uporabili nekoliko drugačne starostne razrede, kot smo jih navedli v dispoziciji, ker se je ena izmed pripomb pri preverjanju ustreznosti vprašalnika nanašala na ustreznost in število starostnih razredov.

Večina anketirancev (69,0 %) je starih med 31 in 50 let, desetina (10,3 %) je starih 30 let ali manj. Petina anketiranih (20,6 %) je starejših od 50 let, pri čemer le 3,4 % vzorca predstavljajo kmetje, starejši od 60 let.

Komentar:

Glede na rezultate ankete je odgovarjalo malo anketirancev, starih nad 60 let, saj imajo nosilci dopolnilne dejavnosti na kmetiji, ki so stari med 31 in 50 leti, večinoma že urejeno dedovanje in v celoti vodijo organizacijo turistične kmetije. Vzrok, da smo v anketi zajeli tako predstavljeno starostno strukturo, je tudi v tem, da nismo imeli vpliva na to, kdo izmed članov družine je odgovarjal na anketo.

Graf 3: Struktura anketirancev glede na zakonski status

Vir: Lastni vir 2021.

Število starostnih razredov smo v primerjavi z razredi, navedenimi v dispoziciji, zmanjšali s 7 na 4, ker je bila ena od pripomb pri preverjanju ustreznosti vprašalnika prav preveliko število statusov. Zakonski status je tudi le ilustrativni podatek, ki ga nismo uporabili pri nadaljnji obdelavi in preverjanju hipotez.

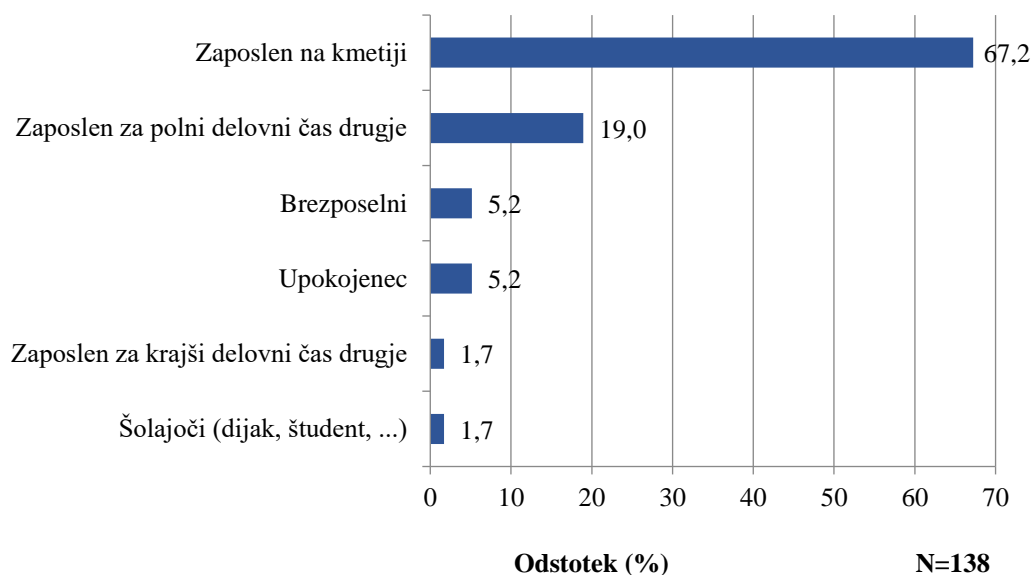
Glede na to, da smo v vzorec zajeli pretežno anketirance v srednjih letih, je več kot polovica anketirancev (54,2 %) poročenih, 35,6 % pa jih živi v izvenzakonski zvezi. Preostali so bodisi samski (6,8 %) ali ovdoveli (3,4 %).

Komentar:

Mladi na podeželju so težko našli zakonskega partnerja tako v preteklosti kot deloma tudi danes. Na področju turističnih kmetij je prikazani rezultat ankete vzpodbuden. Delo in ohranjanje dopolnilne dejavnosti iz roda v rod zahtevata partnersko življenje, ustvarjanje družine in ohranjanje populacije na podeželju. Domnevamo, da so starejši odrasli ustvarili dobre pogoje za bivanje in delo mlajši generaciji in jo v tem prepričanju tudi vzgojili.

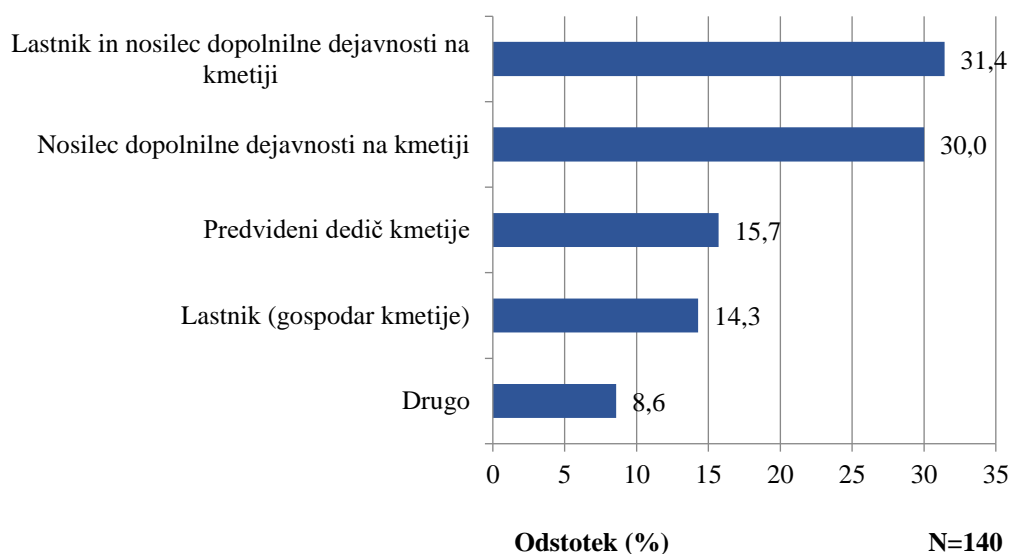
Graf 4: Struktura anketirancev glede na zaposlitveni status

Vir: Lastni vir 2021.

Dve tretjini anketirancev (67,2 %) je zaposlenih na kmetiji, bodisi kot samozaposleni kmeti ali kot nosilci dopolnilne dejavnosti. Skoraj petina (19,0 %) je zaposlenih za polni delovni čas izven kmetije, desetino (10,4 %) predstavljajo brezposelni in upokojenci. Ostali so zaposleni za krajši delovni čas izven kmetije ali pa se šolajo.

Graf 5: Vloga anketiranca v družini

Vir: Lastni vir 2021.

Dobre tri desetine (31,4 %) anketirancev je lastnikov in nosilcev dopolnilne dejavnosti, natanko tri desetine pa je zgolj nosilcev dopolnilne dejavnosti. Nadaljnjih 15,7 % anketirancev je predvidenih dedičev kmetije, 14,3 % pa lastnikov kmetije. Ostali so navajali naslednje vloge: žena nosilca in lastnika kmetije, sorojenec na kmetiji, hči lastnika kmetije in drugi člani kmetije.

Tistim anketirancem, ki so navedli, da niso lastniki kmetije, smo zastavili vprašanje, kdo je lastnik. Največkrat (44,7 %) so navedli, da je to eden od staršev, 28,9 % pa jih je navedlo, da je to partner. V desetini primerov (10,5 %) gre za tasta ali taščo, v enakem deležu gre za brata ali sestro.

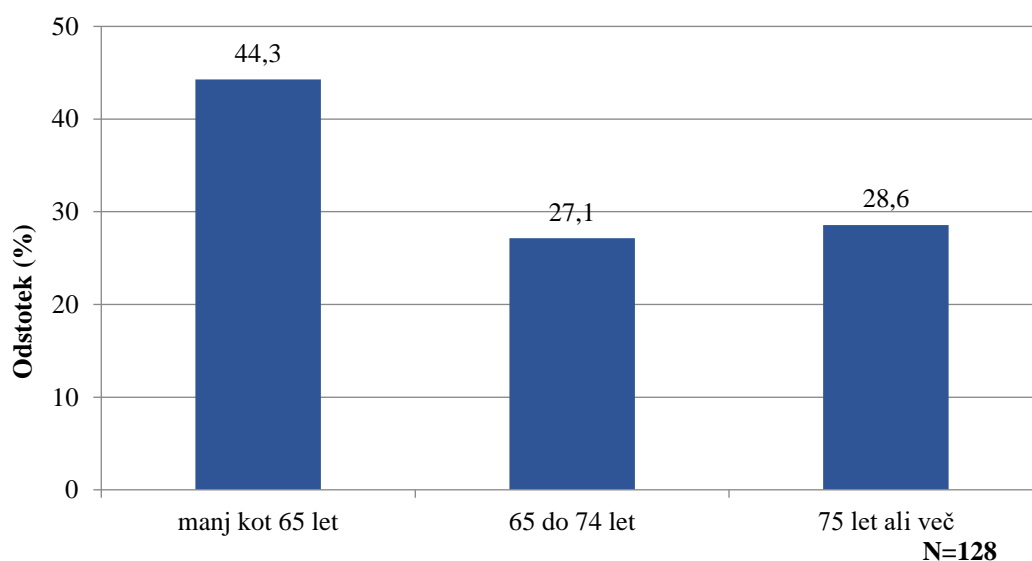
Anketiranci, ki so odgovorili, da so lastniki kmetije, so odgovorili tudi na vprašanje, koliko so bili stari, ko so prevzeli kmetijo. Tri četrtine (75,7 %) jih je bilo starih manj kot 30 let, 17,1 % jih je bilo starih med 30 in 39 let, preostalih 7,1 % pa je bilo starih 40 ali več let. Za večino med njimi (59,4 %) je bil razlog za prevzem kmetije dedovanje, ostali pa so navajali prevzem oziroma prenos kmetije še pred morebitnim dedovanjem kot darilo ali nakup.

Komentar:

Dedovanje na podeželju se bistveno razlikuje od dedovanja v mestnih okoljih, kar se odraža tudi v veljavni zakonodaji, ki jo predstavljamo v poglavju 9.2 (Pravne osnove dedovanja

kmetij). V večini gre za kmetijska gospodarstva v okviru družinskega poslovanja. Zaradi tega so pomembni lastniški dejavniki, ki so odvisni od tega, kdo je lastnik kmetije, kdo vodi kmetijo ipd. Pri družinah z več potomci bi pri dedovanju lahko prišlo do razdelitve kmetije na manjše posesti, kar bi vplivalo na poslovanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Preliminarna kvalitativna raziskava (Zalar Generational Heritage on Rural Slovenian Tourism 2015) je pokazala, da so tako vloge v družini kot dedovanje kmalu določeni, kar pomembno vpliva na uspešnost poslovanja turistične kmetije predvsem tam, kjer dediči (glej graf 5) že vodijo kmetijo in so hkrati že gospodarji kmetije z dopolnilno dejavnostjo. Tam, kjer predvideni dediči še niso gospodarji kmetije, vendar pa so že močno vpeti v organizacijo poslovanja kmetije, uspešnost ni tako velika. Zgoden prepis imetja na mlajšo generacijo se kaže kot ključni dejavnik uspešnega poslovanja kmetije.

Graf 6: Starost starejše osebe, s katero anketiranec živi na kmetiji (Vprašanje Q9 v vprašalniku)⁵⁷

Vir: Lastni vir 2021.

⁵⁷ Navedene podatke smo pridobili na osnovi odgovorov na vprašanje 9 v anketi, ki sprašuje po starosti starejše osebe v letih in ne po uvrstitvi v starostne razrede.

Starost starejše osebe, s katero anketiranci živijo na kmetiji, se giblje med leti 38 in 90, pri čemer znaša povprečna starost 66,4 leta. Največ starejših oseb (44,3 %) je v starostni skupini manj kot 65 let, osebe med 65 in 74 let predstavljajo 27,1-odstotni delež, starejši od 74 let pa 28,6 %.

12.2 Predstavitev rezultatov anketiranja

Rezultate raziskave predstavljamo po posameznih sklopih: a) percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije, b) spremembe pri organizaciji in poslovanju dopolnilne dejavnosti, c) mnenje mlajše generacije o socialni vključenosti starejših in d) vrednote generacije mlajših in njihova percepcija vrednot starejših, kjer je narejena tudi primerjava med generacijama.

12.2.1 Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije

Medgeneracijske odnose, kot jih vidi mlajša generacija⁵⁸, smo merili z dvema sklopoma vprašanj. Prvi vsebuje sedem, drugi pa deset vprašanj.

Tabela 3: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – opisne statistike

	Min	Maks.	AS	SD
Kako dobro shajate s starejšimi člani?	1	5	3,81	0,93
Kako podobna so si vaša mnenja glede prihodnosti kmetije?	1	5	3,46	1,03
Ali se pogosto medsebojno obdarujete?	1	5	3,31	1,01
Kako podobna so si vaša mnenja glede upravljanja kmetije?	1	5	3,29	0,96
Kako ste si blizu?	1	5	3,24	1,14
Kako podobna so si vaša mnenja o problemih gospodarjenja na kmetiji na splošno?	1	5	3,23	0,95
Kako podobna so si vaša mnenja glede investicij?	1	5	3,20	0,94

Vir: Lastni vir 2021.

Anketiranci, sodeč po povprečni oceni 3,81, srednje dobro shajajo s starejšimi. Njihova mnenja o prihodnosti kmetije so si še kar podobna ($M = 3,46$), malenkost manj so si podobna

⁵⁸ Osebe, ki so odgovarjale na vprašalnik, predstavljajo mlajšo generacijo glede na osebe, za katere so odgovarjali na posamezne sklope vprašanj. Mlajša generacija je v glavnem v sorodstvenem odnosi s starejšo generacijo (sinovi, hčere).

mnenja glede upravljanja kmetije ($M = 3,29$), glede problemov gospodarjenja na kmetiji na splošno ($M = 3,23$) in glede investicij ($M = 3,20$). Na vprašanje, kako blizu so si, so odgovorili s povprečno oceno 3,24, na vprašanje, ali se pogosto obdarujejo, pa s 3,31.

Naslednji sklop obravnava deset vprašanj o percepciji medgeneracijskih odnosov.

Tabela 4: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije (2. del) – opisne statistike

	Min	Maks.	AS	SD
Kako pogosto si z osebo starejše generacije medsebojno pomagate pri opravilih na kmetiji?	1	5	4,00	0,92
Kako pogosto se med seboj posvetujete glede dela na kmetiji?	1	5	3,61	1,03
Kako pogosto si z osebo starejše generacije medsebojno pomagate pri opravilih, ki ne zadevajo kmetije?	1	5	3,43	1,05
Kako pogosto se z osebo starejše generacije skupaj odločate glede investicij na kmetiji?	1	5	3,07	1,30
Kako pogosto si med seboj zaupate osebne probleme?	1	5	2,93	1,22
Kako pogosto vam oseba starejše generacije ukazuje?	1	5	2,57	1,07
Kako pogosto oseba starejše generacije kritizira vaša dejanja?	1	5	2,55	1,06
Kako pogosto se počutite obremenjeni zaradi osebe starejše generacije?	1	5	2,52	1,03

Vir: Lastni vir 2021.

Anketiranci so odgovorili, da si najpogosteje pomagajo pri vsakdanjih opravilih na kmetiji ($M = 4,00$) in se tudi posvetujejo glede dela na kmetiji ($M = 3,61$). Pogostost pomoči pri opravilih, ki ne zadevajo kmetije, so ocenili s povprečno oceno 3,43, nekoliko nižje pogostost odločanja glede investicij na kmetiji ($M = 3,07$) in glede zaupanja osebnih problemov ($M = 2,93$). Redkeje prihaja do situacij, ko jim starejša oseba ukazuje ($M = 2,57$), kritizira njihova dejanja ($M = 2,55$) ali pa se anketiranci počutijo obremenjene zaradi starejše osebe ($M = 2,52$).

Komentar:

Rezultati anketiranja večinoma ne izkazujejo večjih nesoglasij v družinah. Sklepamo lahko, da so medgeneracijski odnosi dokaj dobri in da o prihodnosti kmetije razmišljajo dokaj usklajeno. Do nesoglasij prihaja zaradi različnih mnenj glede upravljanja in reševanja problemov na kmetiji. Vzrok bi lahko iskali v morebitnem neurejenem načinu dedovanj, na kar opozarjajo že druge raziskave (npr. Bohak 2011; Rodriguez-Lizano idr. 2020), kadar mladi ne vidijo ustreznega napredka na kmetiji, pa tudi razvoja lastne poslovne kariere pri vodenju dopolnilne dejavnosti na kmetiji ne. Domnevamo lahko, da mladi želijo uveljaviti svoje inovativne in kreativne poslovne ideje ter izkoristiti svoje poslovne priložnosti, kar

lahko sklepamo iz dokaj nizke stopnje soglasja glede investicij, starejši pa so s svojimi izkušnjami in modrostjo pri poslovnih odločitvah previdnejši.

12.2.2 Spremembe pri organizaciji in poslovanju dopolnilne dejavnosti

Spremembe pri organizaciji in poslovanju dopolnilne dejavnosti smo merili s sedmimi vprašanji, ki se nanašajo na posodabljanje kmetije v zadnjih petih letih.

Tabela 5: Spremembe pri organizaciji in poslovanju dopolnilne dejavnosti – opisne statistike

	Min	Maks.	AS	SD
Nakup strojev in naprav za opravljanje dela na kmetiji ipd.	1	5	3,34	1,12
Prenova/izgradnja nastanitvenega turističnega objekta	1	5	3,33	1,52
Povečanje turistične ponudbe	1	5	3,13	1,26
Prenova/izgradnja vaše hiše	1	5	2,96	1,18
Prenova/izgradnja gostinskega objekta	1	5	2,78	1,42
Prenova/izgradnja gospodarskega objekta	1	5	2,87	1,25
Povečanje kmetije	1	5	2,49	1,34

Vir: Lastni vir 2021.

Anketiranci so v zadnjih petih letih največ vlagali v nakup strojev za opravljanje dela na kmetiji ($M = 3,34$) in v prenovo in/ali izgradnjo nastanitvenega turističnega objekta. V nekoliko manjšem obsegu so povečali turistično ponudbo ($M = 3,13$) ali prenavljali oziroma izgradili hišo zase ($M = 2,96$) ali pa gospodarski objekt ($M = 2,78$). Na predzadnjem mestu je prenova oziroma izgradnja gostinskega objekta ($M = 2,78$), na zadnjem pa povečanje kmetije ($M = 2,49$).

Komentar:

Podatki kažejo, da lastniki turističnih kmetij kot enako pomembno obravnavajo investicije v osnovno dejavnost (kmetovanje) kot v dopolnilno dejavnost (turizem). Glede na preliminarno raziskavo (Zalar 2015) ugotavljamo tudi, da gospodarji in lastniki kmečkih gospodarjev veliko truda in pozornosti posvečajo urejenosti okolice kmetije. Pri tem jim z idejami in predlogi pomagajo kmetijske svetovalne službe, tudi ko gre za izboljšanje estetskega videza okolice. Zanimivo pa je, da variable prenova gospodarskega ali gostinskega dela kmetije ali povečanje kmetije kažejo nižje vrednosti.

12.2.3 Mnenje mlajše generacije o socialni vključenosti starejših

Socialna vključenost starejših je eden izmed pomembnih dejavnikov za razvoj kmetije, saj daje širino znanj in povečuje socialno mrežo. Anketirance smo prosili, naj ocenijo, koliko so po njihovem mnenju starejši vključeni v šest naštetih aktivnosti. Pričakujemo, da so mladi dobro seznanjeni s socialno vključenostjo starejših, saj živijo in delajo na isti kmetiji. Oceno so podali na lestvici od 1 (nikoli) do 5 (zelo pogosto).

Tabela 6: Vključenost starejših v družbene aktivnosti po mnenju mlajših – opisne statistike

	Min	Maks.	AS	SD
Se srečuje z znanci in prijatelji	1	5	3,58	1,07
Udeležuje se kulturno-družbenih prireditev	1	5	3,07	1,14
Gre na dopust in hodi na izlete samostojno (ne v okviru društva in podobno)	1	5	2,88	1,19
Hodi na izlete v okviru društva	1	5	2,75	1,29
Je član (ica) društva, kluba, zbor, ipd.	1	5	2,75	1,34
Hodi na izobraževanja, usposabljanja	1	5	2,56	1,11

Vir: Lastni vir 2021.

Kljub temu, da se marsikatera turistična kmetija nahaja na odročnih krajih, so anketiranci le za nekaj starejših oseb ocenili, da kakšne dejavnosti nikoli ne počnejo, samo v dveh primerih je anketiranec ocenil, da se starejši sploh ne ukvarja z nobeno aktivnostjo. Rezultati so pokazali, da se več kot polovica (52,5 %) starejših oseb pogosto srečuje z znanci ali prijatelji, četrtnina (23,7 %) celo zelo pogosto, le 1,7 % pa nikoli. Skoraj tretjina pogosto (32,2 %) hodi samostojno na dopust ali izlete, skoraj četrtnina (23,7 %) pa nikoli. Nekoliko več (35,6 %) jih hodi pogosto na izlete v okviru društva, dobra desetina (11,9 %) pa nikoli. Tretjina (33,9 %) se jih pogosto vključuje v razne društvene aktivnosti ali pa hodijo na razna izobraževanja in usposabljanja. Večina (52,5 %) se vsaj včasih udeleži katere od kulturno-družbenih prireditev.

Komentar:

Lahko sklepamo, da imajo anketiranci omejene možnosti za obisk kulturno-družbenih prireditev. Domnevamo, da so starejši prav zaradi tega aktivnejši in bolj pripravljeni udeleževati se in sodelovati v različnih društvenih, interesnih aktivnih, klubih ipd. To je

pogojeno tudi z razpoložljivostjo prostega časa; v številčnejših družinah so možnosti za to ugodnejše, saj občasna odsotnost posameznega člana bistveno ne vpliva na delo tudi v dopolnilni dejavnosti. Socialno-družbeno okolje predstavlja za starejšo generacijo prostor, kjer se lahko generacijsko srečujejo, se soočajo z aktualnimi temami, izmenjujejo mnenja, vplivajo na dvig družbeno kulturne ravni podeželskega okolja, v katerem živijo in ustvarjajo ter ohranjajo dobre pogoje nadaljnjega vključevanja v socialno-družbene aktivnosti za mlajšo generacijo. S tem ohranjajo naravno in kulturno dediščino, ki jo z ozaveščanjem ne le prenašajo iz roda v rod, pač pa postaja širše razpoznavna, s tem pa raste tudi njena kakovostna raven.

12.2.4 Vrednote generacije mlajših in njihova percepcija vrednot starejših - primerjava.

Anketirance smo še prosili, naj ocenijo pomembnost 15 vrednot tako za njih kot tudi za osebo starejše generacije, ki je najbolj vključena v aktivnosti na kmetiji. Vrednote so predstavljene v dveh sklopih, prvi se nanaša na vrednote okolja, drugi pa na osebne vrednote. Ocenjevali so na lestvici od 1 (ni pomembno) do 5 (zelo je pomembno).

Tabela 7: Pomembnost vrednot okolja starejše in mlajše generacije – opisne statistike

	mlajši		starejši		t-test dvojic	
	AS	SD	AS	SD	t	p
Spoštovanje narave	4,59	0,87	4,29	0,93	4,00	0,000
Finančna neodvisnost	4,49	0,80	4,29	0,71	4,22	0,000
Razvoj kmetije	4,44	0,89	4,15	0,75	4,58	0,000
Vitalnost kmečkenga okolja	4,28	0,91	4,06	0,86	3,80	0,000
Nadaljevanje družinske tradicije	4,06	1,04	4,47	0,74	-2,45	0,017
Ekonomska vzdržnost	4,00	0,90	3,94	1,02	1,76	0,083
Nadaljevanje dela staršev	3,92	1,01	4,06	0,88	0,26	0,795

Vir: Lastni vir 2021.

Mlajša generacija ocenjuje, da so najpomembnejše vrednote okolja spoštovanje narave ($M = 4,59$), finančna neodvisnost ($M = 4,49$) in razvoj kmetije ($M = 4,44$). Po mnenju mlajše generacije pa je za starejšo generacijo najpomembnejše nadaljevanje družinske tradicije ($M = 4,47$), šele zatem pa spoštovanje narave in finančna neodvisnost ($M = 4,29$). Anketirancem je izmed vrednot, ki so jih ocenjevali, najmanj pomembno nadaljevanje dela staršev ($M =$

3,92), ki pa je še vedno ocenjeno dokaj visoko. Statistično značilno višje je mlajša generacija ocenila spoštovanje narave ($p = 0,000$), finančno neodvisnost ($p = 0,000$), razvoj kmetije, vitalnost kmečkega okolja ($p = 0,001$), medtem ko so za starejšo generacijo ocenili statistično značilno višje nadaljevanje družinske tradicije ($p = 0,017$),

Komentar:

Graf kaže na večjo osveščenost mlajše generacije glede spoštovanja okolja in pomena finančne neodvisnosti za razvoj kmetije, da pa so jim vrednote starejše generacije manj pomembne – na primer nadaljevanje dela staršev.

Tabela 8: Pomembnost individualnih vrednot starejše in mlajše generacije – opisne statistike

	mlajši		starejši		t-test dvojic	
	AS	SD	AS	SD	t	p
Zdravje	4,77	0,64	4,72	0,80	1,10	0,275
Odgovornost	4,63	0,76	4,50	0,89	2,46	0,015
Poštenost	4,63	0,88	4,57	0,89	2,03	0,045
Iznajdljivost	4,58	0,76	4,25	1,08	3,60	0,000
Uspeh	4,42	0,76	4,08	0,98	4,38	0,000
Prosti čas	4,25	0,91	3,37	1,20	8,44	0,000
Ugled	4,05	0,94	4,13	1,03	-1,16	0,247
Vera	2,93	1,23	3,47	1,34	-5,77	0,000

Vir: Lastni vir 2021.

Tako za starejšo kot mlajšo generacijo je s povprečnima ocenama 4,72 (starejši) oziroma 4,77 (mlajši) najpomembnejša vrednota zdravje in ocena za ti dve generaciji se statistično značilno ne razlikuje ($p = 0,275$). Anketiranci, ki predstavljajo mlajšo generacijo, so vrednote ocenili v naslednjem vrstnem redu: odgovornost in poštenost ($M = 4,63$), iznajdljivost ($M = 4,58$), uspeh ($M = 4,42$), prosti čas ($M = 4,25$) in ugled ($M = 4,05$). Edina razmeroma manj pomembna vrednota mlajše generacije je vera ($M = 2,93$). Vrednoti, ki sta po mnenju mlajše generacije bolj pomembni za starejše, sta: ugled ($M = 4,05$) in vera ($M = 3,47$). Vse ostale vrednote so anketiranci zase ocenili kot pomembnejše v primerjavi s starejšo osebo. Največja razlika se pokaže pri prostem času. Statistično značilno višje povprečne ocene mlajše generacije zasledimo pri odgovornosti ($p = 0,015$), poštenosti ($p =$

0,045), iznajdljivosti ($p = 0,000$), uspehu ($p = 0,000$) in prostem času ($p = 0,000$), medtem ko je povprečna ocena pomembnosti vere višja za starejšo generacijo ($p = 0,000$).

Komentar:

Kot kažejo mednarodne raziskave (na primer Sortheix 2019), so za mlajšo generacijo bistveno bolj pomembni prosti čas, iznajdljivost in uspeh. Visoke ocene pripisujejo poštenju, kar bi lahko razumeli kot odgovor na vse nižje zaupanje v družbene strukture.

13 ANALIZA REZULTATOV IN PREVERJANJE HIPOTEZ

V tem poglavju smo statistično preverili sedem hipotez doktorske disertacije. Nanašajo se na vpliv posameznih dejavnikov na posodobljenost organizacije kmetij, zato smo na podlagi odgovorov v anketnih vprašalnikih v prvem podpoglavju predstavili izračun sestavljenih spremenljivk, ki smo jih opisali v merskem instrumentariju. V drugem podpoglavju smo podali rezultate preverjanja hipotez.

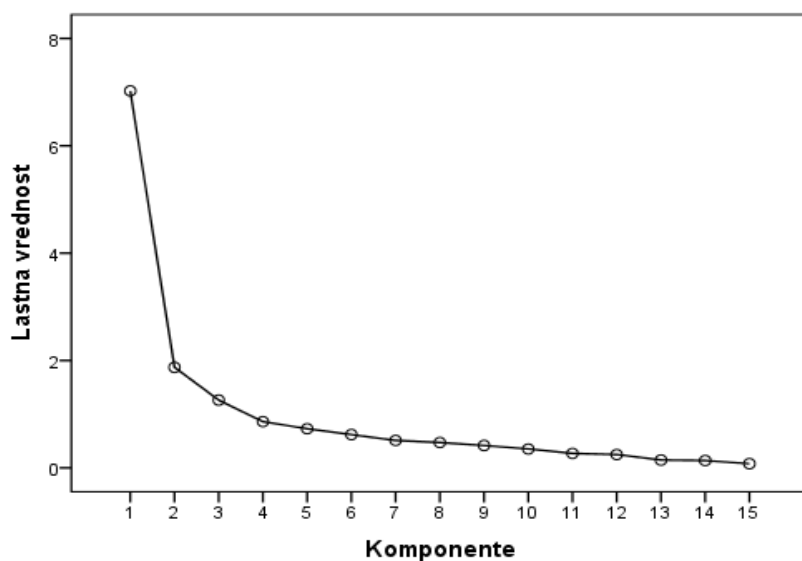
13.1 Predstavitev sestavljenih spremenljivk za preverjanje hipotez

Da bi z regresijsko analizo lahko ustrezno preverili hipoteze, smo uporabili odvisno spremenljivko *posodobljenost organizacije* in naslednje neodvisne spremenljivke: *percepcija medgeneracijskih odnosov*, *prenos lastništva*, *socialna vključenost starejših*, *vrednote okolja* in *osebne vrednote* mlajše generacije ter *razlika v vrednotah generacije mlajših in njihovo percepcijo vrednot starejših* ter *vrednote mlajših*. V nadaljevanju predstavljamo postopek izračuna sestavljenih spremenljivk in opisne statistike.

13.1.1 Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije

Odgovore mlajše generacije o medgeneracijskih odnosih, ki smo jih predstavili v tabelah 3 in 4, smo najprej analizirali s faktorsko analizo, da smo preverili dimenzionalnost merskega instrumenta. Uporabili smo metodo glavnih osi (Principal Axis Factoring) in za lažjo interpretacijo faktorjev še pravokotno rotacijo. Predhodno smo vsem trditvam z negativno konotacijo obrnili vrednosti, tako da visoke vrednosti pomenijo dobre medgeneracijske odnose, nizke pa slabe.

Graf 7: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – diagram lastnih vrednosti

Vir: Lastni vir 2021.

Iz diagrama lastnih vrednosti je razvidno, da lahko spremenljivke obravnavamo kot tri faktorje, saj je zadoščeno dvema kriterijema za tolikšno število: imamo tri komponente z lastno vrednostjo nad 1 in tudi potek črte grafikona se prelomi pri treh komponentah.

Tabela 9: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – delež pojasnjene variance

Faktor	Začetne lastne vrednosti			Lastne vrednosti po ekstrakciji			Lastne vrednosti po rotaciji		
	skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %	skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %	skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %
1	7,0	46,8	46,8	6,6	44,3	44,3	3,6	23,9	23,9
2	1,9	12,5	59,3	1,5	10,0	54,3	3,5	23,0	46,9
3	1,3	8,4	67,7	0,9	5,9	60,3	2,0	13,3	60,3
4	0,9	5,7	73,5						
5	0,7	4,9	78,3						
6	0,6	4,1	82,5						
7	0,5	3,4	85,9						
8	0,5	3,1	89,0						
9	0,4	2,8	91,8						
10	0,4	2,3	94,1						
11	0,3	1,8	95,9						
12	0,2	1,7	97,6						
13	0,1	1,0	98,6						
14	0,1	0,9	99,5						
15	0,1	0,5	100,0						

Vir: Lastni vir 2021.

Rezultat faktorске analize so trije faktorji, ki pojasnijo 60,3 % variance spremenljivk. Po pravokotni rotaciji prvi faktor pojasni 23,9 % variance, drugi 23,0 % in tretji 13,3 %.

Tabela 10: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – faktorске uteži po pravokotni rotaciji⁵⁹

	Faktor		
	1	2	3
Kako pogosto si z osebo starejše generacije medsebojno pomagata pri opravilih na kmetiji?	,71	,22	-,05
Kako pogosto se med seboj posvetujeta glede dela na kmetiji?	,70	,47	,01
Kako ste si blizu?	,68	,30	,27
Kako pogosto si z osebo starejše generacije medsebojno pomagata pri opravilih, ki ne zadevajo kmetije?	,65	,15	,19
Kako pogosto si med seboj zaupata osebne probleme?	,64	,40	,15
Kako dobro shajata s starejšimi člani?	,54	,29	,29
Ali se pogosto medsebojno obdarujeta?	,51	,26	,16
Kako podobna so si vaša mnenja glede upravljanja kmetije?	,33	,86	,09
Kako podobna so si vaša mnenja o problemih gospodarjenja na kmetiji na splošno?	,25	,85	,11
Kako podobna so si vaša mnenja glede investicij?	,29	,67	,15
Kako pogosto se z osebo starejše generacije skupaj odločata glede investicij na kmetiji?	,51	,64	,01
Kako podobna so si vaša mnenja glede prihodnosti kmetije?	,31	,56	,26
R Kako pogosto oseba starejše generacije kritizira vaša dejanja?	,14	,30	,77
R Kako pogosto se počutite obremenjeni zaradi osebe starejše generacije?	,33	,12	,72
R Kako pogosto vam oseba starejše generacije ukazuje?	,00	-,03	,72

Vir: Lastni vir 2021.

Na prvem faktorju imajo visoke faktorске uteži spremenljivke, ki se nanašajo na *odnose v vsakdanjem življenju in pri delu*, kot je medsebojna pomoč pri opravilih na kmetiji in drugih področjih, posvetovanje glede dela na kmetiji, kako so si blizu nasploh, koliko si zaupajo osebne probleme, kako shajajo s starejšimi in kako pogosto se obdarujejo. Naslednji faktor se nanaša na *usklajenost mnenj*, in sicer glede upravljanja kmetije, problemov gospodarjenja na kmetiji na splošno, glede investicij in prihodnosti kmetije. Zadnji faktor se nanaša na *reševanje konfliktnih situacij*, ko na primer starejši ukazuje mlajšemu, kritizira njegova

⁵⁹ Kot je navedeno v razdelku 11.3.3 (Opis obdelave podatkov) in 13.1.1 (Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije) smo uporabili metodo glavnih osi in pravokotno rotacijo.

Če v SPSS odključamo »Supress values less than 0,10«, to ne prinese nobene dodane vrednosti, saj ne gre za »dopušcanje« vrednosti, ampak za prikaz vrednosti. Torej, če to odključamo ali ne, se druge vrednosti ne spremenijo. Edina razlika v tabeli bi bila, da bi bilo pet celic praznih. Vse relevantne vrednosti v tabeli pa so navedene krepko.

dejanja ali pa ko se zaradi katerega koli razloga mlajši počuti obremenjenega zaradi starejše osebe.

V nadaljnjem koraku smo izračunali dimenzije, ki predstavljajo povprečje spremenljivk z visokimi vrednostmi na posameznem faktorju.

Tabela 11: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije – opisne statistike

	Skupaj	Vsakdanje življenje in delo	Usklajenost mnenj	Reševanje konfliktnih situacij
M	3,39	3,47	3,25	3,45
f	138	138	138	138
SD	0,70	0,80	0,88	0,90
minimum	1,67	1,00	1,00	1,33
maksimum	4,73	4,71	5,00	5,00
koeficient asimetričnosti	-0,09	-0,68	-0,51	-0,55
koeficient sploščenosti	-0,53	0,29	0,05	-0,31
Cronbachova alfa	0,91	0,88	0,89	0,80

Vir: Lastni vir 2021.

Vse tri dimenzije medgeneracijskih odnosov so podobno ocenjene. Dimenzija *vsakdanje življenje in delo* je ocenjena s povprečno oceno 3,47, dimenzija *reševanje konfliktnih situacij* s 3,45, nekoliko nižje pa dimenzija *usklajenosti mnenj* ($M = 3,25$). Vse tri dimenzije so tudi porazdeljene rahlo asimetrično v levo, kar se kaže v negativni vrednosti koeficienta asimetričnosti. Vrednost Cronbachovega koeficienta se giblje med 0,80 in 0,89, kar kaže na dobro zanesljivost merskega instrumenta.

Povprečna vrednost skupne dimenzije *medgeneracijski odnosi* znaša 3,39, kar kaže na to, da mlajša generacija na kmetiji z dopolnilnimi dejavnostmi ocenjuje, da imajo dokaj dobre medgeneracijske odnose v družinah. Spremenljivka je porazdeljena dokaj normalno, z rahlo asimetričnostjo v levo. Vrednost Cronbachovega koeficienta znaša 0,91, kar kaže na visoko stopnjo zanesljivosti merskega instrumenta.

13.1.2 Mnenje mlajše generacije o socialni vključenosti starejših

V tabeli 6 so predstavljene povprečne vrednosti šestih trditev, ki ponazarjajo, v kolikšni meri so po mnenju mlajše generacije starejši odrasli vključeni v socialno življenje. Izračunali smo dimenzijo socialne vključenosti starejših, in sicer kot povprečje teh trditev.

Tabela 12: Mnenje o socialni vključenosti starejših – opisne statistike

Mnenje o socialni vključenosti starejših	
M	2,92
f	128
SD	0,95
MIN	1,00
MAX	5,00
koeficient asimetričnosti	0,03
koeficient sploščenosti	-0,49
Cronbachova alfa	0,88

Vir: Lastni vir 2021.

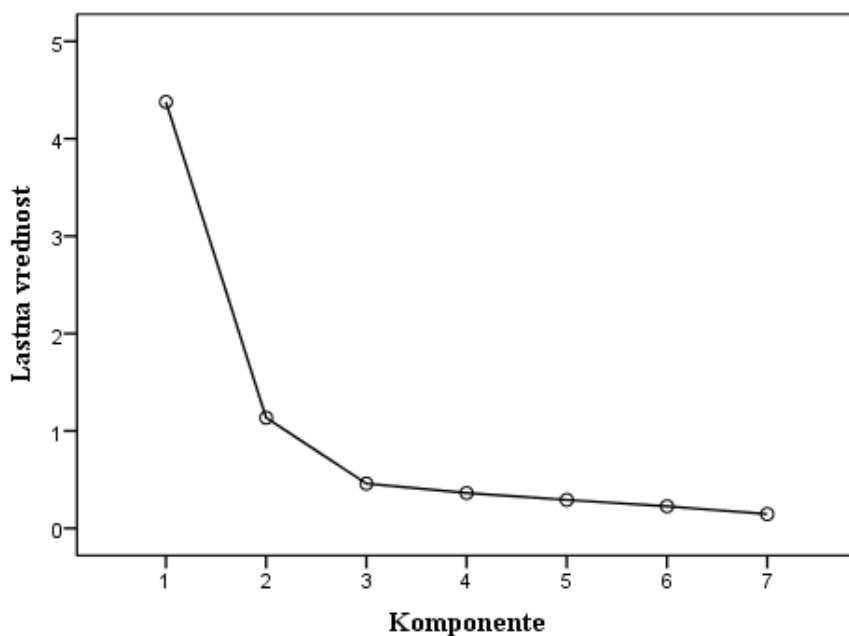
Dimenzija socialne vključenosti starejših je ocenjena s povprečno vrednostjo 2,92, kar kaže na to, da so starejši po mnenju mlajših dokaj vključeni v socialno življenje. Porazdelitev dimenzije je simetrična in rahlo sploščena. Merski instrument je zanesljiv, kar se odraža v visoki vrednosti Cronbachove alfe (0,88).

13.1.3 Vrednote okolja

V tem sklopu smo obravnavali sedem vrednot okolja, predstavljenih v tabeli 7. S faktorsko analizo smo preverili, ali lahko sklop teh trditev obravnavamo kot eno dimenzijo. Uporabili smo metodo glavnih osi in pravokotno rotacijo. Rezultati so predstavljeni v nadaljevanju.

Graf 8: Vrednote okolja – diagram lastnih vrednosti

Vir: Lastni vir 2021.

Iz diagrama lastnih vrednosti je razvidno, da lahko spremenljivke obravnavamo kot dva faktorja, saj imata dve komponenti lastno vrednost nad 1 in tudi potek črte grafikona se prelomi pri dveh komponentah.

Tabela 13: Vrednote okolja – delež pojasnjene variance

Faktor	Začetne lastne vrednosti			Lastne vrednosti po ekstrakciji			Lastne vrednosti po rotaciji		
	Skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %	Skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %	Skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %
1	4,38	62,54	62,54	4,09	58,48	58,48	3,13	44,76	44,76
2	1,14	16,22	78,77	0,84	12,06	70,54	1,81	25,79	70,54
3	0,46	6,56	85,33						
4	0,36	5,18	90,51						
5	0,29	4,17	94,68						
6	0,23	3,23	97,91						
7	0,15	2,09	100,00						

Vir: Lastni vir 2021.

Z dvema faktorjema je pojasnjeno 70,5 % variance spremenljivk. Po pravokotni rotaciji (Varimax) odpade na prvi faktor 44,8 % variance, na drugega pa 25,8 %.

Tabela 14: Vrednote okolja – faktorske uteži po pravokotni rotaciji

	Faktor	
	1	2
Spoštovanje narave	,90	,11
Vitalnost kmečkega okolja	,84	,23
Finančna neodvisnost	,72	,24
Ekonomska vzdržnost	,68	,41
Razvoj kmetije	,67	,49
Nadaljevanje družinske tradicije	,40	,82
Nadaljevanje dela staršev	,10	,78

Vir: Lastni vir 2021.

Na prvem faktorju imajo visoko vrednost uteži (nad 0,5) naslednje vrednote: spoštovanje narave, vitalnost kmečkega okolja, finančna neodvisnost, ekonomska vzdržnost in razvoj kmetije. To so vrednote, ki so potrebne za *trajnostno naravnost pri kmetovanju*. Na drugem faktorju imata le dve spremenljivki visoke uteži, to sta nadaljevanje družinske tradicije in nadaljevanje dela staršev. Faktor poimenujemo *nadaljevanje tradicije*.

V nadaljnjem koraku smo izračunali dimenziji, ki predstavljata povprečje spremenljivk z visokimi vrednostmi na posameznem faktorju.

Tabela 15: Vrednote okolja – opisne statistike

	Vrednote trajnostne naravnosti pri kmetovanju	Vrednote ohranjanja tradicije
AS	4,36	3,99
f	128	126
SD	0,74	0,94
MIN	1,00	1,00
MAX	5,00	5,00
koeficient asimetričnosti	-3,00	-0,75
koeficient sploščenosti	11,10	0,12
Cronbachova alfa	0,90	0,81

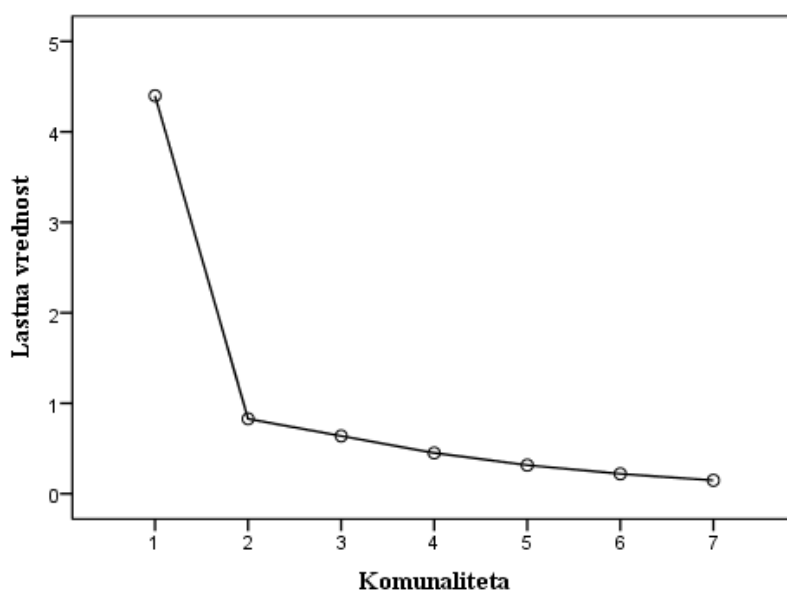
Vir: Lastni vir 2021.

Dimenzija, ki se nanaša na vrednote trajnostne naravnosti pri kmetovanju, je na petstopenjski lestvici ocenjena zelo visoko ($M=4,36$). Porazdelitev je zelo koničasta in asimetrična v levo, kar je posledica tega, da so anketiranci pomembnost vrednot v veliki večini ocenili s 4 ali 5. Spremenljivke, ki tvorijo to dimenzijo, so zanesljiv merski instrument, kar se odraža v visoki vrednosti Cronbachove alfe (0,90). Dimenzija, ki se nanaša na vrednote ohranjanja tradicije, je ocenjena s povprečno oceno 3,99. Anketiranci so dimenzijo različno ocenjevali, kar se odraža v večjem standardnem odklonu, večji sploščenosti porazdelitve in manjši asimetričnosti. Vrednost Cronbachove alfe znaša 0,81 in prav tako kaže zanesljivost merskega instrumenta.

13.1.4 Individualne vrednote

Anketiranci so ocenjevali pomembnost osmih vrednot, predstavljenih v tabeli 8, vendar smo pri preverjanju factorske strukture eno izločili zaradi nizke korelacije in posledično nizke komunalitete (0,06) s preostalimi. Gre za vrednoto vere, ki je bila tudi ocenjena kot najmanj pomembna. Faktorska analiza je bila narejena z metodo glavnih osi (Principal Axis Factoring).

Graf 9: Osebnostne vrednote – diagram lastnih vrednosti

Vir: Lastni vir 2021.

Diagram lastnih vrednosti kaže na precejšnjo medsebojno koreliranost osebnih vrednot, kar se odraža v eni komponenti z visoko lastno utežjo (4,01).

Tabela 16: Osebne vrednote – opisne statistike

Faktor	Začetne lastne vrednosti			Lastne vrednosti po ekstrakciji		
	Skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %	Skupaj	% pojasnjene variance	kumulativa %
1	4,40	62,84	62,84	4,01	57,33	57,33
2	0,83	11,83	74,67			
3	0,64	9,12	83,79			
4	0,45	6,43	90,22			
5	0,32	4,51	94,74			
6	0,22	3,14	97,88			
7	0,15	2,12	100,00			

Vir: Lastni vir 2021.

Z enim faktorjem pojasnimo 57,3 % variabilnosti spremenljivk, kar je dovolj, da vse osebne vrednote obravnavamo kot eno dimenzijo.

Tabela 17: Osebne vrednote – opisne statistike

Osebne vrednote	
M	4,48
f	124
SD	0,63
MIN	1,00
MAX	5,00
koeficient asimetričnosti	-3,18
koeficient sploščenosti	14,25
Cronbachova alfa	0,89

Vir: Lastni vir 2021.

Dimenzija osebnih vrednot je ocenjena visoko, s povprečno oceno 4,48. Kot že navedeno, je medsebojna korelacija vrednot, ki sestavljajo dimenzijo, visoka, kar se odraža tudi v visoki vrednosti koeficienta zanesljivosti Cronbachove alfe (0,89).

13.1.5 Usklajenost vrednot generacije mlajših in njihove percepcije vrednot starejših

Usklajenost vrednot smo izračunali kot absolutno razliko med vrednotami mlajših in njihovo oceno vrednot starejših. Povprečne ocene vrednot smo predstavili v tabelah 5 in 6.

Tabela 18: Usklajenost vrednot – opisne statistike

	Usklajenost vrednot
M	0,49
f	124
SD	0,46
MIN	0,00
MAX	1,73
koeficient asimetričnosti	0,70
koeficient sploščenosti	-0,29
Cronbachova alfa	0,88

Vir: Lastni vir 2021.

V povprečju se ocena vrednot razlikuje za 0,49 točke, kar kaže na dokajšnjo usklajenost vrednot mlajše in starejše generacije, kot jo vidijo mlajši. Porazdelitev sestavljene spremenljivke je nekoliko koničasta in asimetrična v desno. Vrednost Cronbachove alfe 0,88 kaže na dobro zanesljivost merskega instrumenta.

13.1.6 Posodobljenost organizacije

Posodobljenost organizacije je zadnja od sestavljenih spremenljivk, ki je pri preverjanju hipotez služila kot odvisna spremenljivka. Merimo jo z vprašanji, predstavljenimi v tabeli 3, kjer so anketiranci navedli, v kolikšni meri so se v zadnjih petih letih lotili prenove kmetije. Povprečna ocena sedmih naštetih vrst prenavljanj predstavlja dimenzijo posodobljenosti organizacije.

Tabela 19: Posodobljenost organizacije – opisne statistike

	Posodobljenost organizacije
M	2,99
f	134
SD	0,82
MIN	1,00
MAX	4,86
koeficient asimetričnosti	-0,42
koeficient sploščenosti	0,00
Cronbachova alfa	0,74

Vir: Lastni vir 2021.

Povprečna ocena dimenzije posodobljenosti organizacije pove, da anketiranci dokaj redno posodablajo kmetijo. Glede na potrebne velike finančne vložke je pričakovano, da je Cronbachov koeficient nekoliko nižji (0,74), saj bi anketiranci le stežka naenkrat posodabljali v enaki meri tako gospodarski kot turistični in stanovanjski del svoje kmetije. Dokaj visok standardni odklon (0,82) kaže na to, da so anketiranci različno odgovarjali glede posodabljanja svoje kmetije.

13.2 Preverjanje hipotez

V tem podpoglavju so predstavljeni rezultati statističnega preverjanja sedmih hipotez. Za preverjanje hipotez smo uporabili regresijsko analizo, z izjemo preverjanja druge in tretje hipoteze, kjer smo uporabili analizo variance.

H1: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije na turističnih kmetijah vpliva na posodobljenost organizacije.

Za preverjanje hipoteze smo uporabili enostavno linearno regresijsko analizo, kjer je bila odvisna spremenljivka *posodobljenost organizacije* in tri dimenzije *percepcije medgeneracijskih odnosov mlajše generacije kot neodvisne spremenljivke*.

Tabela 20: Vpliv percepcije medgeneracijskih odnosov mlajše generacije na posodobljenost organizacije – rezultati regresijske analize

	Prilagojeni R kvadrat	Nestand. beta	Stand. beta	t	p	VIF
Konstanta		2,36		4,78	,000	
Vsakdanje življenje in delo		0,43	,42	2,42	,001	2,09
Usklajenost mnenj	0,076	-0,14	-,15	-,90	,199	1,97
Reševanje konfliktnih situacij		-0,12	-,13	-,99	,156	1,20

Vir: Lastni vir 2021.

Delež pojasnjene variance posodobljenosti organizacije s tremi dimenzijami percepcije medgeneracijskih odnosov znaša zgolj 7,6 %, kar pričakovano kaže na to, da so za posodobljenost organizacije pomembni tudi drugi dejavniki in ne samo medgeneracijski odnosi. Kljub temu se je izkazalo, da dimenzija *vsakdanje življenje in delo* statistično pomembno ($p = 0,001$) vpliva na posodobljenost: boljši kot so odnosi v tem vidiku v očeh mlajše generacije, večja je posodobljenost organizacije. Usklajenost mnenj in reševanje konfliktnih situacij pa ne vplivata statistično pomembno na posodobljenost.

Hipotezo potrdimo, saj smo z regresijsko analizo potrdili, da dobri odnosi mlajše generacije s starejšo v vsakdanjem življenju in pri delu pomembno prispevajo k posodobljenosti organizacije dopolnilne dejavnosti na kmetiji.

H2: Urejen prenos lastništva vpliva na posodobljenost organizacije

Za preverjanje hipoteze smo uporabili metodo analize variance, s katero smo ugotavljali, ali se ocena posodobljenosti organizacije statistično značilno razlikuje glede na urejen prenos lastništva.

Tabela 21: Stopnja posodobljenosti organizacije glede na urejenost dedovanja

	f	M	Stand. odklon	Levenov F	Welchev preizkus
Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji	40	2,92	0,74		
Lastnik (gospodar kmetije)	16	2,34	1,00		
Lastnik in nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji	44	3,33	0,65	3,20 (p=0,026)	6,53 (p=0,001)
Predvideni dedič kmetije	22	2,75	0,84		
Drugo	12	3,21	0,62		
Skupaj	134	2,99	0,81		

Vir: Lastni vir 2021.

Na kmetijah, kjer je tako lastnik kot nosilec dopolnilne dejavnosti nekdo iz mlajše generacije, znaša ocena posodobljenosti 3,33 in je najvišja med vsemi ostalimi statusi. Na drugem mestu so tisti, ki so navedli opcijo »drugo«. Ta skupina je precej heterogena, saj so v tej kategoriji tako partnerji nosilcev in/ali lastnikov kmetij kot drugi člani družine. Povprečna ocena posodobljenosti za to skupino znaša 3,21. Nosilci dopolnilne dejavnosti na kmetiji so ocenili posodobljenost s povprečno oceno 2,92, podobno kot predvideni dediči ($AS = 2,75$). Na zadnjem mestu so s povprečno oceno posodobljenosti 2,34 lastniki kmetij. Levenov preizkus enakosti variance je statistično značilen ($p = 0,026$), zato smo za preizkus razlik med povprečnimi vrednostmi izbrali Welchevo statistiko, ki ne predpostavlja enakosti varianc. Le-ta znaša 6,53 in je statistično značilna ($p = 0,001$), s čimer lahko potrdimo razlike v posodobljenosti. Izkazalo se je, da je za posodobljenost kmetije ključnega pomena, da ima oseba vse vajeti v svojih rokah, to pomeni, da je nosilec dopolnilne dejavnosti hkrati tudi lastnik. Hipotezo H2 potrdimo.

H3: Starost nosilcev ne vpliva na posodobitev organizacije

Za preverjanje hipoteze smo uporabili metodo analize variance, s katero smo ugotavljali, ali se ocena posodobljenosti organizacije statistično značilno razlikuje glede na starostno skupino nosilcev kmetijske dejavnosti.

Tabela 22: Vpliv starosti nosilca dopolnilne dejavnosti na indeks posodobljenosti organizacije - rezultati regresijske analize

	f	M	Stand. odklon	Levenov F	Welchev preizkus
do 30 let	12	3,02	1,09		
31 do 40 let	38	3,08	0,59	7,08	0,588
41 do 50 let	42	2,90	0,65	(p=0,000)	(p=0,627)
več kot 50 let	24	3,11	1,19		
Skupaj	116	3,02	0,82		

Vir: Lastni vir 2021.

Povprečna vrednost sestavljene spremenljivke posodobljenost organizacije se glede na starost bistveno ne razlikuje. V starostni kategoriji več kot 50 let je najvišja ($M = 3,11$), v starosti od 41 do 50 let pa najnižja ($M = 2,90$). Levenov preizkus je statistično značilen, kar pomeni, da je variabilnost ocen posodobljenosti po posameznih starostnih skupinah različna. Za preizkus razlik med povprečnimi vrednostmi smo izbrali Welchev preizkus, ki ne predpostavlja homogenosti varianc. Vrednost tega preizkusa ni statistično značilna, tako da razlik v posodobljenosti organizacije glede na starost nismo potrdili. Hipoteza je potrjena.

H4: Socialna vključenost starejših vpliva na posodobljenost organizacije

Za preverjanje hipoteze smo uporabili metodo enostavne linearne regresije. Kot neodvisno spremenljivko smo uporabili mnenje mlajše generacije o socialni vključenosti starejših.

Tabela 23: Vpliv socialne vključenosti na posodobljenost kmetije

	R kvadrat	Nestand. beta	Stand. beta	t	p
konstanta		3,11		39,44	,000
Mnenje mlajših o socialni vključenosti starejših	0,065	-0,14	-,26	-3,04	,003

Vir: Lastni vir 2021.

Na podlagi rezultatov regresijske analize lahko potrdimo pozitiven vpliv socialne vključenosti starejših na posodobljenost kmetije, saj je beta koeficient statistično značilen ($p=0,003$). Bolj ko so starejši socialno aktivni, večja je posodobljenost. Hipoteza je potrjena.

H5: Usklajenost vrednot starejše generacije z vrednotami mlajše vpliva na posodobljenost organizacije

Za preverjanje hipoteze smo uporabili metodo enostavne linearne regresije. Kot neodvisno spremenljivko smo uporabili stopnjo usklajenosti vrednot med mlajšo in starejšo generacijo.

Tabela 24: Vpliv usklajenosti vrednot med mlajšo in starejšo generacijo na posodobljenost kmetije

	R kvadrat	Nestand. beta	Stand. beta	t	p
konstanta	0,00	3,04		28,31	,000
Usklajenost vrednot		-0,09	-,05	-,53	,597

Vir: Lastni vir 2021.

Na podlagi rezultatov regresijske analize ne moremo potrditi vpliva usklajenosti vrednot starejše generacije z mlajšimi, saj beta koeficient ni statistično značilen ($p = 0,597$). Hipotezo zavrnamo.

H6: Vrednote okolja mlajše generacije vplivajo na posodobljenost turističnih kmetij

Za preverjanje hipoteze smo uporabili metodo multiple linearne regresije. Za neodvisni spremenljivki smo uporabili dimenziji vrednot okolja, to sta dimenzija *vrednote trajnostne naravnosti* pri kmetovanju in dimenzija *ohranjanje tradicije*.

Tabela 25: Vpliv vrednot okolja na posodobljenost kmetije

	R kvadrat (usklajeni)	Nestandardizirana beta	Standardizirana beta	t	p
Konstanta		1,17		2,91	0,004
Vrednote trajnostne naravnosti pri kmetovanju	0,141	0,23	0,22	2,22	0,029
Vrednote ohranjanja tradicije		0,20	0,23	2,32	0,022

Vir: Lastni vir 2021.

Z vrednotami okolja pojasnimo 14,1 % variabilnosti spremenljivke posodobljenost kmetije. Izkaže se, da obe dimenziji statistično značilno prispevata k posodobljenosti. Čim bolj so nosilec kmetijske dejavnosti pomembne vrednote trajnostne naravnosti pri kmetovanju ($p = 0,029$) in čim bolj so jim pomembne tudi vrednote ohranjanja tradicije ($p = 0,022$), tem bolj je kmetija posodobljena. Zanimivo je, da sta obe dimenziji skoraj enako pomembni, kar se odraža v skoraj identičnih vrednostih standardiziranih beta koeficientov. Hipotezo potrdimo.

H7: Individualne vrednote mlajše generacije vplivajo na posodobljenost turističnih kmetij
Za preverjanje hipoteze smo uporabili metodo enostavne linearne regresije. Za neodvisno spremenljivko smo uporabili dimenzijo osebnih vrednot nosilca kmetijske dejavnosti (Tabela 9).

Tabela 26: Vpliv osebnih vrednot na posodobljenost kmetije

	R kvadrat (usklajeni)	Nestandardizirana beta	Standardizirana beta	t	p
konstanta		0,78		1,57	0,119
Osebne vrednote	0,139	0,49	0,38	4,49	0,001

Vir: Lastni vir 2021.

Z osebnimi vrednotami pojasnimo 13,9 % variabilnosti posodobljenosti kmetije. Čim bolj so posamezniku pomembne osebne vrednote, tem bolj posodobljena je kmetija ($p = 0,001$). Hipotezo potrdimo.

Pregled preverjanja vseh hipotez smo prikazali v tabeli 27.

Tabela 27: Pregled preverjanja hipotez

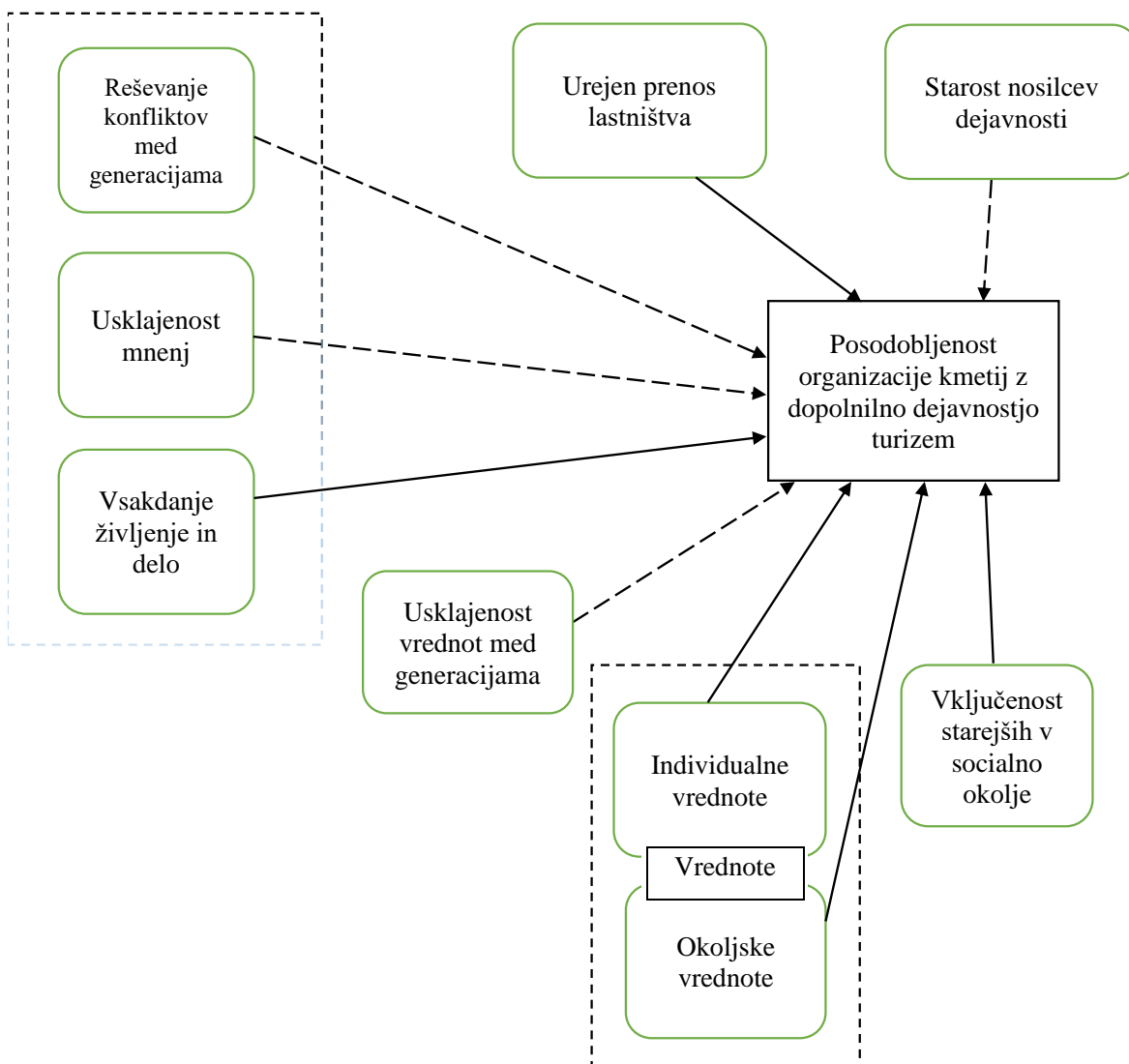
	Statistična metoda	Rezultat	Ugotovitev
H1: Percepcija medgeneracijskih odnosov mlajše generacije na turističnih kmetijah vpliva na posodobljenost organizacije.	regresijska analiza	H1 potrdimo	Dobri odnosi mlajše generacije s starejšo v vsakdanjem življenju in pri delu pomembno prispevajo k posodobljenosti organizacije dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Statistično pomemben je vpliv dimenzije <i>vsakdanje življenje in delo</i> , medtem ko dimenziji <i>usklajenost mnenj in reševanje konfliktnih situacij</i> statistično pomembno ne vplivata na posodobljenost.
H2: Urejen prenos lastništva vpliva na posodobljenost organizacije	analiza variance	H2 potrdimo	Najbolj posodobljene kmetije so v celoti v rokah mlajše generacije (so lastniki in nosilci dopolnilne dejavnosti).
H3: Starost nosilcev ne vpliva na posodobitev organizacije	analiza variance	H3 potrdimo	Ni razlik v posodobljenosti organizacije glede na starost nosilca dejavnosti.
H4: Socialna vključenost starejših vpliva na posodobljenost organizacije	regresijska analiza	H4 potrdimo	Bolj ko so starejši člani kmetije socialno aktivni, večja je posodobljenost kmetije.
H5: Usklajenost vrednot starejše generacije z vrednotami mlajše vpliva na posodobljenost organizacije	regresijska analiza	H5 zavrnamo	Usklajenost vrednot med mlajšo in starejšo generacijo ne vpliva na posodobljenost kmetije.
H6: Vrednote okolja mlajše generacije vplivajo na posodobljenost turističnih kmetij	regresijska analiza	H6 potrdimo	Obe dimenziji vrednot okolja, <i>vrednote trajnostne naravnosti</i> pri kmetovanju in <i>vrednote ohranjanja tradicije</i> prispevata k večji posodobljenosti kmetije.
H7: Individualne (osebne) vrednote mlajše generacije vplivajo na posodobljenost turističnih kmetij	regresijska analiza	H7 potrdimo	Na posodobljenost kmetije pozitivno vplivajo osebne vrednote nosilca kmetijske dejavnosti.

Vir: Lastni vir 2021.

Vpliv starejših odraslih na posodobljenost organiziranosti turističnih kmetij lahko grafično ponazorimo v modelu, kjer predstavljamo medsebojne povezave med posameznimi vplivnimi dejavniki (slika 4).

Slika 4: Model vpliva starejših odraslih na posodobljenost organiziranosti turističnih kmetij (polna črta pomeni statistično pomembno povezavo)

Percepcija odnosa med generacijama

Vir: Lastni vir 2021.

14 RAZPRAVA

Globalizacija v naše okolje prinaša nenehne spremembe, ki vplivajo na tradicionalno identiteto, pretok kultur, človeških virov in kapitala ter na specializacijo gospodarskega prostora in s tem tudi na razvoj kmetijske in turistične dejavnosti. Spremembe so večplastne, zadevajo organizacijsko, družbeno in osebno raven. Na organizacijski ravni smo v Sloveniji priča spremembam tudi na področju kmetijske dejavnosti, kjer prepoznamo spremenjen stil vodenja in odločanja, na družbeni ravni pa spremenjene potrebe okolja vplivajo na posodabljanje organizacije turističnih kmetij (povzeto po Ovsenik in Ambrož 2010). Na osebni ravni te spremembe zaznamo predvsem na področju staranja populacije na kmetijah na eni strani, na drugi strani pa se kaže vse večja ozaveščenost o potrebi trajnostnega razvoja med mlajšo populacijo. Ker se pri delu in vodenju kmetij večinoma srečujeta vsaj dve generaciji, smo proučili vpliv starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij Slovenije, kar je bilo doslej pomanjkljivo raziskano. Četudi so namreč v preteklih letih na obravnavanem območju potekale različne raziskave, so se področja dopolnilne dejavnosti turizma na kmetiji le mejno dotikale. Naša disertacija posega prav na to področje.

Posodobljenost kmetij z dopolnilno dejavnostjo turizem predpostavlja vključenost starejših v socialno okolje, pri čemer pomembno vplivajo na medsebojno sodelovanje vrednote obeh generacij in njihovo usklajevanje. Oba dejavnika kompleksno vplivata na vsakdanje življenje in delo na kmetiji.

Raziskava kaže, da na posodobljenost kmetij pomembno vpliva percepcija odnosov med generacijama. Faktorska analiza je v spremenljivki *odnosi med generacijama* identificirala tri faktorje oz. dimenzije: *vsakdanje življenje in delo*, *usklajenost mnenj* in *reševanje konfliktnih situacij med generacijama*, pri čemer le dimenzija *vsakdanje življenje in delo* pomembno vpliva na posodobljenost kmetij, vpliv drugih dveh dimenzij pa ni statistično pomemben. V literaturi sicer najdemo študije, ki proučujejo različne vidike odnosov med generacijami na kmetiji (Milone in Ventura 2019; Wójcik idr. 2019; Bohak 2011), vendar rezultatov raziskav, ki bi jih lahko neposredno primerjali z navedenimi ugotovitvami naše študije, nismo našli.

Zaradi sprememb, povzročenih z globalizacijo, se korenito spreminjajo pogledi na način poslovanja in pomen procesov v organizaciji. Organizacija dela na kmetiji postaja vse manj

pregledna in predvidljiva. Zaradi težke prilagodljivosti in usmerjanja so vedenjski vzorci posameznih subjektov toliko bolj pomembni, saj le z usklajenim delovanjem in dogovarjanjem lahko prepoznavajo in razumejo svoje delovanje in razvoj in o njem odločajo.

Delo na kmetiji zahteva inovacije. Le-te so pogosto pogojene z moderno IKT tehnologijo na eni strani in naklonjenostjo spremembam na drugi. Hitreje spremembe sprejemajo mlajši, katerih prilagodljivost na spremembe je fleksibilna in ciljno usmerjena v nove organizacijske rešitve, ki se odražajo pri vsakdanjem delu in življenju. Starejši, kot kaže, to z razumevanjem sprejemajo in se uvedenim novostim skušajo prilagajati. Na drugi strani pa so starejši zakladnica izkušenj in modrosti, ki pa jih – kot kaže – mladi sprejemajo, kar pojasnjuje relativno harmoničen odnos med generacijami. Kakovost vsakdanjega življenja in dela na kmetiji je razumljena kot prioriteta, ko gre za percepcijo procesov in reševanje konfliktov, pa se usklajenost mnenj kaže kot manj pomembna.

Kot izjemno pomemben pa se pokaže dejavnik urejenega prenosa lastništva med starejšo in mlajšo generacijo. Prav način prenosa lastništva kmetije, menjava generacij in problematika medgeneracijskih odnosov na kmetiji namreč opozarjajo na dileme razvoja socialno-gospodarske moči obravnavanega področja. Rezultati nakazujejo tudi pomen odnosov med socialnimi akterji za vsakdanje življenje in delo, ki olajša načrtovanje in implementacijo inovacij na obravnavanem področju. Ker na kmetijah praviloma živi več generacij v enem gospodinjstvu, so medgeneracijski odnosi za razvoj kmetije in njene dopolnilne dejavnosti pri ohranjanju kmetije pomembni. Četudi smo ugotovili, da dobri odnosi med generacijama v vsakdanjem življenju in delu pomembno prispevajo k posodobljenosti organizacije kmetij, pa se občasna nasprotja med generacijama ne kažejo kot problematična za organiziranost dopolnilne dejavnosti. Ugotavljamo, da sta pravočasnost in način prenosa lastništva za nadaljnji razvoj turistične kmetije izjemnega pomena. Pomena urejenega prenosa lastništva in zgodnega dedovanja se v okolju zavedajo, saj oboje krepi pripravljenost mlajše generacije za ohranjanje in razvoj dejavnosti na kmetiji in motivira akterje za nova vlaganja ter posodabljanje kmetije.

Prenos lastništva in dedovanje imata močan vpliv na posodabljanje organizacije. V predhodni kvalitativni raziskavi (Zalar 2013) je bilo ugotovljeno, da se v vzhodnih regijah starši hitreje odločajo za prenos lastništva dedičem kot v zahodnih. V zahodnih regijah so pogosti primeri, ko si dediči razdelijo imetje šele po smrti staršev. Naša raziskava ugotavlja,

da so kmetije, pri katerih je prišlo do zgodnejšega prenosa lastništva, bolj posodobljene od tistih, pri katerih je prišlo do kasnejšega prenosa lastništva oziroma tistih, pri katerih do prenosa še ni prišlo. Očitno gre pri prenosu na mlajše za bolj fleksibilno organiziranost, ki se hitreje prilagaja spremembam in dinamično deluje v okolju in se v okolje odpira. Raziskava tudi kaže, da so najbolj posodobljene kmetije v rokah mlajše generacije, katere predstavniki so lastniki in nosilci dopolnilne dejavnosti, pri čemer pa starost nosilca dejavnosti ne vpliva bistveno na posodobljenost kmetij⁶⁰.

Ugotovitve naše disertacije se v splošnem skladajo z ugotovitvami drugih raziskav v zvezi s problematiko nasledstva, na primer Milone idr. (2019); Engelbart idr. (2018), nismo pa našli študije, ki bi obravnavala specifični vidik nasledstva, ki smo ga proučevali v naši študiji, to je vpliv prenosa lastništva na posodobljenost turistične kmetije.

Presenetljivo pa usklajenost vrednot med generacijama ne vpliva statistično pomembno na posodobljenost kmetije. Glede na to, da je izobraženost na kmetijah v poprečju še vedno relativno nizka, domnevamo, da mladi stremijo k uvajanju zgolj transakcijskih sprememb, ki jih starejši lažje sprejmejo, saj se dogajajo kot izboljšave sprotne delo, ne pa k transformacijskim, ki zahtevajo radikalen poseg v življenje in delo na kmetiji.

Faktorska analiza vpliva kmečkih vrednot okolja na posodobljenost kmetije je izkazala dve dimenziji: *trajnostna naravnost pri kmetovanju* in *ohranjanje tradicije*, ki obe statistično pomembno prispevata k večji posodobljenosti kmetije. Kot kaže raziskava, na posodobljenost kmetije pozitivno vplivajo tudi individualne vrednote mlajše generacije, ki se zaveda potreb po trajnostni okoljski naravnosti. V Sloveniji smo prepoznali skrb za ohranitev okolja že pred desetletji in so jo kot vrednoto očitno ponotranjile vse generacije. Ohranjanje tradicije in še posebej spoštovanje družinske tradicije, artefaktov in kulturne dediščine na kmetiji pa se prenaša na mlajšo generacijo z vzgojo in osveščanjem. Generacijsko se prenaša tudi zavest o tem, da je tudi etnološka in kulturna zapuščina del naše narodne identitete. Sklepamo, da k temu prispeva tudi visoka stopnja vključenosti starejših v socialno okolje, kjer gre za dinamičen prenos izkušenj, znanj in življenjskih spoznanj.

---

⁶⁰ Kot mlajšo generacijo smo opredelili člane turistične kmetije, kjer na kmetiji sodeluje pri delu in vodenju kmetije vsaj ena oseba iz starejše generacije (oče, mati, tast, tašča ...). Starost pri tem ni odločitveni kriterij (poglavje 11.3 Raziskovalna metodologija).

Naše ugotovitve se le delno skladajo z zaključki raziskave o kmečkih vrednotah na Finskem (Niska idr. 2012). Za razliko od omenjene raziskave, ki je identificirala dimenziji gospodarnost (podjetniške vrednote) in kontinuiteto (tradicionalne vrednote), smo v naši raziskavi prepoznali dimenzijo trajnostne naravnosti, ki je primerljiva z dimenzijo gospodarnost v Niska idr. (2012), in dimenzijo kmečkih vrednot, ki je primerljiva z dimenzijo kontinuiteta v isti raziskavi. Podobno kot zaključujejo omenjeni finski avtorji, tudi mi ugotavljamo, da vrednot kmetov ne moremo preprosto deliti na podjetniške in kmečke. Naši zaključki so skladni z navedbami v študiji Stotten (2020), ki trdi, da so tradicionalne vrednote zakoreninjene v habitusu kmečkega življenja tudi na turističnih kmetijah. Paradoks časa se nanaša na eni strani na potrebo po preseganju starih načinov delovanja na turistični kmetiji z novimi – inovativnimi pristopi in na drugi strani na ujetost v stare miselne paradigme. Inovativni pristopi se, kot nakazuje raziskava, udeležujejo ob sodelovanju pri aktivnem in zavzetem angažiranju pri razvijanju in prilagajanju vsakovrstnim, praviloma enkratnim, življenjskim situacijam, pa tudi pri vizionarskem odločanju in urejenem prenosu lastništva.

Kot signifikanten smo identificirali tudi vpliv vključenosti starejših v socialno okolje na posodobljenost organizacije turističnih kmetij. Gre za splošno razgledanost starejših, za poznavanje perečih socialno družbenih tem sedanjega časa in za njihov vpogled v probleme, ki jih prinašajo spremembe v okolju, na drugi strani pa za razumevanje mlajše generacije, ko se ta sooča z organizacijskimi in poslovnimi odločitvami in načrti. Socialna vključenost prispeva k vzajemnemu vplivu na sodelovanje med starejšimi odraslimi in mlajšo generacijo. Socialni stiki, izmenjava informacij in mnenj, tudi z drugače mislečimi, pomagajo premagati lastno miselno ujetost in pogosto zakoreninjenost v vzorce preteklosti, ozaveščajo in v medsebojnih interakcijah spodbujajo inovativnost.

Literatura, ki obravnava socialno vključenost starejših v okolje (na primer Biniok idr. 2018; Windsor idr. 2018), poudarja različne vidike socialnega angažiranja starejših na podeželju. Primerljivih raziskav, ki bi obravnavale vpliv socialnega vključevanja starejših v delo in posodabljanje turističnih ali drugih kmetij, pa nismo našli.

Domnevamo pa, da se v zadnjem času tako pogoji za socialno vključevanje starejših kot pogoji za vključevanje v izobraževanje in usposabljanje zaradi pandemije zaostrejejo. Eden

od razlogov je tudi pomanjkljivo sprejemanje IKT pri starejših, kar jih omejuje pri vzpostavljanju stikov na daljavo (Lipič in Kolbl 2021).

Rezultati doktorske disertacije na področju turističnih kmetij osvetljujejo dileme, ki zaradi organizacijske nedorečenosti in njenih posledic pestijo člane družinskih podjetij in vplivajo na trajnostni razvoj podeželja. Spodbujanje skladnega regionalnega razvoja, temelječega na načrtovanju kot ustvarjalni interferentni generativni dejavnosti, pomembno vpliva na turizem na kmetiji in optimizira družbenoekonomski ter socialni prispevek k razvoju ne le kmetij s turistično dejavnostjo, pač pa tudi k razvoju podeželja kot celote. To reflektira ohranjanje poselitve na območjih depopulacije, ohranjanje kulturne krajine in revitalizacijo propadajočih vasi. Izziv dejavnosti se torej nanaša na potrebne podlage (regulativne, ekonomske in socialne) za ustvarjanje ugodnih pogojev za razvoj, ki bodo privabili investitorje ter lokalnemu prebivalstvu zagotovili osnovne pogoje za razvoj njihovih podjetniških idej, kar bo turističnim kmetijam odprlo nove perspektive.

14.1 Predpostavke in omejitve pri obravnavanju problema

Prva predpostavka naše raziskave je, da se nosilci dejavnosti na kmetiji ter njihovi družinski člani, ki so vključeni v organizacijo poslovanja turističnih kmetij, zavedajo vloge organizacijskega in strokovnega znanja storitvene dejavnosti v turizmu na podeželju in so pripravljeni in sposobni verodostojno odgovoriti na vprašalnik.

Predpostavili smo tudi, da člani mlajše generacije dobro poznajo socialne aktivnosti starejših, da lahko ocenijo vključenost starejših v socialno okolje, saj morajo z njimi usklajevati delo na kmetiji in njihovo odsotnost s kmetije zaradi vključevanja v socialno okolje. Predpostavljamo tudi, da so člani mlajše generacije sposobni oceniti percepcijo kmečkih vrednot tudi za starejšo generacijo.

Omejitev v naši raziskavi je razmeroma majhno število turističnih kmetij v Sloveniji in razmeroma nizka pripravljenost anketirancev, da sodelujejo pri zbiranju podatkov. Pri tem tudi nismo mogli vplivati na to, kateri od članov kmetijskega gospodarstva bo izpolnil anketo – razen navodila, naj jo izpolni nekdo iz mlajše generacije. Pomembna omejitev je tudi, da zaključki raziskave veljajo le za turistične kmetije v Sloveniji. Pri posploševanju rezultatov na druge države ali regije je potrebna visoka stopnja previdnosti, saj pregled literature pa

tudi statistična poročila EU, na primer Agriculture Statistics - Family Farming in the EU (2020), kažejo, da so tako kmetije kot možnosti in oblike kmečkega turizma v EU praviloma dokaj različne.

14.2 Opis predvidenega prispevka disertacije k znanosti

Problematika vpliva starejših odraslih na posodabljanje organizacije kmetij je aktualna tema, vendar jo sodobna znanstvena misel obravnava kot marginalno, četudi je vplivna na družbeno-ekonomskem, socialnem in kulturnem področju. Ne govorimo zgolj o pomembni vlogi starejših odraslih in njihovih izkustvenih znanjih, ki prispevajo k ohranjanju razvoja podeželja, temveč tudi o nujno potrebnih pogojih za krepitev infrastrukturnih, komunikacijskih in ekonomskih pogojev za razvoj podeželja in s tem za boljšo kakovost življenja na podeželju.

Naša raziskava, ki jo predstavljamo z Modelom vpliva starejših odraslih na posodobljenost organiziranosti turističnih kmetij Slovenije (slika 4), identificira pomembne gradnike sovplivanja in nakazuje nujne pogoje za uresničitev optimalne organizacije dela na kmetiji, kar predstavlja inovacijo na obravnavanem področju. V pregledu literature smo identificirali znanstveno misel, ki se osredotoča na problematiko življenja in dela na turističnih kmetijah skozi čas in na tej osnovi razvili konceptualni raziskovalni model. Model vpliva starejših odraslih na posodobljenost organiziranosti turističnih kmetij Slovenije smo razvili na podlagi empirične raziskave, s katero smo preverili in izpopolnili dejavnike vpliva na posodobljenost organizacije turističnih kmetij. Predstavljeni model prepoznava vplivne dejavnike, ki pogojujejo uspešno organizacijsko prenavo na turističnih kmetijah, ki je po našem najboljšem vedenju prvi tovrstni model in predstavlja inovacijo.

14.3 Predlogi za organizacijsko prenavo na področju posodabljanja turističnih kmetij

Tradicionalna organizacija kmetij, rigidna organizacijska strukturiranost, demografska problematika z upadom mlade populacije in problematika prenosa lastništva zavira posodobljenost organizacije turističnih kmetij. Družbeni procesi kažejo, da bo nujno potrebna revitalizacija podeželja z vitko organizacijsko strukturo, z več IKT znanja, ki bo zagotovila večji interes mladih za vračanje na podeželje, kar bo zagotovilo družbeno pričakovani doprinos podeželja k narodnemu gospodarstvu. Nedvomno je za razvoj podeželja

v pogojih globalizacije potrebna avtonomna razvojna perspektiva, ki bo zagotovila, da bo podeželje kot tradicionalen steber gospodarstva enakovredno vključeno - z delovanjem družinskih kmetij in lokalnih organizacij - v socialno ekonomski družbeni sistem.

Nujna je podpora regulative zgodnjemu prenosu lastništva, ki bo prispevala k raznolikosti podeželja in razvoju inovativnih strategij za povezljivost in kohezijo na področju podeželja. Na tem področju so pričakovane korenite spremembe.

Predlagamo, da odgovorno ministrstvo sprejme ukrepe, ki bodo spodbudili večjo socialno vključenost, kar vpliva tako na prenos lastništva kot tudi na usklajevanje vrednot generacij in vključevanje v družbene tokove in socialna omrežja. Vlogo države, ki mora s kakovostno infrastrukturo podpreti tržne možnosti kmetij, tako z zahtevami po večji izobraženosti kot tudi po sposobnosti uporabe IKT, prepoznamo kot enega bistvenih pogojev za posodobitev organiziranosti turističnih kmetij Slovenije.

Podpora družbene skupnosti tradicionalni prijaznosti, ohranjanju naravne in kulturne dediščine podeželja, izvirajoče iz vedno večjih pritiskov po večji razgledanosti, bi morala prispevati k posodobitvi organizacije kmetij na način, ki bo zagotavljal tako iskalcem nostalgije kot iskalcem dogodkov uresničitev pričakovanja po drugačnem, atraktivnem doživljanju prostega časa. To nalogo bi poleg državnih institucij morale opraviti tudi stanovske organizacije.

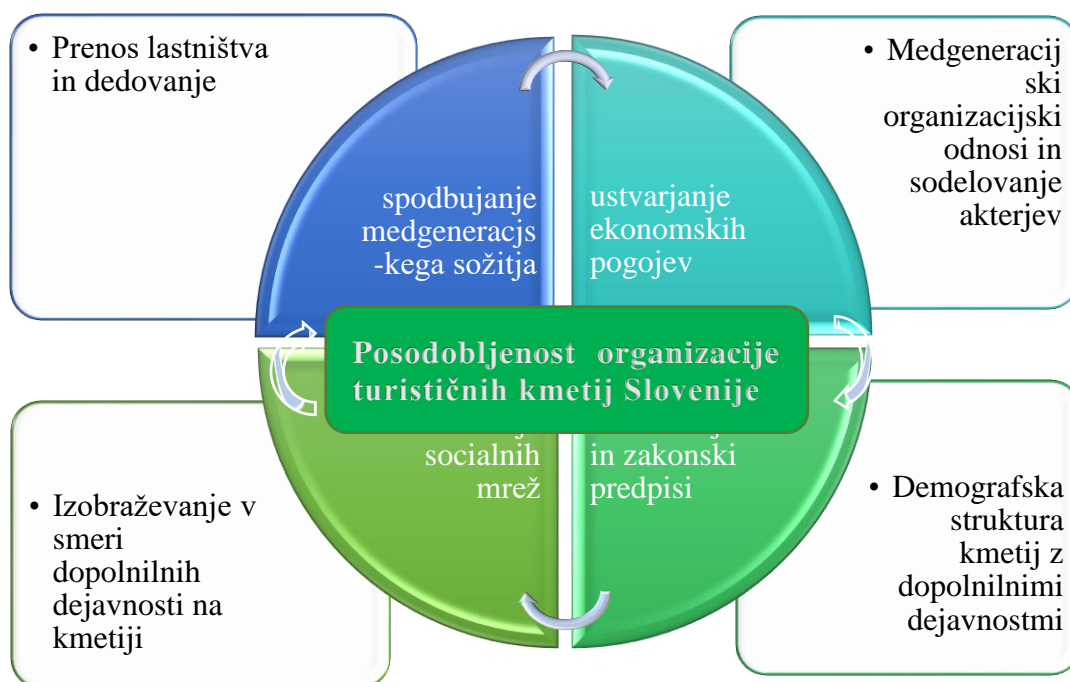
Podpora z regulativnimi rešitvami (Ministrstvo za gospodarstvo in Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti) na področju spodbujanja inovacij bi turističnim kmetijam zagotavljala večjo fleksibilnost, boljšo strukturiranost, kompleksno razvojnost in trajnostno naravnost okolja in omogočila vrsto izzivov na funkcionalni, čustveni in izkustveni ravni.

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport in Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Kmetijsko gozdarska zbornica, Gospodarska zbornica, Združenje turističnih kmetij Slovenije in druga stanovska združenja bi morali poskrbeti za družbeno-gospodarsko platformo, kjer bi regulirali pogoje za izobraževanje, dostopnost do izobraževanja, ustrezno omreženost in visoko stopnjo zaupanja med turističnimi subjekti podeželja med seboj. Z ustreznimi ukrepi ekonomske in socialne politike bi morali zagotoviti pogoje, ki bi podeželju dosegljivo in ustrezno prilagajali spodbude za razvoj in ki bi omogočali, da jih kmetje z znanjem, ki ga imajo, lahko pridobijo.

Cokla razvoju podeželja sta izobraževanje in usposabljanje za dopolnilne dejavnosti na kmetiji, ki bosta, tudi preko oblikovanja socialnih mrež, bistveno vplivala na vključevanje v socialno-ekonomski sistem države. Potrebna je organizacija izobraževanja s področja organizacije in managementa, trženja, tujih jezikov, predvsem terminologije v tujih jezikih s področja življenja in dela na kmetijah z dopolnilno dejavnostjo. Zakonodaja s svojimi zakonskimi predpisi bi morala vzpodbuditi gibanja na področju demografske strukture kmetij z dopolnilnimi dejavnostmi, bodisi s socialnimi in ekonomskimi spodbudami za vračanje ljudi na podeželje kot tudi z vzpodbudami za višjo stopnjo natalitete na podeželju.

Medgeneracijsko sodelovanje in sožitje med generacijami ustvarja ne samo temelj dobre organizacije življenja in dela na kmetiji z dopolnilno dejavnostjo, pač pa omogoča tudi prenos vrednot s starejše generacije na mlajšo. Prav spoštovanje kulturne in naravne dediščine in ustrezna predstavitev in ponudba storitev s tega področja pa zagotavljajo odgovor na sodobno povpraševanje po drugačnem preživljanju prostega časa in vrnitvi k naravi. Spoštovanje naravne in kulturne dediščine in vzpostavljanje organizacijsko močnih kmetij z dopolnilno dejavnostjo krepi tudi prizadevanja za razvoj kmetijstva, hrane in s tem prispeva k samozadostnosti države na ravni preživetja.

Slika 5: Ponazoritev predlogov za posodobljenost turističnih kmetij Slovenije

Vir: Lastni vir 2021.

Celotna družbena skupnost mora prispevati k povrnitvi oziroma ohranitvi ugleda in prepoznavnosti slovenskega podeželja z bogato naravno in kulturno dediščino, ki jo obiskovalci izjemno cenijo. K prepoznavnosti slovenskega okolja prispeva pregovorna slovenska prijaznost, ki daje identitetni pečat konkurenčne ponudbe turističnih kmetij Slovenije.

14.4 Smernice za nadaljnje raziskave

Naša raziskava o vplivu starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij v Sloveniji je pokazala tudi na področja problematike podeželja, ki so pomembna za nadaljnji razvoj kmečkega turizma in podeželja sploh, ki pa so bila doslej deležna le malo raziskovalne pozornosti. Pri smernicah za nadaljnje raziskave se bomo osredotočili predvsem na dve področji: izobraževanje za kmečki turizem in uporabo informacijske tehnologije.

Izobraževanje za turizem na podeželju

Raziskave med ponudniki zasebnih turističnih nastanitev (med katere štejejo tudi turistične kmetije), na primer Balažič (2017), kažejo, da se ponudniki zavedajo pomembnosti izobraževanja in izpostavljajo pomanjkanje organiziranih izobraževanj in pomanjkljiva znanja na področju obvladovanja različnih spletnih orodij. Tudi pri našem raziskovanju smo zaznali potrebo po poglobljeni raziskavi o tem, katera znanja pogrešajo člani turističnih kmetij in kakšne oblike izobraževanja in svetovanja bi bile po njihovem mnenju izvedljive in najbolj učinkovite.

Raziskave v tujini, na primer Yildirim in Kilinc (2018), identificirajo pomanjkljivo znanje tujih jezikov na turističnih kmetijah kot dejavnik, ki zavira obisk gostov iz tujine na turističnih kmetijah. Zanimivo bi bilo proučiti, kakšno je poznavanje tujih jezikov na slovenskih turističnih kmetijah in kakšne so potrebe po izobraževanju na tem področju.

Uporaba in potencialne možnosti informacijske in komunikacijske tehnologije:

Spletna stran Združenja turističnih kmetij Slovenije omogoča iskanje informacij o turističnih kmetijah, tudi povezave na spletne strani posameznih kmetij. V digitalni katalog kmetij je vključena približno polovica vseh turističnih kmetij Slovenije. Predlagamo nadaljnji razvoj

informatijske podpore, predvsem z vključitvijo čim več – po možnosti vseh - kmetij v katalog in možnostjo rezervacije prek spletne strani združenja.

Za individualno promocijo turističnih kmetij, ki se med seboj razlikujejo tako glede ponujenih storitev, okolja kot naravne in kulturne dediščine v okolju, pa so pomembne individualne spletne strani, ki jih uporabniki lahko sproti posodablajo in prilagajajo spremembam na kmetiji. Novejših celovitih podatkov o uporabi IKT in interneta na turističnih kmetijah nismo uspeli najti, vendar pričakujemo, da imajo danes praktično vse turistične kmetije širokopasovni internetni dostop. Sodeč po katalogu Združenja turističnih kmetij Slovenije ima velik del turističnih kmetij tudi svoje promocijske spletne strani. Zanimivo bi bilo proučiti kakovost teh spletnih strani; raziskava na Poljskem (Król 2019) je na primer pokazala, da so spletne strani turističnih kmetij pogosto tehnološko in vsebinsko zastarele in slabo služijo svojemu namenu ali pa sploh ne.

Možnost za promocijo turističnih kmetij je tudi vključevanje v družabna omrežja (Chatzigeorgiou 2017). Predlagamo, da se prouči, v kolikšni meri turistične kmetije sodelujejo v družabnih omrežjih in še posebej, ali in kako osebne odnose, ki jih razvijejo s svojimi gosti, razširijo na družabnih omrežjih in goste spodbudijo k ponovnemu obisku kmetije.

Nekatere tuje raziskave, na primer Christou (2019) ali Bonarou idr. (2019) obravnavajo uporabo digitalnega pripovedovanja zgodb ali digitalnega zgodbarstva za promocijo turističnih destinacij. Pripovedovanje zgodb je po Korez-Vide (2017) kot orodje trženja destinacije, ki je povezano z ustvarjalnimi potenciali destinacije, lahko uporabno za trajnostno upravljanje turizma in priložnost za rast turizma. Zanimivo bi bilo proučiti, ali slovenske turistične kmetije uporabljajo svoje spletne strani tudi za »zgodbarstvo«.

14.5 Sklepna misel

Doktorska disertacija *Vpliv starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij Slovenije* prepoznava problematiko, kakršne nismo pogosto zasledili ne v domači in ne v tuji literaturi. Največji problem slovenskega podeželja ni nizka dodana vrednost kmetij, tudi ne slaba naložbena struktura in redka poseljenost, največji problem je demografska struktura podeželja.

V razvoju turizma na podeželju prepoznamo pomembne dileme:

- staranje v primerjavi z nizko stopnjo rasti prebivalstva,
- nestabilni časi v primerjavi s slabim sistemom vodenja in s tem ustreznimi odzivi na nestabilnost časa,
- počasno posodabljanje kmetij v primerjavi s poznim prenosom lastništva in predvsem
- kriza, ki zahteva inovativne rešitve v primerjavi s pomanjkanjem potrebnih specifičnih znanj, ki so potrebna za razvoj kmetije z dopolnilno dejavnostjo, kar je še posebej zaostri la zadnja kriza.

Četudi nekatere novejše raziskave, na primer Barbieri (2020), kažejo optimalne perspektive razvoja turizma, pa v Sloveniji pešamo pri pospeševanju razvoja okolja, razvoja socialnih mrež podeželja, preraščanju zanemarjenosti kmečkega okolja in vzpostavljanju poslovnih politik, ki bi sledile potrebam sodobnega gospodarskega razvoja. Naravna in kulturna dediščina bi s sinergijo delovanja in prenosom lastništva kmetij na mlade ljudi v novi paradigmi družbenih odnosov zagotovila koevolucijo na področju turistične ponudbe in potreb po hrani. Diverzifikacija gospodarskih priložnosti, ki posegajo v poslovni model gospodarstva, gradi optimalno poslovno pot tudi s ponovno gramatizacijo in krepitvijo kmetij, ki bodo z ustrezno distribucijo hrane sposobne graditi strateško pomembno samozadostnost države.

Kmetije v veliki meri težijo k privzemanju dodatnih dejavnosti s področja turizma, kar zagotavlja večjo fleksibilnost, boljšo strukturiranost in višjo stopnjo razvojnosti pri uresničevanju potreb po optimiranju kmetij.

Povezanost slovenskega podeželja s turizmom ne sledi paradigmi trajnostnega razvoja predvsem zato, ker je neuspešno pri pridobivanju sredstev, saj na tem področju beležimo gnizko povezanost na mikro in makro ravni. Problem predstavlja tudi dejstvo, da ne bomo mogli slediti pričakovanju turistov, ker razpolagamo s premalo proizvodi in premajhno izkoriščenostjo virov, ki jih premore okolje. Nov diskurz zahteva ustvarjalno okolje, s poudarkom na kulturnih vrednotah in z izostreno normativno podlago, ki bo identificirala kulturo podeželja kot identitetno osnovo in turizem kot agens hitrejšega razvoja kmetij, ki je trajnostno naravnano in odgovoren.

Za optimizacijo na področju razvoja kmetijstva bo nujnih nekaj sprememb na ravni človeških virov: pridobivanje ustreznih znanj, motivacija za spremembe in sposobnost sledenja

tehnologiji in organizaciji. Nosilec dopolnilne dejavnosti turizma na kmetiji bo poleg vizije (ohranjanje tradicije) in poslanstva (ohranjanja naravne dediščine in motivacija za vrednote) moral jasno strateško načrtovati cilje, poti do njih in ne nazadnje zagotoviti socialno ekonomske koristi. Na ravni države pa bo potrebna socialna kohezija, vključevanje vseh struktur v družbeno življenje in socialno-gospodarske mreže, ki bodo zagotavljale tako gospodarske kot socialne spremembe. Potrebna bo večja podpora kmetijam z dopolnilno dejavnostjo turizma, če naj le-te vstopajo kompetentno na globalni trg s tržnim gospodarstvom in informacijskim znanjem.

Sprememba paradigme odnosov družbenega in gospodarskega okolja zahteva družbeni konsenz predvsem na regulativni ravni, ki bo omogočal naslednjim generacijam, da bodo z inovativnostjo (pogojeno z novim znanjem) lažje dosegale gospodarsko prosperiteto in presegale geografske in druge omejitve.

Izsledki doktorske disertacije bodo v pomoč znanosti in strokam, ki se ukvarjajo s problematiko podeželja, socialnim ustanovam, Združenju turističnih kmetij Slovenije, Kmetijski svetovalni službi pod okriljem Kmetijske gozdarske zbornice Slovenije, strokovnjakom s področja gostinstva in turizma, razvojnim agencijam, lokalnim akcijskim skupinam in drugim vključenim javnostim. Disertacija s predstavljenim modelom prepoznava možne strateške usmeritve razvoja podeželja kot celote in specifičnost razvoja kmetij z dopolnilno dejavnostjo turizma.

15 LITERATURA

1. Agriculture statistics - family farming in the EU. 2020. *Agriculture statistics - family farming in the EU*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU
2. Ambrož, Milan in Rok Ovsenik. 2011. Tourist origin and spiritual motives. *Management* 16: 71-86.
3. Ambrož, Milan. 2011. The energy consumption challenge of sustainable tourism. *Journal of Energy Technology* 4(5): 25-36. Dostopno na <https://dk.um.si/Dokument.php?id=41771&lang=eng> (2.4.2021)
4. Amoah, Vanessa A. in Tom Baum. 1997. Tourism education: policy versus practice. *International Journal of Contemporary Hospitality Management* 9 : 5-12. <https://doi.org/10.1108/09596119710157531>
5. Ana, Maria-Irina. 2017. Ecotourism, agro-tourism and rural tourism in the European Union. *Cactus Tourism Journal* 15: 6–14. Dostopno na: <https://www.cactus-journal-of-tourism.ase.ro/Pdf/vol16/1.pdf>
6. Augé, Marc. 2011. *Nekraji - Uvod v antropologijo nadmodernosti*. Ljubljana: Maska.
7. Aytug, Kutay in Mahshid Mikaeili. 2017. Evaluation of Hopa`s Rural Tourism Potential in the Context of European Union Tourism Policy. *Procedia Environmental Sciences* 37: 234-245.
8. Balažič, Gregor. 2017. Izobraževalne potrebe ponudnikov zasebnih turističnih nastanitev v Sloveniji. *Dela* 47: 107–126. doi:10.4312/dela.47.107-126
9. Baltes, Paul B, Jacqui Smith. 2003. New Frontiers in the Future of Aging: From Successful Aging of the Young Old to the Dilemmas of the Fourth Age. *Gerontology*; 49:123-135. <https://doi.org/10.1159/000067946>
10. Barbič, Ana. 2005. *Izzivi in priložnosti podeželja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
11. Barbieri, Carla. 2020. Agritourism research: a perspective article, *Tourism Review* 75(1): 149-152. <https://doi.org/10.1108/TR-05-2019-0152>
12. Barišić, Anton Florijan, Joanna Rybacka Barišić in Ivan Miloloža. 2020. Knowledge Management Perspective in the Tourism and Hospitality Industry. *Proceedings of the ENTRENOVA - ENTERprise* 6(1): 114–123. Dostopno na: <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/entrenova/article/view/13441>

13. Bartoluci, Mato, Zvezdana Hendija in Mateja Petračić. 2015. Mogućnosti održivog razvoja ruralnog turizma u kontinentalnoj Hrvatskoj. *ActaTuristica* 27(2): 191-219. Dostopno na <https://hrcak.srce.hr/154684> (22.6.2021)
14. Beaulieu, Martin S. 2014. *Statistics Canada*. Dostopno na: <http://www.statcan.gc.ca/pub/96-325-x/2014001/article/11905-eng.htm#a2> (20. 7. 2021).
15. Bednaříková, Zuzana, Miroslava Bavorová in Elena V. Ponkina. 2016. Migration motivation of agriculturally educated rural youth: The case of Russian Siberia. *Journal of Rural Studies* 45: 99-111. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.03.006>
16. Benessaiah, Karina. 2021. Reconnecting to nature amidst crisis: harnessing capacities and mobilities for livelihood and land transformations in the Greek back-to-the-land trend. *Journal of Rural Studies* 84: 76–89. <http://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.02.005>
17. Bernjak, Sabina. 2015. *Intelektualni kapital kot ključni vir uspešnosti Pomurske regije (študija primera), magistrsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
18. Biniok, Peter, Iris Menke in Stefan Selke. 2018. *Ageing and Technology, poglavje: Social Inclusion of Eldery People in Rural Areas by Social and Technological Mechanisms*. Dostopno na: https://www.jstor.org/stable/j.ctv1xxrwd.7?seq=1#metadata_info_tab_contents (18. 9. 2021).
19. Bogataj, Janez, Rok Klančnik, Borut Milfelner, Žarko Mlekuž, Julij Nemanič, Mojca Polak Zupan, Walter Prager, Boštjan Protner, Jože Protner, Blanka Ravnikar, Katarina Schiemann, Janko Selinšek, Barbara Senekovič, Marlena Skvarča, Tomaž Sršen, Tina Šeneker. 2006. Strategija razvoja gastronomije Slovenije. (Sonja Sibila Lebe, & Polona Blažič, Ured.) Maribor: Univerza v Mariboru, Multidisciplinarni raziskovalni institut Maribor. Pridobljeno iz Univerza v Mariboru, Multidisciplinarni raziskovalni institut Maribor. Dostopno na https://www.slovenia.info/uploads/dokumenti/turisticni-produkti/Strategija_gastronomije-31.8.2006_4277_11649.pdf (16. 1. 2006).
20. Bohak, Zarja, Jernej Turk in Andreja Borec. 2011. Succession status of organic and conventional family farms in southwestern Slovenia. *Društvena istraživanja* 4: 1183–1199. <http://doi.org/10.5559/di.20.4.13>

21. Bohak, Zarja. 2011. *Analiza stanja nasledstva in ocena nasledstvene perspektivnosti slovenskih družinskih kmetij*. Maribor: Univerza v Mariboru. Dostopno na: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=17830> (20.6.2021)
22. Bonarou, Christina, Paris Tsartas in Efthymia Sarantakou. 2019. E-Storytelling and Wine Tourism Branding: Insights from the “Wine Roads of Northern Greece”. In: Sigala, Marianna, Richard N.SRobinson, (eds) *Wine Tourism Destination Management and Marketing*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-00437-8_7
23. Borec, Andreja, Zarja Bohak, Jernej Turk in Jernej Prišenk. 2013. The Succession status of family farms in the Mediterranean region of Slovenia. *Sociológia.*, letn. 45, št. 3, str. 316-337.
24. Brandth, Berit in Marit S. Haugen. 2012. Farm tourism and dilemmas of commercial activity in the home. *Hospitality & Society* 2(2): 179–196. http://dx.doi.org/10.1386/hosp.2.2.179_1
25. Brezovec, Aleksandra. 2015. *Smernice za oblikovanje in trženje skupnih turističnih produktov na podeželju*. Portorož: Univerza na Primorskem, Fakulteta za turistične študije - Turistica.
26. Buhalis, Dimitrios. 2019. Technology in tourism-from information communication technologies to eTourism and smart tourism towards ambient intelligence tourism: a perspective article«. *Tourism Review* 75: 267–272. <http://doi.org/10.1108/TR-06-2019-0258>
27. Burholt, Vanessa in Christine Dobbs. 2012. Research on rural ageing: Where have we got to and where are we going in Europe? *Journal of Rural Studies* 28: 432-446. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.01.009>
28. Caffaro, Federica in Eugenio Cavallo. 2019. The Effects of Individual Variables, Farming System Characteristics and Perceived Barriers on Actual Use of Smart Farming Technologies: Evidence from the Piedmont Region, Northwestern Italy«. *Agriculture* 9: 111. <http://doi.org/10.3390/agriculture9050111>
29. Capra, Fritjof. 1987. *Vrijeme preokreta: znanost, društvo i nastupajuća kultura*. Zagreb: Globus.
30. Capra, Fritjof. 2003. *The Hidden Connections*. London: Flamingo.
31. Capra, Fritjof in Pier Luigi Luisi. 2014. *The Systems View of Life: A Unifying Vision*. Cambridge: Cambridge University Press.

32. Cassidy, Anne. 2019. Female successors in Irish family farming: four pathways to farm transfer. *Canadian Journal of Development Studies / Revue canadienne d'études du développement* 40: 238–253, <http://doi.org/10.1080/02255189.2018.1517643>
33. Centre for the Promotion of Imports. 2018. *What are the opportunities for Rural Tourism from Europe*. Dostopno na: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/rural-tourism/rural-tourism-europe/> (21. november 2020).
34. Charan, Ram. 2004. *Profitable Growth is Everyone's Business*. New York: Crown Business.
35. Chatzigeorgiou, Chryssoula. 2017. Modelling the Impact of Social Media Influencers on Behavioural Intentions of Millennials: The Case of Tourism in Rural Areas in Greece. *Journal of Tourism, Heritage and Services Marketing* 3: 25–29. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1209125>
36. Chatzkel, Jay. 2002. *Intellectual Capital*. United Kingdom: Oxford OX4 1RE.
37. Chen, Bixia, Zhenmian Qiu, Nisikawa Usio in Koji Nakamura. Tourism's Impacts on Rural Livelihood in the Sustainability of an Aging Community in Japan. *Sustainability* 10(8): 2896. <http://doi.org/10.3390/su10082896>
38. Chiodo, Emilio, Andrea Fantini, Lori Dickes, Temitope Arogundade, R. D. Lamie, Lucilene Assing, Corinne Stewart in Rita Salvatore. 2019. Agritourism in Mountainous Regions—Insights from an International Perspective. *Sustainability* 11(13): 3715. <https://doi.org/10.3390/su11133715>
39. Christou, Prokopis, Anna Farmaki in George Evangelou. 2018. Nurturing nostalgia?: A response from rural tourism stakeholders. *Tourism Management* 69: 42–51. <http://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.05.010>.
40. Christou, Prokopis, Ichard Sharpley. 2019. Philoxenia Offered To Tourists? A Rural Tourism Perspective, *Tourism Management*, 72, 39-51. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.11.007>
41. Cigale, Dejan, Barbara Lampič, Irma Potočnik Slavič in Blaž Repe. 2014. *Geografsko raziskovanje turizma in rekreacije v Sloveniji*. Ljubljana: Geograff 15, Filozofska fakulteta.
42. Cronbach, Lee J, Richard J Shavelson. 2004. My Current Thoughts on Coefficient Alpha and Successor Procedures. *Educational and Psychological Measurement*, 64(3): 391-418. <https://doi.org/10.1177/0013164404266386>
43. Crouch, Simon. 2009. *Canadian farmers: An aging population*. Dostopno na: <http://ckdp.ca/2009/04/01/canadian-farmers-an-aging-population/> (1. april 2020).

44. Cummings, Sarah, Richard Heeks in Marleen Huysman. 2006. Knowledge and learning in online networks in development: a social-capital perspective, *Development in Practice*, 16(6): 570-586, <http://doi.org/10.1080/09614520600958215>
- Darău, Aurel Petru, Maior Corneliu, Mihai Larian Brad in Eugeniu Avram. 2010. The Concept of Rural Tourism and Agritourism. *Studia Universitatis "Vasile Goldiș" Arad* 5(1): 39–42. Dostopno na: <http://www.facultateadeinginerie.ro/studia/studia51/51-darau-p39.pdf> (19.4.29021)
- Daugstad, Karoline in Christoph Kirchengast. 2013. Authenticity and the pseudo-backstage of agri-tourism. *Annals of Tourism Research* 43: 170–191. <http://doi.org/10.1016/j.annals.2013.04.004>
45. Davis, Sandra, Natalie Chrothers, Jeanette Grant, Sari Young in Karly Smith. 2012. Being involved in the country: Productive ageing in different types of rural communities. *Journal of Rural Studies* 28: 338-346. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.01.008>
46. De Souza, Elza Maria, Emily Grundy, 2007. Intergenerational interaction, social capital and health: Results from a randomised controlled trial in Brazil, *Social Science & Medicine* 65 (7): 1397-1409. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.05.022>
47. Dimovski, Vlado in Jana Žnidaršič. 2007. Ekonomski vidiki staranja prebivalstva v Sloveniji: Kako ublažiti posledice s pristopom aktivnega staranja. *Kakovostna starost* 1: 2-15.
48. Dinis, Isabel, Orlando Simões, Cristina Cruz in Ana Teodoro. 2019. Understanding the impact of intentions in the adoption of local development practices by rural tourism hosts in Portugal. *Journal of Rural Studies* 72: 92–103. <http://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.10.002>
49. Dorobanțu, Maria Roxana in Puiu Nistoreanu. 2012. Rural Tourism and Ecotourism –the Main Priorities in Sustainable Development Orientations of Rural Local Communities in Romania. *Economy Transdisciplinary Cognition* 15(1): 259-266. Dostopno na https://www.researchgate.net/publication/235805067_Rural_Tourism_and_Ecotourism_-_the_Main_Priorities_in_Sustainable_Development_Orientations_of_Rural_Local_Communities_in_Romania (21.4.2022)

50. Drucker, Peter Ferdinand. 2001. *Managerski izzivi v 21. stoletju*. Ljubljana: GV založba.
51. Duesberg, Stefanie, Pat Bogue in Alan Renwick. 2017. Retirement farming or sustainable growth – land transfer choices for farmers without a successor. *Land Use Policy*, 61: 526-535, <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.12.007>
52. Dwyer, Claire in Caroline Bressey. 2007. *New geographies of race and racism*. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
53. Economic Co-operation and Development. 1994. *Tourism Strategies and Rural Development*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. Dostopno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiCnMqcoq3vAhXMyaQKHV_MCpQQFjAAegQIARAD&url=http%3A%2F%2Fwww.oecd.org%2Findustry%2Ftourism%2F2755218.pdf&usg=AOvVaw05sQ1Tqm7x6wKaSutoX4c9 (4.4.2020)
54. Engelbart, Reinhard, Stefan Vogel in Manuela Larcher. 2018. Determinanten familiärer Hofnachfolge in Österreich – eine multivariate Analyse mit betrieblichen, sozialen sowie emotionalen Faktoren. *Berichte über Landwirtschaft - Zeitschrift für Agrarpolitik und Landwirtschaft* 96(1): 46 <http://doi.org/10.12767/buel.v96i1.190>
55. Escuder-Mollon, Pilar. 2012. Modelling the impact of lifelong learning on senior citizens' quality of life. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 46: 2339 – 2346. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.481>
56. Estes, Carroll. 2008. A first generation critic comes of age: Reflections of a critical gerontologist. *Journal of Ageing Studies* 22: 120—131. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2007.12.014>
57. European Commission. 2017. *Young farmers in the EU – structural and economic characteristics*. European Union. Dostopno na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiL9daxg4vvAhVdAhAIHQZMB4YQFjAAegQIARAD&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Finfo%2Fsites%2Finfo%2Ffiles%2Ffood-farming-fisheries%2Ffarming%2Fdocuments%2Fagri-farm-economics-brief-15_en.pdf&usg=AOvVaw0nghLcrp4dAjxR737MLKpP
58. Eurostat statistics explained. 2017. *Archive: Farmers in the EU – statistics*. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

explained/index.php?title=Archive:Farmers_in_the_EU_-_statistics#Further_Eurostat_information (20.4.2021)

59. Evropski parlament. 2016. *Kako je mogoče s skupno kmetijsko politiko povečati ustvarjanje delovnih mest na podeželju*. Dostopno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0285_SL.html
60. Fang, Wei-Ta. 2020. MICE industry. V: *Tourism in Emerging Economies*, 239–265. Springer, Singapore. http://doi.org/10.1007/978-981-15-2463-9_10
61. Fang, Wei-Ta. 2020. Rural Tourism. V: *Tourism in Emerging Economies*, 103–129. Springer, Singapore. http://doi.org/10.1007/978-981-15-2463-9_5
62. Farrell, Bernard in Louise Twining-Ward, 2004. Reconceptualizing Tourism. *Annals of Tourism Research* 31(2): 274–295. <http://doi.org/10.1016/j.annals.2003.12.002>
63. Fayos-Solá, Eduardo. 1996. Tourism Policy: a midsummer night's dream? *Tourism Management* 17(6): 405-412. [http://doi.org/10.1016/0261-5177\(96\)00061-1](http://doi.org/10.1016/0261-5177(96)00061-1)
64. Fennell, Graham, Chris Phillipson in Helen Evers. 1988. *The sociology of old age*. Philadelphia: Milton Keynes [England] ; Philadelphia : Open University Press.
65. Ferligoj, Anuška, Karmen Leskošek in Tina Kogovšek. 1995. Zanesljivost in veljavnost merjenja. *Metodološki zvezki*, 11. 155; Ljubljana: FDV
66. Foguesatto, Cristian Rogério, Giana de Vargas Mores, Silvana Dalmutt Kruger in Carlos Costa. 2020. Will I have a potential successor? Factors influencing family farming succession in Brazil. *Land Use Policy* 97. <http://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104643>
67. Frost, Warwick, Jennifer Frost, Paul Strickland in Jennifer Smith Maguire. 2020. Seeking a competitive advantage in wine tourism: Heritage and storytelling at the cellar-door. *International Journal of Hospitality Management* 87: 102460. <http://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102460>
68. Gasson, Ruth. 1973. Goals and values of farmers. *Journal of Agricultural Economic* 24(3): 521–542. <http://doi.org/10.1111/j.1477-9552.1973.tb00952.x>
69. Getz, Donald in Stephen Page. 1997. *The business of rural tourism : international perspectives*. London: International Thomson Business Press.
70. Giaccio, Vincenzo, Agostino Giannelli in Luigi Mastronardi. 2018. Explaining determinants of Agri-tourism income: evidence from Italy. *Tourism Review* 73: 216–229. <http://doi.org/10.1108/TR-05-2017-0089>

71. Gibson, Rowan. 2018. *Building a Company*. Dostopno na: <http://www.innovationmanagement.se/imtool-articles/building-a-companys-innovation-capital/> (2. avgust 2020).
72. Glasgow, Nina in David L. Brown. 2012. Rural ageing in the United States: Trends and Contexts. *Journal of Rural Studies* 28: 422-431. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.01.002>
73. Gogate, Akshay Ajay. 2019. *Attitude of farmers in southeast of Ireland towards adopting ICT technologies*. Ireland: Dublin Business School. Dostopno na: <https://esource.dbs.ie/handle/10788/3786> (20.4.2022)
74. Gorenak, Mitja. 2013. *Model povezanosti organizacijskih vrednot in kompetenc vodij v gostinsko nastanitveni dejavnosti*. Kranj: Fakulteta za organizacijske vede Kranj. Dostopno na: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=eng&id=39347> (20.6.2022)
75. Gorenak, Mitja. 2019. The Differences in perceptions of organisational values in the hospitality sector : what do they tell us? *Academica Turistica : Tourism & Innovation Journal* 12: 73–82. <http://doi.org/10.26493/2335-4194.12.73-82>
76. Gorenak, Mitja, Johan R. Edelman in Boštjan Brumen. 2020. The Influence of Organizational Values on Job Satisfaction of Employees. *Human Systems Management* 39(3): 329 – 343. <http://doi.org/10.3233/HSM-190781>
77. Goriup, Jana. 2014. Vpliv globalizacije na družbo znanja in medgeneracijsko učenje. *Revija za ekonomske in poslovne vede* 1, 83-99.
78. Gosar, Anton in Mojca Dolgan Petrič. 1997. *Načrtovanje turističnega razvoja na območju italijansko-avstrijsko-slovenske tromeje*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
79. Gosar, Anton. 1998. Zrno do zrna pogača, kamen na kamen (turistična) palača. V *Sonaravni razvoj v slovenskih Alpah in sosedstvu*, ur. Gosar, Anton in Jurij Kunaver, 27. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
80. Gosling, Elizabeth in Kathryn J.H. Williams. 2010. Connectedness to nature, place attachment and conservation behaviour: Testing connectedness theory among farmers. *Journal of Environmental Psychology* 30 (3): 298-304 <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.01.005>
81. Grgić, Ivo, Lari Hadelan, Stjepan Krznar in Magdalena Zrakić. 2017. Could rural tourism revitalize rural areas in Croatia? *Agroeconomia Croatica* 7(1): 98–108. Dostopno na: <https://hrcak.srce.hr/190567> (20.4.2020)

82. Grum, Bojan in Alenka Temeljotov Salaj. 2016. Intergenerational living: An intercultural comparison. *Urbani izziv* 27(1): 162-175. <http://dx.doi.org/10.5379/urbani-izziv-en-2016-27-01-006>
83. Hadner, Maja in Lučka Lorber. 2020. Srebrna ekonomija in aktivno staranje prebivalstva v ruralnem območju Podravske regije. *Podravina* 19(38): 125–143. Dostopno na: <http://podravina.org/datoteke/Podravina38-kb.pdf#page=144> (2021.4.2021)
84. Hair, Joseph F., Rolph Anderson, Ronald L. Tatham in William C. Black. 1995. *Multivariate Data Analysis: 90-149, 152-230 With Reading*, 4th Edition. Pearson College Div; 4th edition. ISBN: 0139133100.
85. Hedlund, Martin, Doris A Carson, Marco Eimermann in Linda Lundmark. 2017. Repopulating and revitalising rural Sweden? Re-examining immigration as a solution to rural decline. *Geogr J* 183(4): 400–413. <http://doi.org/10.1111/geoj.12227>
86. Hendry, Joy. 2008. *An introduction to social anthropology: Sharing our worlds, 2nd Edition*. Ney York: Palgrave Macmillan.
87. Hjalager, Anne-Mette, Grzegorz Kwiatkowski in Martin Østervig Larsen. 2018. Innovation gaps in Scandinavian rural tourism. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 18: 1–17. <http://doi.org/10.1080/15022250.2017.1287002>
88. Hjalager, Anne-Mette in Milan Jezic von Gesseneck. 2020. Capacity-, system- and mission-oriented innovation policies in tourism – characteristics, measurement and prospects. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events* 12: 197–216. <http://doi.org/10.1080/19407963.2019.1605609>
89. Hjalager, Anne-Mette. 2020. The Coevolution of Tourism and Agriculture. *Journal of Gastronomy and Tourism* 4(4): 175-191. <http://doi.org/10.3727/216929720X15846938924058>
90. Hlebec, Valentina, Matic Kavčič in Gabi Ogulin Počrvina. 2013. *Staranje, izziv za izobraževanje in medgeneracijsko sodelovanje*. Dostopno na: http://mizs.arhiv-spletisc.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Gradiva_ESS/NIO/NIO_36ZLUS_Staranje.pdf (22. november 2013).
91. Hojnik-Zupanc, Ida. 1994. Medgeneracijski odnosi. V: *Star človek in družina*, ur. Hojnik-Zupanc, Ida, 6-72. Brdo pri Kranju: Gerontološko društvo Slovenije.
92. Hsia, Jennifer F. 2011. Family relations, cultural values, and coping styles in multigenerational farm families Magistrsko delo. University of South Dakota.

- Dostopno na: <https://www.proquest.com/docview/913518240?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true> (15. avgust 2021)
93. Hsu C. H., Cathy. 2012. *Global Tourism Higher Education; Past, Present, and Future*. New York and London: Routledge.
  94. Ilak Peršurić, Anita Silvana, Linda Juraković in Romina Sinosich. 2012. Usporedna analiza hrvatskog i istarskog ruralnog turizma. V *Zbornik radova 47. hrvatskog i 7. međunarodnog simpozija agronoma*, ur. Pospišil. M., 179-182. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet.
  95. Ingram, Julie in James Kirwan. 2011. Matching new entrants and retiring farmers through farm joint ventures: Insights from the Fresh Start Initiative in Cornwall, UK. *Land Use Policy* 28: 917–927. <http://doi.org/10.1016/j.landusepol.2011.04.001>
  96. iPROM. 2021. *Milenijci; Milenijska generacija*. Dostopno na: <https://iprom.si/slovar/milenijci-milenijska-generacija/> (26. junij).
  97. Ivanko, Štefan. 2020. *Izzivi managementa v globalnem okolju*. Kamnik: Cubus Image.
  98. Jaklič, Sara. 2021. *Potenciali za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah na območju LAS Srce Slovenije*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska Fakulteta. Dostopno na <https://Repozitorij.Uni-Lj.Si/Izpisgradiva.Php?Id=132468> (15.6.2022)
  99. Jakubowsky, Andrzej in Urszula Bronisz. 2019. Rural Demographic Problem Areas in Poland. *Problems of World Agriculture* 9 (XXXIV) (2): 41-53. <http://dx.doi.org/10.22630/PRS.2019.19.2.22>
  100. Jelenc, Zoran, Andreja Barle Lakota, Slavica Černoša, Vesna Dular, Angelca Ivančič, Petra Javrh, Natalija Komljanec, Barbara Krajnc, Nena Mijoč, Slava Pevec Grm, Betka Skuber, Zorica Šimunič in Amalija Žakelj. 2007. *Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji*. Dostopno na: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/IU2010/Strategija_VZU.pdf (8. april 2012).
  101. Jelenc, Zoran. 2013. *Strategija vseživljenjskega učenja v Sloveniji*. Ljubljana.
  102. Jere Jakulin, Tadeja. 2016. *Kvalitativno modeliranje kompleksnih sistemov v turizmu*. Koper: Založba Univerze na Primorskem
  103. Jereb, Janez. 1989. *Strokovno izobraževanje in razvoj kadrov*. Kranj: Moderna organizacija.
  104. Jereb, Saša. 2013. Intervju - Vključenost mlajše in starejše populacije na turističnih kmetijah Gorenjske. Kranj, (15. januar 2013).

105. Kabbiri, Ronald, Manoj Dora, Vikas Kumar, Gabriel Elepu in Xavier Gellynck. 2018. Mobile phone adoption in agri-food sector: Are farmers in Sub-Saharan Africa connected? *Technological Forecasting and Social Change* 131: 253–261. <http://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.12.010>
106. Kambič, Marko. 2007. *Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
107. Kanjuo-Mrčela, Aleksandra in Nevenka Černigoj-Sadar. 2007. *Delo in družina - s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
108. Kavčič, Bogdan. 2003. *Uspešna organizacijska kultura*. Dostopno na: <http://www.delavska-participacija.com/clanki/ID030505.doc> (15 junij 2019).
109. Keane, Michael. 2013. Rural Tourism and Rural Development. V *Tourism and the Environment*, ur. Briassoulis, Helen in Jan van deer Straaten, 107–122. Berlin: Springer Science & Business Media.
110. Kelliher, Felicity, Leana Reindl, Thomas G. Johnson in Marion Joppe. 2018. The role of trust in building rural tourism micro firm network engagement: A multi-case study. *Tourism Management* 68: 1–12. <http://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.02.014>
111. Kerbler, Boštjan Kefo. 2007. Nasledstvo na kmetijah kot posledica učinkovanja dejavnikov socialnogeografske strukture kmetij. *Urbani izziv* 18 (1/2): 106–109.
112. Kerbler, Boštjan. 2011. Ohranjanje medgeneracijske kontinuitete kot pogoj za zagotavljanje socialne varnosti starejše generacije kmečkega prebivalstva. *Acta Agriculturae Slovenica* 97(1): 53-61.
113. Khatri, Ishwar. 2019. Information Technology in Tourism & Hospitality Industry. A Review of Ten Years' Publications. *Journal of Tourism and Hospitality Education* 9: 74–87. <http://doi.org/10.3126/jthe.v9i0.23682>
114. Kiem, Johann. 2010. Models of lifelong learning in rural and alpine environments. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2: 1121–1126. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.158>
115. King, Russell, Eralba Cela, Gabriele Morettini in Tineke Fokkema. 2019. The Marche: Italy's new frontier for international retirement migration. *Population, Space and Place* 25(5). <http://doi.org/10.1002/psp.2241>
116. Klärner, Andreas in André Knabe. 2019. Social Networks and Coping with Poverty in Rural Areas. *Sociologia Ruralis* 59(3): 447–473. <http://doi.org/10.1111/soru.12250>

117. Kneževič Hočevar, Duška in Majda Černič Istenič. 2010. *Dom in delo na kmetijah: Raziskava odnosov med generacijama in spoloma*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
118. Kneževič Hočevar, Duška. 2013. Skrb za starejšo generacijo na družinskih kmetijah. *Socialno delo* 6: 3831–392.
119. Knuth, Ulrike, T. S. Amjath-Babu in Andrea Knierim. 2018. Adoption of Farm Management Systems for Cross Compliance – An empirical case in Germany. *Journal of Environmental Management* 220: 109–117, <http://doi.org/10.1016/j.jenvman.2018.04.087>
120. Korez-Vide, Romana. 2017. Storytelling in Sustainable Tourism Management: Challenges and Opportunities for Slovenia. *Journal of Advanced Management Science* 5: 380–386. <http://doi.org/10.18178/joams.5.5.380-386>
121. Korošec, Vladimir. 2007. Podeželski turizem v Spodnjem Podravju in regijska turistična ponudba. *Geografski vestnik* 79(2): 63-78.
122. Korzenszky, Anna. 2019. Extrafamilial farm succession: an adaptive strategy contributing to the renewal of peasantries in Austria. *Canadian Journal of Development Studies / Revue canadienne d'études du développement*, 40:2, 291-308, <http://doi.org/10.1080/02255189.2018.1517301>
123. Kovačič, Matija. 2001. Podjetniške in sociološke značilnosti kmetij v Sloveniji. Učinki reforme slovenske kmetijske politike. 1. konferenca DAES. Ljubljana: Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije, str. 209-221.
124. Krause Eheart, Brenda, David Hopping, Martha Bauman Power, Elissa Thomann Mitchell in David Racine. 2009. Generations of Hope Communities: An intergenerational neighborhood model of support and service, *Children and Youth Services Review* 31(1): 47-52, <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.05.008>
125. Król, Karol. 2019. Forgotten agritourism: abandoned websites in the promotion of rural tourism in Poland. *Journal of Hospitality and Tourism Technology* 10(3): 431–442. <http://doi.org/10.1108/JHTT-09-2018-0092>
126. Król, Karol. 2020. Digital cultural heritage of rural tourism facilities in Poland«. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development* 11(4): 488-498. <http://doi.org/10.1108/JCHMSD-10-2019-0130>
127. Kučan, Ana. 1998. *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

128. Kump, Sonja in Sabina Jelenc-Krašovec. 2005. Izobraževanje - možni dejavniki krepitev moči in vpliva starejših odraslih. *Družboslovne razprave* 49/50: 243-261.
129. Kump, Sonja in Sabina Jelenc-Krašovec. 2010. *Prestari za učenje? Vzorci izobraževanja in učenja starejših*. Ljubljana: Pedagoški inštitut: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
130. Lakičević, Marija in Nemanja Pantić. 2020. The Development of Rural Tourism in Slovenia. *The Fifth International Scientific Conference Tourism in Function of Development of the Republic of Serbia Tourism and Rural Development Thematic Proceedings II* 5(2): 229-246.
<https://www.tisc.rs/proceedings/index.php/hitmc/article/view/371>
131. Li, Binbin, Zengyu Mi in Zhenghe Zhang. 2020. Willingness of the New Generation of Farmers to Participate in Rural Tourism: The Role of Perceived Impacts and Sense of Place. *Sustainability* 12: 766. <http://doi.org/10.3390/su12030766>
132. Lipič, Nikolaj, Vilko Kolbl. 2021. Vključenost starejših ljudi v izobraževanje. *Kakovostna starost*, 24 (1), 42-56.
133. Lorber, Lučka. 2009. Transition in Slovenian Rural Areas. *Revija za geografijo - Journal for Geography* 4-1: 103-116.
134. Lundgren, Anna Sofia in Anna Johansson. 2017. Digital rurality: Producing the countryside in online struggles for rural survival. *Journal of Rural Studies* 51: 73-82.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.02.001>
135. Makarović, Marija. 1991. Družine z vitalnih in odmirajočih kmetij v luči nekaterih odnosov. V: Barbič, Ana (ur), Prihodnost slovenskega podeželja: prostor, prebivalci, gospodarske dejavnosti. Novo mesto, Dolenjska založba, 133-148.
136. Malačič, Janez. 2008. Socialnoekonomske posledice staranja prebivalstva. *Zdravniški vestnik* 77: 793-8.
137. Malačič, Janez. 2013. *Delo starejših in upokojevanje v razmerah staranja prebivalstva*. Dostopno na: www.ds-rs.si/.../pos10-12-02_Malacic.htm (9. januar 2013).
138. Malačič, Janez. 2013. *Staranje prebivalstva Slovenije v primeru naravne rasti*. Dostopno na: www.stat.si/radenci/referat/MALACIC.doc (9. januar 2013).
139. Marcellini, Fiorela, Cinzia Giuli, Cristina Gagliardi, in Roberta Papa. 2007. Ageing in Italy: Urban-rural differences. *Archives of Gerontology and Geriatrics* 44: 243-260. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2006.05.004>

140. Markantoni, Marianna, Dirk Strijker in Sierdjan Koster. 2013. Growth expectations for side activities in rural areas. *Journal of Small Business and Enterprise Development* 20(3): 584-602. <https://doi.org/10.1108/JSBED-04-2013-0060>
141. Mavri, Renata in Majda Istenič Černič. 2014. Podeželski turizem in socialni kapital v Sloveniji (primer vasi v občini Cerkno). *Geografski vestnik* 86(1): 51-61.
142. McGreevy, Steven R., Mai Kobayashi in Keiko Tanaka. 2019. Agrarian pathways for the next generation of Japanese farmers. *Canadian Journal of Development Studies / Revue canadienne d'études du développement* 40: 272-290. <http://doi.org/10.1080/02255189.2018.1517642>
143. Medveš, Zdenko. 2008. Globalizacija in slovensko šolstvo. *Sodobna pedagogika*, 59/125(1): 6-24.
144. Mei, Xiang Y., Ann-Margret S Hågsen in Heidi S. Kristiansen. 2020. Storytelling through experiencescape: Creating unique stories and extraordinary experiences in farm tourism. *Tourism and Hospitality Research* 20: 93-104. <http://doi.org/10.1177/1467358418813410>
145. Mihelič, Renata. 2009. *Izmerimo in razvijmo intelektualni kapital organizacije*. Škofja Loka: Mihalič in partner, založba poslovne literature.
146. Milone, Pierluigi in Flaminia Ventura. 2019. New Generation Farmers: Rediscovering the Peasantry. *Journal of Rural Studies*, 65: 43-52. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.12.009>
147. Mischi, Julian. 2013. Contested rural activities: Class, politics and shooting in the French countryside. *Etnography* 14(1): 64-84. <https://doi.org/10.1177/1466138112440980>
148. Moreira, Claudete Oliveira, Rui Ferreira in Tiago Santos. 2020. Smart Tourism and Lokal Heritage: Phygital Experiences And The Development Of Geotourism Routes. (L. Oliveira, A. Amaro, & A. Meiro, Ured.) *Handbook Of Research On Cultural Heritage And Its Impact On Territory Innovation And Development*, 206-223. Dostopno na <http://10.4018/978-1-7998-6701-2.Ch012> (28.1.2022)
149. Možina, Stane, Janez Jereb, Jože Florjančič, Ivan Svetlik, Franc Jamšek, Bogdan Lipičnik, Zvone Vodovnik, Aleša Svetic, Miroslav Stanojević in Marjana Merkač Skok. 1998. *Management kadrovskih virov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
150. Možina, Stane, Rudi Rozman, Mitja I. Tavčar, Danijel Pučko, Štefan Ivanko, Bogdan Lipičnik, Jože Gričar, Miroslav Glas, Janko Kralj, Metka Tekavčič, Vlado

- Dimovski in Bogomir Kovač. 2002. *Management: Nova znanja za uspeh*. Radovljica: Didakta.
151. Müller, Dieter K. 2017. Tourism and Transition. V: *Geographies of Tourism and Global Change*, ur. Dieter K. Müller in W. Marek, 1–20. Sweden: Springer International Publishing. http://doi.org/10.1007/978-3-319-64325-0_1
152. Munz, Jana, Nicola Gindele in Reiner Doluschitz. 2020. Exploring the characteristics and utilisation of Farm Management Information Systems (FMIS) in Germany. *Computers and Electronics in Agriculture* 170: 105246 <http://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105246>
153. Mura, Ladislav in Ključnikov, Aleksandr. 2018. *Small businesses in rural tourism and agro tourism: study from Slovakia* (Vol. 11). Ternopil: Economics & Sociology. <http://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-3/171>
154. Musek, Janek. 2000. *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Educy, Inštitut za psihologijo osebnosti.
155. Musek, Janek in Darja Kobal Grum. 2021. The bright side of personality. *Heliyon* 7: 06370. <http://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e06370>
156. Nared, Janez. 2019. *Celovita demografska analiza s projekcijami za podeželska in urbana področja*. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MOP/Dokumenti/Prostorski-razvoj/SPRS/Celovita_demografska_analiza_podezelska_urbana_obmocja.pdf (27.4.2021)
157. Nematpour, Mohammad in Masood Khodadadi. 2021. Farm tourism as a driving force for socioeconomic development: a benefits viewpoint from Iran. *Current Issues in Tourism* 24: 247–263. <http://doi.org/10.1080/13683500.2020.1711712>
158. Neumann, Erich. 2001. *Ustvarjalni človek*. Ljubljana: Študentska založba.
159. Newsom, Jason T., Karen S. Rook, Masami Nishishiba, Dara H. Sorkin, Tyrae L. Mahan. 2005. Understanding the Relative Importance of Positive and Negative Social Exchanges: Examining Specific Domains and Appraisals. *The Journals of Gerontology* 60 (6): 304–312, <https://doi.org/10.1093/geronb/60.6.P304>
160. NIC. 2018. *Mapping the Global Future, Report of the National Intelligence Council's 2020 Project*. Dostopno na: https://www.dni.gov/files/documents/Global%20Trends_Mapping%20the%20Global%20Future%202020%20Project.pdf. (3. avgust 2018)

161. Niska, Miira, Hannu T. Vesala in Kari Mikko Vesala. 2012. Peasantry and Entrepreneurship As Frames for Farming: Reflections on Farmers' Values and Agricultural Policy Discourses. *Sociologia Ruralis* 52: 453–469. <http://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2012.00572.x>
162. NLB. 2021. *Ključni koraki nasledstva družinskih kmetij*. Dostopno na: <https://www.nlb.si/kljucni-koraki-nasledstva-druzinskih-kmetij> (25. januar 2022).
163. Ogrinc, Dejan. 2013. Čas je za počasni turizem. *Delo*. Ljubljana, 25. oktober. Dostopno na: <https://old.delo.si/zgodbe/nedeljskobranje/cas-je-za-pocasni-turizem.html> (20.4.2021)
164. Ogulin Počrvina, Gabi. 2012. Izobraževanje starejših odraslih s podeželja na ljudskih univerzah v jugovzhodni Sloveniji. *Sodobna pedagogika* 63/129(5): 104–122.
165. Oriade, Ade, Roy Broad in Steve Gelder. 2020. Alternative use of farmlands as tourism and leisure resources: diversification, innovations and competitiveness. *International Journal of Management Practice*, 13(5): 565–586. <http://doi.org/10.1504/IJMP.2020.110038>
166. *Osmice: Vse osmice na enem mestu*. Dostopno na: <http://www.osmice.info/index.php/kaj-je-osmica/> (16. september 2018).
167. Ovsenik, Jože in Ovsenik Marija. 2017. *Nova doktrina organizacije. Del 2, Preusmeritev pozornosti*. Novo mesto: Fakulteta za organizacijske študije.
168. Ovsenik, Jožef, Ovsenik, Marija in Lipič, Nikolaj. 2021. *Planetarno prebujanje*. Novo mesto: Fakulteta za organizacijske študije.
169. Ovsenik, Marija in Milan Ambrož. 2006. *Upravljanje sprememb poslovnih procesov*. Portorož: Turistica, Visoka šola za turizem.
170. Ovsenik, Marija in Milan Ambrož. 2010. *Celovitost in neznatnost organizacije*. Ljubljana: Institut za management.
171. Ovsenik, Marija, ur. 2013. *Ustvarjalnost kot izziv časa*. Novo mesto: Fakulteta za organizacijske študije v Novem mestu. Dostopno na: https://www.fos-unm.si/media/pdf/forum/25_forum/FO_2013_ZBORNİK_www_ustvarjalnostkotizi_v.pdf (20.4.2020)
172. Ovsenik, Marija. 2013. *Identifikacija gradnikov optimalnega organizacijskega modela izobraževanja za turizem v Sloveniji*. Novo mesto: Fakulteta za organizacijske študije.

173. Ovsenik, Marija in Ivanko, Štefan. 2015. Optimalni organizacijski model izobraževanja za turizem. *Zrna odličnosti Fakultete za organizacijske študije v Novem mestu: nove paradigme organizacijskih teorij*, 143-188. Novo mesto: Fakulteta za organizacijske študije.
174. Ovsenik, Rok, B. Bukovec in J. Jerman. 2006. Managers in the Slovenian tourist trade industry and their attitude towards their country's admission into the EU. V *Destination Management*, ur. Rok Ovsenik in Iwona Kiereta. 13-26. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag Der Wissenschaften.
175. Ovsenik, Rok. 2008. Perspektive in protislovja razvoja turističnega področja: model turističnega managementa na območju slovenskih Alp. *Academica Turistica: Tourism & Innovation Journal (tiskana izdaja)* 1(1), 27-33.
176. Ovsenik, Rok in Marija Ovsenik. 2015. Creativity - life imperative of individuals and organizations. *Innovative issues and approaches in social sciences* 8(2): 150-164. Dostopno na: <http://www.iiass.com/pdf/IIASS-2015-no2-art09.pdf> (25.4.2020)
177. Page, Stephen. 2003. The future of tourism: Post tourism? V: *Tourism Management: Managing for Change*, 344–361. Routledge.
178. Pato, Lúcia in Elisabeth Kastenholtz. 2017. Marketing of rural tourism – a study based on rural tourism lodgings in Portugal. *Journal of Place Management and Development* 10(2): 121-139. <https://doi.org/10.1108/JPMD-06-2016-0037>
179. Pavlovič, Martin in Boštjan Petak. 2007. Analiza uporabe elektronskih medijev v kmečkem turizmu. V *Hmeljarski bilten* 14(1): 63–72. Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-DKDH7B4O> (21.4.2021)
180. Pažek, Karmen, Darja Majkovič in Andreja Borec. 2005. Turizem na ekoloških kmetijah slovenskega podeželja. *Geografski vestnik* 77(2): 107–114.
181. Pechlaner, Harald, Daniel Zacher, Christian Eckert in Lukas Petersik. 2018. Joint responsibility and understanding of resilience from a DMO perspective – an analysis of different situations in Bavarian tourism destinations. *International Journal of Tourism Cities* 5(2): 146–168. <http://doi.org/10.1108/IJTC-12-2017-0093>
182. Pečjak, Vid. 1998. *Psihologija tretjega življenjskega obdobja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
183. Pelham, Anabel, Donna Schafer, Pauline Abbott in Carroll Estes. 2012. Professionalizing Gerontology: Why AGHE Must Accredite Gerontology Programs. *Gerontology & Geriatrics Education* 33: 6–19. <https://doi.org/10.1080/02701960.2012.638348>

184. Perša, Anton. 2013. Podjetniška naravnost družinske kmetije z razvojem dopolnilne dejavnosti na kmetiji. *Zbornik 10. festivala raziskovanja ekonomije in managementa*, 207–213. Dostopno na <https://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-141-0/prispevki/023.pdf> (20.2.2022)
185. Petroman, Cornelia, Amelia Mirea, Ana Lozici, Elena Claudia Constantin, Diana Marin in Iuliana Merce. 2016. The Rural Educational Tourism at the Farm. *Procedia Economics and Finance* 39: 88–93. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(16\)30245-3](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(16)30245-3)
186. Petrović, Marko D., Aleksandra Vujko, Tamara Gajić, Darko B. Vuković, Milan Radovanović, Jasmina M. Jovanović in Natalia Vuković. 2018. Tourism as an Approach to Sustainable Rural Development in Post-Socialist Countries: A Comparative Study of Serbia and Slovenia. *Sustainability* 10(1): 54. <http://doi.org/10.3390/su10010054>
187. Phillips, Judith, Kristine Ajrouch in Sarah Hillcoat-Nallétamby. 2010. *Key concepts in social gerontology*. London: SAGE Publications Ltd.
188. Phillipson, Jeremy, Pattanapong Tiwasing, Matthew Gorton, Sara Maioli, Robert Newbery in Roger Turner. 2018. *Shining a spotlight on small rural businesses: How does their performance compare with urban?* *Procedia Economics and Finance*, 39: 230-239. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.09.017>
189. Pires de Almeida, Maria Antónia P. 2017. Territorial inequalities: depopulation and local development policies in the Portuguese rural world. *Ager* 22: 61–87. <http://doi.org/10.4422/ager.2016.08>
190. Ploeg, Jan Douwe. 2008. *The New Peasantries. Struggles for Autonomy and Sustainability in an Era of Empire and Globalisation*. London: Earthscan.
191. Ploeg, Jan Douwe. 2010. The peasantries of the twenty-first century: the commoditisation debate revisited. *The Journal of Peasant Studies* 37: 1–30. <http://doi.org/10.1080/03066150903498721>
192. Ploeg, Jan Douwe. 2021. The political economy of agroecology, *The Journal of Peasant Studies*, 48:2, 274-297, <http://doi.org/10.1080/03066150.2020.1725489>
193. Pološki Vokić, Nina. 2008. Važnost obrazovanja in razvoja za uspjeh hotelirske industrije - slučaj Hrvatske. *Acta Turistica* 20(1): 9–38.
194. Poslad, Stefan, Heimo Laamanene, Rainer Malaka, Achim Nick, Phil Buckle in Alexander Zipl. 2018. *Creation of user-friendly mobile services personalised for tourism*. Dostopno na: <https://ieeexplore.ieee.org/document/923502> (15. junij 2021)

195. Potočnik Slavič, Irma. 2002. Iskanje dodatnih virov zaslužka na podeželju: primer dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji. *Dela* 17: 100–122.
196. Potočnik Slavič, Irma. 2010. Vključevanje kmetov v oskrbne verige: primer dopolnilnih dejavnosti na slovenskih kmetijah. *Dela* 34: 5–22.
197. Potočnik Slavič, Irma. 2014. Farm Tourism in Slovenia: Mosaic Structure and Future Prospects. *Journal of Rural & Community Development* 9: 280–294.
198. Potočnik Slavič, Irma, Dejan Cigale, Barbara Lampič, Anton Perpar in Andrej Udovč. 2017. *(Ne)raba razpoložljivih virov na kmetijah v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
199. Prelovšek, Boris. (22. januar 2020). *Analiza učinkovitosti turističnih kmetij v Sloveniji z uporabo analitičnega hierarhičnega procesa (AHP) in analize ovojnice podatkov (DEA)*. Univerza v Mariboru, Fakulteta za kmetijstvo in biosistemske vede. Dostopno na <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=77018&lang=slv&prip=dkum:8730890:r5> (23.1.2021)
200. *Program razvoja podeželja*. (2015). V: Sprejeta nova Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji. Dostopno na <http://www.program-podezelja.si/sl/infoteka/sporocila-za-javnost/462-18-8-2015-sprejeta-nova-uredba-o-dopolnilnih-dejavnostih-na-kmetiji> (23.1.2021)
201. Pužulis, Armands in Laila Kūle. 2016. Shrinking of Rural Territories in Latvia. *European Integration Studies* 10: 90–105. <http://dx.doi.org/10.5755/j01.eis.0.10.14988>
202. Ramovš, Jože in Mojca Slana. 2010. Komuniciranje med generacijami. *Kakovostna starost* 13(3): 16–25.
203. Randelli, Filippo in Friderico Martellozzo. 2019. Is rural tourism-induced built-up growth a threat for the sustainability of rural areas? The case study of Tuscany. *Land Use Policy* 86: 387–398. <http://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.05.018>
204. Ravbar, Marjan. 2006. Slovensko podeželje na preizkušnji – kdo bo nadomestil kmetijstvo? *Dela* 25: 207–221.
205. *Regionalni razvojni program Gorenjske 2014-2020*. 2018. Dostopno na: <http://www.bsc-kranj.si/library/files/upload/Regionalni%20razvojni%20program%20Gorenjske%202014-2020.pdf> (15. december 2021).

206. Richter, Ralph. 2018. *Rural social enterprises as embedded intermediaries: The innovative power of connecting rural communities with supra-regional networks*. Dostopno na: https://ac.els-cdn.com/S0743016716301176/1-s2.0-S0743016716301176-main.pdf?_tid=93237577-f405-426d-a321-edb28e1f8ec3&acdnat=1543860019_cf0feb1db720cda8e200f5d2dd56e0a6 (23.1.2021)
207. RIS. 2006. *SURS: IKT 2006 - gospodinjstva in uporabniki*. Dostopno na: <https://www.ris.org/index.php?fl=1&nt=9&sid=431> (30. junij 2021).
208. Robin, Bernard. 2006. The Educational Uses of Digital Storytelling. *Proceedings of SITE 2006--Society for Information Technology & Teacher Education International Conference*, 709-716). Orlando, Florida, USA: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). Dostopno na: <https://www.learntechlib.org/primary/p/22129/> (30. junij 2021)
209. Rodriguez-Lizano, Victor, Mercedes Montero-Vega in Nicole Sibelet. 2020. Which variables influence the succession process in family farms? A literature review. *Cahiers Agricultures* 29: 39. <http://doi.org/10.1051/cagri/2020040>
210. Rogério Foguesatto, Cristian, Giana de Vargas Mores, Silvana Delmutter Kruger in Carlos Costa. 2020. Will I have the potential successor? Factors influencing family farming succession in Brazil. *Land Use Policy*, 97: 104643 <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104643>
211. Rokeach, Milton. 1973. *The nature of human values*. New York: The Free Press.
212. Sasu, Karin Andreea in Gheorghe Epuran. 2016. An overview of the new trends in rural tourism. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series V: Economic Sciences* 9(2): 119–126. Dostopno na <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20173036125> (25.4.2021)
213. Satoła, Łukasz. 2019. Problems of the aging of the farmers' population in small farms in Poland. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development* 19(4): 305–310. Dostopno na: http://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.19_4/Art41.pdf
214. Scharf, Thomas in Christina Victor. 2006. Social Isolation and Loneliness: Perspectives from the UK. *Kakovostna starost* 4: 2–14.
215. Scott, Karen, Frances Rowe in Venda Pollock. 2018. Creating the good life? A wellbeing perspective on cultural value in rural development. *Journal of Rural Studies* 59: 173–182. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.07.001>

216. Sgroi, Fillippo, Anna Maria Di Trapani, Riccardo Testa in Salvatore Tudisca. 2014. The rural tourism as development opportunity or farms. The case of direct sales in Sicily. *American Journal of Agricultural and Biological Sciences* 9(3): 407–419. <http://dx.doi.org/10.3844/ajabssp.2014>
217. *SiSTAT Statistični urad RS*. (8. januar 2022). Pridobljeno iz Splošna izobrazba in polnovredne delovne moči [PDM] gospodarjev-upraviteljev na družinskih kmetijah, Slovenija, večletno:
<https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/Data/1516104S.px/>
218. Sortheix, Florencia M., Philip D. Parker, Clemens M. Lechner. 2019. Changes in young Europeans' values during the global financial crisis, *Social Psychological and Personality Science*, 10(1): 15–25. <https://doi.org/10.1177%2F1948550617732610>
219. Stainton, Hayley. 2021. *Slow tourism explained: What, why and where*. Dostopno na: <https://tourismteacher.com/slow-tourism/> (30. 6. 2021).
220. Stamboulis, Yeoryios in Pantoleon Skayannis. 2003. Innovation strategies and technology for experience-based tourism. *Tourism Management* 24: 35–43. [http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5177\(02\)00047-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0261-5177(02)00047-X)
221. Statham, Elaine. 2009. Promoting intergenerational programmes: where is the evidence to inform policy and practice? *Evidence & Policy: A Journal of Research, Debate and Practice*, 5(4): 471-488. <https://doi.org/10.1332/174426409X478798>
222. Stegmuler, Nina in Bakračević Vukman, Karin. 2012. Zadovoljstvo z življenjem v povezavi s pozitivnim in negativnim čustvovanjem v srednji in pozni odraslosti : raziskava na slovenskem vzorcu odraslih. *Anthropos (Ljubljana)*, 44(1/2), 31-54.
223. Stewart, Thomas A. 1998. Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations. *Performance Improvement* 37: 56–59. <https://doi.org/10.1002/pfi.4140370713>
224. Stewart, Thomas A. 2010. *Intellectual capital : the new wealth of organizations*. Ney York: Currency/Doubleday.
225. Stotten, Rike. 2020. The role of farm diversification and peasant habitus for farm resilience in mountain areas: the case of the Ötztal valley, Austria. *International Journal of Social Economics* 48(7): 947–964. <http://doi.org/10.1108/IJSE-12-2019-0756>
226. Sugandini, Dyah, Mohamad Irhas Effendi, Yuni Istanto, Rahajeng Arundati, & Esti Dwi Rahmawati (2019). Technology-Organization-Environment Model and Technology Acceptance Model in Adoption of Social Media Marketing on SMEs

- Tourism. *Journal of Environmental Management & Tourism*, 4: 878–885.
[http://doi.org/10.14505/jemt.10.4\(36\).19](http://doi.org/10.14505/jemt.10.4(36).19)
227. Suni, Jarno in Raija Komppula. 2014. *International conference on rural tourism and regional development : proceedings - Rural tourism as a facilitator of regional development*. University of Eastern Finland. Dostopno na: <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/13513>
228. Sutherland, Lee-Ann. 2019. Agriculture and inequalities: Gentrification in a Scottish parish. *Journal of Rural Studies* 68: 240–250.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.09.009>
229. Šarotar Žižek, Simona. 2008. Pomen osebnega in osebnostnega razvoja človeških virov v slovenskem turizmu. *Academica Turistica* 3(4): 42–48.
230. Štemberger, Tina. 2021. *Še ena knjiga o statistiki*. Založba Univerze na Primorskem: 40-47.
231. Šubic, Petra. 2019. Tri slovenske digitalne rešitve za kmetije. *Finance* (3.10.2019). Dostopno na: <https://agrobiznis.finance.si/8954145/Tri-slovenske-digitalne-resitve-za-kmetije>
232. Šuligoj, Metod. 2021. Origins and development of apitherapy and apitourism. *Journal of Apicultural Research* 60(3): 369–374.
<http://doi.org/10.1080/00218839.2021.1874178>
233. Tamirat, Tseganesh Wubale, Søren Marcus Pedersen in Kim Martin Lind. 2018. Farm and operator characteristics affecting adoption of precision agriculture in Denmark and Germany. *Acta Agriculturae Scandinavica, Section B — Soil & Plant Science* 68: 349–357. <http://doi.org/10.1080/09064710.2017.1402949>
234. Tardivo, Giuseppe, Angela Scilla in Milena Viassone. 2014. A New Frontier in the Satisfaction of the Cultural Tourist: The QR Code. (Aiello, L. ured.) *Handbook of Research on Management of Cultural Products: E-Relationship Marketing and Accessibility Perspectives*, 19. <http://doi.org/10.4018/978-1-4666-5007-7.ch017>
235. Thissen, Frans. 2009. Social capital in rural communities in the Netherlands. *Revija za geografijo - Journal for Geography*: 65–76.
236. Tkalčič, Marjan. 2009. *Vpliv managementa v turističnem gospodarstvu na izobraževanje za turizem - primer Slovenije*. Maribor: Fakulteta za organizacijske vede.

237. Tkalčič, Marjan. 2014. The educational level and the firm size of tourism organizations in Slovenia. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia* 24(1): 67–76.
238. Treven, Sonja. 1998. *Management človeških virov*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
239. Udovč, Andrej in Anton Perpar. 2007. Role of rural tourism for development of rural areas. *Journal Central European of Agriculture* 8(2): 223–228. Dostopno na <http://www.agr.hr/jcea/issues/jcea8-2/pdf/jcea82-13.pdf> (13.7.2021)
240. University of Hohenheim. 2017. *Definition precision farming*. Dostopno na: <https://ihingerhof.uni-hohenheim.de/en/precision-farming-en> (20. september 2021).
241. Uran, Maja in Rok Ovsenik. 2006. *Razvojni načrt in usmeritve slovenskega turizma 2007 do 2011*. Ljubljana: Ministrstvo za gospodarstvo.
242. *Uredba o dopolnilni dejavnosti na kmetiji*. Ur. l. RS 58/2014.
243. *Uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji*. Ur. l. RS 57/2015.
244. Urry, John. 1999. *Sociology Beyond Societies, Mobilities for the Twenty-First Century*. London: Routledge.
245. Vadnal, Katja. 2001. Izzivi in problemi uveljavljanja zasnove večnamenskega kmetijstva v Sloveniji. *DAES Učinki reforme slovenske kmetijske politike* 1: 245–254. Ljubljana: DAES Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije.
246. Vaishar, Antonín, Milada Šťastná, Jana Zapletalová in Eva Nováková. 2020. Is the European countryside depopulating? Case study Moravia. *Journal of Rural Studies* 80: 567–577. <http://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.10.044>
247. Valls, Josep-Francesc, Luís Mota, Sara Cristina Freitas Vieira in Rossana Santos. 2019. Opportunities for Slow Tourism in Madeira. *Sustainability* 11: 4534. <http://doi.org/10.3390/su11174534>
248. Vengesayi, Sebastian. 2003. A conceptual model of tourism destination competitiveness and attractiveness. *Conference Proceedings Adelaide*, 637–647. Adelaide: ANZMAC. Dostopno na http://anzmac.org/conference_archive/2003/ (26.6.2022)
249. Viernes, Eva Jean in Marlowe U. Aquino. 2020. Agri-tourism as Strategic Intervention for Tourism Education: Lessons learned from Central Luzon State University, Philippines. *Journal of Hospitality and Tourism* 2: 161–177. Dostopno na <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1228090> (26.6.2022)

250. Vilfan, Sergij. 1996. *Pravna zgodovina Slovencev, od naselitve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Slovenska matica.
251. Villanueva-Álvaro, Juan-José, José Mondéjar-Jiménez, and Francisco-José Sáez-Martínez. 2017. Rural Tourism: Development, Management and Sustainability in Rural Establishments. *Sustainability* 9: 818. <http://doi.org/10.3390/su9050818>
252. Vollet, Dominique; Veronique Roussel; Jean-Marc Callois. 2005. Impact of Retirees on Rural Development: Some Observations from the South of France. *The Journal of Regional Analysis & Policy* 35(2): 1-15 <http://doi.org/10.22004/ag.econ.132309>
253. Vrišer, Igor. 2005. Ocena vrednosti kmetijske proizvodnje v Republiki Sloveniji. *Dela 24 Ljubljana*: 7–22.
254. Walsh, Kieran, Eamon O`Shea, Thomas Scharf in Michael Murray. 2012. Ageing in changing community contexts: Cross-border perspectives from rural Ireland and Northern Ireland. *Journal of Rural Studies* 28: 347–357. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.01.012>
255. Więckowski, Marek in Jarkko Saarinen. 2019. Tourism transitions, changes, and the creation of new spaces and places in Central-Eastern Europe. *Geographia Polonica* 92: 369–377. <http://doi.org/10.7163/gpol.0154a>
256. Wikipedia. 2021. *Marche*. Dostopno na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Marche> (26. junij).
257. Windsor, Tim D., Rachel G. Curtis in Mary A. Luszcz. 2018. Social Angagemnt in Late Life. V: *Population Ageing and Australias Future*, ur. Hal Kendig, Peter Mcdonald in John Piggott, 185–204. Dostopno na: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt1rqc955.14?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=Social&searchText=inclusion&searchText=of&searchText=older&searchText=adults&searchText=in&searchText=rural&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3DSocial%2Bincl> (21.6.2021)
258. Wójcik, Marcin, Pamela Jeziorska-Biel in Konrad Czapiewski. 2019. Between words: A generational discussion about farming knowledge sources. *Journal of Rural Studies*, 67, 130-141. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.02.024>.
259. Woods, Michael in John McDonagh. 2011. Rural Europe and the World: Globalization and rural development (editorial). *European Countryside* 3(3): 153-163.

260. Yildirim, Gulsun in Ceyhun C Kilinc. 2018. A Study on the Farm Tourism Experience of Farmers and Visitors in Turkey. *Journal of Economic & Management Perspectives*, 12(3): 5-12. Dostopno na https://www.researchgate.net/publication/330520555_A_Study_on_the_Farm_Tourism_Experience_of_Farmers_and_Visitors_in_Turkey (26.5.2021)
261. Zagata, Lucas, Michal Lošťák in Nigel Swain. 2019. Family Farm Succession of the First Post-Socialist Generation in the Czech Republic. *Eastern European Countryside*: 9–35. <http://doi.org/10.12775/eec.2019.001>
262. Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev (ZDKG). 1995. Uradni list RS, št. 70/1995.
263. Zalar, Jože. 2012. *Učenje kot priložnost za kariero na področju turističnih kmetij Gorenjske*. Portorož: Turistica, Fakulteta za turistične študije.
264. Zalar, Jože. 2015. The impact of the elderly on the structure of tourist farms in the Gorenjska region. (M. Ovsenik, & R. Ovsenik, Ured.) *Quo vadis ageing*, 31-42.
265. Zalar, Jože. 2015. Generational Heritage on Rural Slovenian Tourism. 22. *Mednarodni znanstveni skup Društvo i tehnologija 2015 – Dr. Juraj Plenković* (str. 296-325). Opatija: Alma Mater Europaea - ECM - The University for Leadership.
266. Zoto, Stela, Eleina Qirici in Esmeralda Polena. 2013. Agrotourism -A Sustainable Development for Rural Area of Korca. *European Academic Research* 1: 209–223. Dostopno na: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwi3xbmywrDvAhVxwQIHHbWnAQoQFjAAegQIChAD&url=http%3A%2F%2Fwww.euacademic.org%2FUploadArticle%2F15.pdf&usg=AOvVaw34PnCLMrFKj8JR-mbbwMnH> (2.2.2020)
267. ZTKS. 2022. *Združenje turističnih kmetij Slovenije*. Dostopno na: <http://www.turisticnekmetije.si/predstavitev-zdruzenja> (4.4.2022)
268. Zupan, Gregor. 2019. *Razvitost slovenske digitalne družbe: nameni uporabe interneta in s tem povezane težave*. Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/News/Index/8423> (8. 10. 2020).
269. Žibert, Maja, Črtomir Rozman, Andrej Škraba in Boris Prevolšek. 2020. A System Dynamics Approach to Decision-making Tools in Farm Tourism Development. *Business Systems Research* 11(2): 132–148. <http://doi.org/10.2478/bsrj-2020-0020>

270. Živojinović, Ivana, Alice Ludvig in Karl Hegl. 2019. Social Innovation to Sustain Rural Communities: Overcoming Institutional Challenges in Serbia. *Sustainability* 11: 7248. <http://doi.org/10.3390/su11247248>

PRILOGE

Priloga A: Anketni vprašalnik

Vpliv starejših odraslih na posodabljanje organizacije turističnih kmetij Slovenije

Število vprašanj: 20

Aktivna od: 13.04.2021

Aktivna do: 13.05.2021

Opis:

Q1 - POMEMBNO OPOZORILO Na anketo naj odgovarjajo le polnoletne osebe, ki imajo na kmetiji nekoga iz starejše generacije (oče, mati, tast, tašča, dedek, babica ...)

_____ (1)

Q2 - Kakšna je vaša vloga v družini?

- Sem nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji
- Sem lastnik (gospodar kmetije)
- Sem lastnik in nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji
- Sem predvideni dedič kmetije

Drugo:

(2) Q2 = [2, 4, 5]

Q3 - Kdo je nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji?

- partner(ka)
- Oče/mati
- Tast/tašča
- Brat/sestra
- Drugo:

(3) Q2 = [1, 4, 5]

Q4 - Kdo je lastnik kmetije?

- partner(ka)
- Oče/mati
- Tast/tašča
- Brat/sestra
- Drugo:

(1)

Q5 - Število oseb, ki živijo na kmetiji _____

(4) Q2 = [2, 3]

Q6 - Koliko ste bili stari, ko ste dobili v last kmetijo? _____

IF (5) Q2 = [2, 3]

Q7 - Na kakšen način se je to zgodilo?

Dedovanje

Drugo:

BLOK (6)

Q8 - Naslednja vprašanja se nanašajo na odnos med vami in tisto osebo starejše generacije, ki je najbolj vpeta v upravljanje na vaši kmetiji (oče, mati, tast, tašča ...)

Q9 - Najprej nas zanima, koliko let ima ta oseba: _____

(6)

Q10 - Prosimo, označite ustrezno polje, ki najbolj ustreza odgovoru na zastavljeno vprašanje, ki zadeva vas in osebo starejše generacije.

	Sploh ne	V glavnem ne	Še kar	Precej	Zelo
Kako podobna so si vaša mnenja o problemih gospodarjenja na kmetiji na splošno?	☐	☐	☐	☐	☐
Kako podobna so si vaša mnenja glede	☐	☐	☐	☐	☐

upravljanja
kmetije?

Kako podobna

so si vaša
mnenja glede
prihodnosti
kmetije?

Kako podobna

so si vaša
mnenja glede
investicij?

Kako dobro

shajate s
starejšimi člani
gospodinjstva?

Kako pogosto si

med seboj
zaupate osebne
probleme?

Ali se pogosto

medsebojno
obdarujete?

(6)

Q11 - Sledi še nekaj vprašanj, ki se nanašajo na odnos med vami in osebo starejše generacije.

Prosimo, označite ustrezno polje, ki najbolj ustreza odgovoru na zastavljeno vprašanje.

(Skoraj) nikoli   Redko   Včasih   Pogosto   (Skoraj) vedno

Kako pogosto

vam oseba
starejše
generacije
ukazuje?

Kako pogosto

oseba starejše
generacije

kritizira vaša
dejanja?

Kako pogosto se
počutite
obremenjeni
zaradi osebe
starejše
generacije?

Kako pogosto si
z osebo starejše
generacije
medsebojno
pomagate pri
opravih na
kmetiji?

Kako pogosto si
z osebo starejše
generacije
medsebojno
pomagate pri
opravih, ki ne
zadevajo
kmetije?

Kako pogosto se
med seboj
posvetujete
glede dela na
kmetiji?

Kako pogosto se
z osebo starejše
generacije
skupaj odločate
glede investicij
na kmetiji?

Kako pogosto si
med seboj

zaupate osebne
probleme?

(7)

Q12 - Zanima nas, ali ste v zadnjih petih letih kakorkoli posodobili vašo kmetijo?

Vlaganje v infrastrukturo kmetije

	Nič	Zelo malo	Še kar	Precej	Zelo veliko
Prenova/izgradnja nastanitvenega turističnega objekta	☐	☐	☐	☐	☐
Prenova/izgradnja gostinskega objekta	☐	☐	☐	☐	☐
Prenova/izgradnja vaše hiše	☐	☐	☐	☐	☐
Prenova/izgradnja gospodarskega objekta	☐	☐	☐	☐	☐
Povečanje kmetije	☐	☐	☐	☐	☐
Povečanje turistične ponudbe	☐	☐	☐	☐	☐
Nakup strojev in naprav za opravljanje dela na kmetiji ipd.	☐	☐	☐	☐	☐

(8)

Q13 - V nadaljevanju vas prosimo, da ocenite, kako pomembne so vam posamezne vrednote na lestvici od 1 (nepomembno) do 5 (zelo pomembno). Hkrati vas prosimo, da ocenite tudi, kako pomembne so po vašem mnenju vrednote osebi starejše generacije.

Vi (anketiranec), obvezno označite

Oseba starejše generacije; če vi
(anketiranec) ali starejša oseba ne želita
odgovarjati na to vprašanje, pustite polje
neoznačeno

Iznajdljivost	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Uspeh	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zdravje	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Prosti čas	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ugled	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vera	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

(9)

Q15 - Zanima nas tudi, v kolikšni meri je oseba starejše generacije vključena v socialno življenje. Prosimo, odgovorite še na nekaj naslednjih vprašanj.

	Nikoli	Zelo redko	Včasih	Pogosto	Zelo pogosto
Udeležuje se kulturno-družbenih prireditev	☐	☐	☐	☐	☐
Hodi na izobraževanja, usposabljanja	☐	☐	☐	☐	☐
Je član (ica) društva, kluba, zbora ipd.	☐	☐	☐	☐	☐
Hodi na izlete v okviru društva	☐	☐	☐	☐	☐
Gre na dopust in hodi na izlete samostojno (ne v okviru društva in podobno)	☐	☐	☐	☐	☐
Se srečuje z znanci in prijatelji	☐	☐	☐	☐	☐

XLOKACREGs - V kateri regiji prebivate?

Statistične regije Slovenije

- Pomurska regija
- Podravska regija

- Koroška regija
- Savinjska regija
- Zasavska regija
- Spodnjeposavska regija
- Jugovzhodna Slovenija
- Osrednjeslovenska regija
- Gorenjska regija
- Notranjsko - kraška regija
- Goriška regija
- Obalno - kraška regija

XZST1surs4 - Kakšen je vaš zakonski stan?

- Poročen,-a
- Živim v izvenzakonski skupnosti
- Samski,-a (nikoli poročen)
- Vdoveli,-a

Drugo:

XDS2a4 - Kakšen je vaš trenutni zaposlitveni status?

- Šolajoči (dijak, študent...)
- Upokojenec
- Brezposeln
- Samozaposleni kmet
- Zaposlen za polni delovni čas drugje
- Zaposlen za krajši delovni čas drugje
- Drugo:

XSTAR2a41 - V katero starostno skupino spadate?

- do 30 let
- 31 do 40 let
- 41 do 50 let
- 51 do 60 let
- več kot 60 let

XSPOL - Vi, ki ste odgovarjali na vprašanja, ste katerega spola?

- Moški
- Ženski

IZJAVA O AVTORSTVU

IZJAVA O AVTORSKEM DELU IN ISTOVETNOSTI TISKANE IN ELEKTRONSKE VERZIJE ZAKLJUČNEGA DELA

Priimek in ime študenta	Zalar Jože
Vpisna številka	31133035
Študijski program	Socialna gerontologija
Naslov zaključnega dela:	VPLIV STAREJŠIH ODRASLIH NA POSODABLJANJE ORGANIZACIJE TURISTIČNIH KMETIJ SLOVENIJE
Naslov v angleščini:	THE IMPACT OF ELDERLY ADULTS TO THE STRUCTURE OF TOURIST FARMS IN THE SLOVENIJA
Mentor:	Prof. dr. Rok Ovsenik
Somentor:	
Mentor iz podjetja:	

S podpisom izjavljam da:

- je predloženo zaključno delo z naslovom **VPLIV STAREJŠIH ODRASLIH NA POSODABLJANJE ORGANIZACIJE TURISTIČNIH KMETIJ SLOVENIJE** izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela,
- sem poskrbel/a da so dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki dobesednega parafraziranja, bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oziroma ideje predstavljene kot moje lastne, kaznivo po zakonu (Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah, UrL RS št. 139/2006 s spremembami),
- v primeru kršitve zgoraj navedenega zakona prevzemam vso moralno, kazensko in odškodninsko odgovornost,

Podpisani-a Jože Zalar izjavljam, da sem za potrebe arhiviranja oddal/a elektronsko verzijo zaključnega dela v Digitalno knjižnico. Zaključno delo sem izdelal-a sam-a ob pomoči mentorja. V skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/2007) dovoljujem, da se zgoraj navedeno zaključno delo objavi na portalu Digitalne knjižnice. Prav tako dovoljujem objavo osebnih podatkov, vezanih na zaključek študija (ime, priimek, leto in kraj rojstva, datum diplomiranja, naslov diplomskega dela) na spletnih straneh in v publikacijah Alma Mater.

Tiskana verzija zaključnega dela je istovetna elektronski verziji, ki sem jo oddal/a za objavo v Digitalno knjižnico.

Datum in kraj:

Podpis študent/ke:

25. 7. 2022, Kranj

_____

IZJAVA LEKTORJA

POTRDILO O LEKTORIRANJU

Podpisani(a)

_____ Silva Gomzi _____,

po izobrazbi (strokovni oz. znanstveni naslov)

_____ profesorica slovenskega in italijanskega jezika _____,

potrjujem, da sem lektoriral(a) zaključno delo študenta(ke)

_____ Jožeta Zalarja, mag. turiz. _____,

z naslovom:

VPLIV STAREJŠIH ODRASLIH NA POSODABLJANJE ORGANIZACIJE TURISTIČNIH KMETIJ SLOVENIJE.

Kraj: __Ljubljana__

Datum: __21. 7. 2022__

Podpis:

Silva Gomzi, prof.